T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

BÜLENT ULUSU HÜKÜMETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EREN GÖRMÜŞ

İSTANBUL 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

BÜLENT ULUSU HÜKÜMETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EREN GÖRMÜŞ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR ŞERAFETTİN CAN ERDEM

İSTANBUL 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖNSÖZ V
ÖZET VII
ABSTRACT VIII
KISALTMALAR IX
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM 8
1.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kalkınma Çalışmaları 8
1.2. Türkiye'nin NATO'ya Girişi 9
1.3. 27 Mayıs 1960 İhtilali 11
1.3.1. Talat Aydemir Darbe Girişimleri 13
1.4. Dünyada 1968 Kuşağı 13
1.4.1. Türkiye'de 1968 Kuşağı'nın Ortaya çıkışı 14
1.4.2. Robert Komer Olayı - Kanlı Pazar 15
1.5. 12 Mart 1971 Muhtırası 16
1.6. Kıbrıs Harekatı'nın Dış Politikaya Etkisi 19
1.7. Kanlı 1 Mayıs 19
1.8. 5 Haziran 1977 Genel Seçimleri ve Sonraki Siyasal Gelişmeler 20
1.9. Kahramanmaraş Katliamı 22
1.10. Ecevit Hükümeti'nin Devrilmesi 23
Darbenin Ayak Sesleri - 1980 24
1.11. 27 Aralık 1979 Muhtırası 24
1.11.1. Muhtıra'nın Tam Metni 24
1.12. 24 Ocak Kararları 26
1.13. Muhtıradan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine 28
1.13.1. Anarşi Olayları 28
1.13.2. Siyasi Gelişmeler 31
1.14. Cumhurbaşkanlığı Krizi ve Siyasi Çözümsüzlük 32
1.14.1. 1 Mayıs'tan Çorum'a Tedhiş 32
1.14.1.1. Çorum Olayları – Fatsa'ya Operasyon 35
1.14.2. Ekonomik Gelişmeler 36
1.14.2.1. Ekonomik Sıkıntının Arka Planı 38

1.14.3. Dış Gelişmeler 38
1.14.3.1. SSCB'nin Afganistan İşgali – NATO Bakanlar Konseyi Toplanması 38
1.14.4. Siyasi Gelişmeler 39
1.14.4.1. Cumhurbaşkanlığı Çıkmazı – Siyasi Kriz 39
1.14.4.2. Erbakan İçin Eroin Kaçakçılığı İddiaları ve Yaşanan Tartışmalar 43
1.14.4.3. Dışişleri Bakanı Erkmen'in Düşürülmesi ve MSP'nin Konya Mitingi 45
1.14.4.4. Siyasi Suikastler 47
1.15. Darbenin On Günü 49
1.15.1. 12 Eylül 1980 Darbesi 49
1.15.2. MGK Kararları 49
1.15.2.1. MGK Bildirileri 50
1.15.4. Sokağa Çıkma Yasağı – MGK Üyelerinin Yemin Etmesi 52
1.15.5. Darbecilerin İlk İcraatı 53
1.15.6. Dış Basın'ın Tepkileri 55
1.15.7. Başbakan'ın Kimin Olacağına Karar Verilmesi 57
1.15.7.1. Bülent Ulusu Kimdir 58
1.16. Bülent Ulusu Hükümeti 59
1.16.1. Yönetim 60
1.16.1.1. Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik 60
1.16.1.2. Başbakan Ulusu'nun Açıklamaları 62
1.16.1.3. Yeni Anayasa Düzeni'nin Kabulü 64
1.16.2. Yapılan Duruşmalar 65
1.16.2.1. Liderlerin Yargılamaları 65
1.16.2.2. Zanlıların Yargılamaları 66
1.16.3. Ekonomi 67
1.16.4. Jeopolitik Yıkım 70
1.16.4.1. Yunanistan'ın NATO'ya Geri Dönmesi 70
1.16.4.2. İran - Irak Savaşı 71
1.16.4.3. Evren'nin Kudüs Açıklaması 72
1.16.4.4. Avrupa Devletleri'yle İlişkiler 73
1.16.4. Darbelerin Algoritması 74
1.16.6. 12 Eylül'e Yönelik Ciddi İddialar 75
1.16.7. İşkence İddiaları 77

II. BÖLÜM 79
Darbenin İlk Yılı 79
2.1. Anayasa ve Seçim Gündemi 79
2.2. Ekonomi 80
2.2.1. Kredi ve Faiz Gelişmeleri 80
2.2.2. Banka ve Bankerlerin Faiz Yarışı 81
2.2.3. İnşaat Sektöründeki Durgunluk ve Ekonomideki Sorunlar 83
2.3. Devam Eden Yargılamalar 85
2.3.1. MSP Yargılaması 87
2.3.2. MHP Yargılaması 88
2.3.3. Diğer Parti ve Dernekler 90
2.3.4. Kayıp TIR'lar Davası 91
2.4. Dış Politika 93
2.4.1. Türkiye –ABD – Ortadoğu Denklemi 93
Kriz Yılı - 1982 95
2.5. Yasama ve Yürütme 95
2.5.1. Bütçenin Kabulü – Hükümete Verilen Yetkiler 95
2.5.2. Danışma Meclisi'nde Bölünme – Anayasa Referandumu 96
2.6. Yargılamalar 98
2.7. Ekonomide Yeni Açmazlar 98
2.7.1. Ekonomide Dış Etkiler –İptal Edilmiş Yatırım Projeleri 98
2.7.2. Asgari Ücret Tartışmaları – Banker Kaçışlarının Artması 101
2.7.3. Banker Krizi 102
2.7.4. Banker Krizi Sonrası Ekonomi – Turgut Özal'ın İstifası 104
2.7.5. IMF ve OECD Raporları 105
2.8. Anayasa Tartışmaları 107
2.8.1. Danışma Meclisi Eleştirileri 109
2.9. Dış İlişkiler 112
2.9.1. Avrupa ve Amerika'nın Türkiye'ye Bakışı 112
2.9.2. Ege Adaları Sorunu 113
2.9.3. Evren'in Uzakdoğu Ziyareti 114
III. BÖLÜM 116
Seçim Yılı 1983 116

3.1. Bitmeyen Acı Reçete 116
3.1.1. Ekonomik Kriz ve Enflasyon 116
3.1.2. Dışişleri Bakanı Kafaoğlu'nun Yabancı Temsilcilerle Düzenlediği Toplantı . 118
3.1.3. Zam Tartışmaları 118
3.1.4. İş Adamlarının 24 Ocak Tartışması – TÜSİAD Raporu 120
3.2. Ekonomi Diplomasisi 122
3.2.1. Türkiye'nin Dış Kredi Arayışı 122
1.2.2. AET - Avrupa Komisyonu İlişkileri 123
3.3. Seçim Sürecinin Başlaması 124
3.3.1. Eski Siyasilerin Bulunduğu BTP'nin Kapatılması 125
3.4. YSK Yasası – Seçime Katılabilen Üç Parti 126
3.4.1. Üç Partinin Seçim Çalışmaları 127
3.4.2. Partilerin Seçim Kampanyası 128
3.4.3. ANAP'ın Seçimleri Kazanması 131
3.5. 6 Kasım Seçimleri Sonrası 132
3.5.1. Sonsuz Liberasyon 132
3.5.2. Kasım Ayı Enflasyonu – Özal'ın İnşaat Projesi 134
3.5.3. KKTC'nin Kurulması 136
3.5.4. ANAP'ın Güvenoyu Alma Süreci 139
3.5.5. Güvenoyu Alan Hükümete İlk Eleştiriler 142
SONUÇ 144
KAYNAKÇA 147
EKLER 160
ÖZGEÇMİŞ 174

ÖNSÖZ

Bülent Ulusu Hükümeti, 12 Eylül 1980 Darbesi sonucunda kurulmuş askeri bir hükümettir. Ulusu Hükümeti'nin üzerinde karar alıcı olarak Milli Güvenlik Konseyi bulunmaktadır. Bu konsey MGK Başkanı Org. Kenan Evren ve diğer dört kuvvet komutanından oluşmaktadır. 22 Eylül'de resmen kurulan hükümetin görevi 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra sona ermiştir. Ulusu, 24 Kasım 1983'te istifasını MGK Başkanı Kenan Evren'e sunarak görevini resmen sona erdirmiştir.

Bu dönemin siyasi tarihini anlatan akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Diğer alanlarla ilgili pek çok kitap ve makale bulunmasına rağmen, hiçbirinde hükümetin faaliyetleri sistemli biçimde işlenmemiştir. *"12 Eylül Dönemi'nde Milli Güvenlik Konseyi'nin Yasama Faaliyetleri (12 Eylül 1980 – 18 Eylül 1902)"* isimli çalışmada MGK'nın çıkardığı kanunlar incelenmektedir. *"12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları"* isimli çalışmada ekonomi konusu işlenmiştir. Ayrıca medya, iletişim, sanat, dış politika, öğrenci olayları gibi pek çok konuda çalışma mevcuttur.

"Bülent Ulusu Hükümeti" başlıklı tez konusu bu alandaki çalışma eksikliğinin giderilmesi için seçilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından Ulusu Hükümeti'nin sonuna kadar olan süreçte Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin demokrasi gelişimi işlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki çok partili hayata geçiş denemeleri ve bu süreçteki askeri müdahalelere yer verilmiştir. Bu müdahalelerin Türkiye'yi nasıl 12 Eylül 1980 Darbesi'ne taşıdığı ortaya konulmuştur. Sonrasında Bülent Ulusu Hükümeti'nin faaliyetleri yer almıştır. Bu döneme ilişkin Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Zabıt Cerideleri, gazete, makale, tez gibi kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; 1946 yılındaki Türkiye'nin siyasi - jeopolitik durumu ele alınarak 1980 yılı sonuna kadar olan süreç incelenmiştir. Burada geçmiş dönemdeki askeri hareketler, yaşanmış önemli olaylar ve 12 Eylül öncesi ve sonrası durum yer almaktadır. İkinci bölümde 1981 – 1982 yılları arasında Ulusu hükümetinin; yasama, yürütme ve yargı alanındaki çalışmaları, dış politika gelişmeleri, ekonomik gelişmeler, danışma meclisinin anayasa çalışmaları yer almıştır. Üçüncü bölümde; ekonominin durumu, seçim programı, dış gelişmeler ve seçimden önceki ve sonraki süreç bulunmaktadır.

Tez çalışmamın yürütülmesinde ve yönlendirilmesinde bana değerli zamanını ayırarak emek veren, düzenlemelerle tezin son aşamasına gelmesini sağlayan tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Şerafettin Can Erdem'e teşekkür ederim. Bu yola girmemde

bana destek olan ve cesaret veren Sn. Prof. Dr Nesrin Sarıahmetoğlu'na ve Sn. Doç. Dr Tuğba Eray'a teşekkür ederim. Yaptığımız fikir alışverişiyle değerli katkılar yapan arkadaşım Emir Kartal'a teşekkür ederim. Aynı şekilde bana fikir veren, çalışmayı okuyarak yanlışlarını düzeltmemi sağlayan, pek çok konuda yardımcı olan arkadaşım Onur Sayın'a teşekkür ederim. Bu süreçte bana maddi manevi destek olan ailem; Tuncay, Birsen, Gizem ve Emre Görmüş'e çok teşekkür ederim.

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, I. Dünya Savaşı'nda yenilen Osmanlı Devleti'nin ardından kurulan, tarihte baki olmuş, Türk devlet geleneğinin son örneğidir. Osmanlı'nın gerileme döneminden beri gerçekleştirilmeye çalışılmış ıslahatlar, devrim niteliği taşımadığından kalıcı olamamıştır. Bu durum Osmanlı devletinin sonunu hazırlarken, bu sona şahitlik eden imparatorluk asker ve bürokratlarının artık işlemez hale gelmiş devlet sisteminin arızalarını görüp anlamalarını sağlamıştır. Bunlardan en önemlisi devlet yönetiminde tek kişi hâkimiyetinde kurulan sistemlere karşı daha demokratik sistemlerin başarısıdır.

Mustafa Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı sonrasında cumhuriyet sistemine geçilmesini doğru bulmuştur. Fakat Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, bu dönemde çok partili hayata geçişe izin vermemiştir. Bu gelişim sonradan sağlansa da çeşitli askeri müdahalelerle süreç kesintiye uğramıştır. 1960 İhtilali, 12 Mart Muhtırası ve 12 Eylül Darbesi bunlara örnektir.

12 Eylül 1980 Darbesi, önceki askeri müdahalelerden daha etkili olmuş ve köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Hatta 12 Eylül'ün kimi icraatları kuruluş ilkeleriyle bağdaşmadığından sert eleştirilere maruz kalmıştır. 1980 yılı başında onaylanmış 24 Ocak Kararları'nın bu dönemde de sürdürülmesi ciddi tartışmalara yol açmıştır. Sonraki dönemde darbe olmasaydı bu kararların sürdürülmeyeceği kanısı hakimdir. Benzer şekilde Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü sırasında, Ege'deki sorunların sonuca bağlanmamış olması sonraki yıllarda büyük tepki çekmiştir. Bu tezin öncelikli amacı, Bülent Ulusu Hükümeti'nde yaşanan olayları incelemek ve bu olayların tarihsel bağlarını tespit etmektir. Diğer bir amaç olarak döneme ilişkin getirilen ciddi iddiaları cevap verilebilecek bilgileri sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Bülent Ulusu Hükümeti, 12 Eylül, 1980, 1980 Darbesi

ABSTRACT

The Republic of Turkey is the last example of the Turkish state tradition, which was established after the defeat of the Ottoman Empire in the First World War, which has survived in history. The reforms that have been tried to be carried out since the decline of the Ottoman Empire could not be permanent as they were not revolutionary. While this situation was preparing the end of the Ottoman state, it enabled the imperial soldiers and bureaucrats who witnessed this end to see and understand the malfunctions of the state system, which was no longer functioning. The most important of these is the success of more democratic systems against the systems established under the rule of one person in state administration.

Mustafa Kemal Atatürk found it right to switch to the republican system after the War of Independence. However, the situation in Turkey did not allow the transition to a multi-party system in this period. Although this development was achieved later, the process was interrupted by various military interventions. The 1960 Revolution, the 12 March Memorandum and the 12 September Coup are examples of these.

The 12 September 1980 Coup was more effective than the previous military interventions and brought about radical changes. In fact, some of the actions of September 12 were subjected to harsh criticism as they did not comply with the founding principles. The continuation of the 24 January Decisions, which were approved at the beginning of 1980, in this period also led to serious discussions. It is of the opinion that these decisions would not have been continued in the following period had the coup not taken place. Similarly, the fact that the problems in the Aegean were not resolved during the return of Greece to the military wing of NATO drew a great reaction in the following years. The primary purpose of this thesis is to examine the events in the Bülent Ulusu Government and to determine the historical ties of these events. Another purpose is to provide information that can answer serious claims about the period.

Keywords: Bülent Ulusu Government, 12 September, 1980, 1980 Coup

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AB : Avrupa Birliği
AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.g. : Adı Geçen Gazete
AK : Avrupa Konseyi
AP : Adalet Partisi
AP : Avrupa Parlamentosu
BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
Ç. : Çeviren
DM : Danışma Meclisi
DP : Demokrat Parti
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
IMF : İnternational Monatery Found
KİT : Kamu İktisadi Teşekkülleri
MGK : Milli Güvenlik Kurulu
MHP : Milliyetçi Hareket Partisi
MSB : Milli Savunma Bakanlığı
MSP : Milli Selamet Partisi
NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD : Organisation for Economic Co-operation and Development
s. : Sayfa
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
YSK : Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

12 Eylül 1980 Darbesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin önemli kırılma anlarından birisidir. Türkiye'de daha önce başarılı olmuş 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 askeri müdahalelerinden çok daha kalıcı bir etki bırakmıştır. Esasında 1960 İhtilali de sağladığı özgürlük ortamıyla 1980 yılına kadar yaşanan süreçte büyük bir tesir bırakmıştı. Fakat bu özgürlükler 12 Eylül'e kadar sürecek anarşi ortamını oluşturmuştur. Verdiği uyarılara cevap alamadığını düşünen asker, 12 Eylül hareketiyle ülke yönetimine el koymuştur. Bu çalışmada darbenin sebepleri ve meydana getirdiği sonuçlar incelenecektir.

1980 Darbesi kimi kesimlerce *"ihtilal"* olarak nitelendirilmiştir. Ancak gerçekleşme şekli ve sonuçları açısından darbe kavramı daha uygundur. İhtilal kavramı Arapça *halel* (bozukluk) kelimesinin türetilmişidir. İhtilal bir ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek için kanun ve kurallara uyulmaksızın girişilen harekettir.[1] Darbe ise bir ülkede baskı kurarak veya zor kullanarak hükümeti istifa ettirme olarak tanımlanır.[2]

1960 İhtilali, emir komuta zinciri içerisinde yapılmamış bir askeri müdahaledir. 1962 -1963 yıllarında gerçekleştirdiği girişimler başarısız olan Talat Aydemir'in hareketi de buna örnektir. 1971 Muhtırası ve 1980 Darbesi ise emir komuta zinciriyle yapılmış müdahalelerdir.

Türk darbeler tarihi, Türk Milleti'nin adı kadar eskiye dayanmaktadır. Türklerin ortaya çıkışı olarak kabul edilen Hun Tarihi'nin ilk hükümdarı Teoman, oğlu Mete tarafından yönetimden indirilmiştir.[3] Devlet yönetiminde darbe olgusu, güçlü tarihi figürlerle her zaman ihtimal dâhilinde olmuştur.

Türk geleneğine göre hanedanı oluşturan soy kutsal sayıldığından, devlet yönetiminde değişiklik yapılsa bile yönetimdeki soy değiştirilmez. Bunun sebebi Türk Devlet Geleneği'ndeki *"kut"* anlayışının varlığıdır.[4] Eski Türk geleneğinde Oksızlık (bağımsızlık), uluş (ülke), kün (halk), töre (kanun) olmak üzere dört temel unsur *İl*'i oluşturmaktadır.[5] Bu unsurlara hükmedecek İl başı; tanrının ışık verdiği, kut almış

[1] Asiye Mevhibe Coşar, Emre Türkmen, "Bir Kavram Alanı Belirlemesi: Devrim, İhtilal İsyan", *Zamanın İzleri, İlkeler İdeolojiler ve İsyanlar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2017, s. 18 – 13.
[2] İsmail Safi, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Parlamentarizm ve Parlamenter Rejime Müdahaleler - Muhtıra, Darbe ve Darbe Girişimleri Üzerine Bir Analiz", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Ocak 2019, s. 144 – 143.
[3] Ahmet Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014, s. 56.
[4] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 33. Basım, İstanbul, 2011, s. 239 – 241.
[5] Ali Ahmetbeyoğlu, "Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümranlığın Hududları", *Tarih Dergisi*, Sayı: 71, 2020, S. 30 – 31.

kişilerden oluşmaktadır.[6] Devletin ve başarılı yöneticilerin gücü, tanrının verdiği kut ile doğrudan bağlantılıdır.[7] Bu kavramın Türkiye Cumhuriyeti açısından önemi ise padişahlıktan halk yönetimine geçişteki kut kavramının takibidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Osmanlı Hanedanı'nın varlığına rağmen yönetimin başsız kaldığı bir durumla mümkün olmuştur. 1918 yılının sonlarında I. Dünya Savaşı kaybedilmiş ve Osmanlı Devleti işgal edilmişti.[8] Savaşın galibi Müttefik Devletler, Osmanlı topraklarında diğer işgal ettiği devletlerden farklı bir politika uygulamaktaydı. Kendilerinin *"Şark Meselesi"* adlandırdıkları, Türk milletini Anadolu'da yok ederek Asya bozkırlarına sürme amacı mevcuttur.[9] Türklerin Asya'ya sürülmeleri fikrinin fiiliyata dönüşmesi, Türk milletini varlık yokluk savaşına itmiştir. İşgalcilerin örgütlediği azınlık çeteleri de bu plana ortak olmuşlardır.[10] İşgalci devletlerin giriştikleri bu hareketler için I. Dünya Savaşı'ndaki 1915 İddiaları doğru kabul edilerek meşruiyet aranmıştır. Bu iddiaların aksini ispatlayacak pek çok belge bulunsa da bunların göz ardı edildiği görüşler mevcuttur.[11]

Osmanlı hükümeti Anadolu'da yaşanan trajedilere devlet reaksiyonu içinde cevap vermezken, Padişah Vahdettin ve Damat Ferit Paşa'nın emirleriyle Türk milleti asi ilan edilmişti.[12] Çünkü Vahdettin İngiltere'nin şark politikasının değişmediğini düşünmekte, İngiltere'nin Osmanlı'yı parçalama amacı olmadığını sanmaktaydı.[13] Bu tutuma zıt şekilde kurulmuş milletin harp meclislerinin başarısı, padişahın kaybetmekte olduğu kutsallığın Türk milletinin eline geçmesini sağlamıştır. Hareketin öncüsü olması sebebiyle bu kutsallık Mustafa Kemal Paşa'da mevcuttur.

Mustafa Kemal Paşa, kendisi haricinde kimsenin göremediği bu fiili durumda cumhuriyet rejimine geçilmesini uygun görmüştür. Rejim değişikliği benimsenecek olsa da demokrasinin tam bir şekilde uygulanması için eğitimle oluşturulmuş bir bilinç ve zaman gerekmektedir. Cumhuriyet tarihinde yaşanan elim olayların sebebi bu temele ve

---

[6] Nurbolat Bogenbayev, Aydın Calmirza, "Eski Türk Dünya Görüşündeki Kut ve Karga Kavramları", *Milli Folklor Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 103, 2014, s. 70 – 72.
[7] Zafer Önler, "KUTADGU Bilig'de Kut Kavramı", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 26 – 29 Ekim 2009, s. 1 – 3.
[8] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 20. Basım, İstanbul, Ocak 2016,, s. 118 - 119.
[9] Emrullah Yalçın, "Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası", *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 2015, s. 81 – 86.
[10] Yalçın, s. 119
[11] Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Doruk Yayımcılık, Ankara, Mayıs 2002, s. 66.
[12] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1992, s. 117 – 116.
[13] Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918 -1920)*,Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 29 – 30.

ihtiyaç duyulan süreye dayanmaktadır. Bu süreçte Türkiye; eğitim sistemini, endüstri ve ticaretini, tarım sistemini geliştirmeye çalışmaktadır.[14]

Cumhuriyet rejimi kabul edilmesine rağmen, çok partili demokratik hayata geçiş evresi uzun süre boyunca gerçekleşmemiştir. 17 Kasım 1924'te yapılan ilk denemede Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bir yılını doldurmadan kapatılmıştır.[15] 12 Ağustos 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası da kendini feshetmek zorunda kalmıştır. Her iki fırkayı da rejim aleyhtarları toplanma alanı olarak görmüş, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra Şeyh Sait İsyanı, Serbest Fırka'dan sonra Menemen Olayı yaşanmıştır.[16]

Dünya tarihinde yaşanmış devrimler, karşı devrimin yaşanmasını engellemek hep için kanlı olmuştur. Fakat Milli Mücadele'nin harp meclisleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın prestiji, rejim değişikliğinin kansız gerçekleşmesini sağlamıştır. Yine de bu gibi olaylar dünyadaki örneklerine benzer şekilde Türkiye'de yaşanmıştır. Demokrasinin tehlikeye girdiğini düşünen asker de darbe yaparak sürecin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Bütün bunların şiddetli şekilde yaşanmasının sebebi; Türkiye'nin yaşadığı hinterlandın güvensizliği, tarihsel geçmişi ve yaşadığı ekonomik sıkıntılardır. Özellikle ekonomik sıkıntılar, bütün darbe süreçlerinin sebebi ve sonucu olarak tarihte yer bulmuştur.

Türkiye'nin Milli Mücadele'de kapitülasyonları kaldırarak egemen bir devlet olma arzusu, barış görüşmelerinin yapıldığı Lozan Konferansı'nda müttefik devletlerini çileden çıkarmıştır. Bu durum İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un şu sözleri söylemesine neden olmuştur:[17]

> *"Memnun değiliz Lozan muahedesinin müzakeresinden. Hiçbir dediğimizi yaptıramadık. Reddettiklerinizin hepsini cebimize atıyoruz. Harap bir memleket alıyorsunuz. Bunu kalkındırmak için mutlaka paraya ihtiyacınız var. Bu parayı almak için gelip diz çökeceksiniz. Cebime attıklarımın hepsini çıkaracağım size."*

Türkiye Lozan'da amacına ulaşmış, tam bağımsız ve egemen bir Türkiye'yi kabul ettirmiştir. Burada İsmet Paşa'nın gösterdiği direnç önemlidir.[18] Fakat Curzon'un söylediği sözler Türk asker ve diplomatlarının zihninden silinmeyecek, dış destekli kredi ve yardımlar hep kuşkuyla karşılanacaktır. Türkiye'nin NATO'ya girişinden sonra

[14] M. Philips, Price, Türkiye Tarihi (İmparatorluktan Cumhuriyete Kadar), Türkiye İş Bankası Yayınları, 1969, s. 155 – 209.
[15] Evren Altınkaş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi TPCF ve SCF", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:29, Mart – Nisan 2012, s. 6 - 8
[16] Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 205.
[17] İsmet İnönü, "İstiklal Savaşı ve Lozan", *Belleten*, Sayı: 149, Ocak 1974, s. 28.
[18] Resul Babaoğlu, "Muharebeden Diplomasiye Lozan Konferansında Türk Delegasyon Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar", Atatürk *Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 99, 2019, s. 107 - 124.

elde ettiği krediler ve savunma gereçleri, Kıbrıs Meselesi'nde sorun olduğundan ABD ambargosuyla karşılaşılmıştır.[19] Kıbrıs meselesinde gösterilen kararlılık, öteden beri dayatılan Haşhaş Meselesi de eklenerek bu sonucu oluşturmuştur. 1974'ten 12 Eylül 1980'e kadarki süreçte, bu dönemin devamı olan ekonomik bozulmalar gözlemlenebilir. Ancak 12 Eylül Dönemi'nde ekonomi, önceki yıllara göre daha fazla bozulma göstermiştir. Bu durum sonraki yıllarda görev almış hükümetler için dezavantaj oluşturmuştur.

1980 yılında batılı devletlerce tavsiye edilmiş 24 Ocak Kararları'na dayalı ekonomik model, 12 Eylül Darbesi'nden sonra da uygulanmaya devam edilmiştir. Bu kararların yararları ancak Türkiye'nin AET'ye kabulüyle görülebilecek olmasına rağmen, AET üyeleri Türkiye'yi vize duvarlarıyla ve ürün kotalarıyla örerek iyi niyetli olmadığını göstermiştir. Sonraki yıllarda da süreci uzatarak siyasi tavizler talep etmişlerdir.[20]

Türk tarihinin ilk dönemlerinden beri karar alıcı bir meclisin varlığı, Türk demokrasi anlayışının köklerini ortaya koymaktadır. İslamiyet'ten sonra meclis güç kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı'da ise Fatih döneminden sonra gücünü yitirmiştir.[21] Bu durum ancak 3 Kasım 1938'de ilan edilen Tanzimat Fermanı ile değişmiştir. Kişi haklarını önceleyen ve padişah iradesinin üstünde kanunlar getirilmiştir.[22] Tanzimat Fermanı bu yönüyle bir anayasa gibi düşünülebilir. 13 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı da bu sürecin devamıdır. 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet'in ve 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı demokratikleşme hareketlerinin Osmanlı'da başladığının kanıtıdır. [23]

Millet Meclisi'nin kurulması ise, dünya savaşı sonrası vatanı kurtarmak için kurulmuş harp meclislerine dayanmaktadır. Kurtuluş Savaşı'nda sistemli şekilde örgütlenmiş harp meclislerine tarihte *"Yerel Kongre İktidarları"* denmektedir.[24] Bu iktidarlar daha sonra Millet Meclisi'ni oluşturmuşlardır. Bağımsızlık mücadelesini İstanbul'daki mecliste Misak-ı Milli'yi kabul ederek sürdüren Osmanlı mebusları, 16

[19] Ali Rıza İzgi, "Kıbrıs Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları", *Yüksek Lisans Tezi*, Denizli, Temmuz 2007, s. 23-24, 42 – 43.
[20] M. Akif Özer, "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2009, s. 92 – 96.
[21] Sinan Yazıcı, İsmail Dursunoğlu, "Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:1, 2019, s. 99.
[22] Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2018, s. 31 – 53. , Sina Akşin *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara, 2006, s. 24 – 26.
[23] İhsan Burak Birecikli, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Bakış*, Cilt: 2, Sayı: 3 Kış 2008, s. 215.
[24] Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918 – 1920)*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 87 – 97.

Mart 1920'de bu meclisin basılmasıyla Ankara'ya gelmiştir. Osmanlı'nın son meclisinin mebusları ve milletin harp meclislerinin mebusları birleşerek Mustafa Kemal Paşa öncülüğünde Millet Meclisi'ni kurmuştur.[25] Millet Meclisi'nde orta sınıf halk tabakası egemendir. Bülent Tanör kuruluş yönüyle bu oluşuma *"Savaş Demokrasisi"* demektedir.[26] Bu sebeple dünyada işçi ve köylü hareketlerinin tetiklediği cumhuriyet rejimlerine göre, Türkiye'deki meclis daha güçlüdür. Dünyadaki örneklerde olduğu gibi sadece saltanat yanlılarına karşı değil, işgalci güçlere karşı da mücadele edilmiştir. Tarihte benzer bir mücadele veren Napolyon Fransa'sı kendi sınavında başarısız olmuştur.

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulması, 1924 ve 1930 çok partili denemelerinin aksine başarılı olmuştur. Aynı yıl yapılan seçimi kazanamayan DP'nin, 1950 seçiminde tek başına iktidar olması önemli bir dönüm noktasıdır.[27] Atatürk'ün ölümünden sonra II. Dünya Savaşı'nın başlaması bu süreci uzatmışken, savaş sonrası SSCB'nin tehdidi Türkiye'yi savunma arayışına itmiştir.[28] Bu zor dönemde çok partili hayata geçilmiş, ABD'nin Truman ve Marshall yardımlarıyla birlikte Türkiye'nin çehresi değişmiştir. Ancak 1955'ten sonra ekonomideki bozulmanın yanında, geçmişteki çok parti denemelerindeki sorunlar tekerrür etmiştir. 1960 İhtilali böyle bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu dönemde kurulan askeri hükümet 1961 yılının sonuna kadar ülkeyi yönetmiştir.[29]

1962 – 1963 yıllarında gerçekleşen Talat Aydemir hareketi, iktidarda bulunan İsmet İnönü'nün direnişi sayesinde başarısız olmuştur. 1960 İhtilali'nden çok kısa süre sonra gerçekleşen bu hareket askerlerin arasında bulunduğu görüş ayrılıklarını ortaya koymaktadır. Bu yıllarda şiddetlenen Soğuk Savaş, Küba Kriziyle zirve noktasına ulaşmıştır. Böyle bir dünyada işçi ve öğrenci hareketlerinin tetiklediği devrimler Türk milletine de tesir etmiştir. Literatüre 68 Kuşağı olarak geçen bu dönemin gençleri, işçi ve öğrenci hareketleriyle devrim yapmaya çalışan sol guruplar ile onların karşısındaki sağ gurupların mücadelesidir. Bu gurupların en büyük destekçileri de Soğuk Savaş'ın başlamasına neden olan ABD ve SSCB'dir.[30]

---

[25] Akşin, s. 134 – 138.
[26] Bülent Tanör, *Kurtuluş*, Yenigün Basın Yayıncılık, 1997, s. 117 – 118.
[27] Pervin Demirci, "1946 – 1950 Seçimleri: Siyaset Bürokrasi, Propaganda, ve Demokrasiye Geçiş Eğilimleri", *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2021, s. 135 - 137
[28] Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı İle İşbirliği Yapma Süreci", *Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 8, Spring 2013, s. 925.
[29] Yeşim Demir, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *ÇTTAD*, V/12, Bahar 2006, s. 159 – 164.
[30] Ayça Ülker Erkan, "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2010, s. 192.

Türkiye'de dünyayla eş zamanlı başlayan bu hareketlerin, sistematik bir çatışmaya dönüşmesi 1975 yılından sonra başlamıştır. Bu tarih 1974 ekonomik ambargosunun yoğun şekilde hissedilmeye başlandığı dönemdir. Siyasette ise Kıbrıs Harekatı'ndaki birlik havası sürdürülememiş, komünizme karşı I. Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştur.[31] Bu gelişmeden sonra sağ ve sol partilerin savundukları fikirler emek mücadelesi veren sokaktaki halkı siyasallaştırarak kutuplara bölmüştür. Bu sebeple Türkiye, ABD – Sovyet savaşının Asya, Güney Amerika, Afrika gibi sayısız mücadele alanından birine dönmüştür.

1980 Darbesi'nden sonra anarşi olayları bıçak gibi kesilmiş, olaylardan bıkmış halk rahat bir nefes almıştır.[32] Bülent Ulusu Hükümeti Dönemi'nde sokakların büyük ölçüde silahlardan arındırılması sonraki yıllarda yaşanması muhtemel çatışmaları önlemiştir. Burada en önemli tartışma konusu darbeden önce de askerlerin sıkıyönetimler sayesinde sokakta olmasıdır. Buna rağmen darbeyi oluşturan şartlar önlenememiştir.

Askerler müdahaleyi yapma amaçlarını Türkiye'yi tekrar Atatürk'ün ilkelerine uygun bir yönetime ve anlayışa kavuşturmak olarak belirtmiştir.[33] Fakat NATO'nun askeri kanadından çıkmış Yunanistan'ın Ege Sorunu çözülmeden birliğe dönüşüne onay verilmesi, etkin bir dış politika uygulanmadığının göstergesidir. Ekonomide Atatürk'ün aksine, dış tavsiyelere dayalı liberal politikaların izlenmesi de Atatürk'ün ilkelerinin uygulanmadığını göstermektedir.[34] Ekonominin başındaki Turgut Özal, Atatürk döneminden beri yapılmakta olan fabrikaların satılması taraftarıdır.

Ulusu Hükümeti; geçmiş döneme ilişkin yargılamalar, yoğun dış gelişmeler, enflasyonun tetiklediği ekonomik bunalım gibi pek çok meseleyle ilgilenmiştir. Yüksek enflasyondan kaçan halk çareyi bankerlere yatırım yapmakta bulmuştur. 24 Ocak Kararları'nın sonucu olan serbest faiz anlayışındaki yasal boşluklar, 1982 yılında bankerliğin çökmesiyle büyük bir krize dönüşmüştür. Bankerzedelere bütçeden para ayrılmak zorunda kalınmıştır.[35] Devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunan Özal bile bankalara devlet desteği verilmesini istemiştir.

---

[31] Yakup Kaya, Hüseyin Şahin, "Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçi Cephe Hükümetleri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 19, 2018, s. 526.
[32] Yusuf Sarınay, Türk Parlamento Tarihi, *TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları*, No: 157, Cilt: 1, s. 1 – 10.
[33] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 19 Eylül 1980, s. 2.
[34] Meltem Tekerek, "12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2013, s. 120 – 121.
[35] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 1 Temmuz 1982, s. 431.

1983 yılının ortalarından itibaren Türkiye seçim atmosferine girmiştir. Bütün partilerden pek çok aday veto edilerek yeni listeler hazırlanması istenmiştir. Listelerini tekrar düzenleyip teşkilatlanmış pek çok parti bulunmasına rağmen, yalnızca üç partinin seçime girmesine izin verilmiştir. Bunlar ANAP, Halkçı Parti ve Milliyetçi Demokrasi Partisi'dir.[36] Bu partilerden ANAP ve MDP daha seçime girmeden önce 24 Ocak Kararları'nı uygulayacaklarını açıklamıştır.

Bu çalışma Türkiye'de liberal politikaların uygulanmasının sonuçlarını ortaya koymakla beraber, 12 Eylül Hareketi'nin cumhuriyet tarihi açısından ne manaya geldiğinin kavranmasını sağlayacaktır. Dönemin gazete kaynakları, MGK ve Meclis tutanakları ağırlıklı olmak üzere, arşiv belgeleri, konuyla ilgili kitap, makale ve çalışmalar incelenecektir. Bu hükümetin faaliyetlerinin incelenmemiş olması, çalışmanın tarih bilimine yapacağı katkılar açısından önemlidir.

[36] Güneş Şahin, "1983 Seçimlerine Katılan Siyasi Partilerin Askeri Yönetim Sonrası Türkiye'sine İlişkin Söylemleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, s. 296.

I. BÖLÜM

1.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kalkınma Çalışmaları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren milli sanayinin kurulmasına özen gösterilmiştir. Sanayi geliştirilirken tarımın da ihmal edilmemesi, yerli üretimin teşvik edilmesi, lüks ithalattan kaçınılması hedeflenmektedir. Girişimcilik serbest bırakılmasına rağmen tekelciliğe izin verilmemiştir. Ekonomik kalkınmaya katkı vermek ve kanunlara uymak suretiyle yabancı sermaye yatırımlarına izin verilmiştir.[37]

Osmanlı döneminde bütün demiryolları, madencilik, bankacılık sistemi yabancılar tarafından işletilmektedir.[38] Cumhuriyetin ilk dönemlerinde bu durum egemenlik sorunu oluşturacağından önlem alınmak istenmiştir. Bu amaçla kurulacak milli bir sanayi için Türk sermayesinin olmayışı, devletçi girişimlerin uygulanmasını zorunlu kılmıştır.

17 Şubat – 4 Mart 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplanmış, burada Misak – ı İktisadi Kararları alınmıştır.[39] Bu bağlamda Teşvik – i Sanayi Kanunu çıkarılmış, Türkiye İş Bankası kurulmuş, Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş, Aşar vergisinin kaldırılmış, Ziraat Bankası'nın köylüye tohum vermesi gibi pek çok yeni uygulama yapılmıştır.[40] Ayrıca; pamuk, paçavra, yağ, ziraat, hayvansal, balık, dokuma, maden, bina inşaatı gibi pek çok alanda sanayi kuruluşu açılmıştır.[41] 1930 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Yasası çıkarılarak 1929 Ekonomik Krizi'nin yaraları sarılmaya çalışılmıştır.[42] Bu dönemde yarı devletçi yarı liberal bir ekonomi modeli uygulanmıştır.[43] 1929 yılında gümrük vergilerinin düzenlenmesiyle Türk üretici dış rekabet karşısında korunmuştur. Almanya, Fransa, Avusturya ve Macaristan ile kliring[44] antlaşmaları yapılmıştır.[45]

---

[37] Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2019, s. 23 – 24.
[38] Nadir Eroğlu, "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2 , 2017, s. 64. ; Mustafa Barut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*., Alkım Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, Mart 2001, s. 50.
[39] Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923 – İzmir*, Sermaye Piyasası Kurulu, 4. Baskı, Ankara, 1997, s. 323. ; Mehmet Kayıran, Selami Saygın, "İzmir İktisat Kongresi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 5, 2019, s. 46 – 47.
[40] Betül Sönmez, "1923-1938 Dönemi Türkiye Ekonomisi: Uygulanan Ekonomi Politikaları", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2014, s. 31 – 33.
[41] Bülent Durgun, "Atatürk Döneminde İzmir Ekonomisi", *Doktora Tezi*, İzmir, 2006, s. 110 – 112.
[42] Mehmet Bulut, "929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş", *Bilig Dergisi*, Sayı: 26, Yaz 2003, s. 90 – 92.
[43] İrfan Kalaycı, "Atatürk'ün Kalkınma Modeli: Günümüz Sanayisi İçin Kazanımlar", *Maliye Dergisi*, Sayı: 156, Ocak – Haziran 2009, s. 160 – 163.
[44] İki ülke Arasında yapılan alışverişin karşılıklı olarak mal yoluyla gerçekleştirilmesi.
[45] Levent Özkardeş, "Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi", *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Sayı: 6, 2015, s. 29 – 33.

1.2. Türkiye'nin NATO'ya Girişi

II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye, tarihinin en önemli güvenlik meselelerinden biriyle karşılaşmıştı. SSCB, 10 Şubat 1945'te yapılan Yalta Konferansı'nda Türk boğazlarını tartışmaya açmıştı.[46] Boğazların güvenliğini sağlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin süresi SSCB tarafından uzatılmamış, Türkiye'den taleplerde bulunulmuştu. SSCB, 15 Ağustos 1946'da Kars – Ardahan'ı istemiş, boğazlardan üs talebinde bulunmuştu.[47] II. Dünya Savaşı'nda ürettiği konvansiyonel savaş malzemeleriyle süper güç durumuna yükselmiş SSCB karşısında, Türkiye güç bir duruma düşmüştür. SSCB 19 Mart 1945'te Türkiye'ye nota vermiştir.[48] 25 Nisan 1945 tarihinde yapılan, Türkiye'yi Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın temsil ettiği San Francisco Konferansı sonuçsuz kalmıştır.[49] Türkiye böyle bir durumda muhakkak batının desteğine ihtiyaç duymaktadır. İngiltere ve ABD bunu bildiğinden destek vermekte ağır davranmıştır. Türkiye, 5 Nisan 1946'da Missouri Zırhlısı'nın İstanbul'a gelişiyle birlikte ABD desteğini bulabilmiştir.[50] ABD Büyükelçisi Edwin Wilson'a göre SSCB, Türkiye'yi tehdit ederek askeri harcamalarını arttırmak, Türk ekonomisini bozarak müdahale etmek niyetindedir.[51] Dışişleri Bakanı Necmi Sadak ittifak teklifinde bulunmuş, ancak ABD başka ülkelerle ilişkilerin gözden geçirilmesini gerektireceğini söyleyerek reddetmiştir.[52] SSCB 30 Mayıs 1953'te açıklama yaparak, geçmiş taleplerinden vazgeçtiğini bildirmiştir.[53] Fakat Türkiye bir yıl önce zor bir diplomasi seviyesiyle NATO'ya katılmıştır.

NATO'ya giriş sürecinde Türkiye'nin hala tek parti iktidarıyla yönetiliyor oluşu, batılı devletlerin gözünde dünya savaşı öncesi tek sesli yönetimin yaşandığı algısını oluşturmuştur. Nitekim 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulması, Türkiye'de demokrasinin geliştirilme çabalarının olduğunu dış kamuoyuna göstermiştir. Bu sebeple

[46] Necati Sözüöz, *Türk Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1992, s. 37.
[47] Ayşe Erkmen, "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Üyeliğin TBMM'de Kabulü", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 17, 2020, s. 1027.
[48] Sözüöz, s. 38.
[49] Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mayıs 2012, s. 407.
[50] Sözüöz, s. 47
[51] George Mcghee, Ç: Belkıs Çorakçı, *ABD – Türkiye –NATO – Ortadoğu*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, Aralık 1992, s. 55.
[52] Oral Sander, *Türk Amerikan İlişkileri*, İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara, 2016, s. 102 – 103.
[53] Cüneyt Akalın, *Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Müdahalesi*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 74.

NATO'yla yapılan diplomatik süreç, çok partili hayata geçiş aşamasıyla aynı döneme gelmiştir.

1945 – 1946 yıllarında Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı Amerikan desteğine ulaşmasına en çok engel olan devlet İngiltere'dir. İngiltere'nin bu tutumu *"Ortadoğu Komutanlığı"* adıyla Süveyş'te karargah kurma fikrinin ön plana çıkmasıyla değişmiştir. 1951 yılında Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye, Ortadoğu Komutanlığı kurulması için Türkiye'nin destek vermesi talebi memorandumla bildirilmiştir.[54] Türkiye bunu kabul etmesine rağmen İngiltere, Amerika'dan Türkiye'ye baskı yapmasını istemiştir.[55] Bu durum ilişkilerdeki güvensizliği göstermektedir.

NATO savunma planı çerçevesinde Amerika'nın müttefik devletlerini ekonomik olarak da Sovyetlere karşı hazırladığı programlar mevcuttur. Fulbright Programı, Truman ve Marshall Yardımları bunlara örnektir.[56] Bu antlaşmalar Amerikan eğitim ve ekonomi modeline uygun sistemin oluşturulması için Türkiye'ye şart koşulmuştur. Bağlayıcılığı bulunduğundan Kıbrıs örneğindeki gibi müttefikler arası krizlerde egemenlik sorunu oluşturmuştur. [57]

Türkiye'nin NATO'ya ekonomi alanında entegrasyonu için IMF'ye girmesi düşünülmüştür. IMF'ye girmeden önce, gelen talep doğrultusunda 7 Eylül 1946'da devalüasyon yapılmıştır.[58] Döviz sıkıntısın olmadığı, Avrupa'nın tarımsal ürünlere ihtiyaç duyduğu bir dönemde yapılan bu devalüasyon tartışma yaratmıştır. Bir yıl sonra hükümet dış açık vermeye başladığından savaş yıllarında biriktirdiği altın ve döviz rezevleriyle açık kapatılmaya çalışılmıştır.[59]

Başlangıçta ABD ve diğer üyeler Türkiye'nin üyeliğini veto etmişlerdir.[60] Menderes 1950 yılında başlayan Kore Savaşı'nı Türkiye'nin müttefikliği için fırsat olarak görmüştür. Bu sebeple Türkiye'nin Kore'ye 4.500 kişilik kuvvet göndermesine karar vermiştir.[61] Amerikan Meclisi'ndeki Senatör Fulbright ve Mundt'un ısrarıyla Menderes'in bu dönemde yaptığı beyanlar, Amerikan zabıtlarına geçirilmiştir.[62] ABD'li

[54] Mcghee, s. 201 – 202.
[55] Fahir Armaoğlu, *Türk Amerikan İlişkileri*, Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2017, s. 125 – 126.
[56] Bilgehan Bülbül, "Marshall Planı ve Uygulanışı", *Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır, 2006, s. 16 – 25.
[57] Yusuf Çınar, "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımları ve Türkiye", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, Haziran 2018, s. 332 -334.
[58] Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969, s. 389.
[59] Esra Siverekli Demircan, Meliha Ener, "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1 – 2, 2003, s. 90.
[60] Süleyman Ekici, "NATO Üyelik Sürecinde Türkiye AB İlişkileri", *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, 2016, s. 158.
[61] Bülent Akkaya, "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 21, Ocak – Şubat 2012, s. 6.
[62] *BCA*, 102, 630, 9, 21.08.1950, s.2.

senatörler Menderes'in açıklamalarını Türkiye – ABD dostluğunun kanıtı saymaktadırlar. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinden sonra 1952 yılında NATO'ya kabul gerçekleşmiştir.[63] Kararın *Resmi Gazete* 'deki tarihi 19 Şubat 1952'dir.[64]

1.3. 27 Mayıs 1960 İhtilali

27 Mayıs 1960 İhtilali Türkiye'de yaşanmış ilk askeri müdahaledir. İhtilalin amacı ülkeyi seçime götürecek kurucu bir meclisin oluşturulması olarak belirtilmiştir.[65] 27 Mayıs İhtilali'ni gerçekleştirenler genellikle alt rütbeli subaylardır.[66] Sonraki askeri girişimler emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşeceğinden, 1960 İhtilali bu yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Aynı zamanda askeri müdahaleler içerisinde en erken kurulmuş kabinedir. 29 Mayıs'ta kurulduğu duyurulan hükümet, ilk toplantısını 30 Mayıs'ta yapmıştır.[67]

1960 İhtilali'nin bir diğer özelliği, oluşturulan anayasanın 1982 Anayasası'ndan çok daha özgürlükçü olarak kabul edilmesidir. Hatta söylem açısından ideolojik manifesto niteliği taşımaktadır.[68] Geçmişte özgürlüklere kısıtlama getirilmiş olması ihtilalin sebepleri arasında olduğundan, böyle bir anayasa gerekli görülmüştür. 1961 Anayasası'nın, CHP'nin 14. Kurultayında *"İlk Hedefler Beyannamesi"* adıyla sunduğu kararlardan etkilendiği düşünülmektedir. Tarafsız bir devlet başkanı, yargıç güvencesi, basın özgürlüğü, demokratik yasalar, özerk üniversite gibi pek çok karar her iki metinde de bulunmaktadır.[69] Bu benzerlik sebebiyle 27 Mayıs'ı CHP'nin *"çocuğu"* olarak görenler de bulunmaktadır.[70] 27 Mayıs'tan önce pek çok gazeteye kapatma cezaları verilmekteydi.[71] CHP'ye yönelik tahkikat komisyonu kurulması demokrasinin devam edip etmeyeceği tedirginliğini oluşturmuştu.[72] Muhalefet milletvekillerinin

[63] Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri,* TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 189.
[64] *Resmi Gazete*, Sayı: 8038, 19 Şubat 1952, s. 1.
[65] "İdare Orduda", *Milliyet*, Sayı: 3596, 27 Mayıs 1960, s. 1.
[66] Levent Börklüoğlu, "27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Aralık 2017, s. 18.
[67] "Hükümet Kuruldu", *Milliyet*, Sayı: 3598, 29 Mayıs 1960, s. 1.
[68] Serdar Gülener, "Karşılaştırmalı Perspektiften Anayasalar ve Temsil Ettikleri Değerler", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 61 -62, Kış – Bahar 2011, s. 69 – 70.
[69] Akalın, s. 53 – 54.
[70] Cüneyt Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar,* Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 185.
[71]"Cumhuriyet Dün Kapatıldı", Milliyet, Sayı: 3584, 1 Mayıs 1960, s. 1. , "Yeni Sabah Kapatıldı", *Milliyet*, Sayı: 3588, 5 Mayıs 1960, s. 1. , Şehmus Güzel, *Türk Usulü Demokrasi*, Doruk Yayımcılık, Ankara, 1997, s. 142 – 147.
[72] Akalın, s. 18 – 22.

dokunulmazlıklarının kaldırılması gündeme gelmişti.[73] Bütün bunlar düşünüldüğünde muhalefetin kanunlarla korumaya alınma çabası anlaşılabilirdir.

1960 İhtilali sürecinde Demokrat Parti, ilk dönemdeki tarımsal atılımını sürdürememiştir. 1928'de 46 milyon olan mera alanı 1950'de 37,8 milyon, 1960'da 28,6 milyona düşmüştür. Tarımda makineleşmeden faydalanan ancak nüfusun %1'idir.[74] Bu dönemde yaşanan devalüasyon yüksek enflasyonun da sebebidir. 1946 Devalüasyonu'ndan sonra Türkiye, batı sisteminin Bretton Woods ile oluşturduğu IMF – Dünya Bankası esaslı iktisat politikalarına bağlı kalmıştır.[75] Bir sonraki devalüasyon ise 4 Ağustos 1958'de yaşanmıştır. Dolar 2,80'den 9,00'a yükselmiştir.[76] 1947 – 1953 yılları arasında %8,8 olan ithal ikame oranı, bu tarihten 1962 yılına kadar 12,0'a yükselmiştir. 1979'da bu oran 19,7'ye yükselmiştir. Türkiye'nin 1980 öncesi yaşadığı döviz krizinin sebebi, bu dönemde artmakta olan ithal ikame oranına ve iç – dış nedenlere bağlanmaktadır.[77]

1960 İhtilali öncesinde Başbakan Adnan Menderes'in Amerika'dan istediği krediyi alamaması, ekonomik krize neden olmuştur.[78] Bu sebeple Menderes, SSCB ile ilişkilerini geliştirerek bu krizden kurtulmaya çalışmıştır.[79] ABD, Türkiye'ye yardım yapmamasına rağmen Lübnan'a müdahale etmek için İncirlik üssünü kullanmış, hükümete haber dahi vermemiştir.[80] Bu durum hükümet ve muhalefet arasında sert tartışmalara neden olmuştur. Kemal Karpat Türkiye'ye verilen dış yardımların bir yandan ekonomiyi geliştirirken diğer yandan *"gerçek manada çok partili demokrasinin kurulması için harekete geçen kuvvetlerin gücünü kaldırdığını"* söylemektedir.[81]

27 Mayıs'a yönelik birbirine zıt yorumlar getirilmektedir. Demirel bu hareketi *"halkın elinden devleti alma"* olarak değerlendirirken, Ecevit *"halk hareketi"* olarak kabul etmiştir.[82] Demirel'e göre DP'nin 1950 zaferi Türkiye'deki siyasal elitlere karşı kazanılmış bir zaferdir. 1960 İhtilali'nin sebebini de bu sosyoekonomik sonuca bağlamıştır.[83] Ecevit 1950 – 1960 arasındaki dönemi, CHP'nin halkla bütünleşme

[73] Ayşe Asker, Askeri Darbeye Doğru, İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara, 2013, s. 438 – 439.
[74] Avcıoğlu, s. 402.
[75] Nazif Ekzen, *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 2.
[76] Akalın, s. 15.
[77] Şevket Pamuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyete, Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Kasım 2008, s. 252 – 253.
[78] Meral Kuzgun, "Amerikan Basınında Demokrat Parti, Başbakan Adnan Menderes ve Türk Amerikan İlişkileri Üzerine Bazı Notlar", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 27, Kış 2020, s. 317 – 319.
[79] Akalın, s. 76 – 77. , Vefa Kurban, "1950 – 1960 Yılları Arasında Türkiye İle Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, Bahar 2014, s. 264 – 265.
[80] Akalın, s. 68.
[81] Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, AFA Yayınları, İstanbul, Ekim 1996, s. 350.
[82] Mehmet Altan, *Darbelerin Ekonomisi*, Sis Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, Mart 2006, s. 70.
[83] Altan, s.73.

dönemi olarak nitelendirmektedir. Arcayürek notlarında; Demirel'in 1960'lar Türkiye'si için; *"NATO ve ABD'nin her istediğini yapmış, Sovyetler Birliği'nin yumuşak karnında kendisine Jüpiter Füzesi yerleştirilmesine izin vermiş, kendini topun ağzına koymaktan çekinmemiştir"* dediğini yazmaktadır.[84] 1968 yılındaki konuşmasında Ecevit de NATO'ya bağlı atom silahları bulundurmanın Türkiye'yi SSCB'nin hedefi yapabileceğini söylemiştir.[85]

Dışişleri Bakanı Selim Sarper 27 Mayıs İhtilali'nden sonra uluslararası antlaşmalara bağlı kalınacağını açıklamıştır.[86] Bu bağlamda BM ile önceden kabul edildiği gibi Türkiye Kore'ye asker gönderecektir. Ancak bir tugay yerine bölük gönderilmesi kabul edilmiştir.[87]

1.3.1. Talat Aydemir Darbe Girişimleri

27 Mayıs İhtilali'nden sonra Demokrat Parti Hükümeti devrilmiştir ama ihtilalciler arasında yönetimin ne zaman sivil hükümete bırakılacağına dair anlaşmazlık çıkmıştır. Ilımlı taraf bunun çok kısa sürede olmasını isterken, radikal kanat ihtilalin olgunlaşması için zaman olduğunu düşünmüştür. Milli Birlik Komitesi Üyesi Korg. Cemal Madanoğlu'nun yönetimi bırakma taraftarları olarak içinde bulunduğu gurup, radikal görülen *"ondörtler"* gurubunu tasfiye etmiştir.[88]

Fakat 27 Mayıs öncesi cuntalarda yer almış ve daha sonra Kore'ye tayin edilmiş Kur. Alb. Talat Aydemir, ihtilale katılamamıştır.[89] Ondörtler'in tasfiye olmasıyla ihtilalin başarısız olduğunu, cumhuriyet ilkelerine bağlı bir yönetim kurulamadığını savunmuştur. Bu sebeplerle 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 askeri girişimlerinde bulunmuş, ancak başarısız olmuştur.[90]

1.4. Dünyada 1968 Kuşağı

1968 Kuşağı, II. Dünya Savaşı'nın sonlarında doğmuş olan ve 1968'de üniversite öğrencisi durumundaki gençleri ifade etmektedir. Dünya savaşından sonra batı dünyası kapitalist, doğu dünyası komünist ekonomik modele göre yönetilmekteydi. Bu ekonomik modeller aynı zamanda dünyanın yönetim modellerine göre de

[84] Arcayürek, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar,* s. 296.
[85] Doğan Avcıoğlu, *Devrim ve Demokrasi Üzerine*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 468 – 469.
[86] "Selim Sarper Antlaşmalara Sadık Kalınacağını Bildirdi", *Milliyet*, Sayı: 3602, 2 Haziran 1960, s. 1 – 5.
[87] "Kore'ye Tugay Yerine Bölük Gönderilecek", *Milliyet*, Sayı: 3607, 10 Haziran 1960, s. 1.
[88] Akalın, s. 186 – 187.
[89] Talat Aydemir, *Hatıratım*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007, s. 43.
[90] Aydemir, s. 102, 272.

bölünmesine yol açmıştır.[91] Hem doğu hem de batı dünyası, kendi modelini henüz taraf seçmemiş beyaz bölgelere ihraç etmenin uğraşını vermiştir. Batı dünyasının oluşturduğu NATO, doğunun Varşova Paktı'yla mücadele etmiştir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu savaştaki güçler, birbirinin hinterlandına tesir ederek hedef ülkelere darbe ihraç etmektedirler.[92] Bunu hayata geçirmenin en iyi yolu da idealist gençlerdir.

1960'lar Amerikan – Sovyet mücadelesinin net şekilde hissedildiği yıllardır. 12 Nisan 1968'de Sovyet Kozmonot Yuri Gagarin'in uzay görevinden başarıyla dünyaya dönüşü, mücadeleyi uzaya taşımıştır. 1961'deki Domuzlar Körfezi Çıkarması ve 1962'deki Küba Füze Krizi doğu – batı dünyasını Amerika kıtasında kilitlerken, ABD'nin Vietnam Savaşı'ndaki görüntüleri dünyada Amerikan aleyhtarlığının zirve yapmasına neden olmuştur. 1968 yılında ise Amerikan Başkanı Kennedy ve siyahi özgürlükçü lider Martin Luther King suikatle öldürülmüştür. Amerika'da kitleler bu olaylarla sokaklardayken, doğuda Sovyet Ordusu *"Prag Baharı"* olarak bilinen bir devrimle Çekoslovakya'yı işgal etmiştir.[93] Doğu – batı ekseni bu şekilde birbirinin hinterlandını yoklarken, 1968 Kuşağı'nın giriştiği ayaklanmalar, bu dönemin *"başkaldırı yılı"* olarak anılmasına neden olmuştur. Bu olaylarda gençler, fikirleri ve toplum yaşam arasındaki düşünsel zıtlığa reaksiyon göstermektedirler.[94] Amerika'da *"30 yaşın üzerinde kimseyi dinlemeyin"* diyen hippi toplulukları, feministler ve siyahiler ayaklanmaktadır.[95] Avrasya'da ise kapitalist düzende ezilen işçiler ve idealist üniversite gençliği beraber hareket etmektedir.

1.4.1. Türkiye'de 1968 Kuşağı'nın Ortaya çıkışı

1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında, Türk gençliği ABD ve Avrupa'daki yaşıtları gibi çevreye yönelik reaksiyoncu bir tavır içindedir. Bu tutumu özellikle sol guruplar benimsemektedir. Amerikan 6. Filo protestoları 68 kuşağının en bilinen hareketidir.[96] Liderliğini Deniz Gezmiş'in yaptığı sol guruplar, Dolmabahçe'ye

[91] Tuğba Özhazinedar, "Soğuk Savaş Döneminin 68 Olaylarına Etkisi", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 6, Bahar 2021, s. 151 – 179.
[92] Alparslan Öztürkci, "Soğuk Savaş'ın 1950'li yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 34, 2017, s. 377 – 386.
[93] M. Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, *12 Mart İhtilalinin Gölgesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.160.
[94] Feryat Bulut, "68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı", *ÇTTAD*, Cilt: 11, Sayı: 23, 2011, s. 129.
[95] Asuman Yıldırım, "Türkiye'de 68 Kuşağı'nın Din ve Toplum İlişkilerine Bakışı", *KSÜ İlahiyat Dergisi*, Sayı: 23, 2014, s. 188 – 191.
[96] Sefa Salih Aydemir, "12 Mart 1971 Askeri Muhtırasına Giden Süreçte Üniversite Olayları", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, Temmuz 2014, s. 45.

yürüyüp 6. Filo'ya bağlı ABD askerlerini denize atmıştır.[97] Bu durum kimilerince 6. Filo askerleri geleceği için top atışları yapmakta hükümet karşısında, gençlerin Türk milletinin onuru kurtarması olarak görülmüştür. Daha sonraki eylemlerinden dolayı Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan idam edilmiştir.[98] Ancak sol gurupların güçleniyor olması sağı da harekete geçirecek, iki gurubun mücadele etmesine neden olacaktır. Bu sebeple 68 kuşağı ya irdelenmekte ya da üzüntüyle hatırlanmaktadır.[99]

Doğu Ergil bu dönem siyasetinde Türk toplumunun sağ ve sol kesiminin nasıl davrandığına ilişkin saptamalar ortaya koymuştur. Bunlardan, sorunlarının *"babacıl"* bir liderin önderliğinde çözüleceğine inananlar için MSP, ve MHP'yi örnek vermiştir. Ergil'e göre bu partiler protesto partileridir ve kitlelerini duygusal, siyasal ve ekonomik amacından uzaklaştırmışlardır. İstemlerini geleceğe dönük programlarla somutlaştırmak yerine tutuculuk ve savunuculuğa dönüştürerek şiddeti ortaya çıkarmışlardır.[100] Sol görüşün ise kendi değerlerini kökten eleştirdiğini, yeni bir toplum yaratmak için insanları sorumluluğa çağırdığını söylemektedir. Sol gurupların adil, eşitlikçi, demokratik toplum yaratmak isteyen herkesten fiiliyatta bulunma talebi olduğunu belirtmektedir. Ergil'e göre solcular kendi eylemini kader birliği yaptığı ötekilerle birleştirmiştir. Böylece sol akımlar toplum psikolojisiyle hareket etmemekte, anlık ideolojik tatminin getirdiği guruplaşmalarla akımlarını bireysel şiddete götürmektedir.[101]

1.4.2. Robert Komer Olayı - Kanlı Pazar

ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş 6 Ocak 1969 tarihinde yeni Amerikan Büyükelçisi Robert Komer'i, yemeğe davet etmiştir. Geçmişte Vietnam'da yaptıklarıyla bilinen bu büyükelçinin Türkiye'ye atanması sol gurupların tepkisine neden olmuştur. Üniversitede büyükelçinin arabasını gören gençler durumu protesto etmek için aracı ateşe vermişlerdir.[102] Aracı yaktığı iddia edilen 2 genç tutuklanmış, 7'si hakkında *"gıyabi tutuklama"* cezası verilmiştir.[103] Ceza almış gençlerin yakalanması için ODTÜ'nün bir ay kapatılması kararının alınması, öfkenin daha da artmasına sebep

[97] Berrin Kalsın, "12 Mart 1971 Muhtırası'na Giden Süreçte Türk Basını: Kanlı Pazar ve 15 – 16 Haziran Olayları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 18, Aralık 2015, s. 235.
[98] *Cumhuriyet Senatosu Dergisi*, Sayı: 82, 11.03.1972, s. 82. , *Resmi Gazete*, Sayı: 14139, 25.03.1972.
[99] Zafer Toprak, "1968'i Yargılamak Ya da 68 Kuşağına Mersiye", *Cogito*, Sayı: 14, Bahar 1998, s. 154 – 159.
[100] Doğu Ergil, *Türkiye'de Terör ve Şiddet*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1980, s. 58.
[101] Ergil, s. 64.
[102] "ABD Elçisinin Arabası Yakıldı", *Milliyet*, Sayı: 7587, 7 Ocak 1969, s. 1.
[103] "Üniversiteli 2 Genç Tutuklandı", *Milliyet*, Sayı: 7588, 8 Ocak 1969, s. 1.

olmuştur.[104] 10 Şubat'ta ise Amerikan 6. Filosu İstanbul'a gelmiştir.[105] Gençler filonun gelişini Amerikan bayrağı yakarak protesto etmiştir.[106] Bu protestolarda 50 kişi yaralanmıştır[107]. Gösteriler sırasında Beyazıt Kulesi'ne kızıl bayrak çekilmesi infial yaratmıştır. Bu sebeple sağcı gençler bayrağa saygı mitingi düzenlemişlerdir.[108] Bugün Gazetesi'nde *"Kızılları Boğma Vakti Geldi"* manşeti atılması ve Mehmet Şevki Eygi'nin kışkırtıcı yazılar yazması durumu daha kötü hale getirmiştir.[109]

15 Şubat'ta yapılan İzmir protestolarında 30 kişi, Trabzon'da 15 kişi yaralanmıştır.[110] 16 Şubat 1969'da Taksim'deki solcu gurupların protesto mitingine karşı Dolmabahçe'de örgütlenen sağcı guruplar yürüyüşe geçmiştir. Gümüşsuyu Caddesi'nde karşılaşan iki gurubun çatışması, 2 ölü 114 yaralıyla sonuçlanmıştır.[111] Kanlı Pazar olayı 12 Eylül sürecinde düşmanlığı körükleyen önemli bir hadisedir.

4 Mart 1971'de Amerika'nın Ahlatlıbel Radar Üssü'nden 4 asker Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından kaçırılmıştır.[112] 8 Mart tarihinde kaçırılan askerler serbest bırakılmıştır.[113] Deniz Gezmiş ve arkadaşları 17 Mart'ta yakalanmışlardır.[114]

1.5. 12 Mart 1971 Muhtırası

1971 yılı Türkiye için olduğu kadar AP iktidarı açısından da zorlu geçmiştir. Sol öğrenci gurupları, protestolar düzenlemektedir. Sağ kesim ise sola karşı tepkisel davranmaktadır. Bu süreçte ordunun siyaset üzerindeki rolü giderek artmıştır.[115] 12 Mart 1971 tarihinde TSK, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a ve meclise muhtıra vermiştir.[116] Muhtırada kardeş kavgasının memleketi sosyal ve ekonomik zorluklara sürüklediğine dikkat çekilmiştir. Çözüm olarak anayasanın ilkelerine bağlı Atatürk'ün inkılaplarının idrakine varmış bir hükümetin iş başına getirilmesi talep edilmiştir. Son olarak; *"Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyetini korumak ve kollamak*

[104] "Orta Doğuda Öğrenciler Kapatma Kararına Karşı", *Milliyet*, Sayı: 7591, 11 Ocak 1969, s. 1.
[105] "6. Filo Bugün Geliyor", *Milliyet*, Sayı: 7921, 10 Şubat 1969, s. 1 – 7.
[106] "6. Filo Sıkı Güvenlik Tedbiri İçinde Geldi", *Milliyet*, Sayı: 7922, 11 Şubat 1969, s. 1.
[107] "Gençlerle Polis Çatıştı 50 Kişi Yaralandı", *Milliyet*, Sayı, 7923, 12 Şubat 1969, s. 1 – 7.
[108] "Türk Bayrağına Saygı Mitingi Dün Yapıldı", *Milliyet*, Sayı: 7926, 15 Şubat 1969, s. 1 – 7.
[109] Cengiz Özakıncı, *İblisin Kıblesi*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 55 – 56.
[110] "İzmir Mitinginde 30 Kişi Yaralandı", *Milliyet*, Sayı: 7627, 16 Şubat 1969, s. 1 – 7.
[111] "Taksim'de Arbede: 2 Ölü 144 Yaralı Var", *Milliyet*, Sayı: 7628, 17 Şubat 1969, s. 1 – 7.
[112] "Ya 400 Bin Dolar Veya Dört Amerikalı Öldürülecek", *Milliyet*, Sayı: 8379, 5 Mart 1971, s. 1 – 9.
[113] "Amerikalılar Sağ Salim Bırakıldı", *Milliyet*, Sayı: 8383, 9 Mart 1971, s. 1.
[114] "Gezmiş Banka Soydum Amerikalı Kaçırdım Dedi", *Milliyet*, Sayı: 8392, 18 Mart 1971, s. 1 - 11
[115] Yasin Coşkun, "12 Mart Muhtırası'nın İngiliz Arşiv Belgelerindeki Yansıması", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 28, Aralık 2016, s. 301.
[116] "Silahlı Kuvvetler Sunaya ve Meclislere Muhtıra Verdi", *Milliyet*, Sayı: 8387, 13 Mart 1971, s. 1.

görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır" sözüyle muhtıra sonlanmaktadır.[117] Bu muhtıradan sonra Demirel Hükümeti devrilmiştir.

Demirel Hükümeti'nin devrilmesinde DP'nin devamı görünümündeki bir parti olması etkili olmuştur. 1969 yılında Celal Bayar'ın başını çektiği DP'lilere siyasal haklarının geri verilmesi tartışmaları AP'yi yıpratmıştır.[118] İsmet İnönü DP'lilere haklarının verilmesini savunurken, AP'nin Başkanı Süleyman Demirel, askerden çekincesi sebebiyle bunu reddetmiştir. Celal Bayar bu durumu affetmeyerek Demirel'i yıpratmak için elinden geleni yapmıştır.[119] Bu süreçte Demirel'in partisinden istifalar yaşanmıştır. AP, kendisinin yaşamakta olduğu sıkıntıları hem bu olaya hem de 1960 Anayasası'na bağlamakta olduğundan CHP'ye tepki göstermektedir.

1960'ların ortasında nispeten yaşanan ekonomik rahatlama, yerini 1970'lerden itibaren tekrar buhrana bırakmıştır. 10 Ağustos 1970 tarihinde yapılan devalüasyon sonucu Türk Lirası dolar karşısında %70 değer kaybetmiştir.[120] 9 Lira olan dolar 15 liraya yükselmiştir. Turgut Özal yıllar sonra bu gelişmeyi olumlu karşıladığını söylemektedir. Hatta biz 1971'de Türk Parasını Koruma Mevzuatı'nı kaldırmayı düşünüyorduk demiştir.[121] 1964 – 1971 yılları arasında AET ile Ortaklık Konseyi toplantıları yapılmış, 1971'te imzalanacak Katma Protokol'e zemin hazırlanmıştır.[122]

1966 yılında Sovyet Büyükelçisi Rijov ile Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil arasında gizli görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında iki devlet de birbiri aleyhine basında yapılan propagandayı reddetmiştir. Daha sonra Atom silahları ve sınır kuvvetlerinin karşılıklı azaltılması konusunun konuşulmasına kadar diyalog sürdürülmüştür. Demirel bu görüşmelerin birinde; *"Biz iktidara geldikten sonra, ilmi uçuşları (Amerikan casus uçuşlarını) durdurduk."* diyerek Sovyetlerin Türkiye aleyhtarı tutumuna vurgu yapmıştır.[123] SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı Kosigin bu konuşmada boğazlarda üs ve toprak talebi konusunda isteklerinin artık olmadığını belirtmiştir.[124] Türkiye – SSCB irtibatının bir diğer önemli gelişmesi, Türkiye'de yapılacak bazı fabrika ihalelerinin bu devlete verilmesidir. Aliağa TPAO Rafinerisi, Bandırma Etibank Sülfrik Fabrikası, Artvin'de 28 ton kapasiteli levha fabrikası, 270 bin kw Oymapınar

[117] *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt:12, 12.03.1971, s.236
[118] "Af Ortalığı Karıştırıyor", *Milliyet*, Sayı: 7590, 10 Ocak 1969, s. 5.
[119] Cüneyt Arcayürek, *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi*, Bilgi Yayınları, İstanbul, Ağustos 1985, s. 308 -312
[120] Hilal Karavar Öz, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Devalüasyonu 10 Ağustos 1970 Kararları ve Etkileri", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2018, s. 383 – 386.
[121] Mehmet Barlas, *Turgut Özal'ın Anıları*, Sabah Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 1996, s. 5.
[122] Yusuf Ziya Keskin, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Devlet Teşkilatı ve Siyaset Hayatına Etkileri", *Doktora Tezi*, Erzurum, 2011, s. 211.
[123] Arcayürek, *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi*, s. 143.
[124] Arcayürek, s. 145

Santrali yapım antlaşmaları imzalanmıştır.[125] İhalesi ABD'li şirketlere verilen projelerde Türkiye zararlı çıkmaktadır. Amerika'ya verilen Ereğli Demir Çelik Fabrikası ABD'li Koppers firması tarafından yapılmış, normalin üç katı ücret ödenmiştir. Üstelik Koppers firması fabrikaya hissedar olmuştur. Tatvan demiryolunun yapımı da %35 daha pahalıya gelmiştir.[126]

1971 Muhtırası'na sürecinde ABD ile yaşanan haşhaş krizi, ilişkileri germiştir. ABD, Türkiye'nin haşhaş ekmesini istememektedir. Demirel ekim alanlarının daraltılması için karar almışsa da ABD tatmin olmamıştır.[127] Başbakan yasakladığı takdirde Türkiye'nin ABD iddialarını kabul ettiği manasına geleceğini söylemiştir.[128]

Bütün bu gelişmeler 1971 Muhtırası'nın sebepleri olarak gösterilmektedir. Bu olayların oluşturduğu güç vaziyet pek çok kriz oluşmasına, oradan da askerin müdahalesine sebep olmuştur. 1971 Muhtıra'sında imzası bulunan komutanlar; Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celil Eyiceoğlu, ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur.[129] Yeni kurulan hükümette başbakanlığa CHP'den ayrılmış Nihat Erim getirilmiştir. Erim, CHP Lideri İnönü'ye *"yardımlarınızı benden esirgemeyin"* demiştir.[130] Bu dönemde pek çok sorgulama ve tutuklama yapılmıştır.[131] Yapılan çalışmaya *"Balyoz Harekatı"* adı konulmuştur. Özellikle sol guruplara yapılan sorgulamalar 12 Eylül öncesi öldürülen Nihat Erim'e yönelik düşmanlığın temelini oluşturmuştur.[132]

Demirel'e göre muhtıra'nın verilmesindeki esas sebep, silahlı kuvvetlerdeki üst düzey bazı subayların makam arayışlarıdır. Dış etkiler konusunda da haşhaş meselesini ABD'nin büyük bir sorun haline getirdiğini söylemekte, *"bunun için demokrasiyi yakmayı içine sindiriyor muydu? Başka sebepleri de var mıydı, onu bilemem"* demektedir.[133] Türkiye'de bir uyanış olduğunu ve toplum bilincinin ekonominin önünde gittiğini ifade etmiştir. Demirel, sol akımlar ve batı karşıtlığı ABD'yi rahatsız etmese de *"uzun vadeli sonuçlardan kaygı duymuştur"* demiştir.

---

[125] Hikmet Çetinkaya, *Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar*, Yenigün Basın Yayımcılık, 3. Baskı, İstanbul, Nisan 1996 s.39,
[126] Avni Elevli, *Batırılamayan Gemi Türkiye*, Balkanoğlu Matbaacılık, Cilt: 1, Ankara, 1967, s. 268 – 269.
[127] Ahmet Gülen, "Nihat Erim Hükümetlerinin Haşhaş Politikası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30, Güz 2019, s. 335.
[128] ABD kendisine gelen haşhaş ürünlerinin Türkiye'den geldiğini iddia etmekteydi.
[129] "Sunay İlk Görüşmeyi Komutanlarla Yaptı", *Milliyet*, Sayı: 2388, 14 Mart 1971, s. 1 – 9.
[130] "Başbakanlık Görevi CHP'den İstifa Eden Nihat Erim'e Verildi", *Milliyet*, 20 Mart 1971, s. 1.
[131] Ali Haydar Soysüren, "12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2006, s. 184.
[132] Çağlar Kırçak, *Türkiye'de Gericilik (1950 – 1990)*, İmge Kitapevi, Ankara, 1993, s. 233 – 234.
[133] Altan, s. 116 -119.

1971'den sonraki dönem incelendiğinde ABD'nin dış politikasındaki değişimler gözlemlenmektedir. 1973 yılında ABD, Vietnam'daki savaşı sona erdirmiştir. Bu tarihten sonra bütün dikkatler Ortadoğu'ya dönmüştür. [134] 12 Eylül öncesinde Ortadoğu oldukça hareketlidir. Sonraki süreçte SSCB, ABD'nin farklı şekilde (yumuşak güç ile) etki sahasını genişlettiğini fark edememiş, Afganistan'da batağa saplanmıştır.

1.6. Kıbrıs Harekatı'nın Dış Politikaya Etkisi

Türkiye'nin 20 – 22 Temmuz 1974'te başlattığı Kıbrıs Harekatı dış politika açısından 12 Eylül'e kadar uzanacak bir süreç meydana getirmiştir. Geçmişte Zürih ve Londra Antlaşmalarının sağladığı statü bozulduğundan Türkiye burada garantör haklarını kullanmıştır.[135] Bu sebeple Türkiye, ABD'nin ambargosuyla karşılaşmıştır.[136] Ambargo konulmasından bir yıl sonra Türkiye'nin sahip olduğu 400 uçağın 200'ü uçamaz hale gelmiştir.[137]

5 Haziran 1966'da ABD Başkanı Johnson'un İsmet Paşa'ya gönderdiği mektup harekatın ertelenmesine sebep olmuştur.[138] Bu sefer harekatın gerçekleştirilmesi, ilişkileri ciddi şekilde bozmuştur. Türkiye de ambargoya karşılık *"Savunma İşbirliği Antlaşması'nı"* kaldırmıştır.[139] Bu antlaşma daha sonra 29 Mart 1980'de Ankara'da imzalanmış, 1 Şubat 1981'de *Resmi Gazete*'de yayınlanmıştır.[140]

ABD Büyükelçisi Mcghee'ye göre ABD silahları veriliş amacının dışında kullanıldığı için ABD haklıdır.[141] Mcghee, Türkiye – ABD krizlerinin hep üçüncü ülkeler tarafından kaynaklandığı iddiasında bulunmuştur. Fakat yalnızca haşhaş krizinde yaşananlar bile bu iddiayı çürütmektedir.

1.7. Kanlı 1 Mayıs

1 Mayıs 1977 tarihinde işçi bayramını kutlamak isteyen halkın üzerine çevredeki binalardan ateş açılmıştır. Bu olayda 34 kişi hayatını kaybetmiş, yüzden fazla kişi yaralanmıştır.[142]

---

[134] Ali Gevgili, *Türkiye'de 1971 Rejimi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973, s. 457.
[135] Kaan Cem Geniş, "Londra ve Zürih Antlaşmalarına Giden Süreç", *Belgi Dergisi*, Sayı: 21, Kış 2021, s. 235 – 248.
[136] Armaoğlu, s. 286.
[137] Kurtul Altuğ, Demokrasinin Yaralı Yılları, Tekin Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 1993, s. 75.
[138] İsmail Cem Feridunoğlu, "Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Sürecinde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yönüyle İncelenmesi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 381 -382.
[139] Armaoğlu, s. 288.
[140] *Resmi Gazete*, Sayı: 17238, 1 Şubat 1981, s. 1.
[141] Mcghee, s. 271.
[142] "Ölü Sayısı 34'e Yükseldi Olayla İlgili Soruşturma Sürüyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 18952, 3 Mayıs 1977, s. 1 – 11.

Çeşitli guruplar fraksiyon farkları sebebiyle kutlamanın yapılacağı meydana alınmak istenmemiştir. DİSK Başkanı Kemal Türkler meydanda konuşmasını yaptığı sırada tepedeki binalardan kalabalığa ve kürsüye ateş açılmıştır.[143] Çevre binalardan ve farklı yerlerden açılan ateş kalabalığı paniğe sevk etmiştir.[144] Polis panzerlerinden de sinyaller çalınmış, su sıkılmış, gürültü bombası atılmıştır. Kalabalığın kontrolsüz şekilde kaçışması ezilmeye yol açtığından ölü sayısını arttırmıştır. Kalabalığa ilk ateş Sular İdaresi Binası'ndan açılmış, bunu gören Jandarma Bölük Komutanı 20 kişiyi yakalamıştır.[145] Polis 453 kişiyi gözaltına almış, 289'unu kısa sürede serbest bırakmıştır.[146] Daha sonra hepsi serbest bırakılmıştır. Bu olayın failleri bulunamamıştır.

1.8. 5 Haziran 1977 Genel Seçimleri ve Sonraki Siyasal Gelişmeler

1 Mayıs olayından kısa süre sonra yapılan bu seçimde CHP 213 milletvekili çıkararak birinci parti olmuştur. Ancak bu sayı yeterli olmadığından muhakkak muhalefet partilerinden biriyle ittifak kurma zorunluluğu oluşmuştur. Muhalefet partileri; AP 189, MSP 24, MHP 16 milletvekili çıkarmıştır.[147] Cüneyt Arcayürek seçim sonuçlarını; Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti dönemindeki *"arızaların"* halkta oluşturduğu küskünlük, dış politikadaki tutarsızlıklar ve Ecevit'in bu duruma yaptığı muhalefetin sonucu olarak görmektedir.[148] Ecevit seçimde Milliyetçi Cephe'nin milli söylemlerine karşı *"biz milliyetçiliği Ege'de gösterdik, Kıbrıs'ın toprağına, haşhaş tarlalarına yazdık"* şeklinde söylemlerle cevaplamıştır.[149]

Böyle bir durumda kısa süre önce MC Hükümetini kuran bu partilerle CHP'nin ittifak kurması gerekmektedir. Bir kısım çevreler CHP ile AP'nin ittifak kurmasının bu sert ortamı yumuşatabileceği yorumlarını yapmıştır. Fakat her iki partinin genel başkanı da bunu kabul etmemiştir. CHP diğer partilerden 13 milletvekiline ihtiyaç duymasına rağmen bu durum gerçekleşmemiştir.[150]

3 Temmuz 1977 tarihinde yapılan güven oylaması 217 kabul oyuna karşı 229 ret ile sonuçlanmıştır. CHP'nin meclisten güvenoyu alamaması sonucunda Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümet kurma yetkisini Demirel'e vermiştir. 2. Milliyetçi Cephe

[143] "1 Mayıs Kanlı Geçti: 24 Ölü", *Cumhuriyet*, Sayı: 18951, 2 Mayıs 1977, s. 1 – 11.
[144] "Ateşin Yarattığı Panik Korkunçtu", *A.g.g.*, s. 5.
[145] Korhan Atay, *1 Mayıs 1977,* Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 29.
[146] "DİSK: Kanlı Saldırı Tümüyle Komplo", *Cumhuriyet*, Sayı: 18954, 5 Mayıs 1977, s. 1 – 11.
[147] "Demirel: Hiç Kimse İktidar Değildir", *Milliyet*, Sayı: 10631, 8 Haziran 1977, s. 1.
[148] Cüneyt Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1987, s. 18.
[149] Ahmet Gülen, "Siyasi Partilerin Propaganda Ekseninde 1977 Genel Seçimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, Güz 2019, s. 132.
[150] "Ecevit: Sorumluluğunun Bilincinde 13 İnsan Çıkacağını Umuyorum", *Milliyet*, Sayı: 10637, 11 Haziran 1977, s. 1 – 7.

Hükümeti MSP ve MHP ile kurulmuştur.[151] Ancak bu durum seçim öncesinden farksızdır.

1977 seçimi 1 Mayıs faciasından ders çıkarılarak uzlaşma hükümeti kurmak için önemli bir fırsattır. Bu fırsatın kaçırılmış olması aralarında düşmanlık olan gurupları daha büyük siyasi eylemlere yöneltmiştir. Ülkenin çeşitli yerlerinde üniversite öğrencilerinin vurulma haberleri basında yer almıştır.[152]

Hükümetin sokaktaki çatışmayı önlemesini sağlayacak olan polis teşkilatı da sağ ve sol örgütler olarak bölünmüştür.[153] Kendisine *"halkın polisi"* diyen POLDER ile kendisini *"Devletin Polisi"* olarak tanımlayan POLBİR, emniyet teşkilatının içinde iki farklı ideoloji olarak ortaya çıkmıştır.[154] Bu süreçte pek çok kişi gerekli eğitimi almadan polis yapılmıştır.[155] Bu konu mecliste de tartışmalara yol açmıştır.[156]

2. Milliyetçi Cephe Hükümeti, sokaklardaki çatışmalar ve krizler sebebiyle uzun ömürlü olmamıştır. Ecevit, iktidarı *"MC Tarihimizde kanlı lekedir"* diyerek eleştirmiştir.[157] Aralık ayı yerel seçimlerinde AP'den istifalar gelmiştir.[158] 11 Aralık'taki seçimlerde 67 İlin 42'sini CHP, 15'ini AP, 5'ini MHP, 3'ünü MSP, 2'sini bağımsız aday kazanmıştır.[159] Yeni istifalarla MC, meclisteki 226 çoğunluğu yitirmiştir. İstifa edenler içinde 1982'de yolsuzluktan hapis cezası alacak olan Tuncay Mataracı da bulunmaktadır.[160] Ecevit AP'den istifa eden vekillerle Güneş Motel'de görüşerek kendi partisine almış ve mecliste çoğunluğu yakalamıştır. Bu isimler: *"Tuncay Mataracı, Şerafettin Elçi, Mete Tan, Hilmi İşgüzar, Orhan Alp, Hasan Korkut, Cemalettin İnkaya, Ali Rıza Septioğlu, Oğuz Atalay, Enver Akova, Ahmet Karaaslan ve Güneş Öngüt".*[161] Ecevit ikna edebilmek için önemli görevler ve bakanlıklar vermiştir. Cemalettin İnkaya'nın gensoruya katılmaması, Oğuz Atalay'ın bakanlık teklifini reddetmesiyle bu sayı 10'a düşmüştür. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin milletvekilleriyle birlikte Ecevit

[151] Soner Dursun, "Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: 7, Sayı: 20, Yaz 2018, s. 435 – 437.
[152] Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı,* s. 96.
[153] Seda Yıldız, "Türkiye'de Polis Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971 – 12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı", *Doktora Tezi*, Ankara, 2015, s. 97 – 100.
[154] Arcayürek, s. 97.
[155] Ali Dikici, "12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Türk Polis Teşkilatının Durumu (1977 – 1980)", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2017, s. 94 – 100.
[156] "*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*", Cilt: 1, 25.05.1978, s. 578.
[157] "Ecevit: MC Tarihimizde Kanlı Bir Lekedir", *Milliyet*, Sayı: 19168, 10 Aralık 1977, s. 1 – 11.
[158] "AP'den Üç Milletvekili İstifa Etti", *Milliyet*, Sayı: 19170, 12 Aralık 1977, s. 1 - 9.
[159] "Seçimlerden CHP Kazançlı Çıktı", *Milliyet*, Sayı: 19171, 13 Aralık 1977, s. 1 – 11.
[160] "Cephe: Mecliste 226'lık Çoğunluğu Yitirdi", *A.g.g.*, s.1.
[161] Hasan Acar, "Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri", *Türk Siyasal Hayatı*, 1. Basım, 2018, s. 498.

mecliste çoğunluğu sağlamış ve hükümeti gensoruyla devirmiştir. 17 Ocak 1978'de 218 ret oyuna karşılık 229 kabul oyuyla kendi hükümetini kurmuştur.[162]

1.9. Kahramanmaraş Katliamı

19– 26 Aralık 1978'de yaşanan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin en vahim olaylarından biridir. 12 Eylül sürecindeki mezhepçi düşmanlığın örneklerindendir. Kahramanmaraş'ta Alevi mahallesine yapılan terör eyleminde pek çoğu kadın ve çocuk olan yüzden fazla kişi katledilmiştir.[163] Olaylara zamanında müdahale edilememiştir. Dönemin İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı Başbakan Ecevit'ten sıkıyönetim ilan edilmesini istediğini fakat reddettiğini iddia etmektedir.[164] 24 Aralık'ta bin kadar gösterici *"komünistlere ölüm, Müslüman Türkiye"* sloganları atarak vilayete yürümüş, asker tarafından dağıtılmıştır.[165] Sıkıyönetim ancak 26 Aralık'ta ilan edilebilmiştir.[166] CHP gurubu sıkıyönetimi 63'e karşı 118 oyla kabul etmiştir.[167]

1971 öncesinde sıkıyönetimler ilan edildiğinden bunun tekrar yaşanması sakıncalı görülmüştür.[168] Belki de askeri siyasetin içine çekebileceği tehlikesi hükümet tarafından düşünülmüş olabilir.

19 Aralık'ta sinemaya tahrip gücü düşük fakat panik yaratacak bir bomba atılmasıyla olaylar başlamıştır. 22 Aralık'ta sol görüşlü 2 Endüstri Meslek Lisesi öğretmeni evlerine giderken vurularak öldürülmüştür.[169] Cenaze merasimi için aynı gün devlet hastanesi önünde toplanan vatandaşlar cenazeleri alarak camiye gitmiştir. Burada çıkan olaylarda Alevilere ait pek çok işyeri tahrip edilmiştir.[170] Tahrip edilen binalar arasında CHP il binası da bulunmaktadır. Bu olaylı günün gecesinde katil zanlısı çevrede çok bilinmeyen bir kişi tarafından 3 sünni vatandaş vurularak öldürülmüştür.[171]

23 Aralık günü Sünni vatandaşların cenazesini almak için gelen kalabalık artmış, Yörükselim ve Mağaralı Mahallelerine saldırmışlardır. Silahsız pek çok sivil

---

[162] Hasan Acar, "Türkiye'de Siyasi Temsil Krizi Bağlamında2. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve Güneş Motel Olayının Değerlendirilmesi", *1. Bozok Uluslararası Siyaset Bilimi Kongresi Bildirileri*, 24 – 26 Ekim 2018, s. 485 – 486.
[163] "Kahramanmaraş'ta Ölü Sayısı Dün 102'ye Çıktı", *Milliyet*, Sayı: 11189, 27 Aralık 1978, s. 1 – 14.
[164] Cüneyt Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı 1977 – 1978*, s.542.
[165] "Ölü Sayısı 76'ya Çıktı", *Milliyet*, Sayı: 11187, 25 Aralık 1978, s. 1.
[166] *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 26.12.1978, s. 1. , "13 İlde Sıkıyönetim İlan Edildi", *Milliyet*, Sayı: 11188, 26 Aralık 1978, s. 1. ,
[167] "CHP Gurubu Sıkıyönetimi 63'e Karşı 118 Oyla Kabul Etti", *Milliyet*, Sayı: 11189, 27 Aralık 1978, s. 1.
[168] Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı* s. 544.
[169] Zeyyat Bandeoğlu, "Maraş Olaylarının Bütünsel Yaklaşım Yönüyle Analizi", *OÜSOBİAD*, Temmuz 2016, s. 592.
[170] "3 Kişi Öldü, 39 Kişi Yaralandı, 100 İşyeri De Tahrip Edildi", *Milliyet*, Sayı: 11185, 23 Aralık 1978, s. 1 – 9.
[171] 547. Uğur Mumcu, *Hukuk Devlet Aşiret*, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, Nisan 2003, s. 201 - 202.

katledilmiştir.[172] Maraş Katliamı çatışmanın şiddetinin artmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Öyle ki Ertesi gün olayı soruşturan subaya 10 yaşındaki çocuğun verdiği ifade bu düşmanlığı açıklamaya yeterlidir: *"Subay amca, şurada iki gavur var, birini öldürdük; ama bir tanesi kaçtı, onu vuramadık."*[173]

Mecliste Kayseri Milletvekili Kemal Doğan, olaylara Kahramanmaraş emniyetine giren sol anlayışa mensup POL – DER ve TÖB – DER'lilerin sebep olduğunu, halkı kışkırttıklarını iddia etmiştir.[174] Evren durumun vehametini Jandarma Genel Komutanı Celasun'dan dinledikleriyle aktarmaktadır. Ölü sayısını 107 olarak vermiştir.[175] Evren de polisin çoğunluğunun POL DER'li olduğunu doğrulamıştır.

1.10. Ecevit Hükümeti'nin Devrilmesi

1979 yılında yaşanan döviz krizi sebebiyle petrol ve ısınma yakıtlarının ithalatında büyük sıkıntılar vardır. Maraş olaylarından sonra yaşanan kargaşa daha da artmıştır. Bu dönemde birtakım çevrelerde Türkiye'ye komünizmin geleceği algısını oluşmaktadır. İş çevreleri Ecevit'e karşı paralı ilanlar vererek hükümeti düşürmek için propaganda yapmaya başlamıştır.[176] Böyle bir durumda Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçinin öldürülmesi, terörün ılımlı çevrelere el attığını göstermektedir.[177] 1978 yılında Özal Harp Dairesi üzerine yapılan *"kontrgerilla"* tartışmaları ciddi gerilim oluşturmuştur. Ecevit bu durumu Evren'e açmış, *"kaygılanacak bir şey yok müsterih olun"* cevabını almıştır.[178]

Böyle bir durumda Ecevit ekonomiyi düzeltmek için IMF ile anlaşmış ancak kriz daha da derinleşmiştir. 18 Eylül 1978'de ilk istifa eden kişi Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu'dur.[179] Daha sonra bu kriz büyümüş Ecevit hükümeti devrilmiştir. Demirel azınlık hükümeti 25 Kasım'da 229 evet, 208 ret oyuyla iktidara gelmiştir.[180]

---

[172] Arcayürek, *Demokrasinin Sonbaharı,* s. 550 - 551
[173] *A.g.e.*, s. 552.
[174] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi,* Cilt: 8, 27.12.1978, s. 114.
[175] Kenan Evren, *Zorlu Yıllarım*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994, s. 39.
[176] Eyüp Bayram Şekerli, Eyüp Akçetin, "12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 Askeri Darbe Dönemlerinde TÜSİAD – Devlet İlişkisi", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 100, Güz 2020, s. 121.
[177] M. Ali Birand, *12 Eylül Saat: 04.00*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1984, s. 72.
[178] Birand, s. 90.
[179] Süleyman Erkan, "CIA Günlük Raporlarına Göre Türkiye'de 1978 Bülent Ecevit Hükümeti Dönemi", *History Studies*, Volume: 9, Issue: 1, March 2017, s. 139.
[180] Birand, s. 129.

1.11. 27 Aralık 1979 Muhtırası

1980 yılı yeniden işbaşına geçmiş Demirel için kötü başlamıştır. İlk günde bile anarşinin yaşandığı, hemen sonra muhtıranın verildiği sancılı bir yıldır. Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren, yeni yıl mesajın birlik çağrısında bulunmuştur. Mesajında cumhuriyet tarihinin en bunalımlı döneminin yaşandığını belirtmiş; *"Bu durum dış ve iç düşmanlarımızca gayet iyi değerlendirilmekte ülkemiz üzerinde karanlık emeller beslenmekte, bölünmezliğimiz ve bütünlüğümüz yok edilmek istenmektedir"* demiştir. Ecevit ve bütün diğer liderler *"1980'in birlik yılı olması çağrısında bulundular"* ifadesi yer almıştır.[181] Aynı gün saat 17:00'dan itibaren Kenan Evren' ve üç kuvvet komutanı tarafından Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e *"Bütün anayasal organları ülkenin içinde bulunduğu tehlikelerden ve çıkmazlardan kurtarmak için birliğe, dayanışmaya ve birbirini desteklemeye çağıran bir yazılı metinin"* verildiği ortaya çıkmıştır. Verilen muhtıranın 12 Mart Muhtırası'nda olduğu gibi; *"Yerine getirilmemesi halinde yönetime müdahale edileceği ibaresinin bulunmadığı"* belirtilmiştir.[182] Aslında bu muhtıra daha önceden verilmiş bu tarihte ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve diğer kuvvet komutanları tarafından hazırlanan metin, 27 Aralık 1979 tarihinde verilmiştir.[183]

1.11.1. Muhtıra'nın Tam Metni

Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun tarafından hazırlanmış Türk Silahlı Kuvvetleri'nin memleketin geleceği hakkında şu görüşlere yer vermiştir:[184]

> *"Ülkemizin içinde bulunduğu son derece önemli siyasi, ekonomik ve sosyal ortamda her geçen gün hızını biraz daha arttıran anarşi, terör ve bölücülüğe karşı milli birlik ve beraberliğimizin sağlanabilmesi için Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetiminde etkili ve sorumlu anayasal kuruluşları ve özellikle siyasi partileri göreve davet etmek mecburiyetinde kalmıştır."*
>
> *"Kahramanmaraş olayları yıldönümünde henüz ilk ve ortaöğretim çağındaki evlatlarımızın örgütlü eylemciler tarafından zorla sürüklendikleri anarşik olaylar ibretle müşahade edilmiştir. Anayasamızın getirdiği geniş hürriyetleri kötüye kullanarak istiklal marşımız yerine komünist enternasyonali söyleyenlere, şeriat düzeni davetçilerine, demokratik rejim yerine her türlü faşizmi getirmek isteyenlere, anarşiye, yıkıcılığa ve bölücülüğe milletimizin tahammülü kalmamıştır."*

---

[181] "1980 Birlik Yılı Olsun", *Hürriyet*, No: 11394, 1 Ocak 1980. s.1.
[182] Cüneyt Arcayürek, "Ordu Uyarı Mektubu, Arcayürek Bildiriyor", *Hürriyet*, No: 11395, 2 Ocak 1980.
[183] "Cumhurbaşkanının Açıklaması", *Hürriyet*, No: 11396, 3 Ocak 1980, s. 1.
[184] "Uyarı Mektubunun Tam Metni", *Hürriyet*, No: 11396, 3 Ocak 1980, s. 1.

"İktidar olan siyasi partinin, partilerin bütün devlet kademelerini kendi siyasi görüşleri doğrultusunda hareket edecek kişilerle doldurması, kamu görevlilerinin ve vatandaşların bölünmesini zorunlu hale getirmektedir. Siyasi partilerce getirilen bu bölünme giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen iç kaynakların şekillenmesine, himayesine, polis, öğretmen ve diğer birçok kuruluşların birbirlerine düşman kamplara ayrılmasına neden olmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri ülkemizin siyasi ekonomik ve sosyal sorunlarına bir çözüm getirmeyen, anarşi ve bölücülüğü ülke bütünlüğünü tehdit eden boyutlara varmasını önlemeyen bölücü ve yıkıcı guruplara tavizler veren ve kısır siyasi çekişmeler nedeniyle uzlaşmaz tutumlarını sürdüren siyasi partileri uyarmaya karar vermiştir."

"Bölgemizdeki gelişmeler Ortadoğu'da her an sıcak bir çatışmaya dönüşebilecek durumdadır. İçte anarşist ve bölücüler yurt sathında genel bir ayaklanmanın provalarını yapmaktadırlar. Ülkede birlik ve beraberliği, vatandaşın can ve mal güvenliğinin süratle sağlanabilmesi için kısa zamanda kararlaştırılması, bugünkü ortam içinde hayati bir önem taşımaktadır. Diğer yandan meclislerin açılması bir buçuk ay sonra komisyonların ancak teşkil edebilmesi ve ülkenin acilen çözüm bekleyen konularının müzakere edilebilmesi içi bugüne kadar müşterek bir gündemin saptanamaması üzüntü ile izlenmektedir."

"Atatürk milliyetçiliğinden alınan ilham ve hızla vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında toplanmanın iç barış ve huzurun sağlanmasında temel unsur olduğu apaçık bir gerçektir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durumdan bir an önce kurtulması hükümetler kadar diğer partilerimizin de görevleri arasındadır. Türk silahlı kuvvetleri İç Hizmet Yasası ile kendisine verilen görev ve sorumluluğun idrakı içinde ülkemizin bugünkü hayati sorunları karşısında siyasi partilerimizin bir an önce Atatürk'çü bir görüşle bir araya gelerek anarşi, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik, her türlü hareketlere karşı bütün önlemleri müştereken almalarını ve diğer anayasal siyasi partilerimizin kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını ısrarla istemektedir."

Asker, 12 Eylül sürecinde çokça yaşanan trajedilere halk gibi çözüm bulunmasını istemektedir. Bu muhtıra darbe sürecinin başlangıcı sayılabilir. Demirel tehlikeyi gördüğünden 12 Eylül sürecinde Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Anayasa Kanunları'nın iyileştirilmesi için Ecevit'le tartışmalar yapacaktır.

Cumhurbaşkanı Korutürk, Demirel ve Ecevit'e Silahlı Kuvvetler 'in bölücülük ve TOB – DER'in in tutumunu şikayet eden mektubu okumuştur. Ecevit Çankaya Köşkü'nden çıkarken açıklama yapmamış, Demirel; *"Türkiye'de bu günkü durumun sebebi biz değiliz"* demiştir.[185]

Bu mektup hakkında İngiliz gazetelerinden *Times* ve *Financial Times* manşetlerinde;[186] *"Ordunun verdiği mesaj ülkenin politik partilerden çok daha önemli olduğu anlamına geliyor. Bu durumun suçlusu ise, geçmişte diyalog kurulmasına yanaşmayan Demirel'dir"* ifadeleri yer almıştır. Financial Times; "*Türk Silahlı Kuvvetleri'nin blöf yapmadığını, politikacıların terörizmi önleme yolunda işbirliğine girmemeleri halinde idareye el koyacağını"* ileri sürmüştür. 12 Eylül'ün dış basın tarafından bu netlikle tespit edilmesine rağmen siyaset daha ilk günlerden itibaren seçim hazırlığındadır.

Demirel, daha sonra Korutürk ile yaptığı görüşmede *"diyaloğa varım, demogojiden kaçıyorum"* demiştir. Ancak meselelerin sözle halledilemeyeceğini de belirtmiştir.[187] İçişleri Bakanı Mustafa Gülcügil terör sorununun devlet meselesi haline

[185] "Ordu Partileri Göreve Çağırdı", *Güneş*, 3 Ocak 1980, s. 1.
[186] "Bakanlar Kurulu Mektubu", *Hürriyet*, No: 11397, 4 Ocak 1980, s. 1 – 15.
[187] "Demirel "Diyaloğa varım, Demogoji Yapmıyorum" Dedi", *Güneş*, 9 Ocak 1980, s. 1.

geldiğini söylemiştir.[188] Demirel 14 Ocak'ta Genel Kurmay Başkanlığı'nca düzenlenen Genel Kurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları, MGK Genel Sekreteri ve MİT Müsteşarı'nın da bulunduğu bir toplantıya katılmıştır. MGK'ya anarşi sorunu hakkında bilgi vermiştir.[189] 22 Ocak'ta Korutürk'ün başkanlığında Milli Güvenlik Kurulu toplanmış, benzer konular konuşulmuştur.[190]

1.12. 24 Ocak Kararları

1977 yılında hazırlanan IV. Planın devamıdır. Planı hazırlayan Demirel hükümeti devrilmiş, yerine Ecevit geçmiştir. Ecevit IMF ile anlaşsa da başarısız olmuştur. Bunun sebebi Ecevit'in kur devalüasyonu yapmaması olarak gösterilmektedir.

24 Ocak Kararları Türkiye'ye dış kredinin verilmesi için öne sürülmüş şartlardır. Türkiye geçmişte ekonomik zorluğu aşmak için batılı kuruluşlardan kredi istediğinde TL'ye devalüasyon ve seçim şartıyla karşılaşılmıştı.[191] Bunun yanında ekonomideki devlet etkisinin kaldırılması da istenmektedir. Türkiye'nin bütün ekonomik alanlarının yabancı sermayeye açılması hedeflenmektedir.[192] Özal ve piyasanın bir kısmı bu talebe destek vermiştir. Bu dönemde dünyada da liberal politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Özal kendisine liberal politikaların dünyadaki temsilcisi Friedman'ı örnek almıştır.[193]

Bu kararlardan kısa zaman önce TÜSİAD da *"Piyasa ekonomisi uygulansın"* demektedir.[194] TÜSİAD sonraki yıllarda da bu kararların en sıkı savunucusu olmuştur. 24 Ocak Kararları'nın ne ifade ettiği Bülent Ulusu Hükümeti'nin ekonomik durumu incelendiğinde daha net anlaşılacaktır. Bu kararlar ülkeyi 12 Eylül'e götüren anarşi sürecinin yanına bir de yüksek enflasyon faktörünü eklemiştir.

Dönemin kamuoyu kararların kendisini öğrenemeden zamlarla karşılaşmıştır. 24 Ocak tarihinden ertesi gün 35 lira olan dolar 70 liraya çıkmıştır. Avusturya Şilini, Alman Markı, Belçika Frangı gibi diğer para birimleri de iki katına yükselmiştir.[195] Benzin 22,50 liradan 31.40 liraya, gazyağı 10.00 dan 19.30 liraya, tüpgaz 125.00 dan 182.00'a yükselmiştir.[196] Hükümetin politikasına göre kömür, gübre, elektrik, DDY ve

[188] "Düzeni Yıkmaya Matuf Eylemler Tertip Ediliyor", *Güneş*, 14 Ocak 1980, s. 1 – 5.
[189] "Başbakan Sıkıyönetim Komutanları İle Görüştü", *Güneş*, 15 Ocak 1980, s. 1 – 5.
[190] "Milli Güvenlik Kurulu Bugün Korutürk'ün Başkanlığında Toplanıyor", *Güneş*, 22 Ocak 1980, s. 1 – 5.
[191] "Para Fonu Türkiye'ye Borç Vermek İçin %20 Devalüasyon Önerdi", *Cumhuriyet*, Sayı: 18965, 16 Mayıs 1977, s. 1 – 8.
[192] Emin Çölaşan, *24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, Ankara, Ocak 1985, s. 117.
[193] Erol Manisalı, *Askeri Darbeden Sivil Darbeye*, Tuva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Temmuz 2006, s. 24 – 25.
[194] "TÜSİAD: Piyasa Ekonomisi Uygulansın", *Güneş*, 10 Ocak 1980, s. 1.
[195] "Devalüasyon", *Hürriyet*, No: 11418, 25 Ocak 1980.
[196] "Zamları Yeni Zamlar Kovalayacak", *Hürriyet*, No: 11419, 26 Ocak 1980.

denizyolları dışında bütün fiyatlar serbest brakılmıştır. Bütün bu fiyat artışlarının karşısında Başbakan Demirel "*Milletimiz Fedakardır"* ifadesini kullanmıştır.[197]

Çay, şeker, sigara, uçak, vapur, tren ücretleri, demir – çelik, telefon, telgraf gibi pek çok hizmete zam gelmiştir. Tren ücretleri %200 artarken demir – çelik %42 artmıştır. 200 – 250 lira olan etin kilosu 350 – 400 liraya kadar çıkmıştır.[198]

Başbakan Demirel; "*Enflasyon fukarayı eziyor, ekonomik hayatı felç ediyor, devletin elini kolunu bağlıyor."* diyerek sorunu anlatmış, Çare için; "*Koltuk altımızdan gider diye düşünmeden gereken her tedbiri almak gerekir"* demiştir.[199] Demirel ekonomi uzmanlarından bu tedbirler alınmazsa enflasyonun %120 olacağı cevabını almıştır. Uzmanlara göre bu zorlu dönemdeki yapılacak sıkı çalışma Alman ve Japon mucizesinin ana hatlarıdır.[200]

Enflasyon ve fakirlikle mücadele edilmesi için alınan kararlar acı reçete olarak sunulmuştur. Türkiye'nin sürecin sonunda iyileşeceği iddia edilmiştir. Fakat bu durum gerçekleşmemiştir. Enflasyonun artması grev ve lokavtları arttırmış, çatışmayı yoğunlaştırmıştır.

Piyasa ve üretici bu kararları şaşkınlıkla karşılamıştır. Tüccar ve sanayici artan üretim mallarının ve dolar üzerinden alınan üretim hammaddesinin pahalanmasına dikkat çekmiştir.[201] Ara mallarda planlama yapılmadan alınan bu kararlar ileride sıkıntıya yol açacaktır. CHP lideri Bülent Ecevit, *"Merkez Bankası'nın görevini özel bankalar ve büyük sermayenin üstlendiğini"* söylemiştir. Ecevit devalüasyon kararı alan hükümetlerin fazla yaşamadığını belirtmiştir. Türk ekonomisinde devletin devreden çıkarıldığını savunmuştur.[202]

Bazı iktisatçılar programla 1978 – 1979 arasındaki *"Yapısal Uyum Programı"* ile benzerlik kurmakta, *"1980'deki DDUS arasında fark yoktur"* demektedir.[203] CHP'nin kur riskini almaktan korktuğu için programın AP'ye kaldığı iddia edilmektedir.[204]

Boratav 24 Ocak Kararları için *"devalüasyon, KİT zamları, fiyat denetimlerinin kaldırılması için şok öğelerinin, IMF'nin üç yıldır Türkiye Cumhuriyeti*

[197] "Yandık Gene Yandık", *A.g.g.,* s. 1 – 15.
[198] "Ne Olacak Şimdi Halimiz", *Hürriyet*, No: 11420, 27 Ocak 1980, s. 1 – 13.
[199] "Bu Vahim Durumun Aranır Olmasından Korkarım", *Hürriyet*, No: 11421, 28 Ocak 1980, s. 1 – 15.
[200] Cüneyt Arcayürek, *12 Eylül'e Doğru Koşar Adım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 365 – 367.
[201] "Piyasa Şaşkın", *Hürriyet*, No: 11422, 29 Ocak 1980, s. 1 - 14. , "Sanayici ve Tüccar Fiyat Politikasını Şart Görüyorlar", *a.g.g.*, s. 1 – 15.
[202] "Devlet Devreden Çıkarılıyor" *a.g.g.*, s. 1 – 13.
[203] Ekzen, s. 117.
[204] Ekzen, s. 113 – 114.

hükümetlerinden istenen nicel boyutları aştığını" söylemektedir. Yani istenilenden fazlası yapılmıştır. Beynelminel sermayenin emek karşısında güçlendirilmesi olarak açıklanmıştır. Demirel Hükümeti'nin *"emek aleyhtarı"* programının uygulama araçlarından yoksun olduğunu, 12 Eylül'ün bu engeli ortadan kaldırdığını söylemektedir.[205] Osman Ulagay ise 1982 Banker Krizi'ne kadarki süreçte 24 Ocak'ın enflasyonu indirdiğini söylemektedir. Ancak bunu 12 Eylül yönetiminin ekonomi disiplinine bağlamaktadır.[206]

1.13. Muhtıradan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine

1.13.1. Anarşi Olayları

1980 yılının en büyük sorunu anarşi olayları ve ülke içindeki kutuplaşmalardır. Çatışma yılın ilk gününde dahi durmamıştır. [207]

4 Ocak 1980 tarihinde İstanbul'da soygunda kullandıkları silahlarla 10 genç yakalanmıştır. Yanlarında Rus yapımı tüfek ve iki askeri şehit ettikleri tabanca ele geçirilmiştir. Tamburalı otomatik tüfeğin ilk defa ele geçirildiği yer almıştır.[208] Aynı gün bir başka haberde ise; bir asker Rusya'yı protesto eden guruba dağılma uyarısı yapmış, açılan ateşte bacağından yaralanmıştır. Askerin de karşı ateş açması sonucunda bir kişi ölmüştür.[209]

5 Ocak tarihinde ise İstanbul'da biri mühendis 4 ölü, Siverek ve İzmir' de 2'şer ölü bulunmuştur. Ankara'da davadan döndüğü gerekçesiyle bir kişinin sırtı "*Muhbirliğin Sonu"* yazılarak dağlanmıştır. Trabzon'daki bir öğrenci yurdunda silahlar ele geçirilmiştir. Adana'da MHP İl Yönetim Üyesi ağır yaralanmıştır. [210] Aynı gün İnci Baba isimli mafya babası vurulacakken polis tarafından yakalanmıştır. 8 Ocak'ta Bafra'da iki öğretmen, İstanbul'da bir şoför öldürülmüştür. Adana ve Manisa'da kuyumcu soyulmuş, İzmir'de eski müdürleri geri geldiği için kız öğrenciler protesto gösterisi düzenlemiştir.[211]

12 Ocak tarihinde İstanbul Güngören'de bir lisede polislere bombalar fırlatılmış, 162'si kız 347 öğrenci ellerindeki sol yayınlar toplanarak gözaltına alınmıştır. Aynı gün bir lise öğrencisi, iki işçi, bir kaloriferci, bir çocuk ve kimliği belirlenememiş iki kişinin

[205] Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi (1909 – 1985)*, Gerçek Yayınevi, Şubat 1988, s. 111 – 112.
[206] Osman Ulagay, 24 Ocak Deneyimi Üzerine, *Hil Yayın*, 2. Baskı, İstanbul, 1994, s. 26.
[207] "Anarşi Yılın Son Günü De Can Aldı", *Hürriyet*, No: 11394, 1 Ocak 1980, s. 1.
[208] "İstanbul'da İki Eri Vuran Dev Savaş Çetesi Yakalandı", *Hürriyet*, No: 11397, 4 Ocak 1980, s. 1.
[209] "Rusyayı Protesto Edenler Askerle Çatıştı", *A.g.g.*, s. 1 – 8.
[210] "Anarşik Eylemlerde Sekiz Kişi Öldürüldü", *Hürriyet*, No:11398, 5 Ocak 1980, s. 1 – 6.
[211] "Bafra'da Töb – Der'li İki Öğretmen Öldürüldü", *Hürriyet*, No: 11401, 8 Ocak 1980, s. 1 – 8.

cesetleri bulunmuştur.[212] Türkiye'nin çeşitli yerlerinde cereyan eden bu olayların ardından İskenderun'da üç polisin öldürülmesi sokağa çıkma yasağı ilan edilmesine sebep olmuştur.[213] İskenderun'daki sokağa çıkma yasağı için vatandaş; *"alevi şehre sebze getiremiyor; tedirgin sünni dükkanını açamıyor; olan Antakyalı'ya oluyor."* demektedir. Asi Nehri'nin her iki yanını farklı guruplar tutmuş durumdadır. Lise öğrencileri silah, büyükleri kalaşnikov taşımaktadır.[214]

Türkiye'de ciddi bir silahlanma sorunu görülmektedir. Bu örgütlere silahların nereden geldiği hakkında haberler çıkmıştır. Ziya Akçapar'a göre Türkiye'deki anarşist örgütlere silahlar "*Makarios Fonu'ndan"* sağlanmıştır. Fondan alınan 11 milyon dolarla ilgili belgeler kayıptır. MİT; Türkiye'de ele geçen Mısır ve Rus yapımı silahların önce Suriye'nin Lazkiye limanına, oradan motorlarla İskenderun sahillerine çıkarıldığını tespit etmiştir. MİT'in diğer bir tespiti; paraların İsviçre'de bir bankada toplandığı, sonra diplomatlarımızı şehit eden Ermeni örgütü ASALA'ya aktarıldığı bilgisi olmuştur.[215]

Bu bilgilere göre silahlanmanın sebebi Mısır, Suriye SSBC'dir. Ancak silah parasının İsviçre bankasında toplanması anarşide batılı devletlerin de payı olduğunun kanıtıdır. Diğer bir silah temin kaynağı ise torna üretimidir. 16 Ocak tarihli habere göre bu sebeple gözaltına alınan 212 kişiden 10'u tutuklanmıştır. Bu kişiler DHKP – C, Dev Yol örgütlerine mensuptur. Gaziosmanpaşa'da silah tornası kurarak üretim yapan ve çatışmada kullanılan silahların namlularını değiştiren çete yakalanmıştır.[216] Silahlanmanın ve mezhep kavgasının yoğun olduğu İskenderun'da sokağa çıkma yasağı ilan edilmesinden sonra Hatay Valisi; "*Hatay tarihinin en zor günlerini yaşıyor"* diyerek sıkıyönetim istemiştir.[217]

17 Şubat tarihli gazete haberine göre; İzmir Tariş'de başlayan gösteriler Gültepe'de savaş haline dönüşmüştür. Kurtarılmış bölgeye girmeye çalışırken yaralanan 16 polis ve 50 militan tedavi altına alınmıştır. Yüzü maskeli otomatik silahlar kullanan gurupla polis çatışmıştır. 2000 polis ve askeri birliklerin kuşattığı bölgedeki çatışmalar sebebiyle pek çok kişi yaralanmıştır. Bu sebeple kan aranıyor anonsları yapılmıştır.[218]

---

[212] "İskenderun'da Karakol Tarandı", *Hürriyet*, No: 11405, 12 Ocak 1980, s. 1 – 13.
[213] "İskenderun'da Sokağa Çıkma Yasağı", *Hürriyet*, No: 11406, 13 Ocak 1980, s. 1 – 13.
[214] "Hatay'ı Beyrut Yapmak İstiyorlar", *Hürriyet*, No: 11407, 14 Ocak 1980, s. 1 – 8.
[215] Ziya Akçapar, "Kaçak Silahlar Suriye'den Yollanıyor" *Hürriyet*, No: 11408, 15 Ocak 1980, s. 1 – 15.
[216] "Silah İmal Eden Bir Şebeke Yakalandı", *Hürriyet*, No: 11409, 16 Ocak 1980, s. 1 – 8.
[217] "Antakya Belediye Başkanı Sıkı Yönetim İstedi", *Hürriyet*, No: 11415, 22 Ocak 1980, s. 1 – 15.
[218] "İzmir Gültepe'de Sokak Savaşı", *Hürriyet*, No: 11441, 17 Şubat 1980, s. 1 – 13.

22 Şubat tarihli bir haberde bir ailenin evine giren anarşistler babayı odanın birine kitleyerek evdeki 2 genç oğlunu ve 1 amcaoğlunu öldürmüşlerdir. Baba'nın ifadesine göre: [219]

> *"Arkalarından avazım çıktığı kadar bağırdım. Katiller kaçıyor yakalayın diye yardım istedikçe komşular pencerelerini kapatıp içerki odalara kaçıyordu. Ben bağırırken katiller dönüp bana bakıyor, gülüyorlardı. Koşmadılar bile yürüyerek uzaklaştılar."*

Başbakan Süleyman Demirel; "*devletin itidalli davranmasının zaaf sayılmaması gerektiğini"* söylemiştir.[220] *"Anarşinin öyle ya da böyle önleneceğini"* belirtmiştir. 27 Aralık Muhtırası'nın ciddiyetini anlamadığı söylenebilir.

11 Mart tarihli haberde Mecidiyeköy'de bulunan Yeni Çarşı Pasajı otomatik silahlı kişilerce taranmış, 4 kişi ölmüş 3 kişi de yaralanmıştır. Başbakan; *"Bütün örgütleri biliyoruz. Ama şu anda açıklamanın zamanı değil."* demiştir. Ayrıca halkın tanıklık yapmadığından yakınmıştır.[221]

1980 yılında adları yeni duyulmaya başlanan Apocular, AP Urfa Milletvekili Celal Bucak'ın akrabalarıyla çatışmaya girmiştir. 6 kişinin öldüğü ve 7 kişinin yaralandığı çatışmada Apocular tarafından "*Kahrolsun ağalık kahrolsun sömürgecilik."* sloganları atılmıştır.[222]

Mart ayının sonunda cumhurbaşkanlığı seçimi de yeni bir kriz oluşturmuştur. 1 Nisan tarihli haberlerde; Salihli'de patlayan bomba iki polisi şehit etmiş, Ağrı MHP eski il başkanı öldürülmüş ve oğlu yaralanmıştır. Tunceli, Malatya, Muş, Bilecik ve Nusaybin'de birer kişi öldürülmüştür. Polise ateş açan 3 teröristten biri öldürülmüş ikisi kaçmıştır. Mardin Derik'de 2 Apocu, Diyarbakır'da 1 iş adamı, Atatürk Üniversitesi'nde 1 öğrenci öldürülmüştür. Bir memura sol eğilimli gazete okuması sebebiyle açılan ateşte memur ölmüş, eşi yaralanmıştır.[223]

8 Nisan tarihli haberde; Alibeyköy'de bakkalcı bir baba ve iki oğlu ve bir bekçi, Hacıosman Bayırı'nda yine bir bakkalcı ve karısı öldürülmüştür.[224] Bu bakkalcı cinayetleri tesadüf müdür? Yoksa artan enflasyonlarla borç tahsili için çıkmış bir mesele midir? Çünkü sağ – sol eylemlerine katılan ve cinayete bulaşmış kişiler yaşamları sebebiyle günlük işlerde çalışmamaktadırlar. Yaptıklarını sandıkları devrimin

---

[219] "Katiller İki Kardeşe Birden Kıydılar", *Hürriyet*, No: 11446, 22 Şubat 1980, s. 1 – 13.
[220] "Demirel: Anarşi Öyle Ya da Böyle Önlenecek", *A.g.g.*, s. 1 – 13.
[221] "Mecidiyeköy'de Pasaj Tarandı", *Hürriyet*, No: 11464, 11 Mart 1980, s. 1 – 12.
[222] "Bucaklarla Apocular Çatıştı", *Hürriyet*, No: 11472, 19 Mart 1980, s. 1 – 11.
[223] "Karısını ve Kızını Korumak İçin Can Verdi", *Hürriyet*, No:11485, 1 Nisan 1980, s. 1 – 13.
[224] "Bir Baba İki Oğlu Üç Bekçi Kurşuna Dizildi", *Hürriyet*, No: 11492, 8 Nisan 1980, s. 1 – 13.

sürdürülmesi için kendi yaşamsal ihtiyaçları halk tarafından karşılanmak zorundadır! Böyle düşünen militanlara göre kendilerine destek, yani ücretsiz mal temin etmeyenler devrim düşmanıdırlar. Polisin giremediği sokaklarda kendilerince diğer guruplara karşı halkı savunduklarını iddia etmektedirler.

9 Nisan'da ise günlük ölü sayısı 16'dır. Niksar'da bir savcı, Ağrı'da iki öğretmen öldürülmüştür. Ticaret Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Bülent Öztürkmen ağır yaralanmıştır.[225]

İşlenen cinayetlerin katilleri bulunup cezaevine gönderilseler bile orada tutulmakta güçlük yaşanmaktadır. Hapishanelerden kaçma vakaları artmıştır. 23 Nisan tarihli habere göre; 23 mahkum hapishane arabasından kaçmıştır. Yolda usturalar ve silah çekerek jandarma personelini saf dışı bırakmışlardır.[226] Önceki gün Adalet Bakanı Sağmalcılar'a baskın yapmış ancak silah bulamamıştır! Bir sonraki gün mahkumlar silahlarıyla bu eylemi gerçekleştirebilmiştir

25 Nisan tarihindeki haberde 8 yaşındaki kızı ile birlikte çikolata almaya giden polis memuru kurşunlanmış, kızı ve kendisi ölmüştür. İstanbul'da bir genç öldürülmüş, İETT Taşıtlar Dairesi Müdür yardımcısı misilleme olarak vurulmuştur.[227]

1.13.2. Siyasi Gelişmeler

Kara Kuvvetleri Komutanı Nurettin Ersin'in 9 Mart'ta dolacak olan görev süresi bir yıl daha uzatılmıştır. 27 Aralık 1979 Muhtıra'sının altında imzası bulunanlardan Nurettin Ersin'in emekliliğinin ertelenmesi, 12 Eylül darbesinde komuta kademesinin korunmasını sağlamıştır.[228]

6 Nisan 1980 tarihinde görev süresi dolacak olan Fahri Korutürk'ün yerine yeni cumhurbaşkanı seçilmesi gerekmektedir. Evren'in yeni cumhurbaşkanı olabileceği söylentilerine Evren; "*Faruk Paşa'yı severim sayarım ama ben Faruk Paşa değilim*" diyerek cevap vermiştir.[229]

Fahri Korutürk'ün veda töreninde Başbakan Demirel ve Ecevit bir araya gelmemiştir.[230] Sonraki günlerde Ecevit; "*Geniş kitleler bunalım döneminde iki partinin bir araya gelmesini istiyor"* derken, Demirel'den "*Vakti saati gelince diyalog*

[225] "Anarşi Bakanlık Önünde Kan Döktü", *Hürriyet,* No: 11493, 9 Nisan 1980, s. 1 – 13.
[226] "Bakanla Alay Edercesine 23 Mahkum Daha Kaçtı", *Hürriyet*, No: 11506, 22 Nisan 1980, s. 1 - 13
[227] "Bir Polisi Kızı İle Birlikte Öldürdüler", *Hürriyet,* No: 11509, 25 Nisan 1980, s. 1.
[228] "Orgeneral Ersin'in Görev Süresi Uzatıldı", *Hürriyet*, No: 11443, 19 Şubat 1980, s. 1 – 13.
[229] "Org. Evren Aday Değilim", *Hürriyet*, No: 11462, 9 Mart 1980, s. 1 – 11.
[230] "İki Lider Veda Töreninde Bile Bir Araya Gelmedi", *Hürriyet*, 13 Mart 1980, No: 11446, s.1.

kurulabilir" cevabı gelmiştir.[231] *Hürriyet Gazetesi* köşe yazarı Cüneyt Arcayürek; *"Ecevit her işi başarısız hükümetine saklıyor, Demirel geçmiş iktidarın bir arpa boyu yol alamadığını anlatıyor"* yorumunda bulunmuştur.[232] Bu yorum dönemin genel bir görüşü olarak düşünülebilir. Başbakanlık makamı 25 Kasım 1979'da Süleyman Demirel'e geçmeden önce Ecevit Hükümeti iktidardadır. Aynı meseleler o tarihte de mevcuttur.

22 Mart 1980 tarihinde Fahri Korutürk'ün yerine seçilecek cumhurbaşkanı seçimleri başlamıştır. Ancak ilk günden aday bulunamamış, diyaloglar çözümsüz kalmış, seçim adaysız yapılsın tartışmaları başlamıştır.[233] CHP; "*İlk çağrı bizden geldi AP'den talep gelirse görüşürüz"* AP ise; "*Başkanlık sorunu için CHP ile görüşmeye hazırız"* demiştir.[234] Gazetelerde ise *"7 yıl önce aynı seçim 23 bunalımla sürmüştü, halk bu işin uzatılmadan çözülmesini beklemekte"* ifadeleri yer almıştır.

264 oya sahip AP'nin adayının 193 oy alması seçimde fire verildiğini göstermiştir. AP ve MSP'nin ortak adayı olan Saadettin Bilgiç'in 193 oyuna karşın, Muhsin Batur 106, İhsan Çağlayangil 15 oy almıştır. 144 oy ise boş atılmıştır. Bu sonuçlardan sonra AP'liler ve MSP'liler arasında kavga çıkmıştır. AP'liler MSP'nin kendi vaatleri için oy vermediğini öne sürerken, MSP'liler AP'lilerin kendi adayına oy vermediğini söylemiştir.[235]

Ecevit, Başbakan Demirel'i önlem almamakla ve diyalog kurmamakla suçlamıştır. Demirel ise sürekli geçmiş dönemlerdeki hataları sebebiyle muhalefeti suçlamaktadır. Özellikle geçmişteki genel af uygulamasını yaşanan çatışmanın ana sebebi saymaktadır. Başbakan'a göre; *"Türkiye'nin idaresi, devlete sadık olmayan kadroların eline geçmemeli. Komünistlerin ve komünizmi tehlike saymayanların da eline geçmemelidir".*[236]

1.14. Cumhurbaşkanlığı Krizi ve Siyasi Çözümsüzlük

1.14.1. 1 Mayıs'tan Çorum'a Tedhiş

1 Mayıs'ta işçiler grev yapmış, belediye otobüsleri çalışmamıştır. İstanbul'da 5, Kayseri ve Urfa'da 2 kişi can vermiştir. Pek çok ilde işçi örgütleri ve sendikalar greve

[231] "Başbakanlık Seçimi İçin Diyalog Başlıyor", *Hürriyet*, No: 11468, 15 Mart 1980, s. 1 – 11.
[232] Cüneyt Arcayürek, "Diyaloğa, İşbirliğine ve Koalisyona Dair", *Hürriyet*, No: 11470, 17 Mart 1980, s. 1 – 13.
[233] "Meclis Bir Başkan Adayı Bulamadı", *Hürriyet*, No: 11476, 23 Mart 1980, s. 1 – 13.
[234] "Birbirlerini Bekliyorlar", *Hürriyet*, No: 11477, 24 Mart 1980, s. 1 – 11.
[235] "Bilgiç De Oylandı", *Hürriyet*, No: 11495, 11 Nisan 1980, s. 1 – 17.
[236] "Demirel: Bugünkü Olayların Temelinde Genel Af Yatıyor", *Hürriyet*, No: 11512, 28 Nisan 1980, s. 1 – 13.

gitmiştir. Ecevit yasa dışı direniş ve grevlere işçileri teşvik eden sendikaların sorumlu olduğunu belirtmiş, bu duruma destek vermemiştir.[237] Oktay Ekşi köşe yazısında; 10 – 15 gün boyunca Ecevit'in bu tarzda konuşmalar yaptığını anlatarak tebrik etmiştir. Ecevit bu eylemlerin kabul edilemeyeceğini belirtse de parti içinden milletvekilleri 1 Mayıs'ta tutuklanan DİSK yöneticilerine destek vermişler, CHP'nin asıl politikasını sorgulamışlardır.[238]

10 Mayıs tarihinde; Ankara'da bir baba ve oğlu kurşuna dizilmiş, Malatya'da bir TOB DER'li öğretmen, bir imam hatip öğretmeni, bir polis ve bir fırıncı öldürülmüştür.[239]

16 Mayıs'ta Regaip Kandili sebebiyle Fatih Camii'nde yapılan mevlid programında Atatürk adı geçtiğinde yuhlayanlar bir başka tartışma konusu yaratmıştır. Başbakan; "*Oraya girenlerin de onları oraya sokanların da yanına bırakmayız. Tertip."* derken, Ecevit; "*Yıllardır laiklik konusunda verilen tavizlerin birikiminin bu olaya sebep olduğunu*" söylemiştir.[240] Gazeteye göre MSP'lilerin tepkisi tam olarak belirlenememiştir.

19 Mayıs kutlamalarında Orgeneral Kenan Evren regaip kandilinde Atatürk'ün anısına yapılan saygısızlığı kınamış; *"Silahlı Kuvvetler'in Atatürk ilkelerini kanının son damlasına kadar koruyacağını"* belirtmiştir.[241] Erbakan da 19 Mayıs kutlamaları sırasında Fatih Camii'nde yaşanan hadiseyi kınamıştır.

22 Mayıs'ta Türkiye'nin günlük kaybı, 4'ü İstanbul'da olmak üzere 9'dur. Olaylardan birinde bond çantalı iki şahıs Özyurt İlkokulu'na girerek Müdür Ömer Faruk Bingöl'ü kurşun yağmuruna tutmuştur. İstanbul Küçükköy'de Emniyet Başkomiserliği bombalı eylemciler tarafından basılmıştır.[242] 24 Haziran tarihli gazetede 5'er dakika ara ile 3 fabrika müdürü saldırıya uğramış, biri ölmüştür. Şişli'de bir polis ekibi saldırıya uğramış, 1 polis ölmüş, 1'i de yaralanmıştır. Yurdun çeşitli yerlerinde toplamda 12 kişi ölmüştür. Van'da ise cezaevinde çıkan isyan bastırılmıştır.[243]

Silahlı çatışma durumuna engel olacak kalıcı çözümler üretilmek yerine İç İşleri Bakanlığı'nca silah taşıma ruhsatı hakkı genişletilmiştir. Koruma görevlileri, para taşıyanların yanında kamu görevlilerinin pek çoğu silah taşıma hakkı alabilecektir.[244] İç

[237] "Olaylı Bir Gün Daha", *Hürriyet*, No: 11515, 1 Mayıs 1980, s. 1 – 13.
[238] Oktay Ekşi, "Bilmek İhtiyacındayız", *Hürriyet*, No: 11517, 3 Mayıs 1980, s. 2.
[239] "Cinayet de Bitmiyor Nefret De Tükenmiyor", *Hürriyet*, No: 11524, 10 Mayıs 1980, s. 1 – 13.
[240] "Olay Nefretle Kınandı", *Hürriyet*, No: 11531, 17 Mayıs 1980, s. 1 – 13.
[241] "Evren: Atayı ve Emanetini Koruyacağız", *Hürriyet*, No: 11533, 19 Mayıs 1980, s. 1 – 13.
[242] "4'ü İstanbul'da 9 Ölü Var", *Hürriyet*, No: 11536, 22 Mayıs 1980, s. 1- 11.
[243] "İstanbul'da Kanlı İntikam Eylemi", *Hürriyet*, No: 11569, 24 Haziran 1980, s. 1 – 17.
[244] "Milletçe Silahlanıyoruz", *Hürriyet*, No: 11568, 23 Haziran 1980, s. 1 – 15.

İşleri Bakanı Mustafa Gülücügil'e tepki gösterilmiştir. İlkokul müdürleri, mahalle muhtarları, avukatlar gibi çoğu kişiye bu hakkın verilmesi zayıflık olarak algılanmıştır. Hükümetin 7 Ay önce *"anarşiyi bitireceğiz"* söylemiyle gelerek, 4 – 5 li rakamlarla aldığı günlük ölü sayısını 10'un düşüremediğine dikkat çekilmiştir.[245] Bu durum devletin halkı koruyamadığının itirafı sayılmakta ve herkesin kendisini koruması gerektiği algısını oluşturmaktadır.

Anarşi durumunun bir mağduru da hakimler ve savcılardır. Sağ ve sol militanlarla sürekli yüz yüze olan bu memurlar cumhuriyet tarihinde ilk defa bildiri yayımlayarak özellikle doğu ve güneydoğuda can güvenliklerinin olmadığını açıklamışlardır.[246] Bu sırada Atina Türkiye'nin diplomatı Galip Özmen ve kızı Neslihan Özmen, Ermeni Kurtuluş Gurubu adındaki terör örgütü tarafından şehit edilmiştir.[247]

Tunceli'nin Derebucağı Kasabası'nda jardarma karakolu basılarak bir er şehit edilmiştir. Militanlar 12 piyade tüfeğini ve komutanın tabancasını alarak kaçmışlardır.[248] 5 Ağustos tarihinde Lyon konsolosluğumuz basılmış, 4 kişi yaralanmıştır.[249] Saldırıyı Ermeni Gizli Kurtuluş Ordusu üstlenmiştir. Yapılan soruşturmalarda Fransız polisinin silah deposu olarak kullanıldığı iddia edilen ve konsolosluğa 300 metre mesafede bulunan Ermeni kilisesini aramaması tepki çekmiştir.

Kahramanmaraş katliamındaki soruşturma sona ermiş, 22 idam cezası çıkarılmıştır. Üç saat süren kararda 304 kişi 5 – 24 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. İdam mahkum edilenler; 2 memur, 5 esnaf, 5 işçi, 3 çiftçi, 1 muhtar, 1 bekçi, 1 müezzinden oluşmaktadır.[250] 24 Ağustos 1980 tarihli gazete haberinin başlığına göre Bursa'da iki genç kurşuna dizilmiştir. Devamında; [251]

> *"Polisiz diyen 4 teröristin kurşunladığı gençlerden biri öldü, diğer, ağır yaralandı. İstanbul'da son 20 günde 218'i sol eylemci 301 kişi yakalandı. Bahçelievler'de bir genç yaylım ateşine tutularak öldürüldü. Tophane'de elektrikli ev aletleri satış mağazası 3 kişi tarafından soyuldu. Doçent Necdet Bulut'un katili bulundu. Kayseri'de atış talimi yapan akıncılar jandarmayla çatıştı. Bir kişi öldü 12 kişi yaralandı."*

25 Ağustos'ta Tarabya'da bir karakol bombalanmış, 1 polis şehit olmuştur. Denizli AP İlçe Yönetim Kurulu Üyesi öldürülmüştür. Diğer anarşi olaylarında 10 vatandaş daha yaşamını yitirmiştir.[252] Apocular, Urfa'nın Hilvan ilçesinde bir jandarma

[245] Oktay Ekşi, "Kendi Kendini Koru", *Hürriyet*, No: 24 Haziran 1980, s. 2.
[246] "Doğuda Yargıçlar Ayağa Kalktılar", *Hürriyet*, No: 11607, 1 Ağustos 1980, s. 1 – 17.
[247] "Atina Diplomatımız Öldürüldü", *A.g.g.*, s. 1 – 17.
[248] "Tunceli'de Askeri Harekat Sürüyor", *A.g.g.*, s. 1 – 17.
[249] "Ermeniler Lyon Konsolosluğumuzu Bastı", *Hürriyet*, No: 11617, 6 Ağustos 1980, s. 1 – 17.
[250] "Karar 22 İdam", *Hürriyet*, No: 11620, 9 Ağustos 1980, s. 1 – 11.
[251] "Bursa'da İki Genç Kurşuna Dizildi", *Hürriyet*, No: 11628, 24 Ağustos 1980, s. 1 – 13.
[252] "Bombalanan Karakolda Polis Parçalandı", *Hürriyet*, No: 11630, 26 Ağustos 1980, s. 1 – 13.

astsubayını şehit etmiş 2 askeri yaralamıştır. Sonra gurup tespit edilmiş, çıkan çatışmada 1 jandarma kıdemli başçavuş daha şehit olmuştur. 1 anarşist ve 10 adet otomatik silah ve çok sayıda mermi ele geçirilmiştir.[253]

1.14.1.1. Çorum Olayları – Fatsa'ya Operasyon

4 Temmuz 1980'de Çorum'da çatışma meydana gelmiştir. Cuma namazının kılındığı sırada hoca vaaz verirken, ulu camiye bir gencin girerek Alaattin Cami yakıldı demesi üzerine başlamıştır. Çorum'da bu olay çatışmayı şiddetlendirmiş, 5 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır. Bir ara iletişimin kesildiği Çorum'a destek askeri birlikler sevk edilmiştir. Milönü caddesinde otomatik silahlarla şiddetli çatışmalar yaşanmış, evler ve dükkanlar yakılmış ve yağmalanmıştır.[254] Aynı gün İstanbul'da 4, Adana ve Ankara'da 1 kişi yaşamını yitirmiştir.[255] Askeri birlikler sevk edilmesine rağmen kent durulmamış, katliam söylentileri devam etmiştir. Ölü sayısı 15'e çıkmış, bir yerde çukura atılmış 7 ceset bulunmuştur.[256] Yetkililerin verdiği bilgiye göre barikatlar bilgili kişiler tarafından yapılmış, yerlerinden kolay sökülememiştir.

Bir sonraki gün 5 kişi daha ölü bulunarak sayı 20'ye çıkmıştır. Halk sokağa çıkıp alışveriş yapamaz hale gelmiştir. Öldürülenler işkence görmüş, gözleri oyulmuştur.[257] Demirel; "*Millete gitmekten korkanların, hükümeti iktidardan uzaklaştırabilmek için bir takım tertiplere giriştiğini"* söylemiştir. Başbakan 14 Ekim 1979 tarihindeki seçimlerde milletin tevdi ettiği göreve şevkle çalıştığını belirtmiştir. Memlekette olmaması gereken yokluk, kıtlık, karaborsa gibi şeyler için çalıştıklarını, Allah'ın yardımıyla başarılı olduğunu söylemiştir.[258]

Çorum olayları için Ecevit; "*Türkiye'nin hızla bölünmeye doğru gittiğini, ulusun iç savaş ortamına getirildiğini ve bunun gittikçe yayılmaya başladığını"* söylemiştir.[259] Kentte ise sokağa çıkma yasağı kalkmasına rağmen barikatlar kaldırılamamıştır. Aleviler sokağa çıkmaktan korkmaktadır. Ölü sayısı ise 20'den 23'e çıkmıştır.[260] Daha sonra ölü sayısı 33'e yükselmiştir. Mayıs ayı anarşi bilançosu 239 ölü (biri general), 577 yaralıdır.[261]

---

[253] "Cizredeki Karayollarının Dinamit Deposu İnfilak Etti", *Tercüman*, Sayı:66080, 1 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[254] "Çorum Ateşe Verildi", *Hürriyet*, No: 11580, 5 Temmuz 1980, s. 1 – 11.
[255] "İstanbul'da Dün 4 Kişi Öldürüldü", *A.g.g.*, s. 1 – 11.
[256] "Çorum'da Korkulu Bekleyiş", *Hürriyet*, No: 11581, 6 Temmuz 1980, s. 1 – 15.
[257] "Çorum'da Bu İş Durmaz", *Hürriyet*, No: 11582, 7 Temmuz 1980, s. 1 – 15.
[258] "Milletten Korkanlar Tertip Peşinde", *Hürriyet,* No: 11582, 8 Temmuz 1980, s. 1.
[259] "Ecevit: Türkiye Hızla Bölünme Yolunda", *Hürriyet*, No: 11583, 9 Temmuz 1980, s. 1 – 13.
[260] "Sokağa Çıkma Yasağı Kalktı Barikatlar Duruyor", *A.g.g*, s. 1 – 15.
[261] Evren, *A.g.e.*, s. 172 – 173.

Aynı tarihte Beşiktaş'ta 5 kişiyi kurşuna dizen sol anarşistler eve bir de bomba atarak kaçmışlardır. Sirkeci'de oto tamircisinden yedek parça istemeye gelmişler buradaki 1 işçiyi ve 1 başkomiseri öldürmüşlerdir. Yaralı olarak ele geçirilen bir İTÜ öğrencisi anarşist de hayatını kaybetmiştir. İstanbul'da biri mobilyacı 5 kişi, Gaziantep'te 1 öğretmen, Adana'da 1 genç, Elazığ'da 1 genç kız, İzmit'te bir polis hayatını kaybetmiştir.[262]

Çorum olaylarının kontrol altına alınmasından sonra Evren, Dev – Sol militanları tarafından sol bir yönetim ilan edilen Fatsa'nın da kontrol altına alınacağını belirtmiştir. İlçenin Belediye Başkanı Fikri Sönmez; "*50 – 60 insanımızı öldürerek buraya girilmez"* demiştir. 2 Astsubay'ın özel görevle gittiği bu bölgede Dev – Sol militanları tarafından kaçırılması, Fatsa'nın mekanize birlikler tarafından kuşatılmasıyla sonuçlanmıştır.[263] 11 Temmuz'da düzenlenen operasyonda ilçedeki militanlar askerle çatışmadan teslim olmuşlardır. Belediye Başkanı Fikri Sönmez ve Halk Komiteleri liderleri gözaltına alınmıştır.[264]

Çorum olaylarının meydana gelmesi Kahramanmaraş olaylarını akıllara getirmiştir. Nevzat Cerit'in yazısına göre; Kahramanmaraş'ta geçmişte yaşanan katliamı canlandırmak isteyen ve hapishaneden kaçan sağ eğilimli bir kişi, imam hatip okulunu kurşunladıktan sonra yakalanmıştır.[265]

1.14.2. Ekonomik Gelişmeler

24 Ocak Kararları sonrasındaki enflasyon yalnızca ekonominin kötüleşmesine sebep olmamakta, kalifiyeli elemanların kaybına da neden olmaktadır. Türkiye'deki ekonomik problemler sebebiyle beyin göçü artış göstermiştir. TPAO'dan son 8 ayda 50 mühendis yurt dışına göç etmiştir. Türkiye'de 17 bin lira alan 20 yıllık mühendise yurt dışında 4 bin dolar yani 300 bin lira verilmektedir.[266] Türkiye'den Almanya'ya 4 ayda 30 bin iltica talebi gitmiştir.[267] 6 ayda 8 defa devalüasyon olmuş, dolar 78, mark 43 lira olmuştur.[268] Yine de Özal'ın ekonomi politikası yalnızca Türkiye'de uygulanmamakta, Brazilya'lı ekonomist Antonio Deltim Netto tarafından da uygulamaktadır.[269] Ancak yılbaşından itibaren olumsuz sonuç vermektedir. Bu sonucu hafifletici bir unsur olarak

[262] "Beşiktaş'ta Kanlı Baskın", *A.g.g.*, s. 1 – 13.
[263] "Fatsa'da Nokta Operasyonu", *Hürriyet*, No: 11584, 9 Temmuz 1980,s. 1 – 17.
[264] "Samsun'da Nokta Operasyonu Tamamlandı", *Hürriyet*, No: 11587, 12 Temmuz 1980, s. 1 – 11.
[265] "Nevzat Cerit, "Kahramanmaraş 1980", *Hürriyet*, A.g.g, s. 8.
[266] "Şimdi De Petrol Mühendisleri Kaçıyor", *Hürriyet*, No: 11547, 2 Haziran 1980, s. 1 – 15.
[267] "4 Ayda 30 Bin Türk İltica İçin Almanya'ya Başvurdu", *Hürriyet*, No: 11548, 3 Haziran 1980, s. 1 – 15.
[268] "6 Ayda 8. Devalüasyon", *Hürriyet*, No: 11555, 10 Haziran 1980, s. 1 – 17.
[269] "Brazilya'nın Turgut Özal'ı Aynı Reçeteyi Uyguluyor", *A.g.g.*, s. 2.

görülen bankerlik *(yüksek faiz veriyordu)* hakkı bankalara da tanınmıştır. Bankanın vereceği faiz, yatırımcı ve banka arasında kurulan diyalogla belirlenecektir.[270]

TPAO personelinin ayrılmasıyla beraber kurumun elinde bulunan milyonluk petrol kuleleri Aksaray'da çürümeye terk edilmiştir. 1979'dan beri Aksaray sondaj sahasında bulunan 8 petrol kulesinin ambalajları bile açılmamıştır. Türkiye'nin bu dönem petrol ithalatı 3,5 – 4 milyar dolar seviyesindedir. Bu rakam giderek artış göstermektedir.[271]

Özal, 23 Ağustos'ta Londra'da yapılan IMF değerlendirme toplantısına Türkiye'yi temsil eden bir heyetle katılmıştır. Yanında DPT Planlama Dairesi Başkanı Yıldırım Aktürk, Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Tanju Polatkan, Bütçe Mali Kontrol Müdürü Ertuğrul Kumcuoğlu gibi isimler bulunmaktadır.[272]

24 Ocak Kararları'ndan sonraki süreçte artan döviz fiyatları bu dönemde şu şekildedir; "*ABD Doları: 81.60 Serbest Piyasada 84.00, Mark 45.65 Serbest Piyasada 46.75, Sterlin 190,13 Serbest Piyasada 198, Fransız Frangı 20.28 Serbest Piyasada 20.00."*[273]

Ekonomik zorluğa önlem olarak Türkeş; partisinin toplantısında işten çıkarılan çalışanlar için *işsizlik sigortası* oluşturulmasını, kamudaki toplu iş sözleşmesi ihtilaflarının giderilmesini, üretimin arttırılarak kimi yerlerde üç vardiyaya çıkarılmasını istemiştir. Evren de sıkıyönetimleri kaldırma ve normale dönme talebinde bulunmuştur.[274]

Enflasyon eleştirilerine maruz kalan Özal, mesken ve dayanıklı ev aletlerinin fiyatının düşüşünü enflasyon düşüşünün delili olarak göstermiştir. Ekonominin politikaya alet edilmemesi gerektiğini, kendine ait denklemleri olduğunu söylemiştir. Kış ayında Türkiye'nin ekonomik bir bunalım yaşamayacağını, bunların Türkiye'de ilk defa olmadığını, 1978'de de yatırımların azaldığını belirtmiştir. 24 Ocak Kararları'nın yatırımcı çekmek amacıyla yapıldığı düşünülürse bu konuda başarısız olduğu itiraf edilmiştir. Ancak zamana ihtiyaç olunduğu kanısı programın sürdürülmesine neden olmaktadır.

---

[270] "Bankalar Da Artık Bankerlik Yapabilecek", *Hürriyet*, No:11550, 5 Haziran 1980, s. 1 – 19.
[271] "Milyonluk Petrol Kuleleri Çürüyor", *Hürriyet*, No: 11575, 30 Haziran 1980, s. 1 – 15.
[272] *BCA*, 404, 152, 3, 22.08.1980.
[273] "Döviz Fiyatları", *Tercüman*, Sayı: 66080, 1 Eylül 1980, s. 5.
[274] "Türkeş: Asgari Ücret 8 Bin Lira Olmalıdır", *A.g.g.*, s. 1 – 9.

1.14.2.1. Ekonomik Sıkıntının Arka Planı

Türkiye'nin ekonomik sıkıntısı 1970'lerde başlamış, 1977 – 1979 sürecinde ağırlaşmıştır. Bunun en önemli sebebi 1970'li yıllardaki Birinci ve İkici Kalkınma Planlarındaki *"İthal İkame"* anlayışı olarak gösterilmektedir. Türkiye, ara ve yatırım mallarının ithal ikamesini oluşturulacak seviyede değildi. Yeni sanayi tesislerinin kurulması bu malların ithaline bağlıydı.[275] Bu süreçte petrol fiyatlarının da artması maliyetleri arttırmıştır. 1972 yılında petrol ithalatının, ithalat içindeki yeri 9,9 iken 1979'da 34,7'dir. 1980'de bu oran düşse de bunun sebebi alınan petrol miktarının düşmüş olmasıdır.[276]

1978 – 1979 İstikrar Programları'nda devalüasyonlar yapılmıştır. Döviz arzı daralırken döviz talebi artmıştır. Fakat işçi ücretlerine yapılmak zorunda kalınan zamlar programı başarısızlığa uğratmıştır.[277] Bu dönemdeki yeni klasik okullar, cumhuriyetin ilk yıllarından beri uygulanan Keynesci politikanın terk edilmesini savunulmaktadır.[278] Prof. Hüseyin Şahin 1980 – 1983 yılları arasında; piyasada arz – talep dengesinin sağlandığını, ödemeler bilançosu açığının küçüldüğünü, döviz darboğazından çıkıldığını söylemektedir. Fakat GSMH büyüme oranları nispeten düşüktür, işsizlik artmıştır, sosyal dengesizlik büyümüştür.[279]

1.14.3. Dış Gelişmeler

1.14.3.1. SSCB'nin Afganistan İşgali – NATO Bakanlar Konseyi Toplanması

1980 yılı dünyada büyük değişimlerin ve çatışmaların yaşandığı bir yıldır. İç ve dış politika hareketlidir. SSCB'nin Afganistan'ı işgali büyük yankı uyandırmıştır. 45 bin kişilik Sovyet ordusu ülkenin kuzey, kuzeydoğu ve doğusuna yayılmıştır. 400 Afgan gerillası öldürülmüştür. ABD, Çin ve Mısır'ı Afgan hükümeti düşmanlarına destek vermekle suçlamıştır. ABD, SSCB'nin Pakistan'ı tehdit etmesi halinde Pakistan'a destek vereceğini belirtmiştir.[280]

Bu tarihlerde batı dünyası geçmişte yaşadığı (petro – dolar) şokunu üzerinden atmaya başlamıştır. ABD'nin bu sıkıntıdan fazla etkilenmediği ifade edilmektedir. Batı

[275] Şahin, s. 169.
[276] Şahin, s. 171.
[277] Şahin, s. 178 – 179.
[278] Şahin, s. 182.
[279] Şahin, s. 191 – 192.
[280] "Ruslar Direnişe Karşı İmha Hareketine Girişti", *Hürriyet*, No: 11394, 1 Ocak 1980. s. 1.

ise maliyetleri yeniden düzenleyerek bu sorundan kurtulmuştur. ABD'li petrol üreticileri elinde biriken doları batının bankalarına ve şirketlerine yatırmıştır. Burada sermaye güçlenmiş, daha sonra batmakta olan az gelişmiş ülkelere kredi olarak verilmiştir.[281] ABD Başkanı Carter ve danışmanı Brezinski SSCB'yi *"yeşil kuşak"* ile durdurmaya çalışırken bu para önemli bir rol oynamıştır.[282]

25 Haziran'da Ankara'da NATO Bakanlar Konseyi toplanmıştır. 15 dışişleri bakanının katılımıyla Sovyetlerin Afganistan işgali konuşulmuş, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına tekrar alınması gündeme gelmiştir.[283] NATO müttefikleri; Türkiye'den Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına tekrar alınması için onay vermesini isterken, Türkiye; Ege Denizi'nde Yunanistan'a verilmiş olan uçuş kontrolünün ortaklaşa yapılmasını talep etmektedir. Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü ise Türkiye'nin aleyhine olmayacak şekilde olumlu görülmektedir. Dışişleri ve Milli Savunma eski bakanı CHP Milletvekili Hasan Esat Işık;[284]

"Yunanistan'ın NATO askeri örgütüne dönmesini Türkiye de ister, fakat bu zararımıza koşullar altında olmamalıdır. Vazgeçemeyeceğimiz koşullardan biri, hava sahamızın NATO çerçevesinde eskiden olduğu gibi Ege'nin ortalarına kadar uzanmasıdır. Bundan vazgeçmek, Yunanistan'ın (takımada devleti) olma iddialarına bizim de bir anlama katılmamız demektir. Bunu yapamayız."

Türkiye bir yandan NATO ile pazarlık yürütürken diğer yandan AET ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. 30 Haziran'da Erkmen, Türkiye – AET Ortaklık Konseyi'nin 26. Dönem Toplantısı'na katılmıştır.[285] Bu çalışmalar özellikle ekonomideki sıkıntının aşılması işin önem arz etmektedir.

1.14.4. Siyasi Gelişmeler

1.14.4.1. Cumhurbaşkanlığı Çıkmazı – Siyasi Kriz

Başbakan Demirel haftalarca seçilemeyen cumhurbaşkanlığı seçiminin 200 turda bile seçilemeyeceğini belirtmiş, Yunanistan'ın anayasa kaidesi sayesinde cumhurbaşkanını 3 turda seçtiğini söylemiştir.[286] Bu söylem, Ecevit'in anayasanın değiştirilmesi için cumhurbaşkanının seçilmediği iddiasını hatırlatmaktadır. 15 Mayıs'ta

[281] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınları, Cilt: 2, İstanbul, 2002, s. 11.
[282] Oran, s. 11.
[283] *BCA*, 399, 116, 8, 20.06.1980. ,"Yunanistan NATO'ya Dönsün", *Hürriyet*, No: 11579, 4 Temmuz 1980, s. 1 – 19.
[284] "Milli Güvenlik Kurulu Sıkıyönetimin Uzamasını Tavsiye Etti", *Hürriyet*, No: 11622, 18 Ağustos 1980, s. 1 – 15.
[285] *BCA*, 399, 116, 9, 26.06.1980.
[286] "Demirel: 100 Tur 200 Tur Git Sonuç Yok", *Hürriyet*, No: 11524, 10 Mayıs 1980, s. 1 – 13.

CHP'nin adayı Muhsin Batur'un cumhurbaşkanlığı adaylığından çekilmesiyle bu tartışmalar şiddetlenmiştir.[287]

Demirel, cumhurbaşkanını seçimle seçmek istemektedir. Bu konuda; "*Yasal değişikliği yaparız. 15 günde de millet cumhurbaşkanını seçer."* demiştir. Ecevit, Demirel'in aldatmaca yaptığını söylemiştir.[288] Yasal değişikliğin yapılabilmesi için Oktay Ekşi köşesinde şunları yazmaktadır: [289]

> *"Anayasa'nın bir harfinin değiştirilmesi için 300, Cumhuriyet Senatosu için 122 oya ihtiyaç vardır. Oysa AP'li milletvekillerine ve senatörlere CHP dışında bütün milletvekilleri ve senatörler katılsa dahi Anayasa değişikliği için olumlu oy verecek olanların sayısı Millet Meclisi'nde 243'ü Cumhuriyet Senatosu'nda 221'i geçmemektedir. Bu da Demirel projesinin gerçekleşme şansına sahip olmadığının en açık ve en basit delilidir."*

Ekşi, Demirel'in yapmakta olduğu şeyi; *"Cumhurbaşkanlığı seçimi için yeterince kavga verdi ama ne yapsın sonuç alamadı dedirtecek kadar işi yokuşa sürmüş, yani birinci maksadını gerçekleştirmiştir"* diyerek açıklamaktadır. Demirel'in ikinci amacını; cumhurbaşkanı çözümsüzlüğünün ve anayasa sorununun parlamentodaki sandalye sayısının bozuk olduğunu halka söyleyerek çıkar elde etmek olarak yorumlamıştır. Eğer Ekşi'nin iddiaları doğruysa, 12 Eylül öncesi kutuplaşması düşünüldüğünde gerçekleşmesi imkansız bir hedeftir.

Bu ortamda parti liderleri birbiriyle görüşmüş, Demirel'in Anayasa değişikliği teklifine, Ecevit başka önerileri bulunduğunu söylemiştir. Erbakan Dallas gibi filmlerin kaldırılmasını isterken, Türkeş AP'nin önerisini destekleyeceklerini açıklamıştır.[290] Erbakan'ın talebi konuyla alakasız görünse de hangi yönde pazarlık yaptığı konusunda ipucu vermektedir.

Demirel ve 239 arkadaşı siyasi partilerden sonuç çıkmayınca; 09.07.1961 Tarihli, 334 Sayılı TC. Anayasası'nın 95. Maddesi'ne, İkinci ve Üçüncü Fıkra olarak iki fıkra ile bir geçici madde eklenmesine dair kanun teklifini Anayasa Komisyonu'na vermiştir.[291] Ancak bu durum yalnızca mecliste çözülebilecek bir konudur. Bu sebeple sonuç çıkmamıştır.

5 Haziran'da cumhurbaşkanı seçiminin 93. turu yapılmış; CHP adayı Muhsin Batur 303, 94. turda 298, 95. turda 293 oy almıştır. Batur'un 303 oy alarak son 15 oya ihtiyacı kalmışken, MSP Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk ile MSP Milletvekili Yaşar Göçmen arasında oy verme kavgası yaşanmıştır. Kime verildiği belli olsun diye oy

---

[287] "Batur Adaylıktan Çekildi", *Hürriyet*, No: 11590, 16 Mayıs 1980, s. 1 – 19.
[288] "Demirel Cumhurbaşkanını Halkın Seçmesini İstiyor", *Hürriyet*, No: 11536, 22 Mayıs 1980, s. 1 - 11.
[289] Oktay Ekşi, "Demirel'in Hesabı", *Hürriyet*, No:11538, 24 Mayıs 1980, s. 2.
[290] "Ecevit Demirel Görüşmesinin sonucu Çarşambaya Kaldı", *Hürriyet*, No: 11539, 25 Mayıs 1980, s. 1 – 13.
[291] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 16, 03.06.1980, s. 330.

pusulasının kıvrılması teklifi, AP'li vekiller tarafından muteber sayılmayacağı düşünülmüş ve tartışma başlatmıştır. CHP ise kendi içerisinde oyları birbirine gösterme sistemi uygulamıştır.[292] Bu tarihten sonra CHP adayı Muhsin Batur'un adaylığı sona ermiştir.

Ülkenin durumundan AP ve Demirel'i sorumlu tutan Ecevit, partisine hükümeti devirmek için gensoru verme kararı aldırtmıştır. Başbakan bu duruma hiddetlenmiş, *"cumhurbaşkanı vekili nasıl başbakan seçer"* diye sormuştur. Cumhurbaşkanı seçiminin ikinci plana bırakılamayacağını belirtmiştir.[293] Ecevit, MSP'nin gensoruya destek verip vermeyeceği sorularını ise yanıtsız bırakmıştır.

Demirel, Ecevit'in sorumsuz ve ciddiyetten uzak olduğunu belirtirken, orduyu siyasetin içine soktuğunu iddia etmiştir. Demirel ordu konusundaki düşüncesini Ecevit'in; *"Ağustos'a kadar hükümet düşmezse orduda büyük bir tahribat yapılacağına ilişkin bazı planlar duydum"* sözü üzerine söylemiştir. Ordunun anayasanın belirttiği kurallar çerçevesinde olduğu yerde durduğunu, *"hiç kimsenin orduda tahribat yapmayı düşünemeyeceğini"* belirtmiştir. Ecevit'in bilgi kaynağını açıklamaması halinde bozgunculuk yaptığını iddia etmiştir.[294]

24 Haziran 1980 tarihinde hükümetin durumunun gözden geçirilmesi için ortaya atılan gensoru önerisi kabul görmüştür. Yapılan oylama neticesinde 407 kabul, 7 red oyu çıkmıştır. MSP'nin AP'yi desteklemeye devam etmesine rağmen kendisini bağımsız sayması bu sonucu oluşturmaktadır. AP, destekçisi MHP ile aralarında anlaşmazlık olduğu görüntüsü vermemek sebebiyle gensoruya onay vermiştir.[295]

Ecevit ve 111 arkadaşı; hükümetin anarşi konusunda önlem alarak can güvenliğini sağlayamadığı, uzlaşma yolunu tıkayarak parlamentonun çalışmasını engellediği, sebep olduğu geçim sıkıntısıyla halkın sağlığını tehlikeye atmak gibi suçlar ileri sürerek bu gensoru önermiştir.[296] MSP gensoru talebini destekleyerek CHP ile pazarlığı başlatmıştır. İki parti anlaşamadığından MSP 2 Temmuz'da hükümete güvenoyu vermiştir. Yapılan oylamada 227 milletvekili güven, 214 milletvekili güvensizlik oyu kullanmıştır.[297]

Erbakan AP hükümetine güvenoyu verse de demeçlerinde, hükümetin 1981 yılını göremeyeceğini belirtmiştir. Bu düşünceye sahip olmasına rağmen hükümeti

[292] "Batur İçin Son Gün", *Hürriyet*, No: 11551, 6 Haziran 1980, s. 1 – 17.
[293] "Ecevit Hükümeti Düşürmekle Bir Şey Kaybetmeyiz Dedi", *Hürriyet*, No: 11559, 14 Haziran 1980, s. 1 – 15.
[294] "Demirel: Ecevit Bozgunculuk Yapıyor", *Hürriyet*, No: 11560, 15 Haziran 1980, s. 1 – 13.
[295] "Gensoru Gündeme Alındı", *Hürriyet*, No: 11507, 25 Haziran 1980, s. 1 – 17.
[296] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 16, 2.7.1980, s. 555 - 557.
[297] "Demirel Fark Yaptı", *Hürriyet*, No: 11578, 3 Temmuz 1980, s. 1 – 15.

desteklemesinin sebebi, CHP ile yaptığı pazarlıkta başbakan olma talebinin reddedilmesidir.[298]

23 Temmuz'da Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve Olağanüstü Hal Yasaları gündeme gelmiş, Ecevit bunları desteklemeyeceklerini belirtmiştir. Demirel demokratik otoritenin güçlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Ecevit'in "*Bu kafayla giderseniz Türkiye'de daha çok kan dökülür*" demesiyle mecliste tekrar kavgalar yaşanmıştır.[299] Bu sırada İç İşleri Bakanı Mustafa Gülcügil istifa etmiştir. CHP'nin bu bakan hakkındaki gensorusu düşerken, CHP diğer bakanlıklardaki gensoruları da kaldırmıştır.[300]

15 Ağustos'ta mecliste erken seçim konuşulmaya başlanmıştır. MSP önergesinde; "*Türkiye şimdiye kadar solcu CHP ve kapitalist AP tarafından yönetilmiştir. Sonuçta da tarihinin en bunalımlı dönemini yaşayan bir ülke haline gelmiştir"* diyerek 26 Ekim 1980 tarihine erken seçim istemiştir. [301] Erken seçim 26 Ekim sonrası için kesin şekilde gündeme gelmiştir. Bu dönemde liderlerin açıklamaları şu şekildedir;[302]

> *"Demirel: "Müşterek gurubu toplayıp erken seçim kararı alacağız. Erken seçim konusunda CHP'nin tutumu garip… Erken seçim vapuru iskeleye yanaşmıştır. CHP de bu vapura binecek."*
> *"Ecevit: "Sağ terörü açıkça AP iktidarı koruyor. AP iktidarı sol eylemcileri de teşvik ediyor. Bu hükümetle ne erken, ne de zamanında seçim yapılamaz. Toplum AP'nin üzerine yürüyor."*
> *"Türkeş: "Anarşi AP hükümeti zamanında tam dört misli arttı... Seçime bakanları değişerek gitmek gerekir… Ecevit zamanından sonra sadece bakanlar değişti, yönetim değişmedi."*

Türkeş bu konuşmada AP'li bakanlar değişsin derken geçmiş yönetimin değişmediğini de vurgulamıştır. Acaba bürokrat ve memurların seçimlerde olumsuz bir tavır alacağını mı düşünmektedir? Sonuç olarak hem Ecevit hem Türkeş mevcut durumda seçime gitmenin tehlikeli olacağını düşünmüştür.

17 Ağustos 1980 tarihinde Cumhurbaşkanı Vekili Sabri İhsan Çağlayangil başkanlığında Milli Güvenlik Kurulu toplanmış, sıkıyönetimlerin uzatılması ve Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü konuşulmuştur. 20 ilde uygulanan sıkıyönetimin 2 ay süreyle uzatılması gündeme gelmiştir.[303]

Ağustos'ta siyasilerin üslubu hiç olmadığı kadar serttir. Ecevit, Demirel ile ilgili eleştirilerinden birinde; "*Türkiye'de bir Hindenburg seçtirilemedi ama cumhurbaşkanlığı seçimi engellenerek bir Hindenburg durumu yaratılmıştır"* demiştir.

---

[298] "MSP İlle De Erbakan Başbakan Diye Tutturdu", *Hürriyet,* No: 11579, 4 Temmuz 1980, s. 1 – 17.
[299] "İşbirliğinden Ümit Yok", *Hürriyet,* No: 11599, 24 Temmuz 1980, s. 1 – 15.
[300] "CHP Gensoruları Durdurdu", *Hürriyet*, No: 11598, 23 Temmuz 1980, s. 1 – 17.
[301] "Erken Seçim Nihayet Gündeme Geldi", *Hürriyet*, No: 11620, 16 Ağustos 1980, s. 1 – 11.
[302] "Ve Şenlik Başlıyor!", *Hürriyet*, No: 11621, 17 Ağustos 1980, s. 1 – 13.
[303] "Milli Güvenlik Kurulu Bugün Toplanıyor", *Hürriyet*, No: 11621, 17 Ağustos 1980, s. 1 – 17.

Gazetelerde Hitler benzetmesi yapıldı başlıkları tartışma yaratmıştır. CHP erken seçime mevcut hükümetle gidilemeyeceği söylemini yinelemiştir.[304]

Erbakan AP ile görüşüp erken seçim konusunda anlaşmıştır. Daha sonra CHP ile görüşüp; "*Seçim istemiyorsanız başbakanlığımı kabul edin"* teklifinde bulunsa da olumsuz yanıt almıştır.[305]

Bütün bu çatışma ortamı, ağırlaşan ekonomik şartlar, cumhurbaşkanının seçilememesi gibi nedenler yönetimi işlevsiz kılmıştır. Yönetimin değiştirilmesi için yapılmış seçim tartışmaları da sonuçsuzdur. Yani başarısız bir yönetimin değiştirilmesi için yapılan çalışmalar da başarısızdır! Demirel seçim istese de istifa etmemekte, Ecevit hükümetin istifa etmesini seçim güvenliği açısından şart görmektedir. Görüşmeler çıkmaza girmiş, iki lider birbiriyle görüşmemektedir.[306] MSP'li Recai Kutan, AP'ye büyük koalisyon çağrısı yaptığında AP – CHP birleşmesinin çözüm olabileceğini savunanların sessizliğe büründüğünü iddia etmiştir. Bu çevrelerin 12 Eylül'ün gerçekleşme amacının (anarşiyi bitirmek) canlı kalmasını istediklerinden kendisine destek vermediğini söylemiştir. Demirel'in yıllar sonra söylediği *"sıkıyönetimlerde asker sokakları kontrol edemedi ancak darbe edebildi"* söylemine dikkat çekmiştir.[307] Bu iddialar doğru veya yanlış olabilir ancak esas sorun siyasilerin anarşiye rağmen normal bir düzlemde siyaset yapabileceklerini düşünmeleridir. Bu durum bütün partilerde mevcuttur.

1.14.4.2. Erbakan İçin Eroin Kaçakçılığı İddiaları ve Yaşanan Tartışmalar

27 Ağustos'ta MSP Lideri Erbakan'ın eroin ticareti yaptığı iddiasıyla Almanya Dışişleri Bakanlığı adli takibat istemiştir. Habere göre talep 8 Kasım 1979 günü Adalet Bakanlığına gelmiştir. Takibat işleminin altında Dışişleri Bakanı Gündüz Ökçün'ün imzası bulunmaktadır. 25 Haziran 1979 tarihinde Federal Almanya'dan Erbakan ve Fehim Adak için cezai takibat içeren nota gelmiştir.[308]

MSP Eski Milletvekili Halit Kahraman eroini Erbakan'dan aldığını Alman polisine ifade etmiştir.[309] Erbakan ise bunun bayatlamış bir iddia olduğunu söyleyerek hükümete suç bulmuş; "*Bu hükümete ne iktidar, ne seçim emanet edilir*" demiştir.

[304] "Ecevit Demirel'i Hitlere Benzetti", *Hürriyet*, No: 11624, 20 Ağustos 1980, s. 1 – 17.
[305] "Erken Seçimin Kaderi MSP'nin Elinde", *Hürriyet*, No: 11625, 21 Ağustos 1980, s. 1 – 15.
[306] "Atatürk'le İlgili Toplantıda Demirel ve Ecevit Birbirlerinin Yüzüne Bakmadı", *Hürriyet*, No: 11628, 24 Ağustos 1980, s. 1 – 11.
[307] Recai Kutan, *Kirazlıdere Tutukevi Penceresinden 12 Eylül*, Risale Yayınları, İstanbul, 1989, s. 341 – 345.
[308] Cüneyt Arcayürek, "Erbakan Eroin Kaçakçılığı İle Suçlanıyor", *Hürriyet*, 27 Ağustos 1980, s. 1 – 17.
[309] "Eroini Erbakandan Aldım", *Hürriyet*, No: 11632, 28 Ağustos 1980, s. 1 – 19.

Erbakan hükümetin MSP'yi arkadan hançerlediğini belirtmiş, gidici olan AP'nin böyle bir dönemde bu iddiaları tekrar ortaya tekrar çıkarmasını manidar bulmuştur.[310] AP'li bir vekilin MSP'lilere eroin kaçakçıları demesiyle mecliste kavga çıkmıştır. Mecliste çözümü mümkün olmayan yeni bir gerginlik sorunu oluşmuştur.[311]

30 Ağustos kutlamaları için Genel Kurmay Başkanı Evren yayınladığı mesajda; meclisin çalışamamasından milletimiz ıstırap duyuyor demiş, uzun süreli sıkıyönetimin az da olsa askerde sıkıntılara yol açtığını belirtmiştir. Bu sebeple sıkıyönetimlerin bir an önce kaldırılmasını istemiştir.[312]

30 Ağustos kutlamalarına Erbakan'ın katılmaması üzerine Evren*; "Necmettin Erbakan 30 Ağustos'a karşı mı değil mi? Bunu soruyorum*." demiştir. Erbakan; "*Biz 30 Ağustos'un yanında veya karşısında değil tam içindeyiz. 30 Ağustos bizim imanımızın şahlanışıdır*" şeklinde cevap vermiştir.[313] Evren'in, *"30 Ağustos'un içinde lafla olunmaz"* demesiyle tartışma sürmüştür.[314] Erbakan Of'taki bir cenazeye katılması sebebiyle kutlamaya katılamadığını açıklamıştır. Bu açıklamada Dışişleri Bakanı Erkmen'in çarşamba günü istifa edeceğini bildirmiş, maliye ve enerji bakanları hakkında da gensoru vereceklerini söylemiştir.[315]

Demirel Hükümeti'nin 1980 yılı eylül ayı itibariyle Türkiye'deki asayiş, ekonomi, dış politika gibi pek çok konuya hakim olamadığı görüşünün varlığı bakan tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Dışişleri Bakanı Erkmen'in durumu, hükümete güvensizliğin dış politikaya güvensizlik olacağı sebebiyle bunalıma dönüşmüştür. Güneri Civaroğlu bu meseleyi köşe yazısında şu şekilde anlatmıştır;[316]

> *"Bir düşününüz halk için İsrail ile ilişkiler mi önemlidir, mazot gaz bulabilmek, ocağını sobasını yakabilmek mi?"*
>
> *"AP'nin % 48'e varan oylarına, kitlelerin isteğine saygı söz konusudur. O kitleler AP'yi iktidar görmek istemişlerdir. Bölünmüş polisten, militan öğretmen veya memurdan yılarak, yokluktan bezerek, AP'yi iktidar yapmıştır. Hem sol militanların kurtarılmış bölgelerinde AP lehine oy patlamaları yaparak."*
>
> *"Bu kesin tercihe omuz silkmek ve milletin sırt çevirdiği Ecevit Erbakan ikilisine altın tepsi içinde iktidar sunmak olacak şey değildir. Bazen fedakarlık millete hizmettir. Erkmen'den fedakarlıkta bulunarak hizmet sunmak tek yol olursa o yola gidilmelidir."*

Yazısının devamında Civaroğlu, Erkmen'in desteklenmesini devrimci köşelerin istediğini yazmıştır. Erkmen'in düşürülmesi sorun olmazsa ve hükümet aralığa kadar

---

[310] "Erbakan: Yüzümüz Ak, Alnımız Açıktır", *A.g.g.* s. 1 – 19.
[311] "AP'li Aykurt Meclis'te Eroin Kaçakçıları Deyince MSP'lilerle AP'liler Birbirine Girdi" *A.g.g.*, s. 1 – 19.
[312] "Org: Evren: Sıkıyönetim Bir An Önce Kalkmalı", *Hürriyet*, No: 11634, 30 Ağustos 1980, .s. 1 – 15.
[313] "Evren sordu. Erbakan 30 Ağustos'a Karşı Mı", *Hürriyet*, No: 11635, 31 Ağustos 1980, s. 1 – 13.
[314] "Org Evren: 30 Ağustos'un İçinde Lafla Olunmaz", *Tercüman*, Sayı: 66080, 1 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[315] "İftiraları Atanlar İspat Edemezlerse Şerefsiz ve Alçaktırlar", *A.g.g.* , s.1.
[316] Güneri Civaroğlu, "Erkmen Bunalımı", *Tercüman*, Sayı: 66081, 2 Eylül 1980, s. 3.

dayanırsa hem seçime yaklaşılacağını hem de Ecevit'in kurultayda zor durumda kalacağını söylemiştir.

Dönemin önde gelenleri ve yazarları benzer bir tutum içindedir. Sokakta yaşanmakta olan şiddeti bir kenara bırakarak vatanın kendi savundukları sağ veya sol ideolojileriyle kurtulacağını sanmaktadır. Savundukları siyasilere iktidarda kalmak veya iktidara geçmek için yol göstermektedirler. Sorunların ciddiyeti derhal çözümü gerektirmektedir. İktidar ve muhalefet için tek çözüm en güçlü hükümeti kendilerinin kurmalarıdır!

1.14.4.3. Dışişleri Bakanı Erkmen'in Düşürülmesi ve MSP'nin Konya Mitingi

Dışişleri Bakanı Erkmen hakkında gensoru önerisi CHP – MSP guruplarından gelmiştir.[317] Erkmen'in güvenoyu alıp alamamasına dair görüşmeler tamamlanıncaya kadar Genel Kurul'un çalışmasını MSP önermiştir.[318] Erkmen 5 Eylül'de güvenoyu alamayarak düşürülmüştür.[319] AP ve MHP'liler oylamaya katılmamış, sadece CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ile AP'li Recep Özel güvenoyu vermiştir. Ecevit ise bu durum karşısında *"Hükümet, meclisten kaçarak ve bakanlarını safra gibi atmayı göze alarak ayakta durmaya çalışıyor"* demiştir. Ecevit onarım hükümeti talebini gündemden çekerek beklemeye aldığını belirtmiştir.[320] Bu olaydan sonra erken seçim ihtimali gündemden düşmüştür.

Mukbil Özyörük'e göre erken seçimin gündemden kalkması CHP'nin suçudur. Erken seçim *"Türkiye için rejim için büyük bir fırsattır. Ve göz göre göre bu fırsat kaçırılmaktadır."* CHP'nin, AP'yi azınlık hükümetine mecbur ettiğini söylemektedir. 1979'da hükümet bu şartlar altında kurulmuştur. *"16 Ekim günü hükümetin değişmesi gerektiğini söyleyerek istifasını veren Ecevit ne bekliyordu"* demiştir.[321]

Rejim vurgusu yapılması gelmekte olan müdahalenin pek çok kesim tarafından hissedilmesi olarak kabul edilebilir. Bu dönemde geçmiş askeri müdahalelerden önceki süreç aynen yaşanmaktadır. Halkın 8 - 9 ay sonra yapılacak seçimleri bekleyecek durumu yoktur. Asker'in, siyasileri düzenli aralıklarla uyarması darbe için geri sayımı başlatmıştır.

---

[317] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi,* Cilt: 16, 26.08. 1980, s. 737 – 740.
[318] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi,* Cilt: 16, 27.08. 1980, s. 762 – 765.
[319] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi,* Cilt: 16, 05.09.1980, s. 848. , "Erkmen Düştü", *Tercüman*, Sayı: 6685, 6 Eylül 1980, s. 1.
[320] "Ecevit: Erken Seçim İhtimali Kalmadı" *A.g.g.*, s. 1 – 12.
[321] "Mukbil Özyörük, "Erken Seçim Yegane Fırsattır", *A.g.g.* s. 6.

MSP bu ortamda Kudüs'ü Kurtarma Mitingi düzenlemiştir. Erbakan, Dışişleri bakanının düşürülmesinin önemli bir tarihi karar olduğunu belirtmiştir. *"Bugün milletimiz burada aynı zamanda bu tarihi kararı kutluyor"* demiştir.[322]

Bakan Erkmen' in düşürülmesine Ahmet Kabaklı şu şekilde tepki göstermiştir:[323]

> *"On aydan beri milletin ihtarlarına, ordunun ricalarına rağmen, sıkıyönetim komutanlarına yetki, fevkalade hal ve D. Güvenlik mahkemeleri kanunlarını çıkarmak için bir araya gelmeyenler, Dışişleri Bakanını düşürmek üzere maşallah 231'i buldular."*
>
> *"Vergi kanununu baltalayıp fukaranın refahını önleyenler; işçilerin sendika ağalarının çiğnediği paspas olmaktan kurtarılmasını engelleyenler; Cumhurbaşkanını halka seçtirmeyenler… Türkiye'de işleyen tek unsur olan hükümeti yıkmak denince nasıl da yekpare dinamit kesildiler. İki ay önce neden güvenoyu verdin; bu hükümeti başlangıçta niye destekledin?"*

Kabaklı'nın söylediği gibi Erbakan, hükümeti desteklerken erken seçimin zorunlu olduğunu geçmişte belirtmişti. MHP de bakanlar ve bürokratlar konusunda olumsuz düşünmekteydi. Böyle bir durumda Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ndeki düzenleme çözüm olabilir miydi? Erbakan AP gibi erken seçimi desteklerken, neden AP tarafından eroin iddialarının canlandırılması çalışmasına maruz kalmıştır? Acaba AP tek başına iktidar olma yolunda MSP oylarını kırmaya mı çalışmıştır? Yoksa seçime gitmek konusunda samimi değil midir? AP'nin bu hareketi; seçim ümitlerinin yitirilmesiyle birlikte 12 Eylül Darbesi öncesinde seçim umutlarının yitirilmesine neden olmuştur.

Erkmen'in düşürülmesinin ardından meclise pek çok gensoru önerisi yapılmıştır. Konya Milletvekili Mustafa Üstündağ ve 136 arkadaşı; ekonomik bunalımı yoğunlaştırdığı, banka faizlerini serbest bırakarak esnaf, küçük ve orta ölçekli sanayiciyi zor durumda bıraktığı, Merkez Bankası yetkilerini kısarak enflasyonla mücadele etmediği suçlamasıyla Maliye Bakanı İsmet Sezgin hakkında gensoru açılıp açılmama önerisi vermiştir.[324] Deniz Baykal ve 114 arkadaşı; kamu yüklenme işlerini yürüten özel firmalarla ticari ilişkide bulunmak suçundan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Esat Kıratlıoğlu için gensoru açılıp açılmama önerisi vermiştir.[325] Sinop Milletvekili Alaettin Şahin ve 83 arkadaşı, sağlık hizmetlerinde partizan tutum ve davranışı sebebiyle Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Münif İslamoğlu hakkında gensoru açılıp açılmama önerisi vermiştir.[326]

---

[322] "Kudüsü Kurtarma Günü Mitingi Konya'da Yapıldı", *Tercüman*, Sayı: 6686, 7 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[323] "Ahmet Kabaklı, "Aferin", *A.g.g.*, s. 5.
[324] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 16, 10.09.1980, s. 861.
[325] *A.g.d.*
[326] *A.g.d.*

MSP'nin Konya mitingi için savcılık soruşturma başlatmıştır. Konya mitinginde *"Şeriat isteriz, Düzene isyan"* sloganları atılmıştır. Ayrıca mitingde Arapça pankartlar taşınmıştır.[327] Bu olay laikliğe aykırı bir durum oluştuğu yorumlarına neden olmuştur. Bakan istifalarının halkta yarattığı çözümsüzlük hissinin yanında şeriat söylemleri de ortalığı karıştırmıştır. 12 Eylül'den hemen önce yaşanan bu olaylar darbenin son tetikleyicisidir.

1.14.4.4. Siyasi Suikastler

2 Mayıs'da Eski Başbakan Nihat Erim'in şöförü öldürülmüştür. Banker Kastelli'nin de bir şubesi soyulmuştur.[328]

21 Mayıs tarihli haberde Tuzla Piyade Okulu Komutanı Tümgeneral Sabri Demirbağ'a suikast yapıldığı haberi yer almaktadır. Tümgeneral ayağından yaralanmış, o sırada kaldırımda yürüyüş yapan Yarbay İzzettin Özveren de kalçasından yaralanmıştır. Bu suikast *"Askeri anarşinin içine çekmek istiyorlar"* yorumlarını beraberinde getirmiştir.[329]

27 Mayıs'ta MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak evinin önünde otomobilinden inip bagajını açmışken 2 militanın ateş açması sonucu öldürülmüştür. Başbakan Demirel olayı *"vahim"* diye nitelendirirken, Ecevit siyasi cinayetlerin yaygınlaşmasının demokratik yaşamı tehdit ettiğini söylemiştir. Sazak'ın öldürülmesinin ardından pek çok yerde olaylar çıkmıştır.[330] CHP, MHP'ye başsağlığı dilemiştir. Türkeş; *"Ülkede iç savaş çıkması isteniyor"* diyerek MHP'lilerin tahriklere kapılmamasını, kışkırtıcı olaylara alet olmamasını istemiştir. Türkeş; Ecevit'in konuşmalarında MHP'yi hedef gösterdiğini belirterek; "*Ecevit öldürülen bütün arkadaşlarımızın, ülkücülerin manevi katilidi*r" ifadesini kullanmıştır.[331]

Sazak'ın cenaze törenine binlerce kişi katılmıştır. Sağ ve solcular arasındaki olaylar şiddetlenmiş, aralarında polislerin de bulunduğu 20 kişi yaşamını yitirmiştir. Esnaflar dükkan açamamış, okullar tatil edilmiştir.[332]

18 Haziran 1980 tarihinde bir bakkal dükkanında saldırıya uğrayarak öldürülen Nevşehir İl Başkanı Zeki Tekiner ve bakkal Yavuz Yükselbaba'nın cenazesini taşıyan Bülent Ecevit ve arkadaşlarına saldırı düzenlenmiştir. CHP'li 100 parlamenter ile Ecevit

[327] "MSP'nin Mitingi Hakkında Savcılık Soruşturma Açtı", *Tercüman*, Sayı: 6687, 8 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[328] "1Mayıs Sakindi 2 Mayıs'ta Silahlar Patladı", *Hürriyet*, No:11517, 3 Mayıs 1980, s. 1 – 15.
[329] "Teröristler İşi Azıttı Dün Hedef Bir Generaldi", *Hürriyet*, No: 11535, 21 Mayıs 1980, s. 1 – 17.
[330] "Olayı Hiçbir Örgüt Üstlenmiyor", *Hürriyet*, No: 11543, 29 Mayıs 1980, 1 – 19.
[331] "Türkeş Ecevit'i Suçladı", *A.g.g.* s. 1 – 17.
[332] "Her Yerde Nefret ve Endişe Var", *Hürriyet,* No: 11545, 31 Mayıs 1980, s. 1 - 13.

ve eşinin bulunduğu konvoya saldırılmış, 5'i milletvekili toplamda 9 kişi yaralanmıştır. Milletvekillerinden biri kurşunla yaralanmış, diğerlerinde de taş ve sopa yaraları oluşmuştur. Habere göre: [333]

> *"Olayların ardından CHP Genel Başkanı Ecevit, Başbakan Demirel'le üçüncü girişiminde yaptığı telefon konuşmasında kaygılarını belirtirken valinin telefonu elinden kaparak Ecevit'in olayları abarttığını söylemesi üzerine CHP Genel Başkanı, Genel Kurmay Başkanı Evren'i arayarak yeterli kuvvet gönderilmeden şehri terk etmeyeceğini bildirdi. Aynı sıralarda Demirel de Evren'den aynı doğrultuda istekte bulundu. Orgeneral Evren'in emriyle askeri birlikler Kayseri'den Nevşehir'e gönderildi."*

Adana Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Bölügiray, cezaevinde sağ – sol bölünme olduğunu, şehirde vur kaç olaylarının önlenemediğini bildirmiştir. Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Hatay illeri sıkıyönetim komutanı Bölügiray buraya; *"otoriter, yansız ve cesaretli bir emniyet müdürünün gerektiğini"* söylemiştir.[334] Ülkedeki düzensizlik askerin yürütme gücüne bu gibi tavsiyeler vermesini zorunlu kılmaktadır.

19 Temmuz 1980'de Eski Başbakan Nihat Erim öldürülmüştür. Cinayeti Dev – Sol militanları üstlenmiştir. Beyaz bir Anadol marka otomobille kaçan 4 militan eski başbakanın yanındaki polis memuru Ali Kartal'ı da şehit etmiştir. Cinayeti işleyen Dev – Sol militanları; "*Gün Sazak'ın cezasını verdik, şimdi Nihat Erim'in cezasını veriyoruz."* yazılı bir not bırakmıştır.[335]

Türkiye'nin Eski Başbakan'ı Nihat Erim'in vurulması, tepkinin yanında tartışma başlatmıştır.[336] Liderlerin Erim suikastine tepkileri: Demirel; "*1974 affı Türkiye'yi buraya getirmiştir. İntikam çeteleri türemiştir."* Ecevit; "*Barış ve ulusal birliğimizi gerçekleştirmek için zaman geçiyor."* Erbakan; *"Hükümetin aczi ortadadır. Köklü çözüm kaçınılmaz zarurettir."* Türkeş; *"12 Mart'ın intikamı olduğunu, herkesin kesin tavrını koyması gerektiğini"* söylemiştir.

Evren 21 Temmuz'da Diyarbakır ve Urfa'dan sonra Kayseri'ye geçmiş, burada; *"Atatürk'ün adını ağzına almaktan korkanlar var. Vatandaşlarımızın kurşunlarıyla şehit olmaktasınız. Bu beni ve benim gibi düşünenleri üzmektedir. Ancak hiç kimsenin şüphesi olmasın ki Türk Silahlı Kuvvetleri bu mücadeleden başarıyla çıkacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri yakında vatanına ihanet edenlerin cezalarını verecektir"* demiştir.[337]

---

[333] "Nevşehir'de Yine Tatsız Olaylar", *Hürriyet*, No: 11564, 19 Haziran 1980, s. 1 – 15.
[334] "Adana Sıkı Yönetşm Komutanı: Cezaevinde Sağ – Sol Bölünme Var", *Hürriyet*, No: 11569, 24 Haziran 1980, s. 1 – 17.
[335] "Terör Doruk Noktasında: Nihat Erim Öldürüldü", *Hürriyet*, No: 11595, 20 Temmuz 1980, s. 1 – 11.
[336] "Size Üzüntülü Bir Haber Vereceğim. Maalesef Nihat Erim Teröristlerce Öldürüldü.", *A.g.g.*, s. 1 – 11.
[337] "Org. Evren Bu Ülkeyi Başkasına Çiğnetmeyeceğiz", *Hürriyet*, No: 11596, 21 Temmuz 1980, s. 1 – 15.

Nihat Erim'in cenazesi henüz kaldırılmışken, 22 Temmuz'da Maden İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler evinin önünde öldürülmüştür. 3 katil tarafından çapraz ateşle öldürülen Kemal Türkler cinayetini *"Türk Müslüman İntikamcıları Birliği"* adındaki bir örgüt üstlenmiştir.[338]

1.15. Darbenin On Günü

1.15.1. 12 Eylül 1980 Darbesi

12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. Genel Kurmay Başkanı Org. Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya, Jandarma Genel Komutanı Org. Sedat Celasun'un oluşturduğu Milli Güvenlik Konseyi'nin bildirisi okunmuştur.[339] Bu harekat 12 Mart'ta olduğu gibi emir komuta zincirine uygun olarak yapılmıştır. Harekata *"Bayrak Harekatı"* adı verilmiştir.[340] Evren 12 Eylül'ün asıl amacının anarşiyi önlemek olduğunu söylemiştir. Son iki yıldaki anarşi kayıplarını; 5.241 ölü, 14.152 yaralı olarak açıklamıştır.[341]

Darbenin yaşanmasına neden olan en önemli durum, TSK içinde de poliste olduğu gibi bir bölünme olacağı korkusudur. Bu durum 1979'da sıkça konuşulmuştur. Birand; geçmişteki Savarona sabotajının askeriye içinden yapıldığını iddia etmektedir. Bu dönemde pek çok subay, askeri öğrenci ve öğretmen sağ – sol kutuplaşması sebebiyle ordudan uzaklaştırılmıştır. Evren ordu içindeki bölünme tehlikesini ilk kez 3 Mart 1979'da dile getirmiştir.[342] Bu durumun gerçekleşmesi halinde sonuçlarının çok daha vahim olacağını düşündüğünden için darbenin yapıldığını söylemektedir.

1.15.2. MGK Kararları

MGK'nın ilk açıklamasında; "*Türk Silahlı Kuvvetleri en kısa zamanda Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlayarak ve bunlara paralel düzenlemeleri müteakip özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime"* idareyi bırakacaktır denilmektedir.[343] Bu açıklamada İstiklal Marşı yerine Enternasyonel'in söylenmesinin *"sapık ideolojik amaçlara"* hizmet ettiği söylenmiştir.

---

[338] "Bu Sefer De Bir Sendika Lideri Öldürüldü", *Hürriyet*, No: 11598, 23 Temmuz 1980, s. 1 – 17.
[339] "Evren, Ersin, Tümer ve Celasun'un Biyografileri", *Tercüman*, Sayı: 6602, 13 Eylül 1980, s. 1 – 4.
[340] Evren, s. 221.
[341] Evren, s. *228.*
[342] Birand, 12 Eylül Saat: 04.00, s. 106 – 109.
[343] "Yeni Anayasa Hazırlanacak", *Tercüman*, Sayı: 6602, 13 Eylül 1980, s. 1 – 9.

Siyasi partilerin ülkeyi getirdiği duruma dikkat çekilmiş, MGK'nın milletin *"hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis etmek gayesiyle"* devlet yönetimine el koyduğu kamuoyuyla paylaşılmıştır. Parlamento üyelerinin siyasal faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacağı, ancak suç kabul edilen fiilleri geçmişte yapanlar için kovuşturma yapılacağı açıklanmıştır.[344]

Parlamento, hükümet ve bütün siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuş, yurt genelinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Turgut Özal, Genel Kurmay Başkanlığı'na ekonomi hakkında brifing vermiştir. Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Hasan Celal Güzel, Maliye Bakanlığı Müsteşarı Turan Kıvanç, Hazine Genel Sekreteri Nazif Kocayusufpaşaoğlu ve Merkez Bankası Başkanı İsmail Hakkı Aydınoğlu brifinge katılanlar arasındadır.[345]

İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevine Fahri Görgülü getirilmiştir. Kendisi daha önce müsteşar yardımcısıdır. Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer'den görevine devam etmesi istenmiştir. Sıkıyönetim Komutanı Org. Nevzat Bölügiray sıkıyönetim illerine "*bölge askeri valisi"* olarak atanmıştır. İstanbul Belediye Başkanlığına Korg. İsmail Hakkı Akansel getirilmiştir. Bazı illerde ise günün belli saatlerinde sokağa çıkma yasağı kaldırılarak vatandaşın ihtiyaçlarını giderebilmesi sağlanmıştır.[346]

1.15.2.1. MGK Bildirileri

MGK'nın 19 Eylül tarihli bir numaralı bildirisi; Atatürk'ün emanet ettiği "*Türkiye Cumhuriyeti Devleti, dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir"* şeklinde başlamaktadır. Devletin başlıca organlarıyla işlemez hale getirildiği, anayasal kuruluşların tezat ve suskunluk içinde olduğu, kısır çekişmelerle uğraşan partilerin uzlaşamaz halde olduğu, bu durumda bölücü mihrakların vatandaşın can ve mal güvenliğine tehdit oluşturduğu açıklanmıştır.[347] Atatürkçülük yerine sapık ideolojiler üretilerek sistemli şekilde devletin; bütün eğitim kurumlarının, idare ve yargı sisteminin, iç güvenlik teşkilatı ve işçi kurumlarının baskı altına alınarak bölünmeye yol açıldığı belirtilmiştir. Bu sebeple yapılan harekatın amacı; ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği yeniden sağlamak, iç savaşı önleyerek kardeş kavgasına son vermektir. Devlet otoritesini

[344] A.g.g., s. 1 – 9.
[345] "Merkez Bankası Çalışıyor", *A.g.g.*, s. 4.
[346] "İdari Kademede Değişiklikler" ; "Bazı İllerde Kısıtlamalar Sınırlı Olarak Kaldırıldı", *A.g.g.*, s. 4.
[347] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 19 Eylül 1980, s. 4.

yeniden tesis ederek demokrasinin işlemesine mani olan tüm engelleri ortadan kaldırmak olarak açıklanmıştır.[348] İki numaralı bildiride yer alan sıkıyönetim komutanları ve görev yerleri dipnotta belirtilmiştir. [349] Bu sıkıyönetim komutanlarına kendi bölgelerinde her türlü can, mal, emniyet ve huzuru sağlayacak tedbirleri alma yetkisi sağlanmıştır.

Üç numaralı bildiriye göre; vatandaşın her türlü birlik, düzen ve sağlığının korunmasından belediyeler sorumludur. Elektrik, su, havagazı gibi hizmetler ve taşıma hizmetleri, itfaiye teşkilatı her an göreve hazır bulunacaktır. Bu faaliyet sahalarında çalışanlar, müessese amirleri, sıkıyönetim garnizon komutanlıklarından izin belgesi alarak çalışmaya devam edecektir. Ekmek ve un fabrikaları tam kapasite ile çalışarak ihtiyacı karşılayacak, panik ve istifçiliğe izin verilmeyecektir. Gıda, yakacak gibi zaruri ihtiyaçların nakliyesini yapan kişiler, sokağa çıkma yasağında da çalışabilecektir.[350]

Dört numaralı bildiride; Orgeneral, Genel Kurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren tarafından atanan MGK üyeleri yer almıştır:[351]

> *"Başkan: Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Üye: Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Üye: Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Üye: Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Üye: Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'dan teşekkül etmiştir. 2. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine Orgeneral Haydar Saltık atanmıştır."*

Beş numaralı bildiriye göre; bütün hava ve deniz yolları ile hudud kapıları kapatılmıştır. Yalnızca, Trakya'dan yurtdışına kara ve hava yoluyla çıkacak işçi ve yabancı turistler ve öğrenciler çıkabilecektir. Bankaların 15 Eylül'den itibaren açılmasına karar verilmiştir. Her türlü mevduatın devletin teminatı altında olduğu

---

[348] *A.g.d.*, s. 4 – 5.

[349] *"1.Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Necdet Üruğ; İstanbul İli Sıkıyönetim Komutanlığına, İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Bedrettin Demirel; Konya, Niğde, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına, Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Selâhattin Demircioğlu; Erzincan, Gümüşhane, Giresun, Trabzon, Rize, Ordu, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Samsun, Sinop İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına."*
"Ege Ordusu Komutanı Orgeneral Süreyya Yüksel; İzmir, Manisa, Aydın, Uşak, Denizli, Muğla, İsparta, Burdur. Antalya İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına, Donanma Komutanı Koramiral Nejat Serim; Kocaeli, Bursa, Bilecik, Sakarya, Bolu. Zonguldak İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına, İkinci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüsnü Çelenkler; Çanakkale, Balıkesir. İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına, Dördüncü Kolordu Komutanı Korgeneral Recep O. Ergun; Ankara, Çankırı Kastamonu İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına. Beşinci Kolordu Komutanı Korgeneral Adnan Doğu; Tekirdağ, Kırklareli Edirne İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına."
"Altıncı Kolordu Komutan Korgeneral Nevzat Bölügiray; Adana, Mersin, Kahramanmaraş, Adıyaman, Gaziantep, Hatay İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına. Yedinci Kolordu Komutanı Korgeneral Kemal Yamak; Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Hakkâri, Van İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına. Sekizinci Kolordu Komutanı Korgeneral Sabri Deliç; Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına."
"Dokuzuncu Kolordu Komutanı Korgeneral Salâhattin Cambazoğlu; Erzurum, Ağrı, Kars, Artvin İlleri Sıkıyönetim Komutanlığına. Birinci Taktik Hava Kuvvet Komutanı Korgeneral Tevfik Alpaslan; Eskişehir, Kütahya, Afyon illeri Sıkıyönetim Komutanlığına. Atanmışlardır."

[350] *A.g.d.*, s. 5.

[351] *A.g.d.*, s. 5.

bildirilmiştir.[352] Emniyet Genel Müdürlüğü tüm teşkilatıyla birlikte Jandarma Genel Komutanlığına bağlanmıştır.[353] 13 Mayıs 1971 tarihli sıkıyönetim hizmet zammı 12 Eylül 1980'den itibaren durdurulmuştur.[354]

1.15.3. Siyasilerin Gözaltına Alınması

12 Eylül'de yapılan ilk hareketlerden biri dört siyasi parti liderini teslim almak olmuştur. Demirel, Ecevit, Erbakan alınmış, Türkeş bulunamamıştır. 14 Eylül saat 13:00 'a kadar teslim olmadığı takdirde suçlu sayılacağı açıklanmıştır.[355] Türkeş bu bildiriye 14 Eylül saat 07:00'da uymuştur. Ardından C7 tipi bir uçakla Erbakan'ın da bulunduğu İzmir'deki Uzunada'ya gönderilmiştir.[356]

Başbakan Süleyman Demirel Güniz Sokak'taki evinden eşiyle birlikte alınmıştır.[357] CHP Lideri Bülent Ecevit Oran Sitesi'ndeki evinden eşi Rahşan hanımla birlikte alınmıştır.[358] Ecevit ve Demirel Hamzaköy'e gönderilmiştir. MSP Lideri Necmettin Erbakan'ın yanında parti Genel Sekreteri Oğuzhan Asiltürk de gözaltına altına alınmıştır. Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil Çankaya'daki evinden teslim alınmıştır. Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal saat 07:30 'da makamındadır.

TİP Genel Başkanı Behice Boran, Genel Sekreter Nihat Sargın ile birlikte DİSK yöneticilerinin büyük bölümü için tutuklanma emri verilmiştir. Sosyalist Parti yöneticileri için de tutuklama emri çıkarılmıştır.

1.15.4. Sokağa Çıkma Yasağı – MGK Üyelerinin Yemin Etmesi

İstanbul'daki 1. Ordu Komutanı Org. Necdet Ürüğ'ün yayınladığı emirlere göre; *"13 Eylül 1980 günü 08:00 – 24:00, sonraki günler için 05:00 – 24:00 saatleri arasında"* sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Düğün, merasim ve toplantı yasaklanmıştır. Gazino, lokanta, kahvehane gibi yerler, yasak başlangıcından yeterli süre öncesinde boşaltılmış olacaktır. Şehirlerdeki bütün hizmet işçileri (24 saat çalışmak zorunda olanlar hariç) yasak saatlerine zorunlu şekilde uyacaktır. Yasak saatleri içerisinde hastalık, kaza, afet gibi acil durumlar için en yakın güvenlik kuvvetine başvurulacaktır.[359]

---

[352] *Resmi Gazete*, Sayı: 17104, 13 Eylül 1980, s. 1.
[353] *Resmi Gazete*, Sayı: 17105, 14 Eylül 1980, s. 1.
[354] Resmi Gazete, Sayı: 17107, 16 Eylül 1980, s. 1.
[355] "Milli Güvenlik Konseyi Türkeş'e Bir Çağrıda Daha Bulundu", *Tercüman*, Sayı: 6693, 14 Eylül 1980, s.1.
[356] "Türkeş De Teminat Altına Alındı", *Tercüman*, Sayı: 6694, 15 Eylül 1980, s. 1.
[357] "Başbakan Demirel", *Tercüman*, SAyı: 6602, 13 Eylül 1980, s. 4.
[358] "Oran'daki Operasyon", *A.g.g.*, s. 4.
[359] "24:00 – 05:00 Arasında Gelen Vasıtalar İstanbul'a Sokulmayacak", *A.g.g.*, s. 9.

16 Eylül'de MGK basın toplantısı düzenlemiş, yurt içi ve yurt dışından pek çok gazeteci toplantıya katılmıştır. Bu toplantıda "*harekatın demokrasi için yapıldığı"* vurgulanmıştır. Siyasi parti liderlerinin gözaltında olmadığı, güvence altında oldukları vurgulanmış, uygun ortam hazırlandığında evlerine gönderilecekleri belirtilmiştir. *"MGK tüm engelleri, bir daha böyle bir müdahalenin yapılmasına lüzum bırakmayacak şekilde kaldırmaya kararlıdır. Eğer bu müdahele yapılmasaydı, bu gizli ve hain güçler silahlı kuvvetlere de sızarak birkaç yılda onu bölme yoluna gideceklerdi"*[360] açıklaması yapılmıştır. Evren harekatın amaçlarını şu şekilde açıklamıştır:[361]

> *"Milli Birliği Korumak. Anarşi ve terörü önleyerek can ve mal güvenliğini tesis etmek. Devlet otoritesini hakim kılmak ve korumak. Sosyal barışı, milli anlayış ve beraberliği sağlamak. Sosyal adalete, ferdi hak ve hürriyetlere, insan haklarına dayalı laik cumhuriyet rejimi işler hale getirmek. Ve nihayet, makul bir sürede yasal düzenlemeleri tamamladıktan sonra sivil idareyi yeniden tesis etmek."*

12 Eylül Darbesi'nin gerçekleştiği ilk gün Ankara Belediye Başkanı Ali Dinçer'den görevinde kalması istense de 16 Eylül'de görevinden alınarak yerine Tuğgeneral Süleyman Önder getirilmiştir. Diyarbakır'daki 6 ilçenin kaymakamı ve 7 ilçenin Belediye Başkanı görevden alınmıştır. Diyarbakır, Elazığ, Tunceli, Hakkari, Bingöl, Muş, Bitlis Belediye Başkanları da sıkıyönetim komutanlıklarınca görevlerinden alınmışlardır.[362]

MGK Başkanı Evren açıklamalarında konseyin kendisinin yasama organını yürüttünü, yürütmenin devamı için kendisinin başkanlığında bakan yetkisine haiz müsteşarların görev aldığını açıklamıştır. Ayrıca geçici bir anayasa ilan edileceğini söylemiştir. Böylece MGK; devletin yasama, yürütme, yargı organlarının tamamını kendisinde toplamıştır.[363] MGK üyeleri 18 Eylül 1980 tarihinde saat 16:00'da düzenlenen bir törenle yemin etmişlerdir.[364]

1.15.5. Darbecilerin İlk İcraatı

12 Eylül'ün ardından askerin ilk amacı sokakları güvenceye almak olmuştur. Önceki süreçte 40 işyerinin 45 bin işçisi grevdeydi.[365] Bu grevler sona erdirilmiş,

---

[360] "Harekat Demokrasi İçindir", *Tercüman*, No: 6696, 17 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[361] MGK Genel Sekreterliği, *12 Eylül ve Sonrası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981, s. 205.
[362] "Ankara, Erzincan ve Muş Belediye Başkanları Görevinden Alındı", *Tercüman*, Sayı: 6696, 17 Eylül 1980, s. 1 – 9.
[363] "Anayasa Hazırlanacak", *A.g.g.*, s. 12.
[364] "Yemin Ettiler", *Tercüman*, Sayı: 6698, 19 Eylül 1980, s.1.
[365] "İşçi İşveren Antlaşmak İstiyor", *Tercüman*, Sayı: 6693, 14 Eylül 1980, s. 1 – 7.

okullar kapatılmıştır. Siyasi partilerin tabelaları indirilmiş, parti binaları ve lokaller kontrol altına alınmıştır. Okulların 15 Eylül'de açılmasına karar verilmiştir.[366]

Geçmiş dönemde işlediği suçlardan aranan 182 kişi 6 ilde yapılan aramalar sonucu ele geçirilmiştir.[367] On binlerce işçi grevlerin kaldırılmasının ardından 15 Eylül itibariyle işbaşı yapmıştır. İşbaşı yapmayanlar soruşturulmuştur. 2 gün mazeretsiz işbaşı yapmayan işçi sıkıyönetim kanununa muhalefetten işlem görmüştür.[368]

Sıkıyönetim mahkemelerinin yetkisi genişletilmiştir. Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri'ni, kurma ve kaldırma yetkisi MGK'ya verilmiştir. Bu mahkemelerin mevcut görevi dışında; *"Cumhuriyete, Milli Güvenlik Konseyi'nin varlığına, emir ve kararlara, vatanın bütünlüğüne ve bölünmezliğine ve kişinin hak ve hürriyetinden mahrum bırakmaya"* yönelik suçlara bakması kararlaştırılmıştır.[369]

Türkiye İşveren Sendikaları Başkanı Halit Narin, MGK'nın yayınladığı 15. Karar doğrultusunda işçilere haklarının eksiksiz verilmesini ve maaşlarının brüt ücretinin %70'i oranında avans ödemesini işverenlerden talep etmiştir. Toplu iş sözleşmelerinin bittiği tarihten, grevin başladığı tarihe kadar çalışılmış dönemin ücretlerinin ek ödemelerinin yapılmasını, birikmiş avansların en geç 4 ay içerisinde 4 taksitle ödenmesini istemiştir.[370]

Halk açısından en önemli gelişme sokakların çatışma ortamından kurtarılmış olmasıdır. Kurtarılmış bölgeler asker ve polis kontrolüne girerken, çok sayıda silah ve mühimmat ele geçirilmiştir. Eskişehir – Afyon – Kütahya illeri sıkıyönetim komutanlığınca yayımlanan 4 numaralı bildiride; 93 kişinin gözaltına alındığı 3 kişinin tutuklandığı bildirilmiştir. 9 tabanca, 14 av tüfeği ve çok sayıda mermi ve fişek ele geçirilmiştir.[371]

Sıkıyönetim mahkemelerince ağır suçlar işlediği kesinleşen suçlulara tek celsede idam hükmü verilmektedir. "*Acilci Soyergin, İDG'li Pulat'ı öldürmek ve Yüzbaşı Angın'ı öldürmeye teşebbüs suçuyla ölüme mahkum oldu"* başlıkları dikkat çekmektedir. Söz konusu şahıs fraksiyon farkı sebebiyle cinayet işlemiştir. Yanında bulunan ve ateş etmeyen arkadaşı 10 sene ceza almıştır. Başka bir suçlu şehit

366 "Siyasi Parti Tabelaları İndirildi", *A.g.g.,* s. 1 – 9.
367 "6 İlde Çeşitli Suçlardan Aranan 182 Kişi Yakalandı", *A.g.g.*, s. 1 - 10.
368 "Onbinlerce İşçi Dün İşbaşı Yaptı", *Tercüman*, Sayı: 6695, 16 Eylül 1980, s. 1 – 12.
369 "Sıkıyönetim Mahkemelerinin Görev Alanı Genişletildi", *A.g.g.*, s. 1 – 12.
370 "Grevleri Ertelenen İşçilere Şimdilik %70'lik Zam", *Tercüman*, Sayı: 6696, 17 Eylül 1980, s. 1 – 9.
371 "Eskişehir – Afyon ve Kütahya'da Dün 93 Kişi Yakalandı" *Tercüman*, Sayı: 6698, 19 Eylül 1980, s. 1 – 12.

yüzbaşının yanında bulunan bekçilerin ifadesiyle cinayeti kabul etmiş, tek celsede idam cezası almıştır.[372]

1.15.6. Dış Basın'ın Tepkileri

12 Eylül Darbesi; dünyada ilk olarak *"Kansız Darbe"* başlığıyla duyurulmuş, pek çok yerde olumlu yorumlar yapılmıştır. Dış basının yorumları şu şekildedir:[373]

> *"Associated Press: Silahlı kuvvetler politikacıların uzlaşmaz tutumları sebebiyle yönetime el koymuştur. Bu uzlaşmazlık o kadar şiddetlenmiştir ki, parlamento kanun çıkaramaz hale gelmiştir. Nisan ayından beri cumhurbaşkanlığı seçimi yapılamamıştır.*
>
> *Federal Alman Radyosu: Harekat demokrasiyi engelleyen manialarlardan doğdu. BBC: Milletlerarası kuruluşların yardımları devam edecek.*
>
> *LBC: Ordunun yapacak başka bir şeyi kalmamıştı. Ya daha fazla insan ölecek, yada rejim yaralanacaktı.*
>
> *ABD Başkanı Carter olayı Washington'da bir tiyatroda öğrendi.*
>
> *Evren açıklaması NATO'da sevinçle karşılandı. Dünya piyasalarında altın ve doların değeri arttı.*
>
> *Fransız Radyosu: Ordu ikaz etmişti."*
>
> NATO'daki durum:[374]
>
> *"Brüksel Radyosu: Türk ordusunun devletin bütünlüğünü korumak için müdahalede bulunduğunu bildirdi. Türk Silahlı kuvvetlerinin yönetime el koyması, NATO'da "Ferahlık Verici" olarak karşılandı. Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu Türkiye'deki olayların gelişmesini büyük bir ilgiyle takip etmektedir. AET, Türkiye ile yalnız imzalanmış olan ortaklık antlaşmasıyla bağlı değildir. Türkiye ve AET aynı zamanda çıkar birliği, tarih ve dostluk bağlarıyla bağlıdırlar."*

TSK'nın yönetime el koymasıyla birlikte Ankara'daki büyükelçiler Dışişleri Bakanlığı'na çağırılarak bilgilendirilmişlerdir. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri İlter Türkmen, büyükelçileri gruplar halinde kabul etmiştir. Büyükelçilere Türkiye'nin dış politikasında herhangi bir değişikliğin olmadığını, ittifaklara bağlı kalınacağı açıklanmıştır. Yeni yönetimde karşılıklı çıkar ve saygı çerçevesinde içişlerine karışmamama prensipleri de göz önünde bulundurularak ilişkilerin sürdürüleceği bildirilmiştir.[375]

BBC ve The Times Gazeteleri Türk ordusunun geçmişteki müdahalelerini hatırlatarak ordunun iktidarda kalma hırsı olmadığını açıklamıştır. Yunanistan'daki komünizm yanlısı basın Türkiye'deki durumu protesto etmiştir. Macar basını

---

[372] "Tek Celsede İdam Kararı", *Tercüman*, Sayı: 6699, 20 Eylül 1980, s.1 - 12.
[373] "Dış Basın: Ordu Mecbur Kaldı", *A.g.g.*, s. 7.
[374] "NATO'daki Durum", *A.g.g.*, s. 7.
[375] "Dışişleri Bakanlığında Ankara'daki Büyükelçilere Bilgi verildi", *Tercüman*, Sayı: 6692, 13 Eylül 1980, s. 1 – 7.

müdahalenin devletin gücünün yeniden tesis edilmesi için gerçekleştiğini yazmıştır.[376] Batı Almanya Başbakanı Helmut Schmidt Türkiye'ye yardıma devam edeceklerini belirtmiştir. *Frankfurter Allgernine Gazetesi* Evren'i *"aydın bir demokrat"* olarak sunmuştur.[377]

Alman Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Genscher, ve ABD Dışişleri Bakan Yardımcılarından Warren Cristopher, Türkiye'nin NATO'daki konumunu dikkate alarak desteklemişlerdir. *Gazete Bonn; "Amerika ve Almanya'nın Türkiye hakkında görüş birliğine vardığını"* yazmıştır. Türkiye'deki müdahalenin Bolivya'dan farkı vurgulanmıştır.

Yunanistan'daki solcu ana muhalefet partisi PASOK, Türkiye'deki yeni yönetim ile görüşülmesi hakkında Yunan Milli Meclisi'ne önerge vermiş, ancak reddedilmiştir. Hollanda Dışişleri Bakanı Van Der Klaww, Türkiye'ye yapılacak 43 milyonluk yardımın kesilmeyeceğini, askeri malzeme satışının durdurulmayacağını garanti etmiştir.[378] Alman Şansolyesi H. Schmidt, Bonn Büyükelçiliği'nden Evren'in açıklamasının tam metnini istemiştir.[379]

MGK Başkanı Evren'e Yunanistan ile ilişkiler hakkında ne düşündüğü sorulmuş, cevap olarak şu yanıtı vermiştir;[380]

> *"Bugüne kadar Türk – Yunan ilişkilerinde bazı kopukluklar olmuştur. Bu kopuklukların giderilmesi için gelmiş geçmiş hükümetler çaba göstermişlerdir. Türkiye iyi niyetle daima yaklaşımlar içinde olmuştur. Bu ilişkilerimizin iyiye gitmesi için ve Yunanistan'ın NATO'ya dönmesi için göstermekte olduğumuz gayretlere devam edilecektir. Bu gayretlerin Yunanistan tarafından da gösterilmesi dileğimizdir."*

NATO'nun askeri kanadına Yunanistan'ın tekrar geri dönmesi Türkiye'de önceden konuşulmuştu. Dışişleri yetkilileri Ege'deki kıta sahanlığının yarı yarıya paylaşılmasını gündeme getirmişti. Türkiye'nin eli diplomaside güçlü olmasına rağmen Evren, bu konuda hevesli izlenimi vermiştir. Bu durum gelecekte Ege'de teslimiyet politikasının ilk işaretidir.

Aynı toplantıda harekat için ABD ile istişare edilip edilmediği sorulmuş, Evren bu iddiayı şu cümlelerle reddetmiştir:[381]

> *"Sureti katiyede hayır. Bu soruyu niçin sorduğunuzu biliyorum. Bir kısım ajanslar harekatın başladığını, buradaki ABD yardım kuruluşundan almışlar. Bu soru oradan çıkıyor. Bu harekatı, başlamadan önce eşlerimiz çocuklarımız dahi bilmiyorlardı. ABD Yardım Kurulu'nun binasının önüne tank birlikleri gelince şüphelenmiş olabilirler. (bu tanklar niye geldi) diye sordular. Biz de (NATO tatbikatı) olduğunu söyledik."*

---

[376] "Ordunun İktidarda Kalma Hırsı Yok", *Tercüman*, Sayı: 6693, 14 Eylül 1980, s. 1 - 6.
[377] "Schmidt Türkiye'ye Yardım Devam Edecek", *A.g.g.*, s. 1.
[378] "Tepkiler Yankılar", *Tercüman*, Sayı: 6696, 17 Eylül 1980, s. 4.
[379] "Schmidt Bonn Büyükelçiliğimizden Org. Evren'in Konuşmasının Tam Metnini İstedi", *A.g.g.*, s. 12.
[380] "Org. Evren Basın Toplantısından Sorular ve Cevaplar", *A.g.g.*, s. 12.
[381] "Org. Evren Basın Toplantısından Sorular ve Cevaplar", *A.g.g.*, s. 12.

NATO müttefikleri genel olarak darbeyi olumlu karşılamıştır.[382] AET de Türkiye ile ilişkilerini Ankara Antlaşması'na uygun şekilde sürdüreceğini açıklamıştır.[383]

Türkiye'de 12 Eylül yaşanırken, Polonya'da maden işçilerinin grevine Başbakan Henry Jablonsky çağrıda bulunmuştur. Grevin gerçekçi olmadığını, iktidardaki Komünist Parti'nin rahatsız edici unsurlardan ve yolsuzluklardan temizleneceğini belirtmiştir. Baltık kıyısındaki kuzey şehirlerinde ise, hür bir sendika kurulması amacıyla komitelerin dokuz sayfalık tüzük hazırladığı yazmaktadır.[384] Türkiye'de sol bir hükümet kurulması imkansız hale gelmişken Varşova Paktı'nda çatlaklar bulunmaktadır.

1.15.7. Başbakan'ın Kimin Olacağına Karar Verilmesi

Evren başbakanlık görevini ilk olarak eski bakanlardan Emin Paksüt'e teklif etmiş, kendisi kabul etmemiştir. Paksüt, Evren'in başbakanlık tavsiyesi istemesi üzerine, yine Evren'in kendisini önermiştir. Evren bütün bu yetkileri kaldıramayacağını düşündüğünden, başbakanlık görevini kabul etmemiştir.[385] 15 Eylül'deki çalışmalarda Turhan Feyzioğlu'nun olması kararlaştırılmıştır. Emin Paksüt ve Haydar Saltık diğer partilerin Feyzioğlu'nu kabul etmeyeceklerini söylemiştir. Bu arada Evren, Saltık'a da görevi teklif etmiş ancak o da kabul etmemiştir. Evren bir ara Ferit Melen ve Naim Talu'yu da düşünmüştür.

Feyzioğlu'nda karar kılındıktan sonra Paksüt, Feyzioğlu'nu alarak genelkurmaya getirmiş ve teklif yapılmıştır. Feyzioğlu başlangıçta görevi reddetse de sonradan kabul etmiştir. Özal'ı ekonomiye istemiştir. Daha sonra yine kendi teklifiyle maliye bakanlığına Zeyyat Baykara kabul edilmiş, Özal'ın da Ekonomik Kurul Başkanı ve Devlet Bakanı olması kararlaştırılmıştır.[386] Evren, Özal'ın kabineye alınması konusunda Feyzioğlu'nun etkisinde kaldıklarını söylemektedir. Dışişleri Bakanlığı'na İlter Türkmen, Maliye Bakanlığı'na Adnan Başer Kafaoğlu düşünülmüştür.

---

[382] Gamze Budak, "Osmanlı'dan 12 Eylül'e Ordu Siyaset İlişkisi ve Türk Basınında 12 Eylül 1980 Darbesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş, Aralık 2017, s. 75.
[383] Berkay Ali Öner, "12 Eylül 1980 Darbesi ve Ulusu Hükümeti'nin Türkiye Dış Politikası", *Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2021, s. 91.
[384] "Polonya Komünist Partisi Üst Kademelerinde Temizlik Yapacak", *A.g.g.*, s. 4.
[385] Evren, s. 233.
[386] Evren, s. 238

16 Eylül'de Feyzioğlu'nun adı duyulmaya başlamıştır. Evren, Feyzioğlu'nun kamuoyu tarafından tutulmadığını söylemektedir.[387] 18 Eylül'de Bülent Ulusu kabul edilmiştir.[388] Evren anılarında 20 Eylül 1980'de Başbakan Bülent Ulusu'yu atadığını söylemektedir.[389]

1.15.7.1. Bülent Ulusu Kimdir

22 Eylül 1980 tarihinde başbakan olan Saim Bülent Ulusu, 1923 yılında İstanbul Üsküdar'da doğmuştur.[390] Babasının adı Mehmet Salih, annesinin adı Seniye'dir. Evli ve bir çocuk babasıdır. İngilizce ve İtalyanca bilmektedir.[391] 1942 yılında Deniz Akademisi'nden dönem birincisi olarak mezun olmuştur. 10 yıl sonra Harp Akademisi'nden de birinci olarak mezun olmuştur.

1942 - 1964 yılları arasında teğmen – albay rütbeleriyle çeşitli karargahlarda ve harp gemilerinde görev yapmıştır.[392] Malta'daki NATO Karargahı'nda 2 yıl görev yaptıktan sonra 1964 yılında Tümamiral rütbesi ile filo komutanlıkları yapmıştır. 1970 – 1974 yılları arasında Koramiral rütbesiyle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay Başkanı olarak görev yapmıştır. 1974 yılında terfi ettiği oramiral rütbesiyle Donanma Komutanı olmuştur. 1977 yılında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na getirilen Ulusu, aynı zamanda Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde de bulunmuştur.[393] 8 Ağustos 1980 tarihinde 10 Ağustos'tan itibaren geçerli olmak üzere emekliye ayrılmıştır.[394] Askerlik süresince; NATO Akdeniz Başkomutanlığı Karargah Subayı, Deniz Kuvvetleri Harekat Başkanı, Mayın Filosu Komutanı, Harp Filosu Komutanı, Kuzey Deniz Saha Komutanı gibi görevlerde bulunmuştur. Oramiral görevindeyken Yüksek Askeri Şura Üyesi de olmuştur.[395] 11 Ağustos 1980 günü Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevini Nejat Tümer'e devretmiştir. Bir süre sonra da Roma Büyükelçiliği'ne atanmıştır.[396]

---

[387] Evren, s. 240.
[388] Bilal Nergis, "12 Eylül Dönemi'nde Milli Güvenlik Konseyi'nin Yasama Faaliyetleri", (12 Eylül 1980 – 18 Eylül 1982)", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2012, s. 83 – 93.
[389] Evren, s. 242 – 244.
[390] Yusuf Sarınay, *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920 – 2004),* TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, No: 17, Ankara, 2004, s.60.
[391] *TBMM Albümü (1920 – 2010),* TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Cilt: 3, Ankara, 2010, s. 1146.
[392] Sarınay, s. 60.
[393] Gösterilen Yer.
[394] *BCA*, 532, 82, 18, 08.08.1980.
[395] *TBMM Albümü (1920 – 2010),* s. 1146.
[396] "Bülent Ulusu Başbakan", *Tercüman*, Sayı: 6700, 21 Eylül 1980, s. 1 – 12.

Ulusu, 22 Eylül 1980 – 24 Kasım 1983 tarihleri arasında başbakanlık yapmıştır. 6 Kasım 1983 seçimlerini Özal'ın başında olan ANAP kazanmıştır. Ulusu 24 Kasım 1983 günü Evren'e istifasını vermiş, başbakanlık görevi sona ermiştir. 23 Aralık 2015'te 92 yaşında vefat etmiş, 24 Aralık'ta Teşvikiye Camisi'nde cenaze namazı kılınarak Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir.[397] Ulusu; Türk Silahlı Kuvvetleri Üstün Hizmet Madalyası, Tunus Devlet Başkanlığından Üstün Liyakat Madalyası, ABD Üstün Hizmet Madalyası sahibidir.[398]

Eski Deniz Kuvvetleri Komutanı Vural Beyazıt kendisi hakkında; *"Ulusu Paşa ender görülen komutanlardan biriydi. Adalet açısından herkesin hakkını korur, her konuda en iyiyi düşünürdü"* demiştir. Bir dönem *"Büyük Kulüp"* başkanlığını da yapmıştır. Dönemin Büyük Kulüp Başkanı Duran Akbulut 1988'de kulüp yönetiminde birlikte çalıştıklarını söylemiştir. 1996 seçimleri için kendisine listeyi yapma yetkisi verdiğini, yine girmek istediğini söylemiştir. Bu dönem kendisi hakkında iki gazetecinin; *"Eski Deniz Kuvvetler Komutanı'nın kumar oynatan kulübün başkanlığında ne işi var?"* sözüne üzülüp yarıştan çekilmiştir. Akbulut'un kulübün kumarhanesi olmadığını söylemesine rağmen yarışa girmemiştir. Akbulut da *"kimseyi incitmeyecek bir İstanbul beyefendisiydi"* demektedir.[399]

1.16. Bülent Ulusu Hükümeti

12 Eylül 1980 tarihinden 20 Eylül'e kadar geçen süreçte; MGK Kurmayları, sıkıyönetim kanunları ve sıkıyönetim mahkemeleri ile ülke yönetilmiştir. 21 Eylül'de 44. Hükümeti kurma yetkisinin, Emekli Oramiral Bülent Ulusu'ya verildiği gazetelerde açıklanmıştır. Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliği, Ulusu'nun çalışmalara başladığını bildirmiştir.[400]

22 Eylül 1980'de Ulusu'nun başbakan olduğu resmi gazetede yayınlanmıştır. Devlet bakanlığı sayısı beşe çıkarılarak ikisine başbakan yardımcılığı görevi verilmiştir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık bakanlığı ile Orman Bakanlığı birleştirilerek Tarım ve Orman Bakanlığı oluşturulmuştur. Hükümetin bakanlar kurulu aşağıdaki şekildedir:[401]

> "*Başbakan: Bülent Ulusu (Emekli Oramiral Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı), Devlet Bakanı – Başbakan Yardımcısı Zeyyat Baykara (Devlet Eski Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Devlet Bakanı – Başbakan Yardımcısı Turgut Özal (Başbakanlık Müsteşarı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Vekili), Devlet Bakanı İlhan Öztrak (Prof Dr Devlet Eski Bakanı, Cumhurbaşkanlığı*

[397] "Bugün Toprağa Veriliyor", *Hürriyet*, 24 Aralık 2015, s. 26.
[398] Sarınay, s. 60.
[399] "Başbakan Yapılması Evren'in Vefasıydı", *Milliyet*, 24 Aralık 2015, s. 21.
[400] "Bülent Ulusu Başbakan", *Tercüman*, Sayı: 6700, 21 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[401] *Resmi Gazete*, Sayı: 17113, 22 Eylül 1980, s. 1 – 3.

Genel Sekreter V.), Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş (Devlet Eski Bakanı), Devlet Bakanı Nimet Özdaş (Prof Dr Nato Genel Sekreter Eski Yardımcısı), Adalet Bakanı Cevdet Menteş (Yargıtay Eski Başkanı), Milli Savunma Bakanı Ü. Haluk Bayülken (Dışişleri Eski Bakanı, Cumhurbaşkanlığı Eski Genel Sekreteri), İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner (Emekli Korgeneral), Dışişleri Bakanı İlter Türkmen (Büyükelçi – Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri), Maliye Bakanı Kaya Erdem (Maliye Bakanlığı Londra Büyükelçiliği Maliye Müşaviri), Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam (Emekli Korgeneral), Bayındırlık Bakanı Tahsin Önalp (Karayolları Eski Genel Müdürü), Ticaret Bakanı Kemal Cantürk (Devlet Planma Teşkilatı Eski Müsteşarı), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Necmi Ayanoğlu (Prof Dr Emekli Tümgeneral), Gümrük ve Tekel Bakanı Recai Baturalp (Emekli Korgeneral), Ulaştırma Bakanı Necmi Özgür (PTT Eski Genel Müdürü), Tarım ve Orman Bakanı Sabahattin Özbek (Prof Dr İçişleri Eski Bakanı), Çalışma Bakanı Turhan Esener (Prof Dr Çalışma Eski Bakanı), Sanayi ve Teknoloji Bakanı Şahap Kocatopçu (Sanayi Eski Bakanı), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Serbülent Bingöl (İmar ve İskan Eski Bakanı), Turizm ve Tanıtma Bakanı İlhan Evliyaoğlu (Turizm ve Tanıtma Eski Bakanı), İmar ve İskan Bakanı Şerif Tüten (Ankara Eski Valisi), Köyişleri ve Kooperatifler Bakanı Münir Raif Güney (Merkez Valisi), Gençlik ve Spor Bakanı Vecdi Özgül (Emekli Korgeneral), Sosyal Güvenlik Bakanı Sadık Şide (Sosyal Güvenlik Eski Bakanı Türk - İş Genel Sekreteri), Kültür Bakanı Cihat Baban (Basın Yayın ve Turizm Eski Bakanı – Gazeteci)"

23 Eylül'deki MGK Toplantısı'nda Ulusu'ya hükümeti kurması için verilmiş olan Devlet Başkanlığı Tezkeresi okunmuştur.[402]

İlhan Öztrak'ın devlet bakanlığı görevine getirilmesiyle Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Vekilliği sona ermiştir. Öztrak bu görevi teslim ederken eski genel sekreter Haluk Bayülken tarafından kendisine teslim edilmiş tahsisatı, Devlet Başkanlığı Genel Sekreter Yardımcısı Tuğgeneral Hasan Sağlam'a devir teslimi için arz etmiştir. Örtülü ödenekten yapılan bu tahsisat 71.842,40 TL bankada, 5.047,59 kasada teslim edilmiştir. Eski Başyaver Çetin Ersarı tarafından kullanılmaması nedeniyle iade edilen 5.047,59 TL de bu paraya ilave edilmiştir. Bu sebeple devrolunan toplam miktar 81.889,99 TL'dir.[403]

1.16.1. Yönetim

1.16.1.1. Sıkıyönetim Kanununda Değişiklik

Hükümetin kurulmasıyla birlikte sıkıyönetim kanunu değişmiştir. 1402 sayılı kanundaki değişiklik MGK tarafından kabul edilmiş, resmi gazetenin 21 Eylül tarihli sayısında yayınlanmıştır.[404] Bu değişikliğe göre; sıkıyönetim komutanlarının yetkileri, sıkıyönetim mahkemelerinin verdikleri cezaları arttıran kanun ile, silah kaçakçılığı soruşturmaları sıkıyönetim kapsamına alınmıştır. 12 Eylül'den itibaren asayişi koruyan asker ve diğer personele yönelik suçlarda, suçüstü hükümlerinin uygulanmasına karar verilmiştir. Üç yıla kadar olan cezalar, sıkıyönetim komutanı veya sıkıyönetim

[402] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 23 Eylül 1980, s. 55 – 56.
[403] *CBA*, 7-2-22, 13, 1, 1-2, 21.09.1980.
[404] *Resmi Gazete*, Sayı: 17112, 21 Eylül 1980.

mahkemesi haricinde kimse tarafından temyiz edilemeyecektir. Suçluları ihbar edenlerin kimliğinin gizli tutulması kararlaştırılmıştır.

Sıkıyönetim komutanları sakıncalı gördükleri kamu personelinin *"statüsüne göre tayin edilmelerini veya işlerine son verilmesini ilgili merciden isteyebilecek, bu istek derhal yerine getirilecektir."*[405] Komutanlara gerekli gördükleri hallerde yazı, resim, film, bant, gazete, dergi ve benzeri basın yayın vasıtalarının yayınını, basımını, dağıtımını, bulundurmasını yasaklama hakkı verilmiştir. Bu bağlamda basımevleri de kapatılabilecektir. Her türlü sendikal hakkı durdurma, toplantıları izne tabi kılma, denetleyip yasaklama hakkı verilmiştir. Her türlü işyeri ve eğlence yerlerini aramak ve kontrol etmek, gerekli tedbirleri almayanları kapatmak sıkıyönetim komutanlarının yetkisi dahilindedir. Gerekli görüldüğü takdirde okullardaki eğitime geçici ara verilebilecek, okul yönetimlerinin kararları iptal edilebilecektir. Asayiş yetkisine sahip emniyet mensupları kuruluş kanunlarına bağlı olarak ateş etme yetkisine haizdir. Nefsi müdafaa veya *"teslim ol"* emrine uyulmadığı hallerde de hedefe ateş edebileceklerdir. Böyle durumlarda haklarında açılan soruşturma işlemi tutuksuz yürütülecektir.

Kapsamı genişletilen sıkıyönetim mahkemelerine atanacak *"adli müşavir, askeri hakim ve savcı ile bunların yardımcıları 5 kişilik bir askeri okul tarafından"* tespit edilecektir. Bu adayların Genel Kurmay Başkanı'nın görüşü alınarak atanmasına karar verilmiştir. Sıkıyönetim bölgelerinde *"sıkıyönetim ilanına sebep olan suçlar"* ve silah kaçakçılığı suçlarına, sıkıyönetim mahkemelerinin bakması kararlaştırılmıştır. Bu suçlara sıkıyönetim mahkemelerinin coğrafi kapsamı dışında olan, ve bu suça müşterek olmuş suçlular da aynı mahkeme tarafından yargılanacaktır. Sıkıyönetim komutanları askeri mahkemenin bakmasını lüzumlu görmedikleri suçluları, ilgili mercilere yönlendirebilecektir. Halkın telaş ve heyecanına sebep olacak asılsız ve mübalağalı haber yayanlara 6 ay ila 2 yıl arasında hapis, 5 bin liradan az olmamak şartıyla para cezası verilebilecektir. Suç yabancı biri ile birlikte işlenmişse para cezası en az 10 bin liradır. Aynı suç basın yayın organları tarafından işlenmişse bu şartlar iki misli artacaktır. Sıkıyönetim bölgesi dışına çıkanlardan, izinsiz dönüş yapanlara 2 aydan 4 aya kadar hapis cezası kararlaştırılmıştır. Suçun tekrarı halinde 4 aydan 1 yıla kadar hapis cezası verilecektir. Sıkıyönetimden sonra işlenen suçlar iki katına kadar, suç sıkıyönetim görevlileri aleyhine işlenmişse tekrar iki katına kadar arttırılacaktır. Bu cezaların para cezası veya tedbir olarak değiştirilememesi kararlaştırılmıştır.

[405] "Sıkıyönetim Komutanları Sakıncalı Görülen Kamu Personelinin İşine Son Verebilecek", *Tercüman*, Sayı: 6701, 22 Eylül 1980, s. 1 – 9.

"*Sıkıyönetim bölgesinde işlenen suçlarla ilgili davalara ilişkin, sıkıyönetim mahkemelerinin yetki sınırları Milli Savunma Bakanlığınca"* tespit edilecektir. Gerekli görüldüğü taktirde davalar başka yerde görülebilecektir.[406]

> *"Sıkıyönetim kapsamına giren suçlardan cezası üç yılı geçmeyenler için, suçlu bulunmadığı takdirde gıyabında duruşma açılabilecek, sıkıyönetimin kaldırılması halinde, sıkıyönetim mahkemeleri ellerinde bulunan davalar sonuçlanıncaya kadar görevlerini sürdürecek."*
>
> *"Sıkıyönetim kanununda değişiklik öngören kanunla, sıkıyönetim emrinde görev alan personele sıkıyönetim hizmet zammı ödenmesi uygulaması yeniden getirildi. Ancak sıkıyönetim zamanında bu zammın ödenmesine gerek olup olmadığına Bakanlar Kurulu karar verecek. Resmi gazetenin dünkü sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren kanun hükümlerini, Bakanlar Kurulu kuruluncaya kadar Milli Güvenlik Konseyi yürütecek"*

Sıkıyönetim kanunlarında yapılan değişiklikler MGK'nın hükümet üzerindeki gücünü ortaya koymaktadır. Bu sebeple Ulusu Hükümeti'nin icraatlarının çoğunun MGK tarafından yürütüldüğü göz ardı edilmemelidir.

24 Eylül'deki MGK toplantısında; 6136 sayılı kanun kapsamına giren ateşli silahlar ve mermilerin, Türk Ceza Kanunu'nun 264. maddesinde belirtilen dinamit bomba gibi silahlar ve 6136 sayılı kanunun 4. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen, kama, kılıç, çakı gibi her türlü kesici ve delici aletin 15 gün içerisinde teslim edilmesine karar verilmiştir. Karara riayet edenler hakkında takibat yapılmamasına dair kanun teklifi kabul edilmiştir.[407]

1.16.1.2. Başbakan Ulusu'nun Açıklamaları

Başbakan Ulusu hükümeti kurduktan sonra birlik ve beraberliğe vurgu yapmış, "*Hükümetimiz, Atatürkçü bir milli birlik beraberlik hükümeti olacaktır*" demiştir.[408]

> *"Ekonomik istikrar hedeflerinin uygulanmasına titizlikle devam edilecektir. İnsan haklarına saygılı kalarak, demokratik, sosyal ve hukuk devletinin bütün organlarıyla ve ahenkli şekilde işlerliğini gerçekleştirmek ana gayemizdir. NATO ittifakı ve dahil olduğumuz diğer antlaşmalara bağlı kalacağız."*

27 Eylül'de hükümet programı açıklanmıştır. Ulusu, Evren ve diğer MGK üyelerinin önünde programını sunmuştur. Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve olağanüstü hal kanunları çıkarılması kararlaştırılmıştır. *"1961 Anayasası maalesef devlet tahripçilerinin kalkanı haline getirildi"* ifadesinin kullanıldığı toplantıda şu açıklamalarda bulunmuştur:[409]

> *"Ülkemizin bütünlüğüne ve bölünmezliğine yönelik anarşi, mezhep kışkırtıcılığı, bölücülük faaliyetleri kesinlikle yok edilecek. Yeni vergi kanunları hazırlanacak. Ekonomik istikrar*

[406] *Resmi Gazete*, Sayı: 17112, 21 Eylül 1980.
[407] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 25 Eylül 1980, s. 71 – 80.
[408] "Bülent Ulusu Terör Odakları Kurutulacak", *Tercüman*, Sayı: 6702, 23 Eylül 1980, s. 1 – 9.
[409] "DGM ve Olağanüstü Hal Kanunları Çıkacak", *Tercüman*, Sayı: 6707, 28 Eylül 1980, s. 1 – 12.

programının uygulanmasına devam edilecek. İdeolojik sendikacılığa izin verilmeyecek, öğretmenler ve yöneticiler politikadan tümüyle arındırılacak. Derneklerin siyasetle uğraşmaları yasaklanacak. İç ve dış ticaretin gelişmesi için gerekli güven ortamı sağlanacak. Dış politikada Atatürk'ün geleneksel barışçı politikası sürdürülecek."

13 Ekim'de silah bırakma çağrılarının sona ereceği duyurulmuştur. Bu çağrıya büyük oranda uyulmuştur. Silahlarını ve patlayıcı maddelerini teslim etmeyenler için ise 20 bin lira para cezası 30 yıla kadar ağır hapis cezası verilebileceği açıklanmıştır.[410] 10 Ekim'de TBMM eski parlamenter ve vekillerin talebe bağlı olarak silah taşıma hakkını ellerinden almıştır. Bu hakkın geri alınmasının gerekçesinde; 6136 sayılı kanunun 3. maddesinde kişilere silah verme hakkında şart bulunmaması sebebi etkili olmuştur.[411]

Ulusu, 1961 Anayasası için iyi niyetle hazırlanmış olmasına rağmen, kuvvetler ayrılığı ilkesinin yeterince teessüs etmemesi sonucunda kuvvetler çatışmasına dönüştüğünü söylemiştir.[412] Güvenlik, eğitim, adalet gibi pek çok konuda devlet itibarına gölge düşüren uygulamaların son bulacağını açıklamıştır. Bu bağlamda; Siyasi Partiler Kanunu, Seçim Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza ve Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunları, Meşhut Suçların Muhakemesine Dair Kanun ile ceza hükümlerini ihtiva eden diğer kanunlarda iyileştirmeler yapılacağını açıklamıştır.[413]

Bakanlar Kurulu Programının görüşülmesi ve güven oylaması yapılması için 30 Eylül 1980'de MGK toplantısında gerçekleştirilmiştir.[414] Toplantıda hükümet güvenoyu alarak görevine başlamıştır.

6 Ekim tarihli toplantıda Türkiye ile İsveç Krallığı arasında Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ile sözleşmenin yürütülmesi ile ilgili idari antlaşma kabul edilmiştir. Aynı antlaşma Norveç krallığı ile de yapılmış, uygun protokolün yürütülmesine karar verilmiştir.[415] Bu sözleşme İsviçre ile de yapılmış, ek maddede yer almayan Bağ–Kur da dahil edilmiştir. Yeniliğe göre; yurt dışında çalışıp yurda dönüş yapan vatandaşlar talep ettikleri takdirde kesilen sigorta primleri Türkiye'deki sosyal sigortalara aktarılabilecektir.[416] Türkiye ve ABD arasındaki ceza işlerinde karşılıklı yardım antlaşması da kabul edilmiştir.[417]

[410] "Silah Teslimi İçin Bugün Son Gün",*Hürriyet*, No: 11678, 13 Ekim 1980, s. 1.
[411] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 10 Ekim 1980, s. 129.
[412] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 27 Eylül 1980, s. 83 – 84.
[413] *A.g.d.*, s. 86.
[414] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 30 Eylül 1980, s. 96 – 98.
[415] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 6 Ekim 1980, s. 100 -101.
[416] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 8 Ekim 1980, s. 112 - 113.
[417] *A.g.d.*,s. 113 – 125.

Evren 14 Ekim 1980'deki Diyarbakır konuşmasında; *"Ülkeyi tertemiz hale getirmeden bırakmayacağız. Biz insan öldürmekten zevk almayız. Askeriz ama ancak savaşta öldürürüz. Ama bazı kötü ruhlu kişiler hariç"* demiştir.[418] Bu konuşmada 27 Mayıs – 12 Mart'ta olduğunun aksine, müdahalenin ardından görevin hemen teslim edilmeyeceğinin sinyalleri verilmiştir. Bu yönüyle de 12 Eylül diğer askeri müdahalelerden ayrılmaktadır.

1.16.1.3. Yeni Anayasa Düzeni'nin Kabulü

27 Ekim'de MGK *"Yeni Anayasa Düzeni'ni"* kabul etmiştir. Önemli hususlar içeren 7 madde şu şekildedir;[419]

> *"Madde1: 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile değişiklikleri aşağıdaki maddelerde belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere, yeni bir anayasa kabul edilip yürürlüğe girinceye kadar yürürlüktedir."*
>
> *"Madde 2: Anayasa'da Türkiye Büyük Millet Meclisine ve Cumhuriyet Senatosu'na ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Milli Güvenlik Konseyi'nce ve cumhurbaşkanına ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı'nca yerine getirilir ve kullanılır. "*
>
> *"Madde 3: Milli Güvenlik Konseyince yayımlanan bildiri ve karar hükümleri ile yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası ileri sürülemez."*
>
> *"Madde 4: Milli Güvenlik Konseyi'nin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak hükümlerle 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu Kararnameleri'nin ve üçlü kararnamelerin yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi ileri sürülemez."*
>
> *"Madde 5: 12 Eylül 1980 tarihinden sonra, Bakanlar ve bakanların yetki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak işlemlerin ve alınan kararların yürütülmesinin durdurulması istemi ileri sürülemez."*
>
> *"Madde 6: Milli Güvenlik Konseyi'nin bildiri ve kararlarında yer alan ve yer alacak hükümlerle konseyce kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli ve 334 sayılı Anayasa hükümlerine uymayanları Anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte ve metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girer."*
>
> *"Madde 7: Bu kanun Resmi Gazete'de yayımlandığında, 12 Eylül 1980'den itibaren yürürlüğe girer. 21 Eylül'de Bülent Ulusu başkanlığında kurulan ve devlet başkanlığınca tasvip edilen Bakanlar Kurulu'nun Programı Milli Güvenlik Konseyince müzakere edilerek 30 Eylül'de hükümete güven izhar edilmiştir."*

Maddeler içerisinde en dikkat çekici olanı 3. Madde'dir. Buna göre; 12 Eylül yönetimi henüz anayasa yapmadan, aldığı bu kararlarla MGK tarafından çıkarılan kanunların anayasadan üstün olacağını kanunlaştırmıştır.

1 Kasım 1980 tarihinde MGK Genel Sekreteri Org. Haydar Saltık, "*demokrasiye geçiş programını"* açıklamıştır. *"12 Eylül'ün amacına ulaşabilmesi için zamana ihtiyaç olduğu şüphesizdir"* diyen Saltık, programın ana hatlarını sunmuştur.[420]

---

[418] "Evren: Ülkeyi Tertemiz Hale Getirmeden Görevi Bırakmayacağız", *Hürriyet*, Sayı: 11680, 15 Ekim 1980, s. 1 – 17.

[419] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 27 Ekim 1980, s. 168 – 169. ; "Yeni Anayasa Düzeni Açıklandı", *Hürriyet*, Sayı: 11690, 28 Ekim 1980, s. 1 – 13.

"Kurucu Meclis'in teşkiline imkan verecek ön şartların sağlanması. 2324 sayılı kanuna ek olmak üzere çıkarılacak "Kurucu Meclis'in kuruluş, görev ve yetkileri hakkında kanun"un kabulü. Kurucu Meclis'in bilfiil teşkil edilerek çalışmaya başlaması ve öncelikle yeni Anayasa hazırlanması."

"Yeni Anayasa metninin hazırlanacak referandum kanunu ile halk oyuna sunulup, tasvip edilmesi. Yeni Anayasa'nın halk oyunca kabul edilmiş hükümleri uyarınca yeni Partiler Kanunu ve yeni Seçim Kanunu'nun hazırlanıp kurucu meclisçe kabul edilmesi."

"Yeni Anayasa ve Siyasi Partiler Kanunu'na uygun yeni partilerin kurulmasına ve teşkilatlandırılmasına yetebilecek bir zamanda dikkate alınarak, partilerin seçim faaliyetlerinin başlatılması. Yeni Seçim Kanunu uyarınca genel seçim yapılması suretiyle Parlamento'nun kurulması ve göreve başlaması. Anayasa'da yer almış geçici hükümler uyarınca kurucu meclis ve Milli Güvenlik Konseyi'nin görev ve mevcudiyetlerinin sona ermesi suretiyle, normal demokratik siyasi hayata bütünüyle dönülmesi."

1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 15. maddesinde değişikliğe gidilmiş; mahkeme ve tutuklama hakkında karar çıkarılamadığı durumlarda şüpheliler, 30 güne kadar gözaltında tutulabilecektir. Ancak derin araştırılıp hakim karşısına 30 gün içinde çıkarılamadığı taktirde 90 güne kadar tutuklu halde soruşturma yürütülebilecektir.[421] Diğer karar *"duruşmasız ceza"* sistemi getirilmesidir. Kamu düzenini aksatıcı hafif suç içeren meselelerde kabahatler kanunu üzerinden duruşmasız ceza getirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Adalet Bakanı Cevdet Menteş; "*Yüzbini aşkın davanın duruşma yapılmaksızın sonuçlandırılacağını"* açıklamıştır.[422] 14 Kasım'da yapılan MGK toplantısında, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu değişiklikleri kabul edilmiştir.[423]

Evren 18 Aralık'ta Gazeteciler Cemiyeti'ne yaptığı konuşmada, *"Dış baskılara dayanarak ne zaman demokrasiye döneceğiz kampanyası yapıldığına"* dikkat çekmiştir. Demokrasiye dönüş takviminin açıklanması için, 1981 yılını işaret etmiştir.[424]

1.16.2. Yapılan Duruşmalar

1.16.2.1. Liderlerin Yargılamaları

Erbakan ve Türkeş 10 Ekim'de Ankara'ya getirilmiş, 13 saat boyunca ifadeleri alınmıştır. Türkeş'in sorgusu aralıksız 10 saat sürmüştür. Ardından Dil ve İstihbarat Okulu'nda ayrı odalara alınmışlardır. Ecevit ve Demirel'in evlerine gönderileceği bilgisi verilmiştir.[425]

Ecevit ve Demirel 11 Ekim'de evlerine gönderilmiştir. Alparslan Türkeş ise MHP'li bazı üyelerle beraber tutuklanmıştır. Türkeş'in tutukluluk iddialarından olan; bölücülük, siyasi partiler kanununa muhalefet soruşturmaları, Ankara Sıkıyönetim

---

[420] "Demokrasiye Geçiş Programı Açıklandı", *Tercüman*, Sayı: 6738, 2 Kasım 1980, s. 1 – 7.
[421] "Gözaltı Süresi Bazı Hallerde 90 Güne Kadar Uzatılabilecek", *Tercüman*, Sayı: 6745, 8 Kasım 1980, s. 1- 10.
[422] "Duruşmasız Ceza Sistemi Getiriliyor", *Tercüman*, Sayı: 6746, 9 Kasım 1980, s. 1- 12.
[423] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 14 Kasım 1980, s. 258 – 256.
[424] "Demokrasiye Dönüş Tarihini 1981'de Açıklayacağım", *Tercüman*, Sayı: 6786, 19 Aralık 1980, s. 1- 12.
[425] "Erbakan ve Türkeş'in 13 Saat İfadesi Alındı", ", *Hürriyet,* No: 11676, 11 Ekim 1980, s. 1 – 13.

Komutanlığı Askeri Mahkeme'si tarafından sürdürülmüştür. Duruşmalarda; Türkeş ve 28 MHP'li üyenin tutuklu halde yargılanmasına karar verilmiştir. 36 MHP'li hakkında soruşturulma başlatılacağı için teslim olma kararı çıkarılmıştır.[426] Türkeş gibi Erbakan da 15 Ekim'de Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi 2 No'lu Mahkeme tarafından 21 parti yöneticisi arkadaşıyla birlikte tutuklanmıştır.[427] Yargılamalarda Türkeş'in parti genel merkezindeki polis memurlarına hakaret ettiği iddiası öne sürülmüştür. İddiayı reddeden Türkeş, mahkeme başkanına artık duruşmalara katılmak istemediğini belirtmiştir. MHP eski milletvekili Sadi Somuncu ise Basın Kanunu'na aykırı gazete çıkarmaktan yargılansa da beraat etmiştir.[428]

Türkeş'e yönelik diğer hakaret iddiası, geçmişte Almanya'da yaptığı konuşma sırasında Başbakan Ecevit'e yönelik sözleridir. Duruşmalara katılmaması kabul edilen Türkeş, bu suçlamadan 16 Aralık'taki duruşmasında beraat etmiştir. Memura hakaretten yargılanan AP eski Milletvekili Ömer Barutçu da suçlamadan beraat etmiştir.[429]

1.16.2.2. Zanlıların Yargılamaları

Hükümet kurulduktan sonra anarşiye karışmış kişilerin hızla yargılamalarına başlanmıştır. Sıkıyönetim mahkemelerinin yargılamalara başlamasıyla birlikte, idam gibi pek çok ağır hüküm verilmektedir. Sağ eylemci Mustafa Pehlivanoğlu ve sol eylemci Necdet Adalı bu dönemin ilk idam cezalarıdır. 6 Ekim'deki MGK toplantısında gündeme gelmiştir.[430] Aynı cezaya çarptırılmış sağcı İsa Armağan ve solcu Kemal Ergin firardır.[431] Tutuklu bulunan eylemciler karardan ertesi gün idam edilmiştir. Gazete haberinde *"asıldılar biri sağdan biri soldan"* başlığı dikkat çekmektedir.[432]

Oktay Ekşi toplumun öteden beri anarşiye karışanların sallandırılması söyleminin gerçekleştiğini ancak bunun çözüm olmadığını söylemiştir. İdamlardan ders çıkarılması gerektiğini *"ama daha önemlisi, bu gençleri birer kanlı katil haline getiren vicdansızların hangi mesajı aldığıdır. Çünkü asıl suçlu onlardır…"* demiştir.[433]

Maden İş Sendikası Başkanı Kemal Türkler'i öldüren katil zanlısı yakalanmıştır. Doç. Dr Bedrettin Cömert'in de katil zanlısı olan Üzeyir Bayraklı'dır.[434] İDG'li İşçiyi

[426] "Türkeş Tutuklandı", ", *Hürriyet*, No: 11677, 12 Ekim 1980, s. 1.
[427] "Erbakan ve 21 MSP Yöneticisi Tutuklandı", *Hürriyet*, No: 11681, 16 Ekim 1980, s. 1 – 15.
[428] "Türkeş, Görevli Memura Hakaretten Yargılandı", *Tercüman*, Sayı: 6778, 11 Aralık 1980, s. 1- 12.
[429] "Türkeş Beraat Etti", *Tercüman*, Sayı: 6784, 17 Aralık 1980, s. 1- 12.
[430] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 6 Ekim 1980, s. 104 – 105.
[431] "İki Terörist İdam Edilecek", *Hürriyet*, No: 11673, 8 Ekim 1980, s. 1 – 14.
[432] "Asıldılar", *Hürriyet*, No: 11674, 9 Ekim 1980, s. 1 – 15.
[433] Oktay Ekşi, "İdamların Ardından", A.g.g., s. 3.
[434] "Türkler ve Cömert'in Sanıkları Yakalandı", *Hürriyet*, No: 11676, 11 Ekim 1980, s. 1 – 13.

öldüren Serdar Soyergin'in infaz edilmesine karar verilmiştir.[435] Soyergin'in idamına ağlayan annesi birinci sayfadadır. Yanında Soyergin'in öldürdüğü gencin annesinin ölüm haberi yer almaktadır. Oğlunun 40. günü mevlidini okuturken hayatını kaybetmiştir. [436]

13 Aralık'ta Erdal Eren isimli sol görüşlü eylemcinin idamı gerçekleşmiştir. 2 Şubat 1980 günü Ankara'nın Yukarı Ayrancı Semti'nde bir gösteri sırasında açtığı ateş sonucu inzibat eri Zekeriya Önge'yi şehit etmiş, bu sebeple belirtilen tarihte idam edilmiştir.[437]

25 Aralık tarihli habere göre 23 kişiyi öldüren ve 14 kişiyi yaralayan 43 DEV-SOL militanı yakalanmıştır. Beşiktaş'ta babalarının gözleri önünde 3 kardeşi öldürmek, Yedikule Karakolu'nun basılıp bir polisin şehit edilmesi, üç gümrük memurunu öldürmek ve bir komiseri öldürmek bu kişilerin tespit edilmiş olan suçlarıdır.[438]

1.16.3. Ekonomi

Ulusu Hükümeti'nin Ekonomi Bakanı Kaya Erdem ve ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Turgut Özal'dır. Demirel Hükümeti döneminde oluşturulmuş ekonomi yönetimi, 12 Eylül sonrası da devam etmiştir. 24 Ocak'tan sonra gelen yüksek enflasyon ve zam yüküne rağmen, Özal'ın serbest politikasının zamana ihtiyacı olduğu görüşü galip gelmiştir. Çünkü muhalefetten bu anlayışa çok sayıda eleştiri getirilmiş, geleneksel politikaların sürdürülmesi talep etmişti. Özal, kendisine ekonomi yönetimi teklifi sunulunca, Demirel'i arayarak düşüncesini sormuştur. *"Memleket meselesi kabul et"* yanıtını almıştır.[439]

Bu dönemde fiyat kontrolü yapılması taleplerine Başbakan Ulusu destek olmuştur. Bunun üzerine Özal istifa edeceğini gösterdiğinden, bu karardan vazgeçilmiştir.[440] İstifasıyla başbakanı kararından döndüren Özal, hükümet açısından neden bu kadar önemlidir? Bu sorunun cevabı, Banker Krizi sonrası Özal istifa edince IMF'den gelen tepkiyle anlaşılabilir.

---

[435] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 24 Ekim 1980, 164 -165.
[436] "İki Talihsiz Ana", Hürriyet, No: 11688, 26 Ekim 1980, s. 1 – 13.
[437] "Terörist Erdal Eren İdam Edildi", *Tercüman*, Sayı: 6780, 13 Aralık 1980, s. 1- 12.
[438] "23 Kişiyi Öldüren 43 Dev Sol Militanı Yakalandı", *Tercüman*, Sayı: 6792, 25 Aralık 1980, s. 1- 9.
[439] Barlas, s. 16.
[440] Barlas, s. 16.

25 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'deki döviz durumu şu şekildedir: "*ABD Doları 81,60, Serbest Piyasa 85,25, Mark 45,65, Serbest Piyasa 46,75, Sterlin 195,82, Serbest Piyasa 205,00."*[441]

Turgut Özal ve Kaya Erdem 25 Eylül'de bankalarla görüşme yapmıştır. Burada ekonomi politikalarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Özal böyle bir uygulamanın ülkede ilk defa yapıldığını vurgulayarak, iyi takip edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Erdem; *"Faiz uygulamasının serbest bırakılmasının önümüzdeki günlerde ekonomimiz üzerindeki olumlu katkıları görülmeye başlanacaktır"* demiştir.[442]

30 Eylül – 1 Ekim tarihleri arasında Özal Amerika'ya gitmiştir. 12 Eylül sonrası politik ve ekonomik durum hakkında bilgilendirmede bulunmuştur. Bu sırada OECD'den Van Lennep, Türkiye'nin ekonomik programını uygulamaktaki kararlılığını övmüştür. City Bank ve Merkez Bankası yetkilileri ise borç ertelemesi müzakerelerini yürütmüşlerdir.[443]

7 Ekim'de zam gelen ürünlere göre; "*kaşar peyniri 210 liradan 280 liraya, beyaz peynir 130 liradan 170 liraya, kok kömürünün tonu 500 lira zamla 12 bin liraya"* yükselmiştir.[444] 8 Ekim'de daha önce kaldırılacağı söylenen kıdem tazminatının devam edeceği ve kıdem tazminatı fonu oluşturulacağı açıklanmıştır. Fona devletin 5 milyar lira katacağı açıklanmıştır.[445]

1980 yılı kasım ayında yeni vergi sistemi hazırlanmaya başlanmıştır. Özal'a göre vergi; *"Yatırımı teşvik etmeli, arsa spekülasyonlarını önlemeli, stoklamanın önüne* geçmelidir. Gümrükler ise; "*Gelir getirmeleri veya aşırı sanayi korumalarına göre esasına değil, yurt içi sanayinin makul ölçüde korunması yanında içeride fiyat istikrarını sağlaması da düşünülerek sanayide dış rekabetin temini esaslarından hareketle"* tespit edilmelidir. Buna göre getirilmesi planlanan vergiler şu şekildedir:[446]

1) *Gelir vergisi: Nispeti ücretliler için yüzde 25, serbest meslek erbabı için yüzde 25 – 40 arası.*
2) *İstihsal ve Katma Değer Vergisi: Her çeşit üreticisinden nihai perakendecisine kadar nispeti yüzde 10'u geçmeyen her ara kademede satış üzerinden alınan bir vergi kademelerden bir evvel düşünülen istihsal vergisi düşünülür.*
3) *Satış vergisi: Nihai tüketiciye satışta her nevi tüketim ve dayanıklı mallarda nispeti yüzde 2 ile yüzde 5 arasında bir vergi.*
4) *Emlak vergisi: Şehirlerde ve turistik bölgelerde arsalar ve binalar üzerinden (fabrika ve turistik yapılar, devlet yapıları hariç) beyan edilen değerden önceden tespit edilen bir değer düşünüldükten sonra kalanın arsalar için yüzde 1,5, binalar için yüzde 1 değer beyanı her iki yılda*

[441] "Döviz Fiyatları", *Tercüman*, Sayı: 6704, 25 Eylül 1980, s. 5.
[442] "Mevduat Faizleri Yıllık %33'te Kaldı", *Tercüman*, Sayı: 6705, 26 Eylül 1980, s. 5.
[443] "Herkes Özal İle İkili Görüşme Yapmak İstiyor", *Hürriyet*, Sayı: 11666, 1 Ekim 1980, s. 1 – 14.
[444] "Süt Peynir ve Kok Kömürüne Zam Geldi", *Hürriyet*, Sayı: 11673, 7 Ekim 1980, s. 1 – 13.
[445] "Kıdem Tazminatı Fonu Kuruluyor", *Hürriyet*, Sayı: 11674, 9 Ekim 1980, s. 1 – 15.
[446] "Turgut Özal'ın Yeni Dönüş Programına Göre, Vergi Adaleti", *Tercüman*, Sayı: 6753, 16 Kasım 1980, s. 9.

bir yapılmalıdır. Gerek satışta, gerekse beyan sırasında beyan edilen değerin yüzde 50 fazlası ile vergi memurunun mülkü satışa çıkarma hakkı olmalıdır. Tabiatıyla bir defaya mahsus olmak üzere, beyanda bulunanın da beyanı değiştirme hakkı olmalıdır.

5) *Emlak alım satımında bugünkü mevcut vergi.*
6) *Belirlenmiş büyüklüğün üzerindeki arazilerde istihsal değerinin yüzde beşi ile yüzde onu arasında vergi.*
7) *İsraf Vergisi: Beyan edilen gelir ve bunun kullanılışında yatırıma giden harcamalar, belli nispetle yapılan sosyal yardımlar ile gelir vergisi düşüldükten sonra kalan harcamanın evvelden tespit edilmiş bir değerinin üstündeki kısmı kademeli olarak yüzde 30'a kadar vergiye tabi olacaktır.*
8) *Çalışmayan Servet Vergisi: Servet beyanında hisse senetleri, tahviller, kar ortaklığı senetleri, iki evi veya bir evi, belli büyüklükte bir arsası düşüldükten sonra, geri kalan değerlerinin (ev eşyaları hariç) yüzde 2,5 nispetinde bir vergi.*
9) *Gümrükler: Gümrüklerde çeşitli vergiler yerine bir vergi alınmalı ve bu vergi gelir getirme yerine, kurulmakta ve gelişmekte olan sanayi koruma amacı gütmelidir. Hiçbir surette vergi oranı yüzde 40'ı geçmemelidir.*
10) *Banka Gider Vergisi: Diğer çeşitli damga v.s. vergilerin hepsi kaldırılmalıdır.*
11) *Vergilendirmede önemli olan diğer noktalar da vergi kaçırmanın şiddetle cezalandırılması, faturasız satışlara mani olunması, iyi bir vergi denetleme teşkilatı kurulmasıdır.*

Yeni vergilendirme sisteminde gelire uygun planlama yapılmış görünse de sistemin açıklıkları mevcuttur. Mesela ev eşyalarını vergiden muaf tutan madde, bu eşyaları yatırım aracına dönüştürenler için vergiden kaçış aracı olarak kullanılabilir. Varlıklı kişilerin mal varlıklarının tespitinin ne kadar ve hangi düzeyde yapılacağı da belli değildir. Aslında satış vergisi ve katma değer vergisinin varlığı, daha çok orta sınıfın alışverişinden vergi toplanacağı izlenimi oluşmaktadır.

Gümrük vergisiyle sanayinin koruma amacının hedeflenmesi olumlu bir düşüncedir. Ancak sanayideki büyümenin devamlılığı yalnızca arz talep ilişkisiyle sürdürülebilirdir. Kurların yükselmesi ara mallardaki maliyeti arttırdığından, işçinin üretimdeki payının bir kısmı ara malların maliyetinin karşılanmasına gitmeye başlamıştı. Bu sebeple orta sınıf enflasyon karşısında zorluk çekmeye başlamıştı. AET'nin Türkiye'nin mallarına kota koyması ise rekabet gücüne rağmen, AB pazarına istenilen güçte girilememesine yol açmıştır. Yeni vergi sisteminde gümrük vergisinin sanayicinin desteklenmesi için kullanılması, bütçede eksiğe neden olacaktır. Bu açık yalnızca halktan toplanan vergilere kapatılabilir.

Vergi kanununda yapılan düzenlemeler MGK üyelerine brifing olarak; Başbakan Yardımcısı Turgut Özal, Maliye Bakanı Kaya Erdem, Maliye Bakanlığı Müsteşarı, Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü ve yardımcılardan oluşan heyet tarafından sunulmuştur. Buna göre, *"Devlet Başkanı ve Konsey Üyeleri'nin direktifleri çerçevesinde bir kere daha gözden geçirildikten sonra son şeklini alacağı"* belirtilmiştir.[447] Bu durum 12 Eylül'ün yürütme sistemi hakkında da bilgi vermektedir.

[447] "Devlet Başkanı Org. Evren", *A.g.g.*, s. 1 – 9.

Katma Değer Vergisi daha sonra yüzde 10 olarak belirlenmiş, belediye gelirleri için temizleme ve aydınlatma konulmasına kararlaştırılmıştır.[448]

7 Kasım'da IMF ile IBRD 'ye (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası) katılmak için hükümete yetki verilmesine buna dair düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda 5016 sayılı kanunun 2. maddesinin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır.[449] 21 Kasım'da; 210 sayılı Değerli Kağıtlar Kanunu'nda, 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nda, 492 sayılı Harçlar Kanunu'nda, değişiklik yapılmıştır. 1318 sayılı Finansman Kanunu'nun Taşıt Alım Vergisi'ne ilişkin maddelerde, 6183 sayılı Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında da değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerin bir kısmında Maliye Bakanlığına yetkiler verilmiştir.[450]

Özal, Türkiye Odalar Birliği'ne bağlı bir toplantıda yaptığı konuşmada, enflasyonun yüzde 100 olduğuna dair söylentileri yalanlayarak enflasyon hızının yüzde 40'a düşürüldüğünü açıklamıştır. Tasarruflara enflasyonun altında faiz vermenin tasarruf sahibini sömürmek olduğunu dile getirmiştir.[451] Ancak işçiler gerçek enflasyonun altında maaş almaktadır.

Türkiye Ticaret Odaları, Türkiye Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği, 24 Ocak Tedbirleri için *"sonuçları, yöneticisi ve yönetileni ile toplumun eseri olduğunu"* söylemişlerdir. 24 Ocak Kararları'nın ek kararlarla desteklenmesi gerektiği fikrine varmışlardır. Bu toplantıda sorumluluğun yalnızca Özal'a yüklenilmemesi gerektiği belirtilmiştir. [452] 26 Aralık'taki MGK toplantısında 04.01.1961 tarihli 213 sayılı vergi usul kanununda değişiklik yapılmıştır.[453]

1.16.4. Jeopolitik Yıkım

1.16.4.1. Yunanistan'ın NATO'ya Geri Dönmesi

Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına geri dönme meselesi, 12 Eylül'den önce de gündeme gelmişti. MGK Başkanı Kenan Evren 12 Darbesi'nden sonra yaptığı açıklamalarda Yunanistan'ın dönüşü için çaba göstereceklerini belirtmişti. Yunan Başbakanı'nın *"Türkleri Kıbrıs'tan zorla atamayız"* demesi, bu konuda diyalog zemininin arandığını göstermektedir. NATO Askeri Kuvvetler Komutanı General

[448] "Temizleme ve Aydınlatma Vergisi Yeniden Konuyor", *Tercüman*, Sayı: 6766, 29 Kasım 1980, s. 1- 9.
[449] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 7 Kasım 1980, s. 218 -220.
[450] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 21 Kasım 1980, s. 276 – 322.
[451] "Özal, Enflasyon Hızı Yüzde 40'a Düşürüldü", *Tercüman*, Sayı: 6779, 12 Aralık 1980, s. 1- 9.
[452] "24 Ocak Tedbirlerinde Bütün Oda Başkanları Mutabık", *Tercüman*, Sayı: 6788, 21 Aralık 1980, s. 5.
[453] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 2, 26 Aralık 1980, s. 70 – 87.

Rogers, Yunanistan'ın Ege üzerindeki iddialarına karşılık, Yunanistan'ın şimdi NATO'ya girmesine Türkiye'nin karşı çıkmayacağını açıklamıştır. Yunanistan'dan, Ege meselesinin ittifaka dahil olduktan sonra konuşulmasını istemiştir. Yunan ve Türk yetkililer birbiriyle görüşmüş, Yunanistan'ın isteği doğrultusunda Kıbrıs meselesi gündeme getirilmemiştir.[454]

Rogers'ın, Yunanistan'dan Ege meselesini ittifaka girdikten sonra konuşmasını istemesi anlamsızdır. Bu konuda talepte bulunan taraf Türkiye idi. Yunanistan'ın Kıbrıs'ın statüsünün konuşulmasını istememesi de Türkiye'nin aleyhindedir. Bu durumda Türkiye masaya talepsiz oturmuştur.

Bu durumla ilgili Oktay Ekşi;[455]

> *"Tabi 12 Eylül harekatını kendi isteklerini gerçekleştirecek bir fırsat gibi değerlendirenler de az değildir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'ndan bazı uzmanlar, Türkiye'nin daha çok yardım alabilmek için "Ortadoğu'da daha çok sorumluluk taşımaya hazır olması ve Amerika Birleşik Devletleri ile daha çok işbirliği yapması gerektiğini" saklamadılar. Ancak bu aşamada bu noktadan çok "Kıbrıs sorununun çözümü ve Yunanistan'ın NATO'ya girmesine Türkiye'nin engel olmaması gerektiğini" vurguladılar."*

Türkiye'nin masaya talepsiz oturması Oktay Ekşi'nin de belirtmiş olduğu gibi acaba Ortadoğu'da sorumluluk verileceğinden midir? Türkiye bu talepleri reddetseydi ABD'nin 12 Eylül'e bakış açısında farklılık oluşur muydu? Yunanistan, NATO'ya girişinde 1974 öncesi şartlarından vazgeçmiştir. Ege'deki komutanlık görevi NATO komutanına verilecektir.[456] Ancak bu durumun Ege adalarına sahip Yunanistan'ın işine gelmektedir. Türkiye'nin sorununu çözülmemiştir.

Sonuç olarak Yunanistan Ege'de herhangi bir kumanda tertibinin olmadığını belirterek ileride yapılacak görüşmelerle konunun çözülebileceğini söylemiştir.[457] Bu şekilde NATO'ya dönmüştür. Türkiye, Yunanistan'ın NATO'ya dönüş planında veto hakkını üstün konumdayken kullanamayarak sorununu çözememiştir. Amerika, Yunanistan'ı sorunsuz şekilde birliğe döndürerek NATO'daki çatlağı onarmıştır.

1.16.4.2. İran - Irak Savaşı

İran – Irak savaşı, 1980 yılının en önemli olaylarından biridir. Irak'ın İran'a savaş açması bölgede istikrarsızlığı arttırmış, petrol tesislerinin vurulmasına yol açmıştır.[458] Irak; savaşın ilk gününde 6 İran uyarı üssünü bombaladığını, 20 İran uçağını

[454] "Ege İçin Yeni Plan", *Hürriyet,* No: 11671, 6 Ekim 1980, s. 1 – 15.
[455] Oktay Ekşi, "Rapor", *A.g.g.*, s. 3.
[456] "Yunanistan NATO'ya Dönmeye Hazırlanıyor", *Hürriyet*, No: 11673, 7 Ekim 1980, s. 1 – 13.
[457] "Türkmen Ege'nin Bütününde Yunanistan'a Hak Tanınmaz", *Tercüman*, Sayı: 6761, 24 Kasım 1980, s. 1- 4.
[458] "Irak, İran'a Savaş Açtı", *Tercüman*, Sayı: 6702, 23 Eylül 1980, s. 1 – 12.

düşürdüğünü iddia etmiştir. İran da 30 Irak uçağını düşürdüğünü, Şattül Arap'tan Iraklıları atmakta olduğunu açıklamıştır. İran tarafından bombalanan Bağdat'ta ise 22 ölü 200 yaralı bulunmaktadır.[459]

Irak 26 Eylül tarihinde, savaşı başlatma sebebi olan Şattül Arap topraklarını tamamen ele geçirmiştir. Irak'ın bu sürede ele geçirdiği toprak 400 kilometre karedir. Irak, İran askerlerine attığı bildiride; *"Düşmanımız siz değilsiniz Humeyni'dir"* şeklinde propaganda yapmaktadır.[460] 1979'da *"İslam Devrimi"* yaşandıktan sonra 1980'de Türkiye'de darbe olması, aynı yıl İran – Irak savaşının başlaması, bölgenin hareketliliğini ortaya koymaktadır.

İran – Irak savaşında petrol krizi kısa sürede gün yüzüne çıkmış, bu durum petrol krizi oluşmasına sebep olmuştur. Türkiye – Irak petrol boru hattı da savaştan nasibini almış, Kerkük'ten Yumurtalık'a hat, birkaç yerden havaya uçurulmuştur.[461] Bu hattın Midyat – Silopi arasındaki kesiminde de aynı gün patlama meydana gelmiştir.[462]

Irak çatışmanın ilk günlerinde üstün durumda olan taraf olsa da, İran kısa sürede durumu terse döndürmeye başlamıştır. Bu sebeple Irak Gençlik Bakanı Kerim Mahmud, Ankara'ya gelerek MGK Başkanı Evren ve Başbakan Ulusu'dan İran meselesinde arabuluculuk yapmalarını rica etmiştir.[463]

1.16.4.3. Evren'nin Kudüs Açıklaması

30 Eylül 1980 tarihli gazetede MGK Başkanı Evren, Türkiye'nin Kudüs politikaları hakkında açıklama yapmıştır. Ayrıca kendisi *"Devlet Başkanı"* unvanı da kullanmaya başlamıştır. [464] Bu meseleyi geçmiş dönemde MSP ve dindar çevreler önemsemiş, Filistin'e destek mesajları vermişlerdir. Evren'in açıklaması gazetelerde; *"Devlet Başkanı, Genel Kurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Türkiye'nin işgal altında bulunan Arap topraklarının ve Kudüs'ün tahliye edilmesi ve Filistinlilerin haklı davalarını kararlı olarak desteklemeye devam edeceğini bildirdi"* şeklinde yer almıştır

İsrail'in Kudüs'ü başşehir ilan etmesiyle birlikte Türkiye, İsrail ile arasındaki diplomatik seviyeyi maslahatgüzar olarak tayin etmiştir. İki ülke arasında geçici

[459] "Bağdat Bombalandı" *Tercüman*, Sayı: 6702, 23 Eylül 1980, s. 1 – 12
[460] "Irak Hedefimize Ulaştık", *Tercüman*, Sayı: 6706, 27 Eylül 1980, s. 1 – 12.
[461] "Irak Türkiye Petrol Boru Hattı Bombalandı", *Tercüman*, Sayı: 6707, 28 Eylül 1980, s. 1 – 4.
[462] "Petrol Boru Hattının Midyat – Silopi Bölümünde Patlama Meydana Geldi", *A.g.g.*, s. 1 – 12.
[463] "Irak Türkiye'ye Başvurarak Arabuluculuk yapmasını İstedi", *Hürriyet*, No: 11675, 10 Ekim 1980, s. 1 – 14.
[464] "Org. Evren: Türkiye, Kudüs'ün Tahliye Edilmesi ve Filistinlilerin Haklı Davalarını Destekleyecek", *Tercüman*, Sayı: 6709, 30 Eylül 1980, s. 1 – 12

maslahatgüzar seviyesinde iki katip dışındaki bütün personelin çekilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye, İsrail'in Ortadoğu'da gerçekleştirdiği *"uzlaşmaz politikadan"* vazgeçmesi gerektiğini söylemiştir. THY, Tel Aviv'e uçuş seferlerini iptal etme kararı almıştır.[465] ABD – İsrail ilişkilerinin tarihi düşünüldüğünde Türkiye'nin ABD'ye yakın, İsrail'e uzak bir diplomasi yürütüyor olması ilginçtir.

1.16.4.4. Avrupa Devletleri'yle İlişkiler

12 Eylül Darbesi'ni Avrupa Devletleri daha ilk günden desteklemişti. Hükümetin kurulmasının ardından Avrupa Konseyi'nde Steiner Raporu okunmuş, Türkiye'den 12 Eylül öncesinde suç işlememiş siyasetçilerin serbest bırakılması istenmiştir. Bu sırada *"Fransa'da terörü Türkler yaratıyor"* söyleminde bulunan Fransa Başbakanı, Türk diplomatlarını katleden ASALA terör örgütü hakkında alınacak önlemler için sorulan soruları yanıtsız bırakmıştır.[466]

Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'e göre, Avrupa devletleri *"bekle gör"* politikası uygulamaktadır. Türkmen, Türkiye'deki yönetim değişikliğinin Avrupa tarafından dikkatle incelendiğini söylemiştir. BM Genel Kurul çalışmalarına katılan Türkmen, Fransa'nın Türkiye'ye vize uygulamasını da *"Fransa'nın vize uygulamasını gerektirecek durum yoktur, kararı esefle karşılıyorum"* diyerek eleştirmiştir.[467]

Avrupa'da Türkiye'ye vize uygulayan ülke sayısı artmaya devam etmiştir. İsviçre de 8 Ekim'de Türkiye'ye vize uygulayacağını açıklamıştır. Sebep olarak Almanya ve Fransa'nın kendilerini etkilediğini, Cenevre'ye son bir ayda 350 Türk'ün iltica için başvurduğu belirtilmiştir.[468] 1 Ekim'de pek çok Avrupa devleti gibi Belçika, Hollanda, Lüksemburg'un oluşturduğu Benelüx ülkeleri de Türkiye'ye vize uygulamaya başlamıştır. Böylece Türkiye'ye vize uygulayan ülke sayısı 95'e yükselmiştir.[469]

8 Ekim 1980'de düzenlenen AK Bakanlar Komitesi'ne Dışişleri Bakanı Türkmen'in başkanlığında heyet katılmıştır.[470] 5 Kasım 1980'de Amerika'da yapılan başlangıç seçimlerinin sonucunda, Ronald Reagan 40. ABD Başkanı olarak seçilmiştir.[471] Bir önceki Başkan Carter döneminde enflasyon, rehine krizi ve Sovyetlerin etki alanını genişletmesi gibi konularda ABD'de olumsuz bir durum

[465] "İsrail İle İlişkilerimiz Asgariye İndiriliyor", *Tercüman*, Sayı: 6770, 3 Aralık 1980, s. 1- 12.
[466] "Fransa'da Terörü Türkler Yaratıyor", *Hürriyet*, No: 11666, 1 Ekim 1980, s. 1 – 13.
[467] "Türkmen, Fransa'nın Vize Uygulamasını Esefle Karşılıyorum", *A.g.g.*, s. 1 .
[468] "İsviçre De Türklere Vize Koydu", *Hürriyet*, No: 11674, 9 Ekim 1980, s. 1 – 13.
[469] "Türkiye'ye Vize Uygulayan Ülke Sayısı 95'e Çıktı", *Tercüman*, Sayı: 6738, 1 Kasım 1980, s. 1- 12.
[470] *BCA*, 407, 173, 7, 8.10.1980.
[471] "Reagan Ezdi", *Tercüman*, Sayı: 6743, 6 Kasım 1980, s. 1- 9.

görülmüştü. Amerika'ya yakın olan Nikaragua'da komünistler iktidara gelmiş, Angola, Kamboçya ve Laos da SSCB'nin tarafına geçmiştir. Reagan'ın gelişiyle Amerika yeniden toparlanma başlayacaktır.

8 Aralık'taki MGK toplantısında Türkiye İle SSCB arasında Karadeniz Kıta Sahanlığı Antlaşması uygun bulunduğuna dair kanun tasarısı sunulmuştur. Bu tasarı kabul edilerek kıta sahanlığı resmen belirlenmiştir.[472]

1980 yılının bir diğer önemli meselesi olan Polonya'daki krizdir. İşçilerin grevlerine iktidardaki komünist parti karşı çıkmakta, batı desteklemektedir. Bu sebeple SSCB Polonya sınırına 480 bin kişilik ordu sevk etmiştir.[473] Polonya'daki gelişmeler üzerine ABD, 4 adet AWACS erken uyarı uçağını Avrupa'ya göndermiştir. Hem NATO hem de Varşova Paktı, birliklerindeki ülkelere gelişmelere bağlı kalmaları uyarısı yapmıştır. SSCB, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'daki yedek askerlerini silah altına çağırmıştır. İtalya ve Romanya komünist partileri, SSCB'nin Polonya'daki saldırgan tavrına tepki göstermişlerdir. NATO Savunma Planlama Komitesi, Türkiye'ye 16 uçaklık avcı uçağı filosu gönderme kararı almıştır.[474]

Polonya'da gelişmelere ülkedeki papazlar Varşova Paktı üyelerini kızdırmamaları gerektiğini söyleyerek dahil olmuşlardır.[475] Vatikan da SSCB'li yetkililerin grevci işçilerin kontrol altında tutulması durumunda Sovyetler'in müdahale etmeyeceğini söylemiştir.[476]

1.16.4. Darbelerin Algoritması

Türkiye'deki darbeler birden fazla tarihsel olayın tekerrürüyle gerçekleşmiştir. 1960 – 1980 sürecinde yaşananlar incelendiğinde bu durum görülmektedir. 27 Mayıs İhtilali'nde Türkiye'de devalüasyon yaşanmıştı.[477] Protestoların düzenlendiği dönemde polisin yetersiz kalması, askere ihtiyaç duyulmasına neden olmuştu. Fakat bu gibi olaylar için yetiştirilmemiş askerin halkın sorunlarıyla yüz yüze gelmesi müdahalenin halk tabanını oluşturmuştur. 1960 öncesinde İsmet Paşa'ya fiziki saldırılar

[472] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 8 Aralık 1980, s. 394 – 396.
[473] "Ruslar Polonya Sınırına 480 Bin Asker Yığdı", *Tercüman*, Sayı: 6777, 10 Aralık 1980, s. 1- 9.
[474] "Polonya İçin Kırmızı Telefon Kullanıldı", *Tercüman*, Sayı: 6778, 11 Aralık 1980, s. 1- 4.
[475] "AET Polonya'ya Gıda Yardımı Yapacak", *Tercüman*, Sayı: 6781, 14 Aralık 1980, s. 4.
[476] "Sovyetler Papa'ya Şartlı Teminat Verdi", *Tercüman*, Sayı: 6785, 18 Aralık 1980, s. 1- 4.
[477] Mehmet Evsile, "Demokrat Parti'nin İktisadi İstiklal Mücadelesi", *Amasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Haziran 2018, s. 69.

düzenlenmekteydi.[478] 12 Eylül sürecinde de benzer şekilde siyasi suikastler yaşanmış, geçmişteki olaylar tekrar etmiştir.

27 Mayıs ve 12 Mart öncesi hükümetleri, bu dönemlerdeki ekonomik zorluğu aşmak için SSCB ile ticari ilişkiler kurmak istemiştir. Bu durum ABD için olumsuz bir gelişmedir. Çünkü ABD'nin, Türkiye ile yaptığı ekonomik antlaşmalar savunma doktrini içerisinde kabul edilmekteydi.[479] Türkiye'nin böyle ilişkiler kurması, uzun vadede ABD ile uzaklaşmaya sebep olacağından tehlikeli görülmüştür.

Anayasa tartışmaları da her askeri müdahale öncesi yaşanmıştır. 27 Mayıs öncesi CHP, özgürlükler kısıtlandığı gerekçesiyle anayasa değişikliği istemekteydi. 12 Mart ve 12 Eylül öncesinde AP, fazla özgürlüklerin çatışmaya neden olduğu düşüncesiyle anayasa değişikliği talep etmiştir.[480] Bu dönemler aynı zamanda cumhurbaşkanlığı tartışmalarının da yaşandığı yıllardır.

1.16.6. 12 Eylül'e Yönelik Ciddi İddialar

12 Eylül'e getirilen en ciddi eleştiri *"Amerikancılık"* iddiasıdır. Darbenin ilk günlerinde ABD'den onay alınıp alınmadığı Evren'e sorulmuş, kendisi reddetmiştir. Bu konudaki iddiaların önemli bir kaynağı Sedat Ergin'in 12 Eylül 1990 tarihli *"ABD'nin Umudu Özal'dı"* başlıklı *"Amerikan Gizli Belgeleri'nden"* alınan yazısıdır. Burada *"Özal'ın kabinede görev alması konusunda "askerlerle pazarlık ettiğine" ilişkin olarak Ulusu hükümetinin kurulmasından önce Amerikan büyükelçisine bilgi verdiği"* yazmaktadır. Özal'ın askerlerle çalışmaya istekli olduğu ve MGK'ya ön koşullar sunduğu ABD belgesi *"Freedom Of İnformation Act"* (Bilgiye Ulaşma Özgürlüğü Yasası) çerçevesinde sınırlı olarak açılmıştır. Bu yazıda ABD Büyükelçisi James Spain'in söylediği; "*MGK'nın Demirel Hükümeti'nin ekonomik programını aynen uyguladığı"* bilgisi yer almaktadır. Büyükelçi'nin; *"Özal'ın ekonomik programının düzlüğe çıkıp sonuç getirebilmesinin en az 3 – 4 yıl alacağını bildirdiğini"* yazmıştır. [481]

1974 – 1977 yılları arasında CIA'in Ankara Büyükelçiliği'ndeki istasyon şefliğini yapmış Paul Henze de 12 Eylül Darbesi'nin yaşanmasını ABD'nin sempatiyle

[478] Mehmet Ali Birand, Can Dündar, Bülent Çaplı, Demirkırat, *Milliyet Yayınları*, Birinci Baskı, Haziran 1991, s. 160.
[479] Selim M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik Ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*, Cilt: 9, Sayı: 34, Yaz 2012, s. 52.
[480] Edibe Gezgin, "Öncesi ve Sonrasıyla 12 Eylül 1980 Darbesi'nin Türk Basınına Yansımaları", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2013, s. 7.
[481] Sedat Ergin, "ABD'nin Umudu Özal'dı", *Hürriyet*, 12 Eylül 1990, s. 27.

karşıladığını belirtmiştir.[482] Henze daha sonra Ulusal Güvenlik Konseyi'nde (UGK) Brezinski'yle çalışmış etki ajanlığı yapmıştır. Henze, 30 Ocak 1978 tarihli notunda ABD'den hoşlanmayan *"genç subaylara"* dikkat çekmiş, emir komuta zinciri dahilinde yapılacak bir darbenin *"istikrar sağlayıcı"* olacağını yazmıştır. 12 Eylül için söylediği *"our boys did (bizim çocuklar yaptı)"* ifadesiyle gündeme gelmiştir. [483]

12 Eylül'e getirilen bir diğer eleştiri eğitim hakkındadır. Atatürk'ün geçmişte biçim ve özde milli, bilim ve tekniği ön plana çıkaran bir eğitim anlayışını benimsemişti.[484] Eğitimi dini otoritenin baskısından kurtararak laik hale getirmişti.[485] Bu durum ilk defa NATO'ya giriş sürecinde değişmiştir. 18 Mart 1950 tarihli *Resmi Gazete*'de 4'ü Türk 4'ü ABD'li olmak üzere eğitim komisyonu kurulduğu yazmaktadır. 5. Madde'de ABD'li olan *"Komisyon Şefi"* kati rey verme hakkına sahiptir.[486] Bu şekilde Atatürk'ün Milli Eğitim Politika'sı değiştirilmiştir.

1982 Anayasası'nın getirdiği eğitim anlayışını da kimi kaynaklar şovenist olarak görülmektedir. 24. Madde'deki ilkokullarda zorunlu din eğitimi uygulaması getirilmiştir.[487] 42. Madde'de din eğitiminin Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun, çağdaş bilim esaslarına yapılması yer almaktadır. Bazı görüşler 1982 Anayasası'nın din dersi uygulamasını *"cemaatçi hiyerarşik İslam'ı, otoriter devletçi Kemalizm'e yardıma"* çağırmak olarak kabul etmiştir. 12 Eylül'ü gerçekleştirenler ise din dersi koyma sebebini gençleri sosyalizm, kültürel ve siyasal liberalizm gibi *"zararlı"* akımlardan korumak için yaptıklarını söylemektedirler.[488] Atatürk'e karşı olan kesimin din ideolojisiyle daha fazla düşmanlık yapacağı beklentisi ve laik Türkiye ile din devleti anlayışlarının birbiriyle çatışacağı endişesi mevcuttur. Zorunlu din dersi uygulaması 2007'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gitmiş ve sözleşmenin ikinci maddesine aykırı olduğu belirlenmiştir. Çünkü yalnızca Sünni inanışı anlatılmakta, Alevi inanışı anlatılmamaktadır.[489]

Diğer bir düşünce 12 Eylül'ün eğitimde getirdiği kanunları ABD'nin SSCB'ye karşı geliştirdiği *"Yeşil Kuşak"* projesi bağlamında değerlendirmektedir.[490] Bu proje Carter'a ait olsa da 1956'daki ABD Dışişleri Bakanı Dulles de benzer görüşleri

[482] Paul B. Henze, *Türkiye ve Atatürk'ün Mirası*, Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2003, s. 100 – 101.
[483] Mehmet Akif Okur, "Türkiye – ABD İlişkilerinin 12 Eylül Kavşağı: Amerikan Belgeleri Darbe Hakkında Ne Anlatıyor", *Uluslararası Hukuk ve Politika,* Cilt. 10, Sayı: 40, 2014, s. 70 – 74.
[484] Fethi Gözler, *Atatürk İnkılapları*, İnkılap Kitapevi, 2. Basım, İstanbul, 1985, s, 161 – 165.
[485] Ali Güler, *Türk Eğitim Politikalarının Tarihsel Süreci*, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004, s. 87.
[486] *Resmi Gazete*, Sayı: 7460, 18 Mart 1950, s. 18117.
[487] Hasan Cemal, *12 Eylül Günlüğü – Tank Sesiyle Uyanmak*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1986, s. 344.
[488] İsmail Kaplan, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s. 306 – 307.
[489] Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 20. Baskı, Bursa, Ağustos 2016, s. 69.
[490] Cengiz Özakıncı, *İblisin Kıblesi*, s. 255.

savunmuştur.[491] Carter ve Brezinski bu fikrin halefleridirler. 1973'teki Milli Eğitim Temel Yasası'nın 31. Maddesi değiştirilerek liseleri bitirenlerin yalnızca eğitim gördüğü alanda yüksek eğitim yapma yasası 16 Haziran 1983'te değişmiştir. Dini eğitim alan kişilerin diğer alanlara geçme hakkının verilmesinin devlette cemaatleşmeyi getireceğinden bahsedilmektedir.[492] İlgili madde *"hangi programları bitirenlerin hangi yüksek öğretim kurumuna girecekleri Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Eğitim Kurumu tarafından tespit edilir"* şeklindedir.[493] Bu iddia ilk olarak öldürülmeden iki gün önce 22 Ocak 1993'te Uğur Mumcu tarafından kaleme alınmıştır. İmam hatip liselerini bitirenlerin yalnıza onda birinin mesleğini yaptığını geri kalanların emniyet müdürü, savcı, yargıç ve subay olacaklarını söylemiştir. Bunun olmasını sağlayanların Atatürkçü iddiasında bulunan 12 Eylül yönetimi olduğunu yazmıştır.[494] Bu bağlamda 1980 sonrasında pek çok yazar radikal İslam'ın güçlendiğini söylemiştir.[495]

Bu gibi yorumlara göre *"12 Eylül "Atatürk ve İslam janrı üretmiştir."* [496] Atatürk dindar biri gibi gösterilerek yeni bir sentez oluşturuluyordu. Atatürk düşmanlığı onun gölgesiyle maskelenmiştir.[497] 12 Eylül'ün 27 Mayıs'tan sonra getirilmiş bütün serbestlikleri karşı olduğu özgürlüklerin kısıtlandığı iddia edilmektedir.[498] 1961 ve 1982 Anayasaları karşılaştırıldığında bu durumun doğru olduğu görülebilir.

Korkut Boratav; Türkiye'nin sosyal dönüşümünde burjuvazinin 1977 – 1979 krizinde Ecevit iktidarını yıktığını, 1980 – 1983 arasında askeri rejimle bütünleştiğini, sonradan Özal'ı desteklediğini söylemektedir. TÜSİAD, TİSK, TOB gibi kuruluşların hükümet aleyhtarı propagandasını hatırlatmaktadır. Ecevit'in *"bize IMF ya da ABD değil, iş adamlarımız oyun oynadı"* sözünü benimsemektedir.[499] 12 Eylül'ün kültür ve eğitim politikalarının hedefine (Atatürkçülük) uymadığı, halkı etki bombardımanına tutuğu kabul edilmektedir.[500]

1.16.7. İşkence İddiaları

[491] Cengiz Özakıncı, *İrtica 1945 – 1999*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 98 – 99.
[492] Özakıncı, *İrtica,* s. 110 – 11. , Cengiz Özakıncı, *İblisin Kıblesi*, s. 263.
[493] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 9, 16 Haziran 1983, s. 351.
[494] Uğur Mumcu, "Gözlem", Cumhuriyet, Sayı: 24579, 22 Ocak 1993, s. 17.
[495] Ümit Cizre, *Muktedirlerin Siyaseti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 81 – 84.
[496] Mehmet Ö. Alkan, *Osmanlı'dan Günümüze Darbeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017, s. 295.
[497] Alkan, s. 296 – 297.
[498] Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitapevi, 23. Basım, İstanbul, 1999, s. 119.
[499] Korkut Boratav, *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm",* İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 72 – 73.
[500] Milay Köktürk, *Devlet ve Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 251.

12 Eylül yargılamalarında işkence iddiaları pek çok kişi tarafından dile getirilmiş, gazetelerde de yer bulmuştur. AET de bu iddiaların peşine düşmüş, Türkiye'nin AET üyeliği incelenirken Steiner Raporları'yla bu konu tartışılmıştır. İsveçli Demokrat Gradin ve Norveçli İşçi Partili Aasen bu raporlarla Türkiye'nin birlik üyeliğinden çıkarılmasını savunmuşlardır. Alman Hristiyan Demokrat Müller ise Türkiye'deki aşırı sağ – sol kavgasına dikkat çekmiş, hükümetin bu gibi ferdi olaylarla suçlanamayacağını söylemiştir. AET Komisyonlarına göre yargılamalarda işkence uygulanmakla birlikte sayılar net değildir.[501] Bu raporlarda üç ay boyunca hakim karşısına çıkmadan gözaltında bulunanların varlığı da soruşturmalardaki sıkıntıyı ortaya koymuştur.

Başbakan Ulusu işkence iddialarını reddetmiştir. 68 işkence iddiasının 40'ı hakkında soruşturulmanın sürdürüldüğünü açıklamıştır. 14 iddianın soruşturulduğu ancak asılsız çıktığını belirtmiştir. Soruşturmaların işkence gördüğü iddia edilen kişilerin kimliğine bakılmaksızın yapıldığını söylemiştir. Nihat Erim suikastıyla yargılanan ve hücresinde ölü bulunan kişiyi örnek göstererek bu açıklamasını desteklemiştir.[502] Hükümet iddiaları reddetse de pek çok kişinin iddiaları bu dönemde basında yer almıştır. Disk Genel Sekreteri Fehmi Işıklar da ifadelerinin işkence altında alındığını belirtmiştir.[503] Kasım 2012 tarihli Meclis Araştırması Komisyonu Raporu'nda bu iddialar doğrulanarak rakamlarla açıklanmıştır.[504]

[501] Altan Öymen, "Bu Köşeden", *Cumhuriyet*, Sayı: 20300, 9 Şubat 1981, s. 7.
[502] "Ulusu Türk Ekonomisi Doğru Yolda", *Cumhuriyet*, Sayı: 20224, 15 Mart 1981, s. 1 – 5.
[503] "Işıklar: İfadem İşkence Altında Alındı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20835, 5 Ağustos 1982.
[504] *TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Cilt: 1, Sayı: 376, Ankara, 2012, s. 376.

II. BÖLÜM

Darbenin İlk Yılı

2.1. Anayasa ve Seçim Gündemi

MGK Başkanı Evren, Gaziantep, Kahramanmaraş, Antakya gezisine çıkmış, halka yaptığı konuşmada; *"Alevi – Sünni ayrımı ile aranıza nifak sokmak isteyenler cezalarını çekiyorlar, daha da çekecekler"* demiştir. Geri kafalı din adamlarına güvenilmemesi gerektiğini söyleyerek ırkçılık yoluyla vatanı bölmek isteyenlere tepki göstermiştir.[505]

12 Eylül sonrasında yurt dışına çıkmış ve haklarında davalar açıldığı için geri dönmeyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda MGK, 403 sayılı Vatandaşlık Yasası'nın bazı maddelerini değiştiren ve 2 ek fıkra ekleyen tasarıyı kabul etmiştir.[506]

Demirel ve Ecevit mart ayı itibariyle hükümetin seçim programını açıklaması konusunda demeçler vermeye başlamıştır. İki lider de demokrasiye ilişkin kaygılarının olmadığını belirtirken, Demirel; *"Seçimde çoğunluğu alacağına"* inandığını söylemiş, Ecevit; *Bir takvim açıklamaları için askeri yönetimin sıkıştırılması gerektiğini"* ifade etmiştir.[507] Bu açıklamalardan kısa süre sonra Federal Almanya Parlamento Heyeti Başkanı Türkiye'ye gelmiştir. Evren tarafından kabul edilen başkandan, Türkiye'nin seçim takvimi konusunda soru sormaması rica edilmiştir.[508] Evren, 31 Mart'ta *Newsweek Dergisi*'ne verdiği bir demeçte, Demirel ve Ecevit'in yapılacak seçimlerde yönetimde yer almalarının doğru olmadığını söylemiştir.[509]

1981 yılının mart ayında Türkiye, AET'ye tam üyelik başvurusu için çalışmalar faaliyette bulunmaktadır. MGK'nın düzenlediği iki brifing sonucunda Dışişleri Bakanlığı AET'ye katılmak için görüş bildirirken, DPT karşı çıkmıştır. Görüş birliği sonucunda AET'ye katılma kararı alınmıştır. AET katılma kararı için önceden belirlendiği fakat hükümetlerin farklı görüşleri sebebiyle gerçekleştirilemediği açıklanmıştır. Evren, MGK Üyeleri ve bakanların gerçekleştirdiği bu toplantıda:

---

[505] "Evren: Köken Ayrımı Güdenler İhanet İçinde", *Cumhuriyet*, Sayı: 20278, 18 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[506] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 2, 13 Şubat 1981, s. 262. ; "Çifte Vatandaşlık Esası Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20306, 15 Şubat 1980, s. 1 -7.
[507] "Ecevit ve Demirel'in Demokrasiye Dönüş Süreleri İçin Düşünceleri Farklı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20325, 6 Mart 1981, s. 1 – 7.
[508] "Mertes: Demokrasiye Dönüş Konusunda Genel Bilgi Aldık", *Cumhuriyet*, Sayı: 20326, 7 Mart 1981, s. 1 – 7.
[509] "Ecevit ve Demirel'in Mecliste Görev Almaları Doğru Değil", *Cumhuriyet*, Sayı: 20350, 31 Mart 1981, s. 3.

"Türkiye, tam üyelik için hemen topluluğa başvurmayacak. Resmi başvuru parlamenter düzene geçildikten sonra gerçekleştirilecek, Bununla birlikte tam üyelik hedefi için gerekli çalışmalar şimdiden başlatılacak"[510]

Evren, 24 Temmuz Diyarbakır'daki konuşmasında, Kurucu Meclis Yasası'nın çıkarılmasıyla birlikte, demokrasiye geçişin ilk adımının atıldığını söylemiştir. İlk, ortaöğretim ve liselerde zorunlu din dersinin getirileceğini açıklamıştır.[511] Yeni Anayasa'nın hazırlanması için oluşturulmakta olan Danışma Meclisi'ne 15 Ağustos'tan sonra başvuru süresi sona ermiştir. Alınan başvuru sayısı 6 bindir.[512]

1981 yılının sonunda Evren, Anayasa Referandumu'nun 1982 Kasım ayına kadar yapılacağını açıklamıştır. Seçimler için belirlenen dönem ise en erken 1983 sonbaharı, en geç 1984 ilkbaharı olarak duyurulmuştur.[513]

2.2. Ekonomi

2.2.1. Kredi ve Faiz Gelişmeleri

1981 yılının ekonomi alanındaki ilk gelişmesi AET ile görüşülmekte olan gümrük indirimi meselesidir. AET tarafından üretilen ürünlere Türkiye'nin gümrük indirimine gitme kararı Maliye Bakanlığı'ndan gelen itiraz sebebiyle ertelenmiştir. 6 Ocak'ta, AET ile başlayacak uyum görüşmeleri öncesinde bu kararın kabul edilmesi düşünülmüşken, ekonomik durum buna uygun değildir.[514]

Ticaret Bakanı Kemal Cantürk, 1958 yılından itibaren uygulanmakta olan dış alımda kota uygulamasının kaldırıldığını söyleyerek liberasyona geçildiğini bildirmiştir. 1981 yılında yapılacak olan 9 milyar doların %22,2'si yatırım malları, %75'i ara malı ve hammadde, %2,8'i ise tüketim maddesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca 3 milyar doları ise ticarete ayrılmıştır.[515]

13 Ocak tarihli habere göre; Dünya Bankası'nın Türkiye'nin uygulanmakta olduğu 24 Ocak Kararları'na endişeyle baktığı yer almaktadır. Türkiye'nin, Dünya Bankası ve IMF'nin bütün reçetelerini uygulamasına rağmen durumun iyiye gitmediği belirtilmiştir.[516] *Cumhuriyet Gazetesi* yazarı Ali Sirmen, 24 Ocak Kararları'nı Turgut Özal'ın IMF'nin istediği önlemlerin de ötesinde uyguladığını söylemiştir. Sirmen'e göre IMF yabancı bankalardan iki istekte bulunmuştur. Bunlardan birincisi Türkiye'nin

[510] "Türkiye AET'ye Tam Üye Olmak İçin Hazırlığa Başlıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20349, 30 Mart 1981, s. 1 – 7.
[511] "Demokrasiyi Kurmanın İlk Perdesi Kapandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20465, 24 Temmuz 1981, s. 1 – 9.
[512] "Danışma Meclisine Başvuru Süresi Bitti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20486, 16 Ağustos 1981, s. 1 – .
[513] "Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren Açıkladı", *Cumhuriyet,* Sayı: 20620, 31 Kasım 1981, s. 1 – 9.
[514] "AET Gümrük İndiriminde Anlaşmazlık", *Cumhuriyet*, Sayı: 20261, 1 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[515] "Dışalımda Kota Sistemi Kaldırıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20262, 3 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[516] "Dünya Bankası ve IMF Türkiye'nin Ekonomik Durumunu Birlikte Görüşecek", *Cumhuriyet*, Sayı: 20273, 13 Ocak 1981, s. 1 – 7.

borçlarının ertelenmesi, ikincisi Türkiye'ye kredi açılmasıdır. Ancak *"OECD çevrelerinin Türkiye'ye verilecek kredi desteğinin geçen yılkinden düşük olduğu anlaşılmaktadır"* denilmiştir.[517] IMF, Türkiye'ye ancak 126 milyon dolar kredi vermeyi kabul etmiştir. 1980 yılı Haziran'da yapılmış antlaşmaya göre, 3 yılda toplam 600 milyon dolar kredi Türkiye'ye verilecektir.[518]

Türkiye dışarıda kredi ararken içeride bankaların faiz oranları tartışmaya açılmıştır. Küçük bankalar, büyük bankaların düşük faiz isteklerine tepkiyle yaklaşmaktadır. Bankalar altı aylık tasarruf mevduatına %42, bir yıllık mevduata ise %50 faiz uygulayacaktır.[519] Özal faiz oranının yüksek olmasının enflasyonu önleyeceğini söylemiştir;[520]

> *"Faiz oranlarının yükselmesi enflasyonu yakalaması zaman içinde bankaların mevduatlarını arttıracaktır. Böylece, bankaların topladıkları mevduata ve öteki kaynaklara dayanarak açtıkları kredilerin masrafı azalacaktır. İstikrar programını yürürlüğe koyduğumuzda, kredi yoktu. Kredinin yokluğu pahalı krediden kötüdür. Kredi yoksa, bankalar karaborsa kredi verir."*

3 Mart 1981'de 2422 sayılı "506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunda" değişiklik yapılmıştır. İşçilerden kesilen malüllük, yaşlılık ve ölüm payları %7'den %9'a çıkarılmıştır. Toplamda işçilerin payı % 14'e çıkarılmıştır. İşverenlerin ödediği prim oranı %21,5 - %27'ye çıkarılmıştır.[521]

2.2.2. Banka ve Bankerlerin Faiz Yarışı

Faiz oranları serbest bırakılsa da düzenleme yapılması için *"Centilmenlik Antlaşması"* yapılmak istemiştir. Bankerler antlaşmayı kabul etmeyerek daha yüksek faiz vermektedir. Dönemin ünlü bankerlerinden olan Banker Kastelli Yönetim Kurulu Başkanı Cevher Özden, kendisi haricindeki bankerlerin ceplerini doldurmayı düşündüklerini iddia etmiş, kendisinin tasarrufçunun parasını değerlendirdiğini, sanayiciye finansman sağladığını söylemiştir. *"Bundan sonra ben de istediğim gibi yürütürüm işlerimi, piyasayı da kimseye kaptırmam"* demiştir. Meban Genel Müdürü Mehmet Gün Çalıka; *"Bankerlerin birleşerek faiz oranlarını saptamaları, tasarruf sahiplerinin verim oranlarını ayarlamaları doğru olmaz kanımca. Bu bir kartel anlamına gelebilir"* demiştir.[522]

---

[517] Ali Sirmen, "24 – 25 Ocak IMF", *Cumhuriyet*, Sayı: 20285, 25 Ocak 1980, s. 3.
[518] "IMF'den Sağlanan 126 Milyon Dolar Kredi Merkez Bankası Hesabına Geçti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20291, 31 Ocak 1980, s. 1- 7.
[519] Bankaların Yeni Faiz Uygulaması Bugün Başlıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20293, 2 Şubat 1980, s. 1- 7.
[520] "Özal'a Göre Faizlerin Yükselmesi Enflasyonu Önleyecek", *A.g.g.*, s. 1.
[521] Ferhat Akyüz, *Türkiye'de Kapitalizmin ve Sosyal Güvencesizliğin İnşası,* Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2011, s. 153.
[522] "Banker Kastelli", *Cumhuriyet*, Sayı: 20300, 9 Şubat 1980, s. 1- 5.

Piyasa serbest de olsa faiz konusunda antlaşma yapılmasını piyasanın kendisi talep etmiştir. Bankerler yüksek faiz vererek bankalardan fazla mevduat almaktadır. Ancak bu durumun ne kadar sürdürülebilir olduğu bir yıl sonra yaşanan banker krizinde ortaya çıkmıştır. Centilmenlik Antlaşması yapanlar da *"özel tarife"* adı altında bu antlaşmaya uymamıştır. Banka ve bankerlerin faiz yarışı bu konudaki reklamlarda patlamalar yaşanmasına neden olmuştur.[523] Diğer yandan bankaların faiz arttırmasının kredi oranlarını yükselttiğini gören hükümet Merkez Bankası'nın reescont kredisi oranlarını yükseltmiştir. Böylelikle bankaların ucuz kaynak bulmasının önüne geçilmiştir.[524] Yani bir şekilde yine piyasaya müdahale edilmiştir.

Banker Kastelli tahvil ve hisse satışlarında da bankalarla yarışa girmiştir. Cumhuriyet Gazetesi haberine göre; 1980 yılı boyunca sermaye piyasası *"Kastelli Olayı"* yaşamıştır;[525]

> *"Çeşitli büyük holdinglerin tahvillerinin satımını üstlenen ve satışlarda şirketlerin güvencelerine bir de Kastelli Güvencesini ekleyen bu banker kuruluşu, bankalarda faizlerin yüzde 36'ya yükseltilmesinin hemen ardından yüzde 41; yüzde 42'ye yükseltilmesinin hemen ardından yüzde 47,5; yüzde 50'yi bulmasından hemen sonra da 55 gibi oranlarda faiz uygulamaya başladı."*

Bir bankerin bu oranda faiz vererek kazanç elde etmesi ilginçtir. Ya da verilen faiz gelen müşterinin mevduatından karşılanmaktadır. Ancak durum böyleyse neden inceleme yapılmadığı önemli bir sorudur. Gerçekten sürdürülebilir bir sistem olsa dahi tekelleşmenin önüne geçmek için sınır koyulabilirdi. Fakat serbest piyasanın ekonomiyi canlandıracağı düşüncesi müdahaleye engel olmuştur.

24 Ocak uygulamalarını bir kısım sanayiciler destekleyici bulsa da eleştirenler de çoktur. Eleştirilerin bir kısmı ekonomik anlayışın sürdürülmesi gerektiğini söyleyenlere yöneltilmiştir. Ankara Sanayi Odası'nda yapılan toplantıda, sanayiciler Türkiye'nin mutlaka dışa açılması ve enflasyonun önlenmesi gerektiğini söylenmiştir. Küçük işletmelerin batma noktasına gelmesi, ekonomide yaşanan durgunluk sebebiyle devletin yönlendirmesiyle *"Fon Tasarısı'nın"* oluşturulması istenmiştir. Ticaret Bakanı Kemal Cantürk; *"Ekonomik kalkınma bizim temel sorunumuzdur. Bunun aracı da plandır. Plan disiplini ve planın varlığı önemlidir"* ifadesinde bulunmuştur. Aslında hükümet ekonomideki sıkıntılara rağmen 24 Ocak Kararları'nı kararlılıkla uygulayacağını her fırsatta belirtmiştir.[526]

---

[523] "24 Ocak Uygulaması Faiz Virajını Nasıl Dönecek", *Cumhuriyet*, Sayı: 20306, 15 Şubat 1980, s. 5.
[524] "Faiz Yarışı Denetimde", *Cumhuriyet*, Sayı: 20308, 17 Şubat 1980, s. 1 -7.
[525] "Faiz Yarışında Bankalara Karşı Bankerler", *A.g.g.*, s. 5.
[526] "Özel Sektör Alınan Ekonomik Önlemlerden Hoşnut Değil", *Cumhuriyet*, Sayı: 20326, 7 Mart 1981, s. 1 – 7.

2.2.3. İnşaat Sektöründeki Durgunluk ve Ekonomideki Sorunlar

Ekonomik durgunluğun inşaat sektöründe kendini göstermesiyle demir stokları 400 bin tona kadar artış göstermiştir. Büyük üreticiler bu stokları Orta Doğu Devletleri'ne satmak için büyük çaba göstermiştir.[527] İnşaat sektörünün yanında emlak sektörü de ciddi bir durgunluk yaşamaktadır. Yıllık açığı 300 bin konut olan Türkiye'de, 70 bin konut boş beklemektedir. Bu durum şöyle açıklanmaktadır;[528]

> *"24 Ocak Kararları ve faizlerin serbest bırakılması ile tasarrufçu parasının değerini bilmiş, bu nedenle altına, gayrimenkule olan alaka azalmış, Fiyatlarda büyük bir düşüş kaydedilmiştir. Bir gayrimenkule sahip kişinin bundan aldığı rant yılda 5 – 6'yı geçmezken, aynı gayrimenkulü paraya çevirdiği taktirde eline yıllık yüzde 50'ye kadar faiz geçebilmektedir."*

İnşaat sektöründeki durgunluğun giderilmesi için 15 Nisan tarihinde Başbakan Ulusu; MGK'ya sunulan konut yasasını sunmuş, vatandaşa uzun vadeli ve düşük faizli konut kredisi verileceğini açıklamıştır.[529]

MGK tarafından kabul edilen kanuna göre 1 Mayıs 1981'den sonra yeni vergi yasasıyla TRT'nin verdiği reklamlar "*İlan ve Reklam Hizmetleri Vergisi"* adı altında vergiye tabi tutulmuştur. Aynı zamanda elektrik ve havagazından alınan vergi oranları arttırılmıştır. Önceden konutlarda 1 kuruş olan elektrik vergisi 10, 3 olan vergi 30 kuruşa yükseltilmiştir. Bankerler de vergi kapsamına alınmıştır. Hizmet karşılığı ücret gibi isimlendirerek toplanan paralar *"Banka Muameleleri Vergisi"* kapsamına alınmıştır. Vergi oranları yüzde 15'dir.[530]

1 Mayıs 1981 tarihinde Merkez Bankası Başkanı Osman Şıklar; *"ülkenin bir yılda piyasa ekonomisi koşullarına beklenmedik bir uyum sağladığını, uluslararası piyasalarla ilişkilerin ve gelişmelerin hızlandığını söyleyerek"* dolar kurunun günü gününe yayımlanması kararının hükümet tarafından benimsendiğini açıklamıştır.[531] Bu tarihte dolar kuru alış: 100,45; satış: 101,80'dir.[532] Dolar kuruyla zamlanan ürünlerdeki sıkıntılar, bu işlemi gerekli kılmıştır.

Türkiye ve SSCB arasında mevcut Kliring Antlaşması'nı feshedilerek serbest döviz uygulamasına geçme çalışmaları yapılmaktadır. Bunun için Dışişleri Bakanlığı Ekonomik İşler Dairesi Başkanı Umut Arık görevlendirilmiştir.[533]

---

[527] "İnşaat Sektöründeki Durgunluk Demir Stoklarını 400 Bin Tona Ulaştırdı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20348, 29 Mart 1981, s. 5.
[528] Deniz Som, "70 Bin Boş Konut Alıcı Bekliyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20360, 10 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[529] Selim Yalçıner, "Ulusu: Düşük Faizli Konut Kredisi Verilecek", *Cumhuriyet*, Sayı: 20366, 16 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[530] "Gider ve Gümrük Vergilerinin Kapsamı Genişletildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20368, 18 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[531] "Döviz Kurları Her Gün TV'de Yayımlanacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 20382, 1 Mayıs 1981, s. 1 – 7.
[532] "ABD Doları", *Cumhuriyet*, Sayı: 20385, 5 Mayıs 1981, s. 1 – 7.
[533] *BCA*, 451, 471, 9, 14.05.1982.

Doların yükselişiyle birlikte benzin fiyatına 4 lira zam yapılmıştır. Buna göre normal benzin: *"64, süper benzin: 71, motorin ve gazyağı: 45 liraya"* yükselmiştir.[534] Zamlardan birkaç gün sonra benzine tekrar 5 lira zam yapılarak 64 liradan, 69 liraya çıkmıştır. Demir çelik ürünleri fiyatı %5 arttırılmış, 12 kilogramlık tüpe 40, piknik tüpüne 10 lira zam gelmiştir.[535]

1981 yılı ağustos ayına kadar geçen süreçte; ülkede yaşanan yüksek enflasyon, kur artışı gibi sorunları, kendisiyle yapılan mülakatta Özal şu şekilde değerlendirmiştir;[536]

> *"Artık yavaş yavaş beynelminel piyasaya gitmek gerek. Ekonomi politikamızı değiştirirsek ne kimseden para alabiliriz, ne de kendi imkanlarımızı kullanabiliriz."*
>
> *"Sanıyorum ki artık mekanizmayı serbest bırakmak noktasına geldik. Normal noktaya geldik, tabi bu konuya müdahale etmek normal değil, şimdi işyeri kapanma korkusu azaldı. Serbest bıraksak bazı işlerleri kapansa bile çok azı kapanır. Üstelik yeni iş sahaları da yavaş yavaş açılıyor. (işçi çıkarmayın) sınırlaması devam etmemeli."*
>
> *"Ekonomi politikanıza itiraz var mı sorusuna: Hükümet içinden itiraz yok. Herkes başka çare olmadığını, takip edilen politikanın en doğru politika olduğunu kabul etmiş durumda. Özel sektörden, iş aleminden zaman zaman sesler geliyor."*

Hükümet ekonominin düzeltilmesi için Atatürk'ten sonra ilk kez Türkiye İktisat Kongresi yapmaya karar vermiştir. 2 – 7 Kasım tarihleri arasında yapılacak kongrenin açılışına Devlet Başkanı Evren, Başbakan Ulusu tarafından davet edilmiştir.[537]

1981 yılı kasım ayında DPT temsilcilerinin Brüksel'de yaptığı Ortak Pazar görüşmesinde Türkiye'nin pamuk ipliği ihracatına kota getirilmesi gündemdedir. İtalya zaten uygulamaya koymuşken, AET de benzer bir karar alacağını açıklamıştır. Türkiye, pamuk ipliği dış satımından 600 – 700 milyon dolar tutarında ihracat geliri elde etmektedir. AET yetkilileri İzmir, İstanbul, Mersin'deki üç büyük fabrikada incelemelerde bulunmuş, ihracat maliyetlerinin altında üretim yapıldığı belirtilmiştir.[538] Yunanistan'ın şikayetiyle AET, üzüm fiyatında Yunan üzümünün satış fiyatını temel almaktadır. Aradaki fark ithalatçı firma tarafından tahsil edilecek olmasına rağmen Yunan üzümüne fon uygulandığı belirtilmektedir.[539] Bu sebeple uzun vadede destek alamayan ve yakıt maliyeti yükselmekte olan Türk üreticisi zarar edecektir. AET'nin açıklamalarıyla ucuz işgücüyle ihracat patlaması hayalleri suya düşmüştür.

Ekonomik sıkışıklık ve yüksek enflasyona katlanılması gerektiği söylenirken, bir kısım kitleler bankerleri toplumun enflasyon karşısındaki ezilmesinde kurtarıcı gibi

---

[534] "Benzinin Litresine 4 Lira Zam Yapıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20438, 27 Haziran 1981, s. 1 – 7.
[535] "Benzine 5 Motorine 3 Lira zam yapıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20477, 7 Ağustos 1981, s. 1 – 7.
[536] "Turgut Özal: İşçi Çıkarmak Artık Serbest Bırakılmalı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20501, 31 Ağustos 1981, s. 1 – 9.
[537] *CBA*, 7-5-26, 22-1, 26.10.1981.
[538] "Sedat Ergin, "AET Türk İpliğine Karşı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20584, 25 Kasım 1981, s. 1 – 9.
[539] "AET İplikten Sonra Üzüme De Vergi Getirdi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20597, 8 Aralık 1981, s. 5.

görmektedir. Osman Ulugay, "*Ekonomi Notları*" başlıklı köşe yazısında şunları söylemiştir;[540]

> *"Halkın enflasyona karşı korunması konusunda ilginç bir boyutu da banka ve banker faizleri üzerinde yoğunlaşan tartışma oluşturuyor. Bu arada çaresiz halk kitlelerini uygulanan gaddar reçetelerin etkilerinden kurtarmak için tek çarenin banker faizlerinin yüksek tutulması olduğunu ileri süren ilginç kuramlara da rastlanıyor…"*
>
> *"Gerçekten orijinal olan bu mantığa göre halen Türkiye'de en toplumcu kişiler, hiç kuşkusuz ki bankerler. Bankerlerin içinde biraz hesap - kitap yapıp yüzde 50 - 60 faiz verenler daha az toplumcu, yüzde 100 – 120 faiz verenler daha çok toplumcu. Halktan böylesine astronomik vaatlerle toplanan paraların nereye yatırıldığı ya da harcandığı önemsiz."*

Hükümet de benzer bir tavırla bankerliğe dur demenin tasarrufçunun üzerinde enflasyon etkisinin arttıracağından bu yola başvurmamıştır. Zaten halkın ciddi bir bölümü yüksek enflasyon sebebiyle tasarruf yapamamaktadır. Bu sırada kimi zaman bankerler ortadan kaybolmaktadır.[541] Banker kaçışları halkı tedirgin etse de kaçanların küçük bankerler olduğuna güvenerek diğer bankerlerden paralarını çekmemişlerdir.

2.3. Devam Eden Yargılamalar

2 Ocak tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre MSP Kilis eski İlçe Başkanı Halil Akkaş, Atatürk'e yönelik geçmişte bulunduğu hakaret eyleminden TCK 163 Maddesi uyarınca 22 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.[542]

12 Ocak 1981 tarihli habere göre 204 Dev Sol örgütü elemanı yakalanmıştır. 4'ü polis, 1'i emekli albay 25 kişiyi öldürmek, 25 kişiyi yaralamak, 6 gasp, 2 soygun ve çok sayıda kundaklama olayına karıştıkları tespit edilmiştir. Örgüt'ün öldürmeyi planladığı 3000 kişinin özel arşivi ele geçirilmiştir. Ankara'da 22 işyeri işlettikleri ve 8 araca sahip oldukları tespit edilmiştir. Operasyon'da örgüte ait 461 bin TL, 45 bin DM, 275 bin TL değerinde çek ele geçirilmiştir.[543]

Erbakan ve MSP Mardin eski Milletvekili Fehim Adak, geçmişte Almanya'da yakalanan Halit Karaman'ın verdiği ifade doğrultusunda, eroin kaçakçılığı suçu hakkındaki yargılamadan beraat etmiştir. [544]

İstanbul'da 8 kişiyi öldüren 40 DHKP-C militanı yakalanmıştır. Aramalarda 1 Kaleşnikof Harp Tüfeği, 2 otomatik tüfek, 22 adet tabanca ve çok sayıda mermi ele geçirilmiştir. Fotoğrafı çekilen militanlar için, *"İstanbul'da yakalanan DHKP-C Savaşçıları adlı yasadışı örgüt üyesi 4'ü kız 40 kişi, önlerinde ele geçirilen silah,*

[540] Osman Ulugay, "Toplumcu Bankerler", *Cumhuriyet*, Sayı: 20589, 30 Kasım 1981, s. 5.
[541] "Kayıp Bankerin Yaşamından Endişe Ediliyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20580, 21 Kasım 1981, s. 1 – 9.
[542] "Atatürk'e Hakaret Eden MSP'li Mahkum Oldu", Cumhuriyet, Sayı: 20262, 2 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[543] "204 Dev Sol'cu Yakalandı", Cumhuriyet, Sayı: 20272, 12 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[544] "Erbakan ve Adak Beraat Etti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20281, 21 Ocak 1981, s. 1 – 5.

mermi, asker ve polis elbiseleriyle görülüyor" ifadesi yer almaktadır. Örgütün elinde asker ve polis üniformaları olması örgütün yapacağı eylemlerin infial yaratma riskini göstermektedir.

Şubat ayının başında Ankara – Kastamonu - Çankırı Sıkıyönetim Komutanlığı, yaptıkları operasyonlarla yasadışı örgütlerin lider kadrolarının tamamının yakalandığını açıklamıştır.[545] Lider kadroların isimleri paylaşılmış, 900'ü aşkın DEV-YOL'cunun ele geçirildiğini bildirmiştir.[546] İzmir ve Uşak'ta 6 kişiyi öldüren 23 kişi ele geçirilmiştir. Çok sayıda silah ve cephaneyle ele geçirilen eylemcilerden; 2'si öğretmen, 1'i mühendis, 11'i işçidir.[547] Bu sıkıyönetim komutanlığı daha sonra 300 Ülkü Ocağı mensubunu daha yakalamıştır. Bunların açıklanan lider kadrolarının isimleri şöyledir; *"Namık Kemal Zeybek, Mustafa Mit, Muhsin Yazıcıoğlu, Hasan Çağlayan, Yaşar Yıldırım…"*[548]

1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı ise, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği (MLSPB) örgütü üyelerini yakalamış, 123'ü tutuklu toplam 139 sanık hakkında dava açılmıştır. 97 öldürme, 100'den fazla yaralama olayına karışmış sanıkların 56'sı idamla yargılanmaktadır.[549] 3. Ordu Bölgesi'nde ise sol örgütlere üye 315 kişi yakalanmıştır. Burada yapılan aramalarda *"159 tabanca, 3 kaleşnikof, 7 mavzer, 30.890 mermi"* bulunmuştur. Ordu ve Çorum'da toprağa gömülü halde; *"2983 tabanca, 13 Sten, 3 kaleşnikof, 141 mavzer, 24.945 mermi ve çok sayıda patlayıcı"* ele geçirilmiştir.[550]

12 Eylül öncesinde İstanbul'da; 156 öldürme, 140 yaralama vakasının sağ eylemciler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Bu olayların soruşturulmasında 1491 kişi yakalanmış ve 552'si tutuklanmıştır. Bu olaylar arasında 16 Mart 1977'de İstanbul Üniversitesi çıkışında öğrencilere yapılan bombalı saldırı ve 7 öğrencinin öldürülmesi olayı da bulunmaktadır. Disk Başkanı Kemal Türkler, *Milliyet Gazetesi* Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi, TRT Prodüktörü Ümit Kaftancıoğlu, CHP İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu ve aralarında profesörlerin de bulunduğu pek çok vakada suçları tespit edilmiştir.[551]

---

[545] "Yasadışı Örgütlerin Lider Kadroları Yakalandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20294, 3 Şubat 1980, s. 1- 9.
[546] "900'ü aşkın Dev – Yol'cu Ele Geçirildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20297, 6 Şubat 1980, s. 1- 5.
[547] "İzmir ve Uşak'ta 6 Kişiyi Öldüren 23 Sağ Eylemci Yakalandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20305, 14 Şubat 1980, s. 1 -7.
[548] "Yakalanan Ülkücülerin Elebaşları Açıklandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20309, 18 Şubat 1980, s. 1 -7.
[549] "MLSPB Eylemcileri İçin Dava Açıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20315, 24 Şubat 1980, s. 1 - 5.
[550] "3. Ordu Bölgesinde 315 Kişi Yakalandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20314, 26 Şubat 1980, s. 1 -7.
[551] "İstanbul'daki 156 Cinayetin Sağ Eylemcilerce İşlendiği Açıklandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20336, 17 Mart 1981, s. 1 – 7.

Soruşturması yürütülen bir diğer gurup ise Apocular adıyla anılan, Güneydoğu Anadolu'da 30'u güvenlik görevlisi olmak üzere 243 kişiyi öldürdükleri saptanan örgüttür. 3150 örgüt üyesinden 2331 kişinin yakalandığı açıklanmıştır. Bunların 97'si idamla yargılanmaktadır. Örgütün 1974 yılında Ankara'da Abdullah Öcalan, Cemil Bayık, Haydar Kaytan ve pek çok üyeyle birlikte *"Ankara Demokratik Yurtsever Yüksek Öğrenim Derneği"* adıyla kurulduğu iddianamede yer almıştır.[552]

MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak'ı öldüren 4 Dev – Sol militanı ve 26 örgüt üyesi yakalanmıştır. Cinayeti işleyen 2 kişinin daha arandığı açıklanmıştır. [553] 17 Dev - Yol'cu hakkında anayasayı yıkmaya teşebbüs ve öldürme vakaları sebebiyle idamı istenmektedir.[554]

2.3.1. MSP Yargılaması

Nisan ayında Erbakan ve 33 arkadaşı hakkındaki soruşturma Ankara Sıkıyönetim Askeri Savcılığı tarafından tamamlanmıştır. Erbakan eylemlerinin TCK 64/1, 163/1, 163/4 maddelerine göre suç olduğu belirlenmiştir. Erbakan'ın 6187 kamu vicdanı ve toplanma hürriyetinin korunması hakkındaki yasanın 1. Maddesine 5 defa aykırı hareket ettiği iddia edilmiştir. Devletin sosyal, ekonomik, hukuki, siyasi nizamlarını dini inançlara uydurmak amacıyla propaganda yapmakla suçlanmıştır.[555]

MSP davası 24 Nisan'da başlamış, 28 Nisan tarihli gazetede savcılık iddianamesinin tamamı yer almıştır. Burada yapılan değerlendirmeye göre sanıkların Atatürk'e saldırmaları *"bilinçsizce girişilmiş bir hareket ve rastlantı değildir*" denilmiştir. Atatürk'ü dinsiz addedip devletin temellerini çürütme gayretlerinin bulunmasıyla suçlanmışlardır.[556]

Bu duruşmada Erbakan, 6 Eylül 1980'de yapılan Konya mitingindeki olayın TRT'nin yanlış haberinden kaynaklandığını söylemiştir. TRT'nin yanlı muhabirinin istiklal marşı okunurken 3 bin kişinin ayağa kalkmadığı haberinin, gerçekte 30 – 40 kişi olduğunu belirtmiştir. Haklarında 6 aydır sürmekte olan takibat süresince parti teşkilatlarında hiçbir şey bulunamadığını, parti yetkililerinin şeriat yönetiminden bahsetmişlerse de kendilerinin böyle bir açıklamada bulunmadığını söylemiştir.[557] 26 Haziran duruşmasında Konya mitingi hakkındaki bilirkişi raporunun lehlerine

[552] "97 Apocu'nun İdamı İsteniyor", *Cumhuriyet,* Sayı: 20349, 30 Mart 1981, s. 1 – 7.
[553] "Gün Sazak Cinayeti Aydınlandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20358, 8 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[554] "17 Dev - Yol'cunun İdamı İstendi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20359, 9 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[555] "MSP Hakkındaki Soruşturma Tamamlandı", *Cumhuriyet,* No: 20360, 10 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[556] "Atatürk'e Saldırılması Bilinçsiz Değil", *Cumhuriyet,* No: 20378, 28 Nisan 1981, s. 8.
[557] A.g.g.

olduğunu, iddianamede yer alan Mekke'deki konuşma bandının kendisine ait olmadığını belirtmiştir.[558]

24 Temmuz'daki duruşmada Erbakan ve Oğuzhan Asiltürk, Temel Karamollaoğlu, Recai Kutan, Mustafa Yazgan, Şevket Kazan, Süleyman E. Curnalıoğlu gibi pek çok arkadaşı hakkında tahliye kararı çıkarılmıştır. Böylece MSP davasında tutuklu sanık kalmamıştır.[559]

89 sanıklı Akıncı Dernekleri'nin davasında, MSP'nin Akıncılara her zaman destek sağladığı belirtilmiştir. İddianamede MSP'nin varlığının, toplumun bir bölümünün isteklerini gidermeye yönelik olduğu yer almıştır. İdarecilerin toplumun istediği şekilde davranmak zorunda olduğu, liderlik ve idarecilik imtiyazlarının kaybedilmesinin bu şekilde önlendiği vurgulanmıştır. *"O halde partiyi suçlamadan kurtaracak ve parti adına ihtiyacı giderecek bir organ, bir subap lazımdır."* Akıncı derneklerinin bu amaçla varolduğu, dernek yöneticilerinin üyeleri fiziki olarak güçlendirmek için yakın dövüş eğitimi aldırdığı iddia edilmiştir. Akıncı Sporcular yan kuruluşunun kurduğu kamplar bu bağlamda değerlendirilmiştir.[560]

Erbakan, daha sonra yeni bir ses bandı bulunduğu iddiasıyla tekrar tutuklanmıştır. Ancak bu bandın önceki iddia dosyasında bulunduğu fark edilince serbest bırakılmıştır. Daha sonra tekrar soruşturma yürütülmüş ve 24 Şubat'taki davada ise Erbakan'a 4 yıl hapis cezası verilmiştir.[561]

2.3.2. MHP Yargılaması

29 Nisan 1981 tarihinde 587 sanıklı MHP davası açılmıştır. Türkeş ve 219 sanık hakkında TCK Madde 146-1, 149-2 uyarınca idam istenmiştir. Suçlamalar; *"Siyasi parti görünümünde örgüt ve terör odakları kurmak. Güç ve otorite boşluğundan yararlanıp devlete egemen olmaya çalışmak. Kendinden olmayanları düşman sayıp öldürmek ve öldürtmek. Türkiye'yi komünist düzenden kurtamak maskesi altında eylem."*[562]

MHP iddianamesinde Türkeş'in devleti ele geçirip kendi ideolojisinde yönetim kuracağı, Türkiye ahalisini birbirine düşürüp topyekün imhaya götürdüğü yer almıştır. DİSK'in Türkiye'deki komünizmin kaynağı olduğunu söylediği bir konuşmada *"elini*

[558] "Erbakan Mekke'deki Konuşma Bandı Benim Değil", *Cumhuriyet*, No: 20438, 27 Haziran 1981, s. 1 – 7.
[559] "Erbakan ve 9 MSP'li İçin Tahliye Kararı Verildi", *Cumhuriyet*, No: 20466, 25 Temmuz 1981, s. 1 – 9.
[560] "Akıncı Dernekleri İslami Devlet Kurmak Amacıyla Silahlandılar", *A.g.g.*, s.10
[561] "MSP Davası Bitti Erbakan'a 4 Yıl Hapis", *Cumhuriyet*, Sayı: 21011, 25 Şubat 1983, s. 1 – 11.
[562] "587 Sanıklı MHP Davası Açıldı", *Cumhuriyet*, No: 20380, 30 Nisan 1981, s. 1 – 7.

yatay şekilde ot biçer gibi yaparak DİSK yöneticilerinin yok edilmesi yolunda emrini vermiş" ifadesi yer almıştır. Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un ülkücülere baskı yaptığı için Türkeş tarafından ölüm emri verildiği iddia edilmiştir.[563]

MHP il ve ilçe teşkilatlarındaki belgeler incelemesinde yasal görünüm içerisinde organize totaliter bir cemiyet oluşturarak Türk halkını toplu kıyımlara yönlendirdikleri söylenmiştir. Türkeş'in ABD'deki faşist eğilimli kişi ve kuruluşlardan sembolik yardımlar aldığı *"Amerikan Nasyonal Faşist Parti yöneticileriyle haberleşildi"* şeklinde ifade edilmiştir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı personel hareketlerinin MHP genel merkezi tarafından yönlendirildiği bilgisi bulunmaktadır. [564] Enver Altaylı'nın banka hesabından 225 bin mark, elden 77 bin mark yatırıldığı tespit edilmiştir. Bu paranın 14 bini gazete için harcanmış geri kalan tespit edilemediğinden *"bu miktara varan paraların getirilmesi kanunsuz ilişki ve çabalarının somut kanıtını oluşturmaktadır"* denilmiştir.[565]

Türkeş'in evinden çıkan dosyalarda kişiye özel ve MİT ile ilgili çok gizli belgelerin kaydedilmiştir.[566] Bu belgeler gizli olduğu gerekçesiyle kapalı oturum istenmiştir. 27 Ağustos duruşmasında Türkeş milliyetçi ve Atatürkçü kimliğini vurgulayarak böyle bir fiiliyatta bulunmadığını, belgenin gizli bilgiler içermediğini söylemiş okunmasını istemiştir.[567]

Türkeş ve 219 MHP'li üye için Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı; Abdi İpekçi, Bedrettin Cömert, Kemal Türkler ve Cevat Yurdakul'un öldürülmesi ve sözü edilen diğer suçlar için ölüm cezası istemiştir.[568] Türkeş'in notlarında İstanbul'un önemli bir merkez olması sebebiyle buradaki *"savunma kuvvetleri, hareketin hızını azaltmak isteyenlere ve harekete zarar verenlere karşı modern ve meşru şehir gerillası nizamı içinde kurulmalıdır"* fikri yer almaktadır. *"İstanbul'da artacağı sanılan ideolojik ve kuvvete dayanan mücadeleyi üniversite öğrencisinin omuzlarından almak, onun üniversitede yaptığı kavgaya yardımcı olmak gerekmektedir"*[569]

---

[563] "MHP İddianamesini Açıklıyoruz", *Cumhuriyet*, No: 20389, 9 Mayıs 1981, s. 1.
[564] "MHP Genel Başkanı Türkeş Faşist Diktatörlük Özlemi İçinceydi", *Cumhuriyet*, No: 20390, 10 Mayıs 1981, s. 1 - 7.
[565] A.g.g. s. 7.
[566] "MİT'in Çok Gizli Belgeleri Türkeş'in Odasında Bulundu", *Cumhuriyet*, No: 20393, 13 Mayıs 1981, s. 1.
[567] "MHP Davası: Gizli Belgeler İçin Kapalı Oturum İstenecek", *Cumhuriyet*, No: 20498, 28 Ağustos 1981, s. 1 - 7.
[568] "İpekçi, Türkler, Öz ve Yurdakul MHP Gençlik Örgütünün Yetki Verdiği Kişilerce Öldürüldü", *Cumhuriyet*, No: 20397, 17 Mayıs 1981, s. 1 - 7.
[569] "Türkeş'in Notlarından", *Cumhuriyet*, No: 20400, 20 Mayıs 1981, s. 1 - 7.

19 Ağustos'ta MHP davası görülmüştür. 146 sanık hala firaridir. Önceki gün kalp rahatsızlığı sebebiyle hastaneye yatan Türkeş taburcu edilmiştir.[570] Sonraki duruşmalarda Altaylı tarafından gönderilen paraların nerede kullanıldığı tespit edilememiştir. Altaylı'nın mektubundaki *"hain diplomatlara çok kızıyorum"* ifadesi iddianamede yer almıştır.[571] Aynı görüşteki kişileri devlet kadrolarına yerleştirme planları hazırladıkları, kendilerinden olmayanlara baskı uyguladıkları belirtilmiştir.[572]

Eski genel merkez binasında bulunan belgelerde MHP'nin, AP ve MSP'ye yönelik tutumu hakkında *"Tabanda AP ve MSP'ye tavrımızı koyacağız. Fiili mücadelede karşımıza almayacağız."* talimatı yer almıştır.[573]

İddianamede 1968'den 1970'e kadar açılmış olan 28 adet komando kampının yer, tarih, katılımcı sayısı, yöneticisi, silah çeşitleri ve malzeme bilgileri bulunmaktadır.[574] Türkeş, kasım ayındaki duruşmada komando kampı iddiasını reddetmiştir.[575]

19 Kasım'daki duruşmasında Türkeş, 1977'de silah tüccarları ve mafyanın hükümeti düşürmek komplolar kurduğunu, bunu da gümrük bakanlığındaki kaçakçılığı önledikleri için yaptıklarını söylemiştir.[576] Bu yargılamalarda Türkeş'in tutukluluğunun devamına karar verilmiştir. Tutuklu kaldığı 4 yıl 7 ay 25 günü, Ankara'daki Askeri Lisan Okulu'nda ve sağlık sorunları sebebiyle gittiği Mevki Hastane'sinde geçirmiştir.[577]

2.3.3. Diğer Parti ve Dernekler

Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı askeri savcılığı tarafından açılan bir diğer dava Türkiye İşçi Köylü Partisi Lideri Doğu Perinçek ve 23 yönetici hakkında TCK 141/1 maddesi uyarınca 8 – 15 yıla kadar hapis istemiyle yargılama yapılmıştır.[578]

22 Mayıs'ta Türkiye'deki sol görüşlü öğretmenlerin derneği olan TÖB – DER'e bağlı 66 sanığın duruşmasına başlanmıştır. İsnat edilen suçlar; sosyal bir sınıfın diğer toplumsal sınıflar üzerinde tahakkümünü sağlamak, memleket içinde müesses, sosyal

[570] "MHP Davası Bugün", *Cumhuriyet*, No: 20489, 19 Ağustos 1981, s. 1 - 7.
[571] "Marklar Hangi Amaçla Kullanıldı", *Cumhuriyet*, No: 20491, 21 Ağustos 1981, s. 7.
[572] "Türkiye Ahalisini Üçe Bölüyorlar: Milliyetçiler, Otlar, Komünistler", *Cumhuriyet*, No: 20492, 22 Ağustos 1981, s. 7.
[573] "Türkeş: Çocuğunun Günahı Yokmuş", *Cumhuriyet*, No: 20494, 24 Ağustos 1981, s. 7.
[574] "İddianameden İl İl Komando Kampları", *A.g.g.*, s. 7.
[575] "Türkeş: 1977'de Bizi Mafya Düşürdü", *Cumhuriyet*, No: 20579, 20 Kasım 1981, s. 1 -7.
[576] *A.g.g.*, s. 1.
[577] Burak Kazım Mırık, "Siyasal Liderlik ve 1965 – 1980 Dönemi'nde Alparslan Türkeş", *Yüksek Lisans Tezi* Isparta 2018, s. 150.
[578] "24 TIKP Yöneticisi İçin 8 – 15 Yıl Hapis İsteniyor", *A.g.g.*, s. 1 – 7.

nizamları yıkmaya çalışmak, bölücülük ve komünizm propagandası yapmak, dernekler kanununa muhalefet olarak yer almıştır.[579]

Evren, 12 Haziran tarihli konuşmasında demokrasiye geçiş için açıklamalarda bulunmuş, *"11 Eylül günü parti yönetiminde bulunan kişilerin kesinlikle kurucu meclise ve ondan sonraki ilk meclise giremeyeceklerini"* açıklamıştır.[580]

Erzurum 1 Numaralı Askeri Mahkme'de açılan davada; Artvin ilinde faaliyet gösteren yasa dışı DEV-YOL örgütünün 540 sanığı hakkında 90 idam talebi, diğer sanıklar hakkında ise 5 – 15 yıla kadar hapis talebinde bulunulmuştur. Suçlu bulundukları eylemler; "*iki erin şehit edilmesi, 12 kişinin öldürülmesi, konut ve evlerin kurşunlanması, bombalanması, zorla para ve kurban derisi toplamak, halk mahkemeleri kurulması, bombalı pankart asmak"* ve gasp, darp gibi eylemlerde bulunmak.[581]

Geçmiş dönemde yaşanan anarşi olaylarına karışanların içinde devlet memurları da bulunmaktaydı. 1981 yılı mayıs ayından, ağustos ayına kadar 130 polis görevden alınmıştır. Bunların 67'si meslekten 38'i memuriyetten atılmıştır.[582]

12 Eylül 1980 darbesinin gerçekleşmesinden tam bir yıl sonra, askeri rakamların açıkladığı toplanan silah miktarı; *"70 bin tüfek, 522 bin tabanca"* olarak açıklanmıştır.[583] Ayrıca 3.735 kişinin gözaltında olduğu, 24.300 kişinin tutuklu olduğu aynı makamlarca açıklanmıştır.[584]

1981 yılının sonunda Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, MGK'nın 52 numaralı bildirisine aykırı hareket etmek suçundan CHP Eski Başkanı Bülent Ecevit'in 4 ay süreyle tutuklanmasına karar vermiştir. Ecevit'in teslim olma tarihi 3 Aralık 1981'dir.[585] Daha sonra bu emir bozularak 60 güne indirilmiştir.[586]

2.3.4. Kayıp TIR'lar Davası

Şerafettin Elçi ve Tuncay Mataracı, Güneş Motel Olayı'yla CHP'ye geçmiş vekillerdir. Kendilerine bakanlık verilmesi, bu durumun gerçekleşmesini sağlamıştır. 12 Eylül sonrası ise rüşvet iddialarıyla suçlanmışlardır. 21 Kasım'da düzenlenen MGK toplantısında Eski Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İşgüzar hakkında soruşturma kararı

[579] "66 Sanıklı TÖB – DER Davası Dün Başladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20403, 23 Mayıs 1981, s. 1 – 7.
[580] "Siyasiler Kesinlikle İlk Meclise Giremeyecek", *Cumhuriyet*, Sayı: 20424, 13 Haziran 1981, s. 1 – 7.
[581] "Dev Yolcular İçin Artvin'de 90, İstanbul'da 9 İdam İstendi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20465, 24 Temmuz 1981, s. 1 – 9."Ecevit 1 Ay Daha Az Hapis Yatacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 20615, 26 Aralık 1981, s. 1 – 11.
[582] "130 Polis Meslekten Çıkarıldı 1027'sine Ödül Verildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20481, 11 Ağustos 1981, s. 1 – 9.
[583] "Bir Yılda 70 Bin Tüfek 522 Bin Tabanca Ele Geçti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20513, 12 Eylül 1981, s. 1 – 7.
[584] "Devlet Başkanı Evren, 12 Eylül'ün Birinci Yıldönümünde Konuştu", *Cumhuriyet*, Sayı: 20514, 13 Eylül 1981, s. 1 – 7.
[585] "Ecevit Perşembe Günü Teslim Olacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 20588, 29 Kasım 1981, s. 1.
[586] "Ecevit Bir Ay Daha Az Hapis Yatacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 20615, 26 Aralık 1981, s. 1 – 11.

alınmıştır.[587] 27 Kasım 1980 tarihinde İşgüzar, Eski Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı haklarında soruşturma komisyonu kurulmasına karar verilmiştir.[588]

MGK Mataracı'nın 157 milyon lira rüşvet aldığı iddiasıyla soruşturmayı açmıştır. Yüklü miktardaki paraların kaynağı sorulduğunda Mataracı; *"yasalarımıza göre nereden buldun diye bir kanun, bir yasa yoktur"* şeklinde cevap vermiştir. Şaban Eyüboğlu ve ünlü kaçakçı Abuzer Uğurlu Gümrük Bakanlığı'nda yapılacak tayinlerde pazarlık yaptıkları iddia edilmiştir. Mataracı, Çankaya'da hediye edilen 3 daire ile ilgili her türlü olanaklara sahip olduğu için hediye edebilirler demiştir.[589]

MİT raporunda; İpsala sınır kapısı memurunun 6 milyon lira bedelle Abuzer Uğurlu tarafından tayin olunduğu yer almaktadır. Gümrük ve Tekel Bakanlığı üst düzey yöneticilerinin her ay 1,5 milyon lira menfaat sağladığı belirtilmiştir.[590]

1979'da Mardin'de ele geçen roketlerin, merkezi Hollanda'da bulunan Ermeni bir müdürün başında olduğu OVERCO adlı firma tarafından gönderildiği ortaya çıkarılmıştır. Kaybolan 63 TIR'ın sahibi görünen Ahmet Karagülle ve Nejat Söyler ifadelerinde, Mataracı'ya Rüşvet verdiklerini kabul etmişlerdir. Ortadoğu Nakliyat Şirketi'nin müdürü Nejat Söyler TIR'ların Habur Kapısı'ndan çıkış yapmış gibi gösterildiğini itiraf etmiştir. Mataracı ve Eski Bayındırlık Bakanı Şerafettin Elçi aracılığıyla buradaki görevlileri kendisinin tayin ettirdiğini iddia etmiştir.[591]

Ortadoğu ve Yavuz nakliyat şirketinin Kuveyt, Irak gibi devletlere gitmiş gösterilen silahların Türkiye'de boşalttığı tespit edilmiştir. Nusaybin yakınlarındaki Hot Köyü Mağaraları'nda 444 adet roketatar ele geçirilmiştir. Bu kargo Türkiye'ye sokulurken elektrik malzemesi olarak gösterilmiştir. Geçmişte davanın başlamasına sebep olan Gaziantep'teki bir TIR'ın aramasında da 22.500 adet tabanca ele geçmişti.[592] Yavuz nakliyat şirketinin sahibi TIR'ları sattığını, kendi adının kullanıldığını iddia etmiştir. 7 TIR'ın izi bulunmuş, 3 TIR içi boş olarak ele geçmiştir.[593]

OVERCO Firmasının Ermeni asıllı sahibi VOK Keylian Hollanda TROS Televizyonu'na cevap vermiş, 19.02.1978 tarihinde Doğu Nakliyat Şirketi'nin kendisi

[587] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 1, 21 Kasım 1980, s. 271 -276.
[588] "MGK İşgüzar ve Mataracı Hakkında Soruşturma Komisyonu Kurulmasına Kararlaştırdı", *Tercüman*, No: 6765, 28 Kasım 1980, s. 1 – 9.
[589] "Bize Para Almadan Mal Da Verirler Milyonlar Da", *Cumhuriyet*, No: 20354, 4 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[590] "MİT'in Eski Bakanla İlgili Raporu", *Cumhuriyet*, No: 20355, 5 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[591] Ufuk Güldemir, "Silah Dolu 63 TIR Kayboldu", *Cumhuriyet*, No: 20360, 10 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[592] Ufuk Güldemir, "444 Roketatar Elektrik Malzemesi Olarak Sokuldu", *Cumhuriyet*, No: 20361, 11 Nisan 1981, s. 1 – 7.
[593] Ufuk Güldemir, "Kaybolan 63 TIR'dan Yalnız 7'sinin İzi Bulundu", *Cumhuriyet*, No: 20362, 12 Nisan 1981, s. 1 – 7.

göndermiş gösterilen TIR'larda silah çıkınca nakliyatı durdurduğunu söylemiştir. Kendisinin tekstil, pantolon ve kaset gönderdiğini iddia etmiştir.[594]

Mersin Giriş Gümrük Müdür Muavini Mehmet Kekili'nin geçmişteki ihbar mektubu ortaya çıkmış 113 TIR'ın belgelerinin gönderilmediğini üst makamlara iletmiştir.[595] Mataracı'nın Yüce Divan'da yargılamasında demir ithalatçısı Suat Sürmen de bakana 115 milyon lira rüşvet verdiğini itiraf etmiştir.[596]

16 Mart 1982 tarihinde görülen davada Tuncay Mataracı 36 yıl hapis cezasına, 787 milyon lira para cezasına çarptırılmıştır. Şerafettin Elçi ise beraat etmiştir.[597]

2.4. Dış Politika

2.4.1. Türkiye –ABD – Ortadoğu Denklemi

12 Ocak'ta Pakistan Devlet Başkanı Ziya Ül Hak Türkiye'ye gelmiştir. MGK Başkanı Evren verdiği demeçte *"Pakistan ve Türkiye bölgelerinde denge unsurudur."* demiştir. Ziya Ül Hak ise *"Türk tarihi aynı zamanda bizim de ortak tarihimizdir. Türk kardeşlerimizin sorunları bizim de sorunlarımızdır"* açıklamasında bulunmuştur. [598]

Başbakan Ulusu göreve geldiğinden itibaren ilk yurt dışı ziyaretini İslam Doruğu Konferansı için Suudi Arabistan'a gerçekleştirmiştir. Kendisinden önce gitmiş olan Dışişleri Bakanı Türkmen, Türkiye'nin NATO üyeliği gerekçesiyle Mekke Bildirisi'ndeki *"Bağlantısızlık"* ilkesinin değişmesini talep etmiş, fakat değişiklik yapılmamıştır.[599] Bu konferansta körfezin büyük devletlerin çekişmesine sahne olmaması için çalışılması istenmiştir.

ABD Başkanı Reagan, İran'ın İslam Devrimi ile batıdan kopması ve Afganistan'ın SSCB'nin işgaline uğraması, Basra dahil Orta Doğu'daki petrol bölgelerini risk altında görmektedir. Bu sebeple bölgenin güvenliği için yeni önlemler aranmaktadır.[600] Türkiye de ekonomik sebeplerin de etkisiyle aynı bölgeye ilgisini arttırmıştır. İslam Doruğu Konferansı'nda Başbakan Ulusu, ilk defa Suudi Arabistan ile askeri işbirliğinden bahsetmiştir.[601]

---

[594] "OVERCO Şirketi İddiaları Yalanladı", *Cumhuriyet*, No: 20363, 13 Nisan 1981, s. 1.
[595] Ufuk Güldemir, "113 TIR'ın Daha Belgeleri Kayboldu", *Cumhuriyet*, No: 20398, 18 Mayıs 1981, s. 1 – 7.
[596] "Tuncay Mataracı'ya Rüşvet Olarak 115 Milyon Lira Verdim", *Cumhuriyet*, No: 20430, 19 Haziran 1981, s. 1 – 7.
[597] "Mataracı 36 Yıl Hapis Yatacak", *Milliyet*, No: 12348, 17 Mart 1982, s. 1 – 14.
[598] "Org. Evren", Cumhuriyet, Sayı: 20273, 13 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[599] "Taif Toplantısında Türkiye'nin NATO Üyeliği Tartışıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20283, 23 Ocak 1981, s. 1 – 7.
[600] "Reagan Yönetimi İlk İş olarak Basra Körfezi'nin Savunmasını Ele Aldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20285, 25 Ocak 1980, s. 1- 7.
[601] Sedat Ergin, "Suudi Arabistan'la Askeri İşbirliği Arzuluyoruz", *A.g.g.*, s. 1-7.

Türkiye, ABD ile 1980 yılında imzalamış olduğu Savunma Ekonomik İşbirliği Antlaşması (SİA – SEİA) Antlaşmasını tekrar imzalayarak 5 yıl geçerli hale getirmiştir. Beş yıllık sürenin sonunda değişiklik yapılması istenmediği takdirde antlaşma otomatik olarak uzayacaktır. NATO kapsamında yapılan bu antlaşmaya göre, birlik üyeleri savunma ve ekonomi konularında birlikte çalışmalar yürüterek ilişkilerini geliştireceklerdir. Antlaşmayla birlikte ABD'nin Türkiye'de açtığı üsler: *"Sinop (elektromanyetik izleme), Pirinçlik (radar uyarı, uzay izleme), İncirlik (hava, hareket ve destek), Yamanlar (İzmir), Şahintepe (Gemlik), Elmadağ (Ankara), Karataş (Adana), Mahmurdağ (Samsun), Alemdağ (İstanbul), Kürecik (Malatya), Belbaşı (sismik bilgi toplama), Karaburun (radyo seyrüseferi)."*[602] SEİA'yı imzalaması Erkmen görevlendirilmiştir.[603]

ABD, Ortadoğu savunması için bütçeyi de arttırmıştır. Carter yönetimini Türkiye'ye yapılan 250 milyon dolarlık yardımı, 400 milyon dolara çıkarmıştır. Ekonomik yardım 300 milyon dolar ve askeri yardım ise 3,5 milyon dolar olarak belirlenmiştir. Toplamda 703,5 milyon dolarlık yardım yapılmasını kongreye sunmuştur.[604]

Türk diplomatlar Avrupa'da ASALA militanlarının saldırısına uğrarken, Irak'ta Türk TIR'larına yönelik saldırılar gerçekleşmektedir. Irak sınırları içerisinde yapılan saldırıda, bir TIR şoförü öldürülmüş, bazıları TIR'lar yakılmıştır. Bu gelişmeler üzerine Başbakan Ulusu, Habur'a giderek incelemelerde bulunmuştur.[605] Kaçırılan 17 tır şoförü, saldırganlar tarafından önce Irak kuvvetlerine, oradan da Türkiye'ye iade edilmiştir.[606]

6 Ekim 1981 tarihinde Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat bir suikast sonucu öldürülmüştür. Bu haberi Devlet Başkan Yardımcısı Hüsnü Mübarek kamuoyuna açıklamıştır.[607] Beyrut'ta bulunan FKÖ savaşçıları, Suriye'de, Irak'taki halklar haberi sevinçle karşılamıştır. Geçmişte İsrail'i tanıyan Arap lider olması bu tepkiye sebep olmuştur. Hüsnü Mübarek devlet başkanı seçilmesi için, Ulusal Demokratik Parti Tarafından aday gösterilmiş, 13 Ekim'de yapılan seçimleri kazanarak yeni devlet başkanı olmuştur.[608]

---

[602] "Hükümet SİA'yı Onayladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20293, 2 Şubat 1980, s. 1- 6.
[603] *BCA*, 391, 61, 2, 29.03.1980.
[604] "ABD Yardımı 700 Milyon Dolara Çıkıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20331, 12 Mart 1981, s.
[605] "Çok Sayıda Tırımız Ateşe Verildi, Bir Ölü Var", *Cumhuriyet*, Sayı: 20528, 27 Eylül 1981, s. 1 – 7.
[606] "17 Tır Şoförünü Irak Teslim Etti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20530, 29 Eylül 1981, s. 1 – 5.
[607] "Enver Sedat Öldürüldü", *Cumhuriyet*, Sayı: 20538, 7 Ekim 1981, s. 1 – 7.
[608] "Mısır'ın Yeni Başkanı: Tüm Taahhütlerimize Sadığız", *Cumhuriyet*, Sayı: 20543, 15 Ekim 1981, s. 1 – 6.

İstanbul'da İran konsolosluğu 26 İran genci tarafından basılmış, konsolosluk personeli yaralanmıştır.[609] Bu durum İran'da eylül ayında gerçekleşen idamlar ve devrim muhafızlarına karşı öfkenin tezahürüdür.

MGK Başkanı Evren kısa zaman önce Türkiye'ye gelerek kendisini ziyaret eden Ziya - Ül Hak'a iade-i ziyaret için Pakistan'a gitmiştir.[610] İki ülke arasında dostluk mesajları verilmiş, Afgan mülteci kampları ziyaret edilmiştir.

Kriz Yılı - 1982

2.5. Yasama ve Yürütme

2.5.1. Bütçenin Kabulü – Hükümete Verilen Yetkiler

1982 yılı, yasama ve ekonomi alanında oldukça hareketli geçmiştir. Anayasa çalışmaları haricinde pek çok yeni karar alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren faaliyetlerini sürdüren Halk Evleri'nin kapatılması bu kararlardan biridir.[611] 12 Eylül'ün Atatürkçü söylemi düşünüldüğünde, kapatılan kurumun yerine başka bir kurumun ikame edilmesi beklenmektedir. Fakat bu durum gerçekleşmemiştir.

1982 yılının bütçesi açıklandığında, Danışma Meclisi'nden sert tepkiler gelmiştir. Çünkü bir süredir devam etmekte olan yüksek enflasyon, halka zam yükü olarak geri dönmüştür. Bütçeye eleştiri getiren isimler ve getirdikleri tepkiler şu şekildedir;[612]

> *"Ertuğrul Zekai Ökte: Bu bütçe ile hiçbir yere gidilemez, ulusumuzun beklentilerine bu bütçe ile cevap verilemez. İsmail Arar: Hükümet danışma meclisi ilişkilerini "zoraki nikaha" benzetirken, kemerler vatandaşın belini değil boğazını sıkar hale geldi. YÖK için de, "Üniversiteler sabahları kalk borusu ile başlayan, akşamları yap borusu ile işi biten yerler değildir." Selçuk Kantarcıoğlu bütçeyi ısmarlama bütçe olarak niteledi. Mustafa Alpdündar: Sıkı faiz politikasını eleştirdi. Fırıncı 10 liraya ekmek vermiyor artık."*

Bu bütçe bütün eleştirilere rağmen kabul edilmiştir. Ekonomi Bakanı Kaya Erdem; *"hükümet olarak Danışma Meclisiyle ilişkilerin güçlendirilmesini istediklerini"* belirtmiş, *"Asgari ücretin vergi dışı bırakılması bu yıl imkansız"* demiştir. Ekonomi Bakanı'nın bu yıl demesine rağmen sonraki yıllarda da bu şekilde vergi düzenlemesi yapılmamıştır. Profesör Beşir Hamitoğulları ekonomi yönetimini eleştirerek şunları söylemiştir;[613]

---

[609] "İstanbul'da İran Konsolosluğu Basıldı", *A.g.g.*, s. 1 – 7.
[610] "Evren Pakistan Gezisine Başladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20582, 23 Kasım 1981, s. 1 – 9.
[611] "Halkevleri Kapanıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20631, 11 Ocak 1982, s. 1 – 9.
[612] "Bütçe Meclis'te Eleştirildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20635, 15 Ocak 1982, s. 1 – 9.
[613] "Bütçenin Tümü Kabul Edildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20636, 16 Ocak 1982, s. 1 – 9.

"Kendini büyük enflasyona göre ayarlamış, buna göre yapılmış sanayimiz, enflasyonu önleme tedbirleri sonuçları dağılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Şimdi size bir soru soruyorum: 24 Ocak Kararları olmasaydı, 12 Eylül olmasaydı, ekonomi de tartışılmaz, bugünkü başarı elde edilebilir miydi? Sanırım buna evet demek mümkün değil. Bu soruyu geçici bir başarının belirlenmesi, gerçek başarının ortaya konulması için sordum. 12 Eylül harekatından sonra Atatürkçülüğün ekonomik modelinin uygulanması gerekirdi. Oysa bütün dünyayı saran yeni çağdaş sağ düşünce olan Chicago okulunun ekonomik kuralları uygulanmaktadır. Türkiye'de dünya liberalizminin şarkıları söylenmektedir. Serbest piyasa ekonomisi alabildiğince uygulanmaktadır. Bu durumda büyük tehlikeler bizi beklemektedir. Devlet müdahalesi piyasa ekonomisine mutlaka uygulanmalıdır. Yaşadığımız banker olayı ve benzer olaylar başımıza gelir. Kül olan 80 milyar ve ortadan kalkan müesseseler bunun göstergesidir. Türkiye tek ayakla yürüyemez çift ayakla yürümesi gerekir…"

Bu dönemde bankerlerin kayıplara karışma vakaları artmakta ve kaçan bankerlerin mal varlıklarına el konulmaktadır. Ancak bu mal varlıkları mağdurların telafi etmemektedir. Döviz kurunun artışı da üretim maliyetlerini arttıran etkenler arasındadır. İthal ürünler, yedek parçalar ve enerji fiyatı katlanmıştır. AET, Türkiye'ye vize uygulayarak maddi sınırlar çekmektedir. Aynı şekilde AET'nin kotasına maruz kalınırken, Türkiye'nin içinde serbest dolaşım hakkı talep edilmektedir. Hükümet yetkilileri bu zor sürece katlanıp *"gerekli"* sabır gösterildiğinde Türkiye'nin AET'ye girebileceğini ve birliğin fon uygulamalarından yararlanarak nüfus avantajıyla hızlı bir atılım yapılacağını düşünmektedir.

23 Ekim 1981 tarihinden itibaren faaliyette olan Danışma Meclisi, aldığı kararla hükümete geniş yetkiler tanıyan yasa tasarısını onaylamıştır. Bu tasarıya göre Hükümet; *"Genel Kurmay, Savunma Bakanlığı, yargı organları ve üniversiteler dışındaki tüm kamu kuruluşlarının görev ve yetkilerini yeniden düzenleyebilecektir. Kadrolarda indirim ve ekler yapabilecektir."*[614] Danışma Meclisi ve hükümet aldıkları kararlarda ortak çalışma imkanına sahiptirler. İki kurum da 12 Eylül sonrası oluşturulmuş olduğundan, MGK'nın etkisi iki kurumda da tartışılmazdır. Hükümetin içerisinde eski partililerden kişiler de bulunurken, Danışma Meclisinde eskiden parti üyesi olmamak şartı aranmıştır.

2.5.2. Danışma Meclisi'nde Bölünme – Anayasa Referandumu

Danışma Meclisi anayasa çalışmalarını yürütürken, bu sırada mecliste guruplaşmalar yaşanmıştır. Anayasa Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'nın başkanlığında bazı üyelerin kendini *"Atatürkçü Liberaller"* olarak adlandırması, diğer üyelerin *"sosyal demokratlar ve muhalif radikaller – aşırılar adlı guruplar halinde*

[614] *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 5, 2 Haziran 1982, s. 658 – 691.* , "Hükümete 18 Ay İçin Büyük Yetki Veren Tasarı Kabul Edildi", *Milliyet,* Sayı: 12426, 3 Haziran 1982, s. 1 -11.

değerlendirmesi" tartışmaların sebebini oluşturmuştur. Danışma Meclisi üyesi Emekli Tümgeneral Nedim Eray; *"Anayasa Komisyonu'ndan bir üyenin kendisine toprak – tarım reformu çalışmaları sırasında mecliste sol çekirdek oluştuğunu, buna karşı Atatürkçü ve liberal eğilimli kişilerin bunun karşısında olması gerektiğini söylediğini"* açıklamıştır. DM üyesi Emekli Orgeneral İbrahim Şenocak bu durumu büyük bir ciddiyetsizlik olarak görmüş, Atatürk'ün liberal, sosyalist veya kapitalist olmadığını söylemiştir. Şenocak, başka gurup olduğunu düşünmediğini açıklamış ve bu gibi hesapların meclisin tarafsızlığını ve itibarını zedeleyeceğini belirtmiştir. DM Başkanı Sadi Irmak ise devlet dairelerinde işlerin yürümemesinden yakınarak; *"Bürokratlar, vatandaşın işini yapmamak için adeta kaşarlanmışlar"* gibi sert ifadeler kullanmıştır.[615]

17 Temmuz'da Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığındaki Anayasa Komisyonu; hazırladığı Anayasa Taslağı'nı Danışma Meclisi'ne sunmuş, ardından gerçekleştirdiği basın toplantısıyla kamuoyuna açıklamıştır. Toplamda 200 maddeden oluşan taslağın; *"Gerekçe, Başlangıç ve Geçici Maddeler"* bölümlerinin sonradan açıklanacağı bildirilmiştir.[616]

Uzun süren tartışmalar sonucunda 7 Kasım 1982 tarihinde Anayasa Referandumu yapılmıştır. Anayasa %91,3 kabul oranıyla kabul edilmiştir. Org. Kenan Evren Türkiye Cumhuriyeti'nin 7. cumhurbaşkanı olmuştur.[617] Yeni siyasi partilerin hazırlanması ve seçimin yapılıp TBMM Başkanlık Divanı oluşturuluncaya kadar MGK'nın görevine devam etmesine karar verilmiştir.[618]

Cumhurbaşkanlığı referandumunun ardından ilk çıkarılan kanun basınla ilgilidir. Basın yasa tasarısına göre; *"Basın suçlarında dava açma süresi gazetelerde 3 aydan 6 aya, kitaplarda 6 aydan 1 yıla"* çıkarılmaktadır.[619] Belirtilen durumlarda basımevlerine el konularak müsadere edilmesi, anayasanın 30. Maddesi uyarınca uygulanabilir hale gelmiştir.

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, seçimlerin ardından gerçekleştirdiği Samsun konuşmasında, *"12 Eylül'den önce olduğu gibi kendi görüşümüzde olmayan kişileri daima horlar onlara kem gözle bakarsak, arzuladığımız hakiki parlamenter sistemi kuramayız"* diyerek fikir ayrılıklarına daha müsamahalı yaklaşılmasını istemiştir.

[615] "Danışma Meclisi'nin Bazı Üyeleri Guruplaşmaya Karşı Çıktı", *Milliyet*, Sayı: 12430, 7 Haziran 1982, s. 12.
[616] "Tasarı Tartışmaya Açıldı", *Milliyet*, Sayı: 12471, 18 Temmuz 1982, s. 1 – 12.
[617] "Evren Cumhurbaşkanı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20927, 8 Kasım 1982, s. 1 – 11.
[618] "Cumhurbaşkanlığı Konseyi", *A.g.g.*, s. 13.
[619] "İlk Yasa Değişikliği Basınla Başlıyor", Cumhuriyet, Sayı: 20929, 10 Kasım 1982, s. 1 – 11.

2.6. Yargılamalar

Sıkıyönetim kanununa muhalefetten 60 günlük hapis cezası çekmekte olan Ecevit; 1975, 1976, 1978 de hükümete yönelik eleştirilerinde hakaretten yargılanmış, daha sonra bu davadan beraat etmiştir.[620]

DEV – Yol Davası'nın sürmekte olan dosyasına göre; 333 kişiyi öldüren 186 kişi, idam talebiyle yargılanmaktadır. Örgütün diğer suçları; sol örgütlerin genelinde olduğu gibi Marksist, Leninist ideolojiyle devlet düzenini yıkmak olarak belirtilmiştir.[621]

Ankara'da 8 Dev – Yol'cuya toplamda 60 yıl ceza verilirken, Konya'da 2 sol görüşlü kişiye 72 yıl ceza verilmiştir. İstanbul'da ise 3 ülkücü için ölüm cezası istenmiştir.[622]

Sanıkların sorgulamalarında eski bir polis memuru sorgulamalar sırasında işkenceye uğradığını ve başka kişilere de uygulandığına şahit olduğunu açıklamıştır. TKP/B adlı sol örgüte üye olmakla suçlanan polis memuru, teşkilatın MHP'li üyelerle dolu olduğunu belirtmiştir. POL–DER 'e üye olduğu iddiasını reddetmiştir.[623]

Eski siyasi partilerin liderlerinin siyaset yasağının sürmesine rağmen CHP Eski Lideri Ecevit, Hollanda Televizyonu'na demeç vermesi ve Der Spiegel'e makale yazması sonucunda 2 ay 37 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.[624]

2.7. Ekonomide Yeni Açmazlar

2.7.1. Ekonomide Dış Etkiler –İptal Edilmiş Yatırım Projeleri

1982 yılında Türkiye, AET ile ilişkilerinde yeni vergilendirme sistemine tabi tutulmaktadır. Türk mallarına karşı AET'nin *"antidamping vergisi"* koyması Türk ihracatına yönelik yeni güçlükler çıkarıldığını göstermektedir. Türkiye bu duruma yalnızca protesto ederek ve katma protokol ile sorunun çözüme kavuşturulmasını talep ederek tepkide bulunmuştur.[625]

---

[620] "Ecevit Hükümete Hakaretten Beraat Etti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20635, 15 Ocak 1982, s. 1 – 9.
[621] "333 Kişiyi Öldüren 186 Teröristin İdamı İsteniyor", *Milliyet,* Sayı:12330, 27 Şubat 1982, s. 12.
[622] "Ankara, Konya ve İstanbul'da Sol Görüşlü 15 Kişi Mahkum Oldu", *Cumhuriyet*, Sayı: 20746, 6 Mayıs 1982, s. 12.
[623] "Sanık Eski Polis Memuru: Polis Eğitim Merkezini MHP Yanlıları Doldurmuştu", *Cumhuriyet*, No: 20760, 20 Mayıs 1982, s.12.
[624] "Ecevit Cezaevine Kondu", *Cumhuriyet,* Sayı: 20851, 21 Ağustos 1982, s. 1 – 9.
[625] "Antidampig Vergisine AET'de İtiraz Ettik", *Cumhuriyet*, Sayı: 20628, 8 Ocak 1982, s. 1 – 9.

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik koşulların kötüleşmesine karşın, bu dönemdeki iyi gelişme Ortadoğu'ya ihracatın artması olarak gösterilebilir.[626] Türkiye'nin İslam Doruğu'na katılması ve Arap devletleriyle yakın ilişkilerde bulunması ile birlikte, dolardaki yükseliş de Türk ürünlerini cazip hale getirmiştir.

Ekonomik zorluklar sebebiyle Maliye Bakanlığı Hazine Genel Sekreteri ve Merkez Bankası Başkan yardımcısı, IMF yetkilileriyle Paris'te görüşmüştür. IMF yetkilileri Türkiye'nin kredi sınırlarını *"geniş"* bulurken *"daha sıkı para politikası uygulanması gerektiğini"* söylemiştir.[627]

Bu sırada TÜSİAD, *"82 Başında Türk Ekonomisi raporu"* başlıklı konferans düzenlemiştir. Konferans'ın sonucu şu şekildedir:

> *"24 Ocak 1980 kararlarından bu yana gerek iç ve gerekse dış ekonomik durumumuzda çok önemli düzelmeler olduğu belirtilerek uygulanan programın sistematik olarak sürdürülmesi halinde ülke ekonomisinin "büyük kapsamlı bir iyileşme" dönemine gireceği ileri sürüldü."*[628]

Özal'ın başkanlığındaki bir heyet de 27 Ocak – 4 Şubat arasında yapılan DAVOS Zirvesi için görevlendirilmiştir. Heyetteki diğer kişiler; Hazine Genel Sekreteri Nazif Kocayusufpaşaoğlu, Ekonomik İşler Genel Müdürü Umut Arık, Başbakanlık Müşaviri Adnan Kahveci, T.C. Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Yavuz Canevi, DPT Yabancı Sermaye Dairesi Başkanı Hüsnü Doğan'dır. [629]

Devlet Planlama Teşkilatı Aksaray'da motor fabrikası yapımına karşı çıkmıştır. Motor fabrikasına yapılan muhalefetin sebebi, bütçe yetersizliğinden çok 24 Ocak Kararları'yla bağdaşmamasıdır.

> *"Motor üretimi alanında özel bir firmaya teşvik verildiğini bildiren DPT yetkilileri, devletin bu tür büyük yatırımlara bundan sonra para ayıramayacağını, bu konuda IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara teminat verildiğini belirtiyorlar."* [630]

Yapılmının durdurulmasına karar verilen diğer projeler; Sümerbank'ın konfeksiyon, iplik, yonga levha ve ayakkabı fabrikalarıdır. Büyük bölümü 1976 yılında programa alınarak 918 milyon lira harcanan projelerin, yer seçiminin yanlış olduğu ve yeterli ödenek bulunmadığı bilgisi verilmiştir.[631]

Merkez Bankası Başkanı Osman Şıklar ise 1982 yılından umutlu olduğunu, Merkez Bankası döviz rezervlerinde 471 milyon dolarlık artış olduğunu açıklamıştır. Toplam rezerv ise 2 milyar 68 milyon dolar değerindedir. Uygulanan para politikasının

---

[626] "Sedat Ergin, "Ortadoğu'ya İhracatımız Hızla Artıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20638, 18 Ocak 1982, s. 1 – 9.
[627] "IMF Para Politikası Görüşülüyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20641, 21 Ocak 1982, s. 1 – 7.
[628] "Ekonomimiz Geniş Kapsamlı Bir İyileşme Sürecine Girdi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20643, 23 Ocak 1982, s. 5.
[629] *BCA*, 443, 422, 8, 25.01.1982.
[630] "DPT, Aksaray Motor Fabrikası'na Karşı Çıktı", *Milliyet*, Sayı:12322, 19 Şubat 1982, s. 1 – 9.
[631] "Sümerbank'ın 10 Projesi Ekonomik Olmadığı İçin Durduruldu", *Milliyet*, Sayı: 12331, 28 Şubat 1982, s. 1 – 12.

ekonomideki talep fazlasını azalttığını, fiyat artışını yavaşlattığını, ama büyümeye olanak sağladığını iddia etmiştir.[632]

DPT'nin MGK'ya verdiği rapor, *"DPT, Milyarların Kül Olduğunu Kabul Etti"* başlığıyla basında yer almıştır;[633]

> *"Gemlik Amonyak Fabrikası: Dış kredi sorunu nedeniyle yarım kalmış durumda. Tamamlanması için 36.4 milyon dolara ihtiyaç var."*
>
> *"Ağır Sanayi: 29 adet yatırım projesi fizibilite etütleri yeterli seviyede olmadığı, finansman, teknik bilgi ve tecrübe yetersizliği nedeniyle vazgeçildi. "*
>
> *"Ankara - İstanbul Çift Hat Demiryolu Projesi:1975 yılında 8.9 milyar liralık maliyetle kaleme programa alınan projenin 1981 maliyeti 210 milyar olarak incelendi. Proje için henüz kesin karar verilmedi. "*
>
> *"Divriği Peletleme Tesisleri: 1971 yılında programa alınan proje dış para ihtiyacının zamanında bulunamaması ve zaman zaman bölgede meydana gelen heyelanlar yüzünden tamamlanamadı."*
>
> *"TMO Silolar Projesi: Müşavir firmanın uluslar arası ihale seçiminde gecikildi. TMO ve Dünya Bankası silo seçiminde anlaşamamakta."*

Yetkililerin ifadelerine göre; tarihler ve sorunlar dikkat çekmektedir. 1974 ambargosu sebebiyle Türkiye'nin dış kredi ve ara mal temini zorlaşmıştı. 24 Ocak Kararları'ndan sonra gerçekleşen devalüasyonlar ve artan enerji maliyeti de bu duruma sebep olmuştur. Türkiye'nin kalkınma planlarının gerçekleşmemesinde DPT'nin ekonomik anlayışının değişmesi de etkilidir. Ağır sanayi hamlesi için yapılmış bu binalar uygun fiyatlarla satılmıştır. 1982 yılının değeriyle batmış olarak nitelendirilen projelerin bedeli 4,5 milyar dolardır.[634]

AET'de, Türkiye'nin en büyük ihracat ürünlerinden olan pamuk ipliğine %12 oranında yeni vergi zammı getirilmesi talebi, birlik içindeki konseye sunulmuştur. [635] Türkiye'ye mali yatırımlarında tavsiyeler veren AET'nin arka arkaya yaptığı zamlar, Türkiye'nin ihraç ürünlerini birlik içinde kullanılmasını elverişsiz hale getirmiştir. Oysaki AET'nin fikirlerine yakın ekonomistler Türkiye'de görev başında bulunmakta ve birliğin tavsiyeleri sorgusuz şekilde uygulanmaktadır.

1982 Mart ayında İran'a giden Devlet Bakanı Özal, burada yapılan anlaşmalarla birlikte ticaret hacminin 1 milyar dolar artacağını açıklamıştır. Ahvaz – İskenderun arasında doğalgaz boru hattı yapılması için de girişimde bulunmuştur.[636]

---

[632] "Şıklar: Döviz Rezervi Görülmemiş Düzeye Ulaştı", *Milliyet,* Sayı: 12334, 3 Mart 1982, s. 1 – 12.
[633] "DPT, Milyarların Kül Olduğunu Kabul Etti" *Milliyet,* Sayı: 12335, 4 Mart 1982, s. 1 – 9.
[634] "Ağır Sanayi Hamlesinin İskelet Binaları Satılıyor", *Milliyet,* Sayı: 12336, 5 Mart 1982, s. 1 – 6.
[635] "AET Türk Pamuk İpliğine Yeni Bir Vergi Koyuyor", *Milliyet,* Sayı: 12335, 4 Mart 1982, s. 1 – 9.
[636] "İran'la Ticaret Hacmi 1 Milyar Dolar Artıyor", *Milliyet,* Sayı: 12339, 8 Mart 1982, s. 1 – 8.

2.7.2. Asgari Ücret Tartışmaları – Banker Kaçışlarının Artması

Başbakan Ulusu 16 Mayıs'ta, yatırımlarını güvencesi olmayan kişilere kaptırmış olan "*bankerzede*" vatandaşlarla görüşmüştür. Çankaya'da toplanan vatandaşlardan 5 kişilik temsilci heyeti kabul edilmiştir. Geri kalan dağılmayan vatandaşları ise güvenlik görevlileri dağıtmıştır. Bankerzedeler Cumhurbaşkanı Evren ile de görüşmek istemiş, kendisinin talimat vermesi halinde sorunun çözüleceğini söylemişlerdir.[637]

1982 Mayıs ayında yaşanılan yüksek enflasyon sebebiyle, asgari ücretin arttırılması talebi Türk – İş tarafından hükümete iletilmiştir. Bu gelişmenin ardından Özal, *"Asgari ücreti arttırırsak birçok küçük iş yeri kapanır"* diyerek talebin gerçekleştirilemeyeceğini savunmuştur. 4 aylık fiyatlarda değişim olup olmadığı belli değil ifadesinde bulunmuştur.[638] Özal'ın tutumu elde yeterli veri bulunmadığı veya fiyat artışı yaşanmadığı izlenimi oluştursa da doğru değildir. Hükümetle Türk – İş'in arasındaki tartışmalar haziran ayında da devam etmiş, Ulusu bu meselenin kıdem tazminatı çözüldükten sonra değerlendirilebileceğini açıklamıştır. Özal, Türk – İş yöneticilerinin işçiler yerine kendilerini düşündüğünü söylemiştir.[639]

Ulusu Hükümeti'nin Arap devletleriyle yakın ilişkiler kurarak din birliği vurgusuyla ticareti geliştirme teşebbüsleri Atilla İlhan tarafından eleştirmiştir. *"Halife – yi Ruy – i Zemin'in bir arada tutamadığı Müslüman ülkeleri, kim birleştirebilir? 17 ülke düpedüz yoksul 16 ülke şöyle böyle geçinebiliyor, 9 ülkede sermaye fazlası var, ama hiçbiri gelişmiş ülke sayılamaz."*[640] Türkiye, İsrail'in yaptıklarını kınamasına rağmen ABD ile iyi ilişkileri sürdürmüştü. ABD'nin dikkat çektiği Ortadoğu'daki öncü devlet anlayışı mı Türkiye'yi Arap devletleriyle yakın ilişkiye itmiştir?

1982 yılının 10 Haziran tarihinde dolar kuru; 154,50 alış, 157,59 satış olarak işlem görmektedir.[641] Maliye Bakanı Kaya Erdem, 45 çok uluslu şirket yöneticisinin katıldığı toplantıda faiz konusuna değinerek *"Hiçbir zaman enflasyonun altında uygulanmasını düşünemiyoruz"* demiştir. Bu toplantıda *"döviz arzu – talep piyasasında serbest düzenlemelere gidileceğini"* de açıklamıştır.[642]

---

[637] "Bankerzedeler Ulusu İle Görüştüler", *Cumhuriyet*, Sayı: 20756, 16 Mayıs 1982, s. 11.
[638] "Özal Asgari Ücreti Arttırırsak Birçok Küçük İşyeri Kapanır", *Cumhuriyet*, Sayı: 20753, 13 Mayıs 1982, s.12.
[639] "Hükümet İle Türk – İş'in Asgari Ücret Tartışması Gerginleşiyor", *Milliyet,* Sayı: 12424, 1 Haziran 1982, s. 1 – 9.
[640] Atilla İlhan, "Din Kardeşliği Yeter Mi?", *Milliyet,* Sayı: 12424, 1 Haziran 1982, s. 2.
[641] "Döviz Kurları", *Milliyet,* Sayı: 12433, 10 Haziran 1982, s. 4.
[642] "Erdem: Döviz Alışverişi Sınırlı Serbest Bırakılacak", *Milliyet,* Sayı: 12434, 11 Haziran 1982, s. 1 – 11.

2.7.3. Banker Krizi

1982 yılında bankerlerin kayıplara karışma vakalarının artmaya başlaması, vatandaşın devlet yetkililerinden bu konuya çözüm bulunması için talepte bulunması, hükümeti bu konuda çalışmalar yapmaya mecbur kılmıştır. Ödeme güçlüğü çeken ve tasfiyesine karar verilen 172 bankerden sadece 25 tanesinin alacak ve borçları saptanmış, geri kalanlar hakkında da çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalar sistemdeki sıkıntıyı ortaya koymuş, krizin fark edilmesini sağlamıştır. Binlerce vatandaş başvuru yaparak alacaklarını kurtarmaya çalışmıştır. Başvuruları kaçıran vatandaşların ise bakanlar kurulunun belirlediği üç bakanlıktan birine başvurmasına karar verilmiştir.[643]

Büyük bankerlerden olan Banker Kastelli de 20 Haziran 1982'de İsviçre'ye kaçmıştır. 150 adet karşılıksız çek verdiği sebebiyle kaçtığı söylenen bankerin iflası, on binlerce kişiyi mağdur etmiştir. Verilen bilgilere göre 250 bin yurttaşın 70 milyar lirası Kastelli'nin elindedir. Bu sebeple hakkında yakalama kararı çıkarılmıştır.[644] Hükümet; bankerler, yöneticiler ve yakınlarının yurt dışına çıkışına yasak getirmiştir.[645]

Özal, bakanlar kurulunda eleştirilere maruz kalmıştır. Başbakan Yardımcısı Zeyyad Baykara, yüksek faizin beklenen sonucu verdiğini fakat uyarılarının dikkate alınmadığını söylemiştir. 24 Ocak Kararları'nın eleştirildiği toplantıda Özal; *"Duruma hakimiz, dimdik ayaktayız."* demiştir.[646] Piyasanın bu haberlerle sarsılması sonucunda hükümet, 625 milyon dolarlık güvence vereceğini açıklamıştır.[647] *"Hükümet faizleri dondurmak için ilke kararı aldığında Kastelli Olayı ortaya çıktı"* şeklindeki bir söylem de basında yer almıştır.

Banker krizinin yol açtığı zararı *Milliyet* Yazarı Mümtaz Soysal şöyle açıklamıştır;[648]

> *"24 Ocak Kararları, ya da bunların en önemli kanadı olan para politikasına ilişkin önlemler başarısızlığa uğramıştır. Bu başarısızlığın halk yığınlarındaki güven duygusunu sarsmasını önlemek için devletçe üstlenilen yük son derece ağırdır."*
>
> *"Halk yığınları, özellikle orta gelirli vatandaşlar, emekliler, memurlar, bir yandan zorla biriktirdikleri paralarının, Cenevrelerde, Zürihlerde yendiğini görmekte, bir yandan da devletin üstlendiği yüke bundan sonra yine büyük ölçüde kendi ücretlerinden aylıklarından, üç aylıklarından kesilecek paralarla katkıda bulunacaklarını bilmektedirler. Kısacası, koskaca bir ülkeyi milletiyle ve devletiyle bütün olarak bunca yanıltan modeli hep birlikte yaşamış olduk. Yıkılamadan, sarsılmadan, soğukkanlılıkla ve aklımızı kullanarak o modelden sıyrılma zamanı artık gelmemiş midir?"*

---

643 "Ankara'da 88 Bankerin Başvuruları Sürüyor", *Milliyet,* Sayı: 12438, 15 Haziran 1982, s. 9.
644 "Kastelli Teslim Olmak İstiyorum", *Milliyet*, Sayı: 12446, 23 Haziran 1982, s. 1 – 8.
645 "Bankerler, Yakınları ve Yöneticilerinin Yurt Dışına Çıkışı Yasaklandı", *Milliyet*, Sayı: 12447, 24 Haziran 1982, s. 1 – 8.
646 "Özal: Duruma Hakimiz, Dimdik Ayaktayız", *A.g.g.*, s. 1 – 8.
647 "Financial Times: Devlet Güvence Verdi", *A.g.g.*, s. 1.
648 Mümtaz Soysal, "Tek Yol", *Milliyet*, Sayı: 12448, 25 Haziran 1982, s. 2.

Mümtaz Soysal'ın köşe yazısına cevap IMF yetkililerinden gelmiştir. IMF'ye göre bu zaman gelmemiştir! IMF yetkilisi; *"Fon ile Türkiye arasındaki asıl sorunların Özal'ın politikalarının temelden değiştirilmesi durumunda doğabileceğini olayın anlaşmayı etkilememesi gerektiğini"* bildirmiştir.[649] Bunların ufak sorunlar olduğunu söyleyen Özal, alınan önlemlerden biri olarak düşünülen *"Merkez Bankası'nın bankaları destekleme kararının enflasyona yol açmayacağı"* düşüncesindedir.[650] Hükümet IMF yetkilisini dikkate almış olmalıdır ki, Özal banker krizinden kısa süre sonra istifa etmesine rağmen 24 Ocak Kararları uygulanmaya devam edilmiştir.

Banker Krizi'ne neden olan esas sorun 24 Ocak Kararları'dır. Ulusu Hükümeti'nden önce alınmış bu kararlar askeri yönetimin kurulmuş olması sebebiyle sorgulanamamıştır. Demirel Hükümeti döneminde de pek çok kesim tarafından eleştirilmiştir. Kararların sebep olduğu hiperenflasyon 12 Eylül Darbesi'nin sebeplerinden biriydi. Bunun yanında OECD, AET gibi kuruluşlarca sağlanacak kredilerle ekonomik model uygulanmaya çalışılmıştır. Dış krediler alarak yüksek faizle borçlanan hükümet, devletin kaynaklarını bankerzede gibi sorunların çözümüne ayırmak zorunda kalmıştır.

Ulusu 1983 Haziran ayında bankerzedelerle görüşmüş; *"Devletin imkanları bu. Biz başlangıcı yaptık, sorunun geri kalan kısmını bizden sonra gelen hükümet çözebilir."* demiştir. Bankerzede Üst Komitesi Başkanı Necati Özdemir DM'de görüşülen hükümet tasarısının çok yetersiz olduğunu belirtmiş, *"Devletimiz 200 bin liralık tavan getirerek borcun 20,5 milyar lirasını üstlenmiştir. Bu çözüm elbette küçümsenemez ama kimseye de (Allah razı olsun) dedirtmeyecektir."*[651] demiştir. Durum bu desteğin bile verilmesine müsait olmasa da halkın elindeki sermayenin tükenmesinin iç piyasayı daha fazla daraltma riski vardır.

Uzun süren tartışmalara sebep olan bu olayı Anavatan Partisi'nin başkanı olduğu dönemde Özal şu şekilde savunmuştur;

> *"24 Ocak kararları diye başlatılan ve serbest rekabet sistemine geçiş diye adlandırdığımız dönemin en belirgin özelliği haksız kazançları ortadan kaldırmak yani sömürüyü önlemekti. Parasını bankaya yatıran vatandaş, parasına enflasyon oranının üzerinde bir gelir temin etmeliydi. Biz vatandaşı ille paranı bankaya yatıracaksın diye zorlamadık. Sadece bankaya para yatırmayı tercih edenin açık açık sömürülmesini hakkının yenmesini önledik." "Serbest faiz uygulaması Türkiye'de yapısal değişikliği hızlandırmada, banka ve sanayi kesimini Avrupa'daki gibi verimli çalışmaya zorlamada çok ama, çok önemli bir rol oynamıştır."*[652]

[649] "IMF: Bu Bir Yol Kazasıdır", *A.g.g.*, s. 1 – 5.
[650] "Özal: Mali Sistem Yerine Oturuyor", *A.g.g.*, s. 4.
[651] "Başbakan Ulusu, Bankerzedeler Konusunda Elimizden Gelen Bu Kadar", *Cumhuriyet*, Sayı: 21107, 1 Haziran 1983, s. 11.
[652] Uğur Mumcu, "Özal'ın Yanıtı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21108, 2 Haziran 1983, s. 1 - 13.

Gerçekten de Türk halkı eskiye göre daha *"verimli"* ve çok çalışmak durumunda kalmıştır. Kasım 1980'de kurun yükselmesiyle ithal ara mallarda zorda kalan sanayiciye, gümrük vergisinden destek verilmesi gündemdeydi. Burada oluşacak bütçe açığı da halka KDV gibi yeni vergiler olarak dönmüştü. Banker Kriziyle birlikte bankalara da destek verilmesi istenmiştir.[653] Osman Ulagay, 12 Eylül Darbesi'nden Banker Krizi'ne kadar enflasyonun % 100'lerden % 25'e indiğini söylemektedir. Bunu sağlayan sebepleri; 12 Eylül hükümetinin bütçe disiplinini sıkı tutması, kredi politikasında dikkatli davranması, ücret ve maaş kısıtlamalarıyla birlikte döviz darboğazının aşılması olarak sıralamaktadır.[654] Ancak bu rakamlar daha sonra tekrar artmıştır.

1980 – 1983 dönemi Türkiye ekonomisi için kalkınma, yatırımlar, büyüme hamleleri ve sürdürülebilir kavramlardan bahsedilemez. Bunun yerine serbest ekonomi, batan şirketler, faiz, kredi gibi kavramlar bulunmaktadır. Hükümet, ekonomi yönetimi ve kalkınma hamlelerinden çok piyasayla ilgilenmek, kredi aramakla uğraşmıştır.

2.7.4. Banker Krizi Sonrası Ekonomi – Turgut Özal'ın İstifası

Türkiye'de Banker Krizi'nin patlak verdiği günlerde IMF sistemin sürdürülmesi mesajını verirken; AET, Türkiye'ye uygulamakta olduğu kısıtlamaları genişletmeye devam etmiştir. Fransa, 30 Haziran tarihine kadar koyduğu Türk ürünü ithal tişört yasağını yıl sonuna kadar uzatma kararı almıştır.[655] Fransa ve İtalya rahatsız olduğu için AET, Türk kirazına %35,7 vergi getirmiştir.[656]

Banker sorunları sebebiyle inşaat sektörü canlanmıştır. Evlerini satarak faize yatıran vatandaşlar yaşanan sıkıntılar sonrasında tekrar ev almaya başlamıştır. İstanbul İnşaatçılar Derneği Başkanı'nın; *"İki yıldır tek – tük konut satıyorduk, son bir haftada ise 3 milyar liralık satış yaptık"* demesi, sektördeki canlanmayı ortaya koyması açısından önemlidir.[657] Aslında faizin yüksek olması sadece inşaat – emlak sektörünü değil bütün sektörleri olumsuz etkilemiştir. Üretime dayalı yatırım yapılması yerine bu

[653] Osman Ulagay, *24 Ocak Deneyimi*, Hil Yayın, İstanbul, 1983, s. 59.
[654] Osman Ulagay, Özal Ekonomisinde Paramız Pul Olurken Kim Kazandı Kim Kaybetti, Bilgi Yayınevi, Ankara, Temmuz 1987, s. 109 – 110.
[655] "Fransa, T – Shirt ve Gömleklerimize Koyduğu İthal Yasağını Yıl Sonuna Kadar Uzatıyor", *Milliyet*, Sayı: 12453, 30 Haziran 1982, s. 6.
[656] "AET Bu Kez De Kiraza %35,7 Vergi Koydu", *A.g.g.*, s. 6.
[657] "Bankere Yatırmak İçin Evini Satanlar Parasını Kurtarınca Yeniden Ev Alıyor", *Milliyet*, Sayı: 12456, 3 Temmuz 1982, s. 8.

şekilde gelir elde etmek cazip gelmiştir. Fakat uzun süredir uyarılara rağmen sistemin sürdürülemeyeceği kabul edilmemiş, hükümet önlem almamıştır.

Devletin bu krizin daha da büyümemesi için güvence vermesi, bakanlar kurulunda sorumlu bakanlar üzerine eleştiriye neden olmuştur. Sonuç olarak Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Özal, Maliye Bakanı Kaya Erdem ve İmar İskan Bakanı Şerif Tüten 14 Temmuz 1982 tarihinde istifa etmiştir.[658] Şerif Tüten kendisinin istifasının diğer bakanlarla ilgisi olmadığını belirtmiştir. Ekonomide 31 ay süren Özal dönemi böylelikle sona ermiştir. Özal'ın yerine Devlet Bakanı olarak Sermet Refik, Maliye Bakanlığı'na Adnan Başer Kafaoğlu, İmar ve İskan Bakanlığı'na Ahmet Samsunlu getirilmiştir.

Ekonomi yönetiminin değişmesine IMF'den bir yetkili; *"Özal'ın açık çeki vardı. Kafaoğlu'nu tanımıyoruz. İki ekip arasındaki yaklaşım farklılığı bizi de katılaştırır."* şeklinde açıklama bulunmuştur.[659] OECD ise bu durumu *"büyük sürpriz"* olarak yorumlamış, 24 Ocak Kararları'nda değişim beklemediklerini bildirmiştir.[660]

Ekonomiden sorumlu bakanların görevi bıraktığı tarihte dolar kuru şu şekildedir; Amerikan Doları: 166 alış -169 satış, Avustralya Doları: 168 alış - 171 satış, B. Almanya Markı: 66 alış – 67 satış, Fransız Frangı: 23 alış – 24 satış, Hollanda Florini: 60 alış – 61 satış.[661]

Maliye Bakanı Kafaoğlu, 20 Temmuz 1982 tarihinde IMF'ye, yapılan çalışmalar ve ekonomi yönetimi hakkında bilgi veren *"İyi Niyet Mektubu"* yollamıştır. 55 sayfalık mektupta; 1980 Haziran'da uygulanmaya başlanmış Stand - By antlaşması ile birlikte, 1983 yılı haziranına kadar yapılacak olan çalışmalar da yer almaktadır. *"Hükümetimiz önceliği enflasyon oranını aşağı çekmeye vermektedir"*[662] denilmiştir. İyi Niyet Mektubu'nun verilmesiyle, uluslararası piyasaya 24 Ocak'ın uygulanacağı mesajı verilmiştir.

2.7.5. IMF ve OECD Raporları

IMF'nin hazırladığı raporda; *"Türk Hükümeti önümüzdeki ücret artışlarına getirilmiş sınırlamalara devam edecek. 1983 – 1985 yılları arasındaki kamu yatırımları*

[658] "31 Ay Süren Özal Dönemi Bitti", *Milliyet*, Sayı: 12468, 15 Temmuz 1982, s. 1 – 9.
[659] "IMF Yeni Ekibi Kuşkuyla İzliyoruz", *Milliyet*, Sayı: 12469, 16 Temmuz 1982, s. 1 – 9.
[660] "Kafaoğlunu Zor Günler Bekliyor", *Milliyet*, Sayı: 12470, 15 Temmuz 1982, s. 1 – 9.
[661] "Döviz Kurları", *Milliyet*, Sayı: 12469, 16 Temmuz 1982, s. 6.
[662] "Enflasyon Tırmanışa Geçti", *Cumhuriyet,* Sayı: 20843, 13 Ağustos 1982, s. 1 – 9.

azaltılacak, ayrıca vergi ertelemelerine son verilecektir" ifadeleri yer almıştır.[663] Bu ifadeler Özal'ın ücret artışında değişikliğe gitmemesinin esas sebebidir. 12 Eylül Hükümeti'nin milli egemenliğin parçası ekonomide ne oranda bağımsız politikalar yürütmekte olduğunu göstermektedir. Açıklamada dikkat çeken husus tarihlerdir. IMF raporu, yeni hükümetin de bu anlayışı sürdüreceği planına uygun olarak hazırlamıştır.

Kasım ayının sonunda 1983 yılının bütçesi kararlaştırılmıştır. Yasaya göre memurlara çalışmayan eşi için aylık 720 lira aile yardımı yapılması kararlaştırılmıştır. Fazla mesai için 40 – 100 lira arasında ödeme yapılmasına karar verilirken, bu rakam ek dersler için ise 135 – 265 lira olmaktadır.[664] Hükümet ek ödemelerle memurun üzerindeki geçim yükünü hafifletmeye çalışırken, resmi hesaplamalara göre 11 aylık enflasyon %30 seviyesine yaklaşmıştır.[665]

OECD raporuna göre; fiyat artışları gerilemiş, ihracat planlanmakta olduğu gibi artmaktadır. Ödemeler dengesi düzelmiştir. Fakat özel sektör yatırımları gerilerken, iç piyasada talebin azalması ile birlikte işsizlik yapısal bir nitelik kazanmıştır. KİT'lerin ekonomiye büyük bir yük getirdiği ve vergilerin istenilen düzeyde gerçekleşmediği bilgisi yer almıştır. *"Türkiye bütçe açığını denetim altına almak zorundadır"* denilmektedir. Ödemeler dengesi açığının 3 milyar 200 milyon dolardan, 735 milyon dolara düşeceği tahmin edilmiştir. 1983 yılında 950 milyon dolar olan dış borç anapara ödemesinin, 1985'te 2 milyar dolar olacağı belirtilmiştir.[666]

Türkiye ödemeler dengesini yakalamaya çalışırken faiz kıskacına girmiştir. Kredi kullanan firmaların faiz ve finansman yükleri artarken, maliyetlerdeki artışla birlikte kar da oranları düşmüştür. İşçi ücretlerindeki baskılamanın bir diğer sebebi budur. 1977'de işçi maaşlarının katma değerdeki payı %43 iken 1981'de %18'e düşmüştür.[667] İşçinin katma değerdeki payının düşmesi, Türkiye'yi yalnızca ucuz işgücü olarak cazip hale getirmiştir. Türkiye ödemeler dengesini asla yakalayamayacak bir konuma sokulmuşken, elindeki son değerli mallar olan KİT'ler uluslararası sermayenin hedefidir.

[663] "Ücret Sınırlaması Sürecek", *Cumhuriyet,* Sayı: 20844, 14 Ağustos 1982, s. 1 – 11.
[664] "Katsayı 35 Oldu", *Cumhuriyet*, Sayı: 20947, 28 Kasım 1982, s. 1 – 9.
[665] "Mutfaktaki Enflasyon 11 Ayda %30'a Çok Yaklaştı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20950, 1 Aralık 1982, s. 6.
[666] "Enflasyon Geriledi İşsizlik Çözülemiyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20956, 7 Aralık 1982, s. 1 – 9.
[667] "Türk Ekonomisi Faiz Kıskacına Girdi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20969, 20 Aralık 1982, s. 6.

2.8. Anayasa Tartışmaları

Anayasa taslağı 17 Temmuz 1982 tarihinde, Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Orhan Aldıkaçtı tarafından sunulmuştur. 200 maddeden oluşan anayasa tasarısının gerekçe, başlangıç, geçici maddeler bölümlerinin daha sonra açıklanacağı belirtilmiştir. Tasarıda; cumhurbaşkanı yetkileri arttırılmış, Devlet Danışma Konseyi, Ekonomik Konsey, Türk Dili Akademisi kurulması öngörülmüştür.[668]

Türk İş Başkanı Şevket Yılmaz, tasarının "check off" sistemine son vererek sendikacılığı ortadan kaldırdığını söylemiştir. Barolar Birliği Başkanı Atilla Sav: *"türü kendine özgü sistemsiz bir anayasa. Temel hak ve özgürlükleri sınırlayan, hatta kaldırma yetkisi veren 12,13 ve 14. Maddelerdeki kurallar hakkın özünü kaldırıcı nitelikte"* demiştir. TÜSİAD Başkanı Ali Koçman'a göre *"Çok geniş kapsamlı bir anayasa"* dır. Prof Mümtaz Soysal; *"Türk halkı 20. yüzyılın son çeyreğinde böyle bir anayasaya mahkum edilecek kadar çağdışı bir halk değildir"* ifadesinde bulunmuştur.[669]

Atilla İlhan, anayasa tartışmaları sırasında dikkatleri televizyon spikerinin pantolon giymesi sebebiyle ceza almasına çekmiştir. Kadın polislerin kravat takmasından, kızların başörtüsünün çıkarılmasına ve mini etek giymesine yasak getirilmesine *"altı kaval üstü şişhane değil mi?"* diyerek tepki göstermiştir.[670] Bu eleştiri sonraki yıllarda yaşanan *"başörtüsü"* tartışmaları düşünüldüğünde oldukça haklıdır.

Tasarıya komisyon üyeleri de eleştiriler getirmiştir. Anayasa Komisyonu Başkan Vekili Feyyaz Gölcüklü de 34. Madde'ye karşı oy yazısı yazmıştır. Gölcüklü; *"Süresiz hak kaybının ağır bir müeyyide"* olduğunu belirtmiştir. Prof. Kemal Dal; *"Cumhurbaşkanı ile başbakanın uyuşmazlığı muhtemel"* demiştir.[671] Anayasa eleştirilerine Başbakan Ulusu; tasarının ilgililere yeni dağıtıldığını, *"şimdiden kimsenin bir şey söyleyemeyeceğini"* ifade etmiştir.[672]

MGK, 52 ve 65 numaralı kararlarını kaldırarak partilerin yöneticileri dışındaki üyelerin de anayasa tasarısı hakkında görüş bildirebilmesine izin vermiştir. Anayasa oylamasında halkın vereceği oyun nasıl olması gerektiği hususunda görüş bildirmek

[668] "Tasarı Tartışmaya Açıldı", *Milliyet*, No: 12471, 18 Temmuz 1982, s. 1.
[669] "İşadamları Memnun Hukukçular Kaygılı", *Milliyet*, No: 12472, 19 Temmuz 1982, s. 1- 8.
[670] Atilla İlhan, "Olacak Şey Mi", *Milliyet*, No: 12473, 20 Temmuz 1982, s. 2.
[671] "Komisyon Üyeleri De Anayasayı Eleştiriyor", *Milliyet*, No: 12474, 21 Temmuz 1982, s. 1- 8.
[672] "Ulusu: Anayasa Konusunda Kimse Şimdiden Konuşamaz", *Milliyet*, No: 12478, 27 Temmuz 1982, s. 1- 9.

yasaklanmıştır.[673] Tasarıda işçi hakları savunulmadığı için hayır oyu vereceğini söyleyen Oktay Akbal hapse atılmıştır.[674] Daha sonra açıklanmış 70 numaralı kararnameye göre kapatılmış partilerin başkanları veya kamu davası sebebiyle hakkında soruşturma açılan kişiler de anayasa için görüş bildiremeyecektir.[675]

Tasarı 4 Ağustos'ta DM'de tartışılmış, üyeler ciddi eleştiriler getirmiştir. Başkan Aldıkaçtı, *"1961 Anayasasının boşluklarının doldurulmaya çalışıldığını"* belirtmiştir. Abdulbaki Cebeci; *"tasarı insan haklarını kısıtlamış, bazı gurupları başka guruplara karşı korumuş, adeta kışkırtıcı bir nitelik almış toplayıcı olmamıştır"* ifadesinde bulunmuştur. En sert eleştiriyi getiren Kamer Genç; *"Tasarı kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olması gereken egemenliğe uluslararası kuruluşları ortak etmektedir."* demiştir.[676]

MGK üyeleri 7 Ağustos'ta meclisteki tartışmaları izlemişlerdir. Cumhurbaşkanının seçim yöntemi tartışılmıştır. Aydın Tuğ *"cumhurbaşkanı güçlendirilmek isteniyorsa onu halka seçtirmekten başka çaremiz yoktur"* demiştir.[677] Türk İş anayasa tasarısına *"temel hak ve özgürlüklerden fedakarlık edilemez"* diyerek karşı çıkmıştır. Devletin niteliğinin değiştiğini, sendikaların etkisiz kılındığını ifade etmiştir.[678]

Tasarının ilk üç maddesi 17 Ağustos'ta kabul edilmiştir. 20'sinde görüşülen 8 maddeden 5'i komisyona geri iade edilmiştir. Ölüm cezalarının uygulama alanları tespit edilip, o günkü genişliğinden daraltılması istenmiştir.[679] Evren'in cumhurbaşkanı seçilmesi de, 18 Eylül'de yayımlanan geçici anayasa maddelerine konulmuştur. Buna göre anayasa kabul edilirse Evren de cumhurbaşkanı olacaktır. MGK ise 7 yıllık görev süresi doluncaya kadar Cumhurbaşkanlığı Konseyi'ne dönüştürülmüştür. Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri, milletvekillerinin dokunulmazlık ve özlük haklarına sahip olacaktır.[680]

Barolar Birliği Başkanı Atilla Sav, maddelerin melez bir *"geçici geçici dönem hukuku oluşturduğunu"* söylemiştir.[681] DM anayasa üzerinde çalışmalarını sürdürmüş, 9

[673] "Partililerin Yöneticileri Dışındaki Partililer Anayasa Konusunda Görüş Bildirebilecek", *Cumhuriyet*, No: 20835, 5 Ağustos 1982, s. 1- 7.
[674] Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, s. 198.
[675] "70 Sayılı Karar Ne Getirdi", *Cumhuriyet*, No: 20836, 6 Ağustos 1982, s. 1- 7.
[676] "Anayasa Tasarısı DM'de Görüşülüyor", *Cumhuriyet*, No: 20835, 5 Ağustos 1982, s. 1.
[677] "Evren Dün DM'de Görüşmeleri İzledi", *Cumhuriyet*, No: 20837, 7 Ağustos 1982, s. 1 - 7.
[678] "Türk İş Anayasa Konusunda Kesin Görüşünü Açıkladı", *Cumhuriyet*, No: 20838, 8 Ağustos 1982, s. 1 - 11.
[679] "Dün Görüşülen 8 Maddenin 5'i Komisyona İade edildi", *Cumhuriyet*, No: 20851, 21 Ağustos 1982, s. 1 - 11.
[680] "Anayasa Kabul Edilirse Kenan Evren Yedi Yıl İçin Cumhurbaşkanı Olacak", *Cumhuriyet*, No: 20880, 19 Eylül 1982, s. 1.
[681] "Demokrasiyi Geciktiren Bir Ara Dönem Yaratıyor", *Cumhuriyet*, No: 20881, 20 Eylül 1982, s. 1.

madde çıkarılırken 6 madde eklenmiştir. 8 madde birleştirilerek 4 maddeye indirilmiştir. 107 madde ise değiştirilerek benimsenmiştir.[682]

Anayasa ve cumhurbaşkanlığı oylaması tarihi 7 Kasım 1982 olarak belirlenmiştir.[683] Anayasa tasarısı DM'den 120 kabul, 7 ret, 12 çekimser, 17 katılmayan oyuyla geçmiştir.[684]

Barolar Birliği Genel Kurulu, anayasanın yetersiz ve özgürlükleri kısıtlayıcı nitelik taşıdığından tekrar yazılmasını istemiştir. Hazırladıkları raporda; birinci meclisin Atatürk'e dahi tanımadığı hakların, meclis içinden veya dışından seçilecek cumhurbaşkanına tanıdığına dikkat çekilmiştir.[685]

Tevfik Çavdar, 1982 Anayasası'nda hak ve özgürlükleri kısıtlayan maddelerine dikkat çekmiştir. 13. Madde'de kamu düzeni, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması için özgürlüklerin sınırlandırılabileceği yer almaktadır. Savaş durumunda temel hak ve hürriyetlerin durdurulması ve ülke ihtiyacının zorunlu kıldığı alanlarda zorla çalıştırma sayılamayacağı, dikkat çektiği bölümler arasındadır.[686]

İsmail Cem'e göre 1982 anayasası üstü açık kavramlarla doludur. İşçilerin haklarını savunmasına izin verilmemiştir. Hatta sendikaların varlığının bile tehlikeye düşürüldüğünü ifade etmiştir. Bu anayasanın oluşturulmasında danışma meclisinden çok MGK'nın sorumlu olduğunu söylemektedir.[687] Prof. Ergun Özbudun 1982 Anayasası'nın, hürriyet - otorite dengesinde, otoritenin ağırlığını arttırdığını söylemektedir. Bu bilgileri Evren'in toplum yararını vurgulayan sözlerinden alıntı yaparak ortaya çıkarmaktadır.[688] Anayasa'da yargı erkinin bağımsızlığı Madde 138'de ilke ile koruma altına alınmıştır. Bu madde; kanun ve hukuka uygun olarak yargı mensuplarının vicdani kanaatlerine göre hüküm vermesi kararını içermektedir.[689]

2.8.1. Danışma Meclisi Eleştirileri

Ertuğrul Z. Ökte, tasarıdaki 5. Madde'nin son fıkrasındaki hükmün milli egemenliği kısıtladığını söylemiştir. Uluslararası kuruluşlarca verilmiş bir kararın,

[682] "DM'de 2. Tur Görüşmeler Yarın", A.g.g., s. 1.
[683] "Anayasa Halk Oyuna 7 Kasımda Sunulacak", *Cumhuriyet*, No: 20884, 23 Eylül 1982, s. 1 - 11.
[684] "Anayasa DM'den Geçti", *Cumhuriyet*, No: 20885, 24 Eylül 1982, s. 1 - 11.
[685] "Olağanüstü Genel Kurul, Anayasaya İlişkin Görüşlerini Bildirdi", Cumhuriyet, No: 20895, 7 Ekim 1982, s. 1 - 11.
[686] Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi, 3. Baskı, Ankara, 2004, s. 267.
[687] İsmail Cem, *Geçiş Dönemi Türkiye'si*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s. 44 - 60.
[688] Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989, s. 48 – 49.
[689] İbrahim Ö. Kabaoğlu, *1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak*, İmge Kitapevi, Ankara, 2010, s. 44.

Türkiye için nihai bir karar olacağı manasına geldiğini belirtmiştir. Bu kuruluşlar Türkiye aleyhine karar verirse ne yapılacağını sormuştur.[690] Cumhurbaşkanlığına verilen yetkilerin, bu sistemi başkanlık sistemine dönüştürdüğünü ifade etmiştir.[691]

Özer Gürbüz sendika ve derneklerin siyaset yapamaz hale getirilmesini eleştirmiştir. İşçi haklarını korumak amacıyla sendika ve derneklerin siyaset yapmasının olağan olduğunu söylemiştir.[692] Tasarıdaki *"suç işlenmesi ihtimali"* deyimi için tehlikeli demiştir. Kolluk kuvvetlerinin bu sebeple yakaladığı bir kişiye hakimin nasıl bir muamele yapacağını, hakim saldığında suç işlerse ne olacağını sormuştur. Bu durumu falcılığa benzetmiştir.[693]

Süleyman S. Kırcalı yeni sistemin başkanlık sistemi olması gerektiğini savunmuştur. Abdülkadir Erener'in dağıtmış olduğu "*Hakiki Demokrasi ve Dejenere Demokrasi"* kitabından bahsetmiştir. Parlamenter sistemin dejenere demokrasi olduğunu söylemiştir. Amerika'nın başkanlık sistemiyle yönetildiğini hatırlatmıştır. [694] İsmail Arar da güçlü devlet, güçlü başkan demiştir. Tasarıda bu konunun belirgin olmadığını, sistemin adının konulması gerektiğini ifade etmiştir.[695]

Fikri Devrimsel, tasarıdaki bir maddenin adam öldürmeyi kanunlaştırdığını söyleyerek tepki göstermiştir. Polis, vatandaşın evine gidip kendisini karakola götüreceğini söylediğinde, vatandaş gelmezse polise vur yetkisinin verildiğini açıklamıştır. *"Bu anayasa devlet terörünü yasallaştırmaktadır"* demiştir.[696] Basına baskı oluşturulduğunu belirtmiş 30. Madde'yi basın araçlarının *"zapt ve müsaderesi"* olarak değiştirin demiştir. *"Ekonomik hayatı etkileyecek zamansız ve gerçek dışı haber nedir arkadaşlar?"* diye sormuştur. *"Zararlı akım ve davranışlardan gençleri korumak, devlete ait gizli bilgi"* gibi ucu açık kavramların bahaneyle kullanılabileceğini açıklamıştır. Özel hayatın gizliliği kapsamında hakim kararı olmadan yayınlar idare tarafından toplatılabilecektir.[697] Devrimsel'e göre tasarı *"Kemalizm felsefesine içtenlikle oturmamıştır."*[698]

---

[690] *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 5 Ağustos 1982, s. 74 - 75.
[691] *A.g,d.*, s. 77.
[692] *A.g.d., s.* 85.
[693] *A.g.d., s.* 90.
[694] *A.g.d., s.* 94.
[695] *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 7, 6 Ağustos 1982, s. 30.
Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt 7, 9 Ağustos 1982, s. 30.
[696] *A.g.d.*, s. 204.
[697] *A.g.d.*, s. 205.
[698] *A.g.d.,* s. 207.

Mustafa Alpdündar tasarı bu şekilde kabul edildiği takdirde; basın başta olmak üzere düşünce yayma özgürlüğü, dernek kurma hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkının engellendiğini savunmuştur.[699]

Kamer Genç; 12 Eylül'den öncesi bir partiye eleştirel bakışın anayasada yer aldığını, bir parti genel başkanının milletvekili seçilmesine engel konulduğunu söylemiştir. Türkiye'nin NATO üyeliğini vurgulayarak, oradaki *"Helsinki Nihai Senedi getirilse bile bu kadar tepki almazdı. Kayıtsız şartsız Türk milletine ait olması gereken egemenliğe uluslararası kuruluşlar ortak edilmiştir."* görüşünü paylaşmıştır. Bir hariciye memurunun Ege denizindeki hakları ortadan kaldırabileceğini söylemiştir.[700]

Genç, Milli Mücadele'de düşmanla işbirliği yapanların bile Atatürk tarafından huzur ve refah için bağışlandığını hatırlatmıştır. Hatayla anarşiye sürüklenen gençlerin cezalarına benzer bir uygulama yapılabileceğini dile getirmiştir. Anayasanın lokavta izin vermesi, işveren ve işçiyi eşit güçte görmesi için; *"işçinin ücreti patronun bir sadakası mıdır? Grevi yasaklıyorsunuz… lokavtı siz nasıl anayasal bir kurum haline getiriyorsunuz?"* diyerek anayasanın *"grev kırıcılığı kurumsallaştığını"* söylemiştir.[701] Özel hayat ve ailenin korunması için getirilen haber yasağı için, kanıtlanabiliyorsa neden yasak getirilsin *"sayın komisyonunuz gerçekleri açıklamaktan korkuyorlar mı"* demiştir. Bu kanunun kamu güvenliğini tehlikeye atacağına dikkat çekmiştir. Geçmişte partilerin dernek ve vakıflar kurarak gelir elde ettiklerine dikkat çekmiş, sosyal demokrat bir partinin kurulamayacağını ima etmiştir.

Tasarıda ortaya konulmuş sistemin başkanlık sistemi olduğunu Genç de savunmuştur. Tasarının Atatürk'ün anlayışını yansıtmadığını söylemiş, Atatürk'ün saygınlığının korunması için *"metinler içerisinde kendisine yer verilmemesi"* gerektiğini ifade etmiştir.[702] Mahalli idarelerin seçilmiş organları hakkında tahkikat açılırsa İçişleri Bakanı'nın görevden alabilmesinin usulsüzlüklerini anlatmıştır.[703]

Ayhan Fırat seçilecek başbakanın tasarıya göre dikkate alacağı kurumları sıralamıştır. Bunlar; Milli Güvenlik Kurulu'nun uyulması gereken tavsiye niteliğindeki kararları, dördü hükümetten oluşan on beş üyeli ekonomik ve sosyal konsey önerileri, Merkez Bankası cari yıl bütçe ödemeleri. (En fazla %15 ve kullanılması kararını

[699] *A.g.d., s.* 260.
[700] *Danışma Meclisi Tutanak Dergisi,* 4 Ağustos 1982, s. 44.
[701] *A.g.d., s.* 51.
[702] *A.g.d.,* s 54.
[703] *A.g.d.,* s. 55.

Merkez Bankası yetkilileri verecek) Bu şartlar altında başbakanlık görevinin yürütülmesinin zorluğuna dikkat çekmiştir.[704]

2.9. Dış İlişkiler

2.9.1. Avrupa ve Amerika'nın Türkiye'ye Bakışı

Avrupa Konseyi temsilcileri, 8 Ocak 1982'de Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı Evren'i ziyaret etmiştir. [705] Komisyon daha sonra anayasa çalışmalarını takip etmiş, Demirel ve Özal ile görüşmüştür. Daha sonra AK yetkilileri, görüşlerini rapor halinde toparlayıp sunmuşlardır. Raporun görüşüldüğü karara göre; Türkiye'nin AK'den bu süreçte çıkarılmasının doğru olmadığı söylenmiş, eylül sonu – ekim dönemine kadar süre tanınması öngörülmüştür.

Avrupa Konseyi'nden sonra Avrupa Parlamentosu da Türkiye'nin anayasa çalışmalarını takip etmeyi kararlaştırmıştır.[706] AK raporunun ardından Türkiye'ye 28 Ocak oylamasına kadar süre tanınmıştır. Başbakan Ulusu; AP'nin Türkiye'de demokrasinin kurulması ile ilgili söylemlerinde haksız olduğunu, aldıkları kararların hasmane tutum içerdiğini söylemiştir.[707] AP'nin aldığı kararlara MGK Başkanı Evren sert tepki göstererek; *"Türkiye, Ortaçağın engizisyon metotlarının cari olduğu bir ülke gibi gösterilmek istendi"* ifadesini kullanmıştır. Türkiye'nin temsil edilmediği AP'nin kararlarını tanımadığını belirtmiştir.[708] Bu gelişmelerin ardından Türkiye, yabancı heyetlerin gelişini izne tabi tutmuştur.[709]

9 – 11 Şubat tarihleri arasında Madrid'te bakanlar düzeyinde yapılan açıkoturuma, Dışişleri Bakanı Türkmen ve Dışişleri Bakanlığı Müşavir Vekili Baki İlkin katılması kararlaştırılmıştır. Oradan da Münih'teki 19. Uluslararası Silahsızlandırma Toplantıları'na gideceklerdir.[710]

ABD'de Başkan Reagan yönetiminin hazırladığı ve kongreye sunduğu raporda ise, Türkiye'de insan hakları ihlali bulunmadığı yer almıştır. Duruşmaların açık şekilde yapıldığı ve sanıkların istediği avukatı seçebildiği bilgisi bulunmaktadır. Türkiye'nin

[704] *A.g.d.,* s. 41.
[705] "Evren Heyeti Kabul Etti", *Cumhuriyet*, Sayı: 20629, 9 Ocak 1982, s. 1 – 9.
[706] "Komisyon Raporu: Türkiye'ye Ekime Dek Süre Tanınmalı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20646, 26 Ocak 1982, s. 1 – 9.
[707] "Ulusu: Avrupa Konseyi'nin Suçlamaları Ağır ve Haksız", *Cumhuriyet*, Sayı: 20651, 31 Ocak 1982, s. 1 – 11.
[708] "İçişlerimize Müdahaleye Tepkimiz Kararlı Olacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 20651, 31 Ocak 1982, s. 1 – 11.
[709] "Yabancı Heyetlerin Gelişi İzne Bağlandı", *Milliyet,* Sayı:12309, 6 Şubat 1982, s. 1 – 12.
[710] *BCA,* 30, 18, 1, 2, 19.02.1982.

Kıbrıs'taki varlığı ise insan haklarının düzenlenmesinde rol oynadığı şeklinde açıklanmıştır.[711]

Başbakan Ulusu, Daily News Gazetesi'ne verdiği demeçte; *"Ortadoğu'da artacak gerilim ve tırmanmanın tek sorumlusu İsrail'dir"* beyanında bulunmuştur. Başbakan, Filistin meselesinde Arap ülkelerinin görüşünü desteklediklerini belirtmiştir. İran – Irak anlaşması için ise arabuluculuk komitesine katılacağını, Ziya - Ül Hak ve Arafat ile görüşeceğini açıklamıştır.[712] Bu bağlamda Türkiye'nin Ortadoğu anlaşmazlıklarında arabulucu rolü üstlenmeye başladığı söylenebilir.

3 – 8 Mayıs tarihleri arasında Brüksel'de yapılacak olan NATO Avrupa Grubu Savunma Planlama Komitesi Bakanlar Toplantısına, Milli Savunma Bakanı Ümit Haluk Bayülken görevlendirilmiştir.[713] Başbakan Ulusu'nun başkanlığındaki heyet de Bağdat'a ziyaret gerçekleştirmiştir.[714]

Ulusu başkanlığındaki bir heyet Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş'a resmi ziyarette bulunmuştur. Yanında; Kıbrıs İşleri Müsteşarları, Maliye Bakanlığı Müsteşar Yardımcıları, Ziraat Bankası Genel Müdürü, DPT Uzmanı, Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı görevlilerinden oluşan geniş bir heyet bulunmaktadır.[715] Bu gelişme belki de bir yıl sonra ilan edilecek olan KKTC için yaşanmıştır.

2.9.2. Ege Adaları Sorunu

Türkiye'nin Yunanistan'la Ege sorununu halletmeden NATO dönüşüne onay vermesi, sonradan sorun olmuştur. Türkiye karşıtı bildiri dağıtan Yunanistan, bu dönemde yaptıklarıyla diğer müttefikleri de kızdırmıştır. Öyle ki 1979'da Sovyet gemilerinin Yunanistan'ın Siroz limanında tamir edilmesi anlaşmasını 1981'de yenilememiş olmasına rağmen, şimdi tekrar anlaşma yapmıştır. 6 Sovyet ticaret gemisinin Yunanistan tarafından onarılmasının kararlaştırılması NATO'da tepkiye neden olmuştur. NATO Genel Sekreteri Luns; *"NATO Yunanistansız da var olabilir"* ifadesini kullanmıştır.[716]

Yunanistan'ın 1982 Mart ayında Batı Trakya'daki Türklere yönelik baskılara başlaması, Türkiye ile yeni bir gerginliği beraberinde getirmiştir. Batı Trakya Türkleri,

[711] "ABD Türk Yönetimi İnsan Haklarına Saygılı", *Milliyet,* Sayı:12313, 10 Şubat 1982, s. 1 – 5.
[712] "Ulusu: Arap Ülkelerinin Görüşünü Destekliyoruz", *Milliyet,* Sayı: 12334, 3 Mart 1982, s. 1 – 8.
[713] *BCA*, 30, 18, 1, 2, 03.05.1982.
[714] *BCA*, 447, 444, 1, 12.03.1982.
[715] *BCA*, 451, 472, 6, 17.05.1982.
[716] "Luns: NATO Yunanistansız da Var Olabilir", *Cumhuriyet*, Sayı: 20652, 1 Şubat 1982, s. 1 - 11.

topraklarına hukuksuz şekilde el koymaya çalışan Yunan Hükümeti'ne karşı direnmektedir. Dışişleri Bakanı Sözcüsü Nazmi Akıman, *"Rum azınlıklarla ilgili yasanın uygulanması Yunanistan'ın Batı Trakya'daki tutumuna bağlı"* diyerek Yunanistan'a mütekabiliyet esasını vurgulamıştır.[717]

Yunanistan'ın, öteden beri süregelen Ege adalarını 12 mil'e çıkarabileceği tehdidine karşılık Türkiye de karasularını 12 mil'e çıkarma düşüncesini bakanlar kuruluna taşımıştır. Bu gelişme Yunan basınında *"çok gergin bir durum"* olarak konuşulmuştur.[718] Bu konunun düşünülmesi bile hata olmakla beraber, Mümtaz Soysal köşesinde tehlikeye dikkat çekmiştir. Mütekabiliyet uygulansa bile Türkiye karasularını %8'den %10'a çıkaracakken, Yunan karasuları %35'ten %63'e çıkaracaktır. Öte yandan Türkiye'nin Ege denizinden geçişinde güzergah sıkıntısı meydana gelecektir.[719] Bu durum büyük bir tehlikeyi ortaya çıkarmıştır. Türkiye böyle bir durumda Yunanistan'a meşruiyet verecek ve Ege Denizi'ni kendinin kullanamayacağı hale getirecektir.

Yunan Hükümeti'nin çok ince bir diplomasi hesabı yaptığı ortadadır. Öncelikle Türk azınlık meselesinden Türkiye'yi mütekabiliyet uygulamaya sevk etmiş, aynı durumu Ege adalarının kıta sahanlığında da yaptırmaya çalışmıştır. Bu konunun Türkiye tarafında konuşulması dahi tuzağa düşüldüğünü göstermektedir.

Yunan Başbakanı Papandreu, Türkiye'nin Yunan karasularının 10 mil olduğunu kabul etmesi durumunda 12 mile çıkarılmayacağının garantisini vermiştir. Ancak bu teklif kabul görmemiştir.[720] Mesele Yunanistan tarafından uzun süre sürdürülecek bir krize dönüşmüştür. Yunan makamları NATO tarihinde ilk kez görülmüş şekilde, Türkiye'nin Yunanistan'ı tehdit ve tahrik ettiğine dair broşürler bastırmış, örgütün Savunma Planlama Gurubu'nda bunları dağıtmıştır.[721]

Evren'e Yunanistan ve Kıbrıs sorunu sorulmuş, kendisi Kıbrıs'ta BM Genel Sekreterliği gözetiminde sürdürülen diyalog çabalarını desteklediğini belirtmiştir. Yunanistan için ise ekim ayında yapılacak olan Ottowa Zirvesi'ni işaret etmiştir. İki gerginlik için de sorunların çözülmesi için çaba sarf ettiklerini belirtmiştir.[722]

2.9.3. Evren'in Uzakdoğu Ziyareti

[717] "Nazmi Akıman: Rum Azınlıklar İle İlgili Yasanın Uygulanması Yunanistan'ın Batı Trakya'daki Tutumuna Bağlı", *Milliyet,* Sayı: 12362, 31 Mart 1982, s. 8.
[718] "Yunan Basını Durum Gergin", *Cumhuriyet*, Sayı: 20771, 31 Mayıs 1982, s. 1.
[719] Mümtaz Soysal, "Ege ve Teze", *Milliyet,* Sayı: 12424, 1 Haziran 1982, s. 2.
[720] "Papandreu Diyagoğa Şartlı Yanaşıyor", *Milliyet,* Sayı: 12436, 13 Haziran 1982, s. 1 - 9.
[721] "Yunan Heyeti Toplantıda Broşür Dağıttı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20951, 2 Aralık 1982, s. 1 – 9.
[722] *CBA,*7-4-22, 14-12-30, 1, 22.9.1982.

Kasım ayında Cumhurbaşkanı Evren için Çin, Kore, Endonezya ve Bangladeş'i kapsayan 2 haftalık Asya ziyaret planı hazırlanmıştır. 12 günde 32 bin km uçak seyahatinin bulunduğu gezilerle, Türkiye'nin bu devletlerle ilişkileri geliştirilmek istenmektedir.[723] Bu ziyarette Çin'li bir yetkili, iki ülkenin yüzyılın başında *"hasta adam"* tabiriyle tanınırken şimdi milli egemenliklerinin sağlandığına vurgu yapmıştır. Bu devletlerle ticari ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.[724]

Evren Endonezya ziyaretindeyken, Bağlantısızlar Hareketi'nin dünya barışına yönelik katkılarını dile getirmiş, sömürgeciliğin tasfiyesinde önemli rol oynadıklarını belirtmiştir. İslam ülkelerinin çıkarlarının korunmasına Türkiye'nin önemini vurgulanmıştır.[725] Kore'de gerçekleştirilen temaslarda ortak bildiri sunulmuştur. Bildiriye göre; Filistin meselesinin çözümünün, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve Filistinlilere kendi kaderini tayin hakkı verilmesiyle mümkün olacağı açıklanmıştır.[726] Bangladeş'te de ticaret ve teknoloji transferi gibi konuların ön planda olduğu bir görüşme gerçekleşmiştir.[727]

Ortadoğu'daki ziyaretlerden sonra Cumhurbaşkanı Esenboğa Havaalanında açıklama yapmış, Uzakdoğu ile ilişkilerin güçlendirilerek sürecin hızlandırılması gerektiğini söylemiştir. Bu ülkelerde serbest ticaret bölgelerinin ihdas edilmesi halinde Türkiye'nin kazançlı çıkacağını açıklamıştır. Sonraki ziyaretlerde özel sektör temsilcilerinin de ziyaretlere götürülmesi planlanmıştır.[728] 27 Kasım – 3 Aralık tarihleri arasında Türkmen de SSCB Hükümeti'nin daveti üzerine SSCB'ye gitmiştir.[729] 15-17 Kasım tarihleri arasında da Macar Başbakan Gyorgy Lazar da Başbakan Ulusu'nun davetlisi olarak Ankara ve İstanbul'u ziyaret etmiştir.[730]

[723] "Cumhurbaşkanı Evren 12 Günde 32 Bin Km Katedecek, 50 Saat Uçacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 20953, 4 Aralık 1982, s. 1 – 9.
[724] "Hiçbir Antlaşmazlığımız Yok", *Cumhuriyet*, Sayı: 20965, 16 Aralık 1982, s. 1 – 9.
[725] "Bağlantısızlar Barış İçin Önemli Rol Oynadı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20968, 19 Aralık 1982, s. 1 – 11.
[726] "Evren Bangladeş'te", *Cumhuriyet*, Sayı: 20973, 24 Aralık 1982, s. 1 – 11.
[727] "Evren Atatürk Lisesi'ni Gezdi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20974, 25 Aralık 1982, s. 1 – 11.
[728] "Evren: Uzakdoğu'ya Açılmayı Hızlandırmakta Kararlıyız", *Cumhuriyet*, Sayı: 20976, 27 Aralık 1982, s. 1 – 9.
[729] *BCA*, 465, 556, 10, 22.11.1982.
[730] *CBA*, 7–10–11, 66 / 4-4, 4, 9.11.1982.

III. BÖLÜM

Seçim Yılı 1983

3.1. Bitmeyen Acı Reçete

3.1.1. Ekonomik Kriz ve Enflasyon

1983 yılında doların dolaylı etkilediği ürünler bile aşırı pahalanmıştır. İşçi ve memur ücretlerindeki iyileştirmeler bu oranları karşılamadığı için yüksek enflasyon topluma yoksulluk olarak yansımıştır. Başbakan Ulusu ihracatın önemini vurgulasa da yurt içi üretim, maliyetler ve kurun sabitlenmemesi gibi sorunlar mevcuttur.

Türkiye tarihinde ilk defa bu kadar sık devalüasyon yaşanmıştır. 1962 yılında 9 liradan işlem gören dolar 8 yıl bu değerde kalmıştır. 1970 yılında 11.50, 1971 yılında 15 liraya yaklaşmıştır. 1971 – 1975 döneminde önemli bir değişiklik göstermemiştir. 1976 yılından başlayarak 1980'e kadar doların değeri 37.50 seviyesindedir. 24 Ocak Kararları'ndan hemen sonra 76,04'e yükselmiştir.[731] 1983 yılında ise 189 liraya karşılık gelmektedir.

Tarihlere göre; DP dönemindeki krizden sonra ilk ciddi yükseliş yaşanmıştır. Diğer artış Demirel Hükümeti'nin sonundadır. Bu dönem 1971 Muhtırası'yla sonuçlanmıştır. DP dönemindeki yükseliş ise 1960 darbesiyle son bulmuştur. 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekatı sırasında ambargo uygulanmasına rağmen doların değeri değişmemiştir. I. Milliyetçi Cephe Hükümeti Dönemi'nde başlayan artış, 1980 yılına kadar anarşi olaylarının tetiklediği bozulmalarla artmıştır. Ancak en ciddi artış 24 Ocak Kararları'yla beraber Türkiye'de *"serbest"* ekonomik modele geçişle birlikte yaşanmıştır. Bu süreç 1980 Darbesi'yle de tamamlanmamış, aynı ekonomik model sürdürülmüştür.

1975 yılındaki ekonomik seviye Türkiye'nin o yıl ki otomobil üretimine de yansımıştır. Türkiye'nin yükselen otomobil üretimi grafiği 1975'te, 67.291 adetle zirveyi görmüştür. Anadol, Murat, Renault markalarının otomobil üretimi 1979 yılında 43.800 – 31.529 seviyesine düşmüştür. 1981 yılında 25.306 seviyesiyle en dip rakamı bulmuştur. 1982 yılında bu rakam 31.195'e yükselse de, 1975'teki seviyeden oldukça uzaktır.[732] Ekonomideki daralma sonraki dönemde yapısal problemlere yol açmıştır.

[731] "Doların TL Karşısında 1970 – 1982 Dönemindeki Gelişimi", *Cumhuriyet*, Sayı: 20984, 4 Ocak 1983, s. 6.
[732] "Oto Üretimi 1975'tekinin Yarısını Bile Bulmadı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20991, 11 Ocak 1983, s. 6.

1962 – 1977 yılları arasında ucuz dolar döviz kredisi teşvik edilerek pek çok şirket bu şekilde borçlanmıştır.[733] Bu sistemde TL'nin değerli oluşu sebebiyle üreticinin dış piyasa rekabetinde zorlandığı iddia edilmektedir.[734] Bu uygulamanın terk edildiği dönemde döviz yükselmeye başlamıştır. Fakat dövizin yükselmesi dolarla borçlanan üreticinin borçlarını ödeyemez hale gelmesine yol açmıştır. Ucuz iş gücü dış rekabeti arttırmıştır. Fakat AET'nin kendi üreticisini desteklemek için koyduğu kota ve gümrük vergileri, Türkiye'nin bu avantajı belli seviyede tutmuştur. Bu sebeple ihracatta patlama yaşanacağını düşünen Özal'ın planları tutmamıştır. Aksine iç piyasa da kaybedilmiştir.

1981 yılında ABD'de yönetime Reagan'ın gelmesiyle beraber, ABD'nin başını çektiği batı ülkelerindeki ekonomik büyüme artışa geçmiştir. OECD ülkeleri arasında 1983 yılı tahminlerine göre ABD'nin GSMH'nın yükselişi: 1,5'ten 2,3'e, Japonya'nın 2,5'ten 3,3'e, Almanya'nın 0,7'den 1,3'e yükseleceği tahmin edilmektedir.[735]

Artan enflasyonla birlikte 1983 yılında da pek çok ürüne yüksek oranlarda zamlar gelmeye devam etmiştir. Petrol artışı sebep gösterilerek, şekere %20 oranında zam yapılmıştır.[736] Kağıda %5 – 15 oranında zam gelmiştir.[737]

Türkiye nisan ayında İran ile ticaret antlaşması imzalamış, böylece iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2,5 milyar dolara yükseltilmiştir. Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracat navlun hizmetleriyle birlikte 1,3 milyar dolar iken, İran'dan 1,2 milyar dolarlık petrol alımı yapılmaktadır. 1982 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde İran birinci sıraya yükselmiştir.[738]

Ekonomiden sorumlu bakanların istifa ettiği 1982 yılının temmuz ayında 169 lira olan dolar kuru, yılbaşında 189 liraya tırmanmıştı. Eylül ayına kadar geçen süreçte dolar 245 liraya çıkmıştır.[739] Bu hızlı yükselişin sebebi ekonomi yönetiminin yanında seçim döneminde alınan gayri demokratik sebep olduğu düşünülebilir. Çünkü temmuz ayında dolar 226 lira satışla işlem görmektedir.[740] Bu dönemden sonra seçime girecek partilerin YSK'dan onay alma süreci başlamıştır. Pek çok parti ve üyeleri veto edilirken, Cumhurbaşkanı Evren *"2-3 partiyle istikrarın sağlanacağı"* yorumunu yapmıştır.

[733] Murat Köprü, "Doların Tırmanışı Kur Farkı Çıkmazı ve Maliyet Enflasyonuna Yol Açtı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20984, 4 Ocak 1983, s. 6
[734] *A.g.g.,* s. 6.
[735] "Durgunluktan Çıkış Umutları ABD'ye Bağlı", *Cumhuriyet*, Sayı: 20987, 7 Ocak 1983, s. 6
[736] "Toz Şekere %20 Zam", *Cumhuriyet*, Sayı: 20995, 15 Ocak 1983, s. 1 – 9.
[737] "Kağıda Yüzde 5 – 15 Zam", *Cumhuriyet*, Sayı: 20004, 24 Ocak 1983, s. 1.
[738] "Türkiye İle İran Ticaret Hacmi 2,5 Milyar Dolara Yükseltildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 21067, 22 Nisan 1983, s. 1 - 11.
[739] "Döviz Kurları", *Cumhuriyet*, Sayı: 21199, 3 Eylül 1983, s. 9.
[740] "Döviz Kurları", *Cumhuriyet*, Sayı: 21148, 12 Temmuz 1983, s. 9.

3.1.2. Dışişleri Bakanı Kafaoğlu'nun Yabancı Temsilcilerle Düzenlediği Toplantı

12 Eylül 1983 tarihinde Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu ve pek çok Türk ve yabancı temsilcinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir.

> *"Toplantıya Katılan Türk Yetkililer: Devlet Bakanı Sermet Refik Pasin, Merkez Bankası Başkanı Osman Şıklar, DPT Müsteşarı Yıldırım Aktürk, Etibank Genel Müdürü Muammer Öcal, Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar, TÜSİAD Başkanı Ali Koçman, Eczacıbaşı H. Y.K. B. Nejat Eczacıbaşı, TransTürk H.Y.K.B. Fuat Süren, Enka H. Y. K. B. Şarık Tara."*
>
> *"Türkiye'de Görevli Yabancılar: Magnesit A.Ş yetkililerinden Dr. Herman Gareis, Shell Drektörü Mark Moody Steward.*
>
> *"Yabancı Yetkililer: ABD eski Dışişleri Bakanı Alexander Haigh, Hilton İnternational Genel Müdürü Curt Strand, Club Mediterraine yöneticisi Gilles de Wilmorin, OECD Türkiye Konsorsiyumu Başkanı Wolf Geberth, Dünya Bankası IFC Bölümü Başkanı Roger Chaufornier, Lazard Freres petrol firması başkan yardımcısı Rex Pingle.*

Pek çok uluslararası şirketin katılımıyla Türkiye'nin gelecek yıllardaki ekonomik modeli hakkında bilgi verilmiştir. Türkiye'nin yabancı sermaye için çekiciliği arttırılmaya çalışılmıştır. Kafaoğlu şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Türkiye son yıllarda başarıyla uyguladığı ekonomi politikasını sürdürmeye devam edecek. Dışa dönük yaklaşım ve para politikası sürdürülecek, devletin ekonomiye müdahalesi azaltılarak piyasa ekonomisinin güç kazanması için gereken yapılacaktır."*

3.1.3. Zam Tartışmaları

Bütçe planlamalarında 1983 yılı için enflasyon oranı %20 olarak öngörülmesine rağmen, ilk 8 ayda %21'i aşarak yıllık hızı %31'e yükselmiştir. 1984 yılı için ise %25 enflasyon öngörülmüştür. Fakat yılbaşında %20 oranında zam alan işçiler durumun telafi edilmesi için ek zam beklemişlerdir.[741] Bu zam talebi için Başbakan Ulusu, Maliye Bakanlığı'nın inceleme yapıp görüş bildirmesini istemiştir. Maliye Bakanlığı ve Yüksek Hakem Kurulu konuyu incelemeye almıştır. Maliye Bakanı Kafaoğlu; *"ABD'ye gitmeden önce sendikaların zam isteğini pek anlayamadık"* demiştir. Ayrıca zamların enflasyon oranının üstünde yapıldığını savunmuştur. YHK başkanı da zam yapılmayacağını ifade etmiştir.[742]

Ekonomi yönetimi zam yapılmayacağını açıklasa da 1984 bütçesinin hazırlandığı dönemde Gümrük ve Tekel Bakanı Cafer Tayyar Sadıklar farklı bir söylemde bulunmuştur. Ekonomik modelle iç talebin kısılması uygulamasında artık sınıra gelindiğini belirtmiştir.[743] Bu söylemle aslında 24 Ocak Kararları'nın devalüasyon uygulamasını terk etmeyi teklif etmiştir.

---

[741] "Ücretler Enflasyonun Gerisinde", *Cumhuriyet*, Sayı: 21217, 24 Eylül 1983, s. 1 - 11.
[742] "Ek Zam 4 Dudak Arasında", *Cumhuriyet*, Sayı: 21221, 28 Eylül 1983, s. 1 - 11.
[743] "Tüketimin Kısılmasında Sınıra Gelindi", *A.g.g.*, s. 1 – 7.

1984 Mali Yılı Bütçe Tasarısı'nda %39 olarak belirlenen memur maaşları katsayısının %41'e yükseltilmesi düşünülmüştür. DM'de Bütçe Plan Komisyonu kurulmuş, Cemil Çakmaklı Necmettin Narlıoğlu, Cahit Tutum'dan oluşan alt komisyon bu konuda çalışma yapmıştır. Hesaplamalara göre katsayının %40 ya da %41 olması için bütçede 12 milyar liraya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kaynağın elde edilmesi için; *"1) Stratejik önemi olan ve diğer ana bakanlıklar dışında kalan bakanlık bütçelerinden yüzde iki oranında kısıntı yapılması. 2) İç istikrar rakamını arttırma (İç borçlanma)"* tavsiye edilmiştir.[744] Bütçe Plan Komisyonu Başkanı Dr. Tandoğan Tokgöz *"konu komisyonun belirleyeceği görüş ışığında değerlendirilecek"* derken, *"Alt komisyonun raporu kesinlikle belirleyici olmayacak"* ifadesinde bulunmuştur. Maliye %39 katsayısının değiştirilmemesini savunmaktadır.[745]

İşçilere ek zam tartışmasında Türk İş YHK Temsilcisi Kemal Özer; *"amaç hükümeti zor duruma düşürmek değil"* diyerek taleplerinin işçiden yana olduğunu iddia eden pek çok kişinin maskesinin düştüğünü söylemiştir. Ticaret Bakanlığı Ankara Konjonktür Dairesi tüketici fiyatlarının rapor edildiği çalışmada, karayolu işçilerinin son iki senede alım güçlerinin %30 - 31 oranında düştüğünü saptamıştır.[746] Bakan Kafaoğlu Türk İş Başkanı'nın kararından dönmemesi üzerine "*işçilere bir kuruş ek zam verememe"* demiş, Özer'e birkaç ay dişini sıkıp toplu iş sözleşmelerinde zammı almasını tavsiye etmiştir.[747]

Maliye Bakanı'nın işçi ücretlerine *"zam yok"* demesinin ardından Türk İş Başkanı, Başbakan Ulusu ile görüşmüştür. Başbakan Yüksek Hakem Kurulu'ndan tekrar çalışmada bulunmasını ve nasıl bir iyileştirme yapılabileceğinin araştırılmasını istemiştir. Türk İş Başkanı *"işçi için ek %10 zam zorunlu"* demiştir. TÜSİAD Başkanı Koçman *"karar hükümetin"* derken, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu *"isteyen işçisine istediği kadar zam yapsın"* demiştir. MESS Başkanı Bahri Ersöz: *"karşıyız"*, TİSK Başkan Vekili Metin İplikçi: *"karşıyız"*, TİSK: *"ek zammı savunan işverenler azdır"* demiştir. Maliye Bakanı Kafaoğlu: "*ücret artışlarını enflasyonun üzerinde verdik"* ve Çalışma Bakanı Turhan Esener: *"yetki maliye ve YHK'da dır"* şeklinde çok yerden açıklamalar gelmiştir. İşçiye verilecek zam konusu hükümet ve patronlar arasında oylamaya dönüşmüştür. Rakamlardan çok, kişilerin görüşleri üzerinden tartışmalar sürdürülmüştür. Fikir beyan etmeyen bazı işadamları da

[744] "Katsayının 40 – 41 Olması İçin 12 Milyarlık Kaynak Aranıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21225, 2 Ekim 1983, s. 1.
[745] "Maliye 39 Katsayıda Direniyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21226, 3 Ekim 1983, s. 1 - 9.
[746] "İşçilere Ek Zam Tartışması", *A.g.g.* ,s. 1 – 6.
[747] "Kafaoğlu: İşçilere Bir Kuruş Ek Zam Veremem", *Cumhuriyet*, Sayı: 21229, 6 Ekim 1983, s. 1 - 11.

tartışmaya katılarak işçi zammını desteklemiştir. Sakıp Sabancı (Sabancı H.B.) *"ücretliler perişan, ücret artışı gerekli",* Selçuk Yaşar (Yaşar H.B.), Şinasi Ertan (Ege Sanayi O.M.B.), Ersin Faralyalı (Ege S.O.M.B.), İsmail Aytemiz (Petrol İşverenleri S.B.) *"artış gerekli"* açıklamalarında bulunmuşlardır.[748]

Dolar kuru sebebiyle stoklarda bulunan mallarla üretim yapılarak ihracat rekoru kırılırken işçinin ücreti aynı kaldığı için aradaki kar işverene gitmekteydir. Üretimdeki gelir oranından işçi payı düşmüştür. Kimi işverenler bu kârı çalışanlarına vermek istememiştir. OECD ve AET devalüasyon isterken, işçi ücretlerinin aynı kalmasını istemektedir. Daha sonraki yıllarda da bu sistem uygulanacak, Başbakanlığı döneminde Özal; *"ben IMF'ye söz verdim"* diyerek işçi zammı yapmayacağını açıklayacaktır.[749]

Zam pazarlığından; işçilere %29 – 37 arasında, Bağ-Kur emeklilerine %40 zam yapılmıştır. İşçilere yakacak yardımı 6.200 liraya yükseltilmiş, Bağ – Kur emeklilerine verilmekte olan yakacak yardımı 2 bin lira arttırılmıştır. Bağ–Kur üyeleri ve ailelerinin ücretsiz sağlık hizmeti alabilmesi sağlanmıştır. Emeklilik sonrası çalışanların ikinci işlerindeki süreyi hizmetlerine ekletme hakkı getirilmiştir.[750] Verilen zam oranı, ücret değişikliği istemeyenlerin halkı nasıl bir enflasyona maruz bıraktıklarının göstergesidir. Devlet istatistiklerine göre enflasyon Ege ve Marmara bölgesinde %33,5'i bulmuştur.[751]

3.1.4. İş Adamlarının 24 Ocak Tartışması – TÜSİAD Raporu

Çimento üreticileri 1983 yılındaki enerji kesintisi ve maliyetlerden sıkıntılıdır. İzmir'de toplanan çimento sanayicileri bir süre için devletten destek talebinde bulunurken, esasen en büyük sorunları enerjidir. Türkiye Çimento Müstahsilleri Başkan Vekili Ömer Akgerman; *"Genelgeye göre 1983 yılının ilk dört ayındaki enerji kullanımı veri alınarak yüzde 20 kesinti yapılması icap ederken, 1982 yılı tüketimi esas alınıyor ve yüzde 40 kesinti yapılıyor"* diyerek çimento fabrikalarıyla *"cebri protokol"* yapıldığını, uymayan fabrikaların kapatılmasının kararlaştırıldığını söylemiştir.[752] Fabrikalar %50 kapasiteyle çalışmakta, bazı yerlerde bu rakam %30'a kadar inmektedir. Stoklama ve enerji kısıtlamasının artması durumunda karaborsa oluşmasından endişe edilmektedir.[753]

Maliye Bakanı Kafaoğlu 12 Eylül 1983'te batılı temsilcilere 24 Ocak Kararları'nın sürdürüleceği garantisini vermişse de, bu konuda bazı üreticiler

[748] "Ek Zam Bir Aydır Sahnede", *Cumhuriyet*, Sayı: 21231, 8 Ekim 1983, s. 1 – 11.
[749] Halit Çelenk, *Demokrasi Masalı*, İmge Kitapevi, Ankara, Mayıs 2003, s. 97.
[750] "İşçi ve Bağ – Kur Emeklisine Yüzde 27 – 40 Zam", *Cumhuriyet*, Sayı: 21232, 9 Ekim 1983, s. 1 – 11.
[751] "Devlet İstatistiklerine Göre Çarşıdaki Enflasyon Yüzde 31", *Cumhuriyet*, Sayı: 21237, 12 Ekim 1983, s. 1.
[752] "Çimentocular Devlet Bize Destek Versin", *Cumhuriyet,* Sayı: 21225, 2 Ekim 1983, s. 1 - 7.
[753] "Yeterli Çimento Var, Ama Karaborsa Kapıda", *Cumhuriyet*, Sayı: 21231, 8 Ekim 1983, s. 1 - 11.

endişelidir. Yaşar Holding Başkanı Selçuk Yaşar *"serbest faiz, serbest döviz politikasına karşıyız"* diyerek eleştiri getirmiştir. Erdoğan Demirören de bu söyleme destek vermiştir.

S. Sabancı, N. Eczacıbaşı tartışmaya taraf olmamasına rağmen yatırım ve iç piyasayı önceleyen diğer yöneticilerdir.24 Ocak Kararları'nı savunarak mevcut sistemin sürdürülmesini isteyenler ise: *"İstanbul Ticaret Odası Başkanı Nuh Kuşçulu, Enka H. Y.K.B. Şarık Tara, TÜSİAD Başkanı Ali Koçman, Odalar Birliği Başkanı Mehmet Yazar"* gibi isimlerdir.[754]

Yüksek kurdan en çok etkilenen alanlardan biri de petrokimya alanıdır. PETKİM ürünlerinden deterjan, sabun, araç lastiği, konfeksiyon gibi pek çok ürüne %15 - 30 aralığında zam gelmiştir.[755]

YHK'nın yenilediği sözleşmeler neticesinde, işçilerin 1979 – 1983 yılları arasındaki bir saatlik çalışmasının karşılığı olan temel ürünlerin kıyaslaması şu şekildedir; *"Ekmek: 3323 kg'dan - 1734 kg'ya, Et: 352 gr'dan – 135 gr'a, Peynir: 332 gr'dan – 195 gr'a, Toz şeker: 2.213 kg'dan – 1057 kg'ya"* düşmüştür. 1983 yılında ikinci defa yapılan %30 – 40 arasında zamma rağmen, çoğu üründe alım gücü 1979'nın yarısına karşılık vermektedir. Zam yapıldığı döneme kadar çalışanlar, üç yıl önceki ücretinin yarısından daha az kazanmaktadır.[756] Pek çok ürün resmi enflasyon rakamından yükseğe satılmaktadır. Enflasyon kitabındaki ve raftaki fiyatlar şu şekildedir: *"Kitaptaki: süt: 25 – 45, şeker: 52, un: 32, yumurta 6 – 8, et: 300, Raftaki: süt: 90 – 170, şeker: 102.5, un: 80 -100, yumurta: 15 – 18, et: 800 – 900."*[757]

TÜSİAD *"1983 Ortalarında Türkiye Ekonomisine Bir Bakış"* adlı çalışma hazırlamış, 1978 yılından 1983'e kadar ekonominin negatif bir seyirde gittiğini saptamıştır. 1978 – 1982 arasındaki dönemde, ücretlerin %46,6 oranında gerilediğine dikkat çekilmiştir. İhracat, enflasyon, yatırımlar, işsizlik gibi bütün alanlarda negatif gelişmeler yaşandığı aktarılmıştır. 1983 yılı teşvik kapsamı içindeki yatırım talebinin ilk 4 ayda düşük olduğu bilgisi yer almıştır. Bu sebeple 1983 yılı yatırımlarının istihdama katkısının zayıf olacağı tespit edilmiştir. Öneriler bölümünde parasal politikaların yanında mevduat faizlerinin serbest bırakılması talebi yer almaktadır. Bütçe açığının GSMH'ya oranının tekrar arttığı yer almıştır.[758] 24 Ocak Kararları'nın sıkı bir

[754] "İş Adamları Çözüm İçin İkiye Bölündü", Cumhuriyet, Sayı: 21226, 3 Ekim 1983, s. 1 - 7.
[755] "Petkim Zammı Çoraptan Lastiğe Kadar Yayılacak", Cumhuriyet, Sayı: 21227, 4 Ekim 1983, s. 1 – 11.
[756] "Bir Saatlik Ücretin Karşılığı", Cumhuriyet, Sayı: 21337, 14 Ekim 1983, s. 1.
[757] "Kitap Ne Diyor? Piyasa Ne Diyor", Cumhuriyet, Sayı: 21243, 20 Ekim 1983, s. 1.
[758] "Büyük Sanayici Kaygılı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21249, 26 Ekim 1983, s. 1 -11.

savunucusu olan TÜSİAD'ın saptamaları, OECD'den farksızdır. Bütçe açığının artmaya başlaması itiraf niteliği taşımaktadır. Ancak tüm bunlara rağmen programın sürdürülmesini desteklemişlerdir.

3.2. Ekonomi Diplomasisi

3.2.1. Türkiye'nin Dış Kredi Arayışı

OECD'nin Türkiye'ye geçmişte taahhüt ettiği *"yardımlar"* 1983 yılına sarkmıştır. ABD 200 milyon doları hibe olmak üzere, 350 milyon dolar taahhütte bulunmuştur. Federal Almanya; proje kredisi, enerji projeleri ve işçi şirketlerine verilecek krediler ile toplamda 413,5 milyon mark vereceğini bildirmiştir. İtalya, 120 milyon dolar; Belçika, yaklaşık 9 milyon dolar; İngiltere, 15 milyon sterlin; Fransa, 400 milyon Fransız Frangı ihracat kredisi açabileceğini teklif etmiştir.[759]

Amerika'nın askeri yardım olarak Türkiye'ye ayırdığı bütçe 465 milyon dolardır. Türkiye'de henüz seçimle işbaşına gelmiş hükümetin bulunmaması bu yardımın 1984 yılına ertelenmesine neden olmuştur. Daha sonra bu rakam 755 milyon dolara çıkartılmıştır. Fakat Yunanistan Türkiye'ye yapılan yardımın kendisine göre 10'da 7'lik bir oranla verilmesi ısrarı üzerine 715 milyon dolara indirmiştir. Yunanistan'a yardım 200 milyon dolardan 500 milyon dolara çıkarılmıştır.[760] ABD, Türkiye – Yunanistan arasında böyle bir denge kurmaktadır.

ABD, yardımın yerine getirilmesi için şart olarak Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerini çekmesini talep etmiştir. Eski Dışişleri Bakanı Sabri İhsan Çağlayangil; *"ABD içişlerimize karıştığı izlenimi veriyor"* demiştir.[761] ABD'nin, Türkiye'ye ciddi bir yardım vaadi bulunmaktadır. Bu vaadin karşılığı olarak Türkiye derhal seçimlere gidip yönetimi sivillere bırakmalı ve Kıbrıs'tan vazgeçmelidir. Aslında bu durum Lozan Görüşmeleri'nde Lord Curzon'un, İnönü'ye söylediği sözü hatırlatmaktadır. John F. Kennedy buna benzer şekilde 1962 yılında; *"dış yardım, Birleşik Devletlerin dünya üzerinde etkili olması ve denetim elde etmesini sağlayan en etkin yöntemdir"* sözünü ifade etmiştir.[762] Türkiye ne zaman ekonomik olarak sıkıntı yaşasa bu gibi egemenliğini

[759] "OECD Ülkeleri 800 Milyon Dolar Dolayında Taahhütte Bulundular", *Cumhuriyet*, Sayı: 20970, 21 Aralık 1982, s. 1 – 9.
[760] Haluk Şahin, "Askeri Yardım Türkiye İçin Düşürüldü, Yunanistan İçin Arttırıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21059, 14 Nisan 1983, s. 1 - 7.
[761] "Çağlayangil: ABD İçişlerimize Karıştığı İzlenimi Veriyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21065, 20 Nisan 1983, s. 1 - 11.
[762] Metin Aydoğan, *Bitmeyen Oyun*, Umay Yayınları, İzmir, 2006, s. 77.

kısıtlayıcı taleplerle yüzleşmiştir. Bundan dolayı Atatürk devletçi bir ekonomi üzerinden planlı kalkınma için uğraşmıştı.

1.2.2. AET - Avrupa Komisyonu İlişkileri

1983 yılında Türkiye'nin girmeye çalıştığı AET ile ilişkiler çıkmaza girmiştir. AET, anayasal düzene bağlı seçimle gelmiş hükümetin görev başına gelmeden ilişkilerin düzelemeyeceği vurgusunu yapmıştır. Dışişleri Bakanlığı üst düzey yetkilisi de yaptığı açıklamayla 1983 yılı sonunda AET ile ilişkilerde en kötü duruma geleceğini belirtmiştir.[763]

Eylül ayı sonunda 6 Kasım seçimlerine dair Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Seçimle ilgili birtakım uygulamaları Türkiye'nin değiştirmemesi durumunda, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nden çıkarılabileceği sinyali verilmiştir. Hatta Türkiye'nin konseyden derhal çıkarılması önerilmişse de reddedilmiştir. Hukuk ve Siyasi Komisyonu'nun, Türkiye'deki seçim durumunun incelenmesine karar verilmiştir. 30 Eylül'de alınan karara göre; *"6 Kasım seçimleri sonunda oluşacak parlamentonun bugünkü koşullar ve şu ana kadar elde edilen bilgiler ışığında demokratik nitelik taşımayacağı"* iddiasını içeriyor. Karara göre; Türkiye'de *"antidemokratik olarak kurulacak bu parlamentonun"* AK'ye katılamayacağı bilgisi bulunmaktadır.[764]

AK Siyasi Komisyonu Türkiye Raportörü Ludwig Steiner'in hazırladığı karar tasarısı ve raporu, 7 değişiklikten biri kabul edilerek onaylanmıştır. 155 üyeli konseyin 100 üyesi oy kullanmıştır. Çoğunluğunun sosyalist görüşe sahip olduğu 80 üye karara lehte, 25'i aleyhte oy vermiştir. 2 üye katılmamış, 3'ü de çekimser oy kullanmıştır. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre karar peşin hükümlü olup, *"Avrupa Konseyi'nin Danışma Meclisi'nin iyi niyetli üyelerinin gerçekleri fazla gecikmeden göreceklerini ümit etmek istiyoruz"* denilmiştir.[765]

28 Mayıs – 4 Haziran tarihleri arasında Avrupa Grubu Savunma Planlama Komitesi Bakanlar Toplantısı'na, MSB Bayülken başkanlığındaki heyet gitmek için görevlendirilmiştir.[766] 27 Ağustos – 7 Eylül arasında Cenevre'de düzenlenen Filistin

[763] "Türkiye AET İlişkilerinde Düzelme Ümidi Boşa Çıktı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21012, 26 Şubat 1983, s. 9.
[764] "Avrupa Konseyi Ocak Ayına Dek Şartlı Süre Tanıdı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21224, 1 Ekim 1983, s. 1.
[765] *A.g.g.*, s. 1.
[766] *BCA*, 481, 74, 10, 25.05.1983.

Sorunu konulu uluslararası konferansa Türkiye'yi temsilen Devlet Bakanı İlhan Öztrak'ın katılması kararlaştırılmıştır.[767]

YSK tarafından seçime katılmış üç parti lideri de Avrupa Konseyi kararını eleştirmiştir. Necdet Calp'a göre: *"Erken verilmiş bir karar",* Turgut Özal: *"Haklı bulmuyorum"* şeklinde olmuştur. En sert tepki MDP Başkanı Turgut Sunalp tarafından verilmiştir. *"Teşkilatın kendisinde bulunmayan yetkileri zorlayarak bir nevi yargı organı hüviyetine bürünmesi kabul edilemez. Milletçe böyle bir duruma müsamaha göstermemiz mümkün değildir."* Bunun içişlerimize müdahale olduğu kanısındadır.[768] Cumhurbaşkanı Evren ise Avrupa Konseyi'nin Türkiye'yi organizasyondan çıkaramayacağını söylemiştir. Nedenini ise Türk ordusunun kuvvetini bildiklerini ve bu kuvvete ihtiyaçları şeklinde açıklamıştır. Üyeliğin sona erdirilmemesinin diğer sebebi olarak; *"Bu baskıyı devam ettirebilmek için çıkarmazlar"* demiştir.[769]

3.3. Seçim Sürecinin Başlaması

1 Ocak 1983'te Cumhurbaşkanı Evren'in sonbaharda seçimlerin yapılacağını duyurmasıyla birlikte siyasi partilerin kurulma süreci başlamıştır.[770] Şubat ayında kurulmakta olan partilerin sonbahardaki seçime yetişmesi için çalışmalara girişilmiş; partilerin iç tüzük, seçim bildirileri, kongreleri ve adayları inceleme altına alınmıştır.[771] Bu sırada eski siyasi parti yöneticilerinin siyaset yasağı hatırlatılarak MGK'nın 30 numaralı bildirisine vurgu yapılmıştır. Anayasa'nın geçici 4. Maddesi'nde de siyasi kısıtlılığı olan eski liderlerin seçime katılmasına engel getirilmiştir.[772]

Cumhurbaşkanı Evren nisan ayındaki konuşmasında yeni seçim dönemi ve kurulacak partilerle ilgili uyarılarda bulunmuştur. Halka, geçmiş siyasi liderlerle ilgili; *"Onlara oy verirseniz tekrar 12 Eylül'e döneriz. Bunlara kanarsanız 12 Eylül'e inanmadığınız ve kabul ettiğiniz anayasayı reddettiğiniz manası çıkar."* demiştir.[773]

MGK 22 Nisan'da, Siyasi Partiler Yasa Tasarısı tamamlanmış ve kabul edilmiştir.[774] 24 Nisan'da *Resmi Gazete*'de yayınlanmıştır.[775] Yasaya göre siyasi partiler kuruluş bildirilerini 16 Mayıs'tan itibaren İçişleri Bakanlığı'na teslim

[767] *BCA*, 489, 113, 5, 29.08. 1983.
[768] "Liderler Avrupa Konseyi Kararını Tepkiyle Karşıladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21225, 2 Ekim 1983, s. 1 - 7.
[769] "Avrupa Konseyi Bizi Çıkarmaz", *Cumhuriyet*, Sayı: 21227, 4 Ekim 1983, s. 1 - 7.
[770] "Evren: Hedefimiz Sonbaharda Genel Seçim Yapılmasıdır" *Cumhuriyet*, Sayı: 20981, 1 Ocak 1983, s. 1 – 9.
[771] "Partilerin Sonbahardaki Seçime Yetişmesi İçin Önlemler Alınıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20006, 20 Şubat 1983, s. 1.
[772] "Siyaset Yasağı Sürüyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 20008, 22 Şubat 1983, s. 1 -11.
[773] "Evren: Yepyeni Partiler Gelsin", *Cumhuriyet*, Sayı: 21056, 11 Nisan 1983, s. 1 – 11.
[774] *Milli güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 9, 22 Nisan 1983, s. 2 – 15.
[775] *Resmi Gazete*, S: 18027, 24 Nisan 1983, s. 1.

edebileceklerdir.[776] Milletvekili adaylarının seçimleri 16 Ekim'den en az 70 gün önce belirlenmesi kararlaştırılmıştır. Eski siyasilerden 5 yıllık yasağa uymayanlar; 6 ay – 2 yıl, 10 yıllık yasağa uymayanlar 1 – 3 yıl arasında hapisle cezalandırılacaktır.[777] 29 Nisan'da seçim tarihi olarak 6 Kasım gününün kabul edildiği duyurulmuştur.[778]

Siyasi partiler içinde ilk başvuru Turgut Sunalp'ın kurduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden gelmiştir.[779] Ahmet İhsan Kırımlı, Abdurrahman Güler, Ali Bozer, Namık Kemal Şentürk gibi isimler kuruluş bildirisini 16 Mayıs'ta İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner'e vermişlerdir. 18 Mayıs'ta Turgut Özal, Cumhurbaşkanı Evren'i ziyaret etmiş ve partinin kurucuları hakkında bilgilendirme yaptığını açıklamıştır.[780] 20 Mayıs'ta Özal kurucusu olduğu Anavatan Partisi'nin başvurusunu gerçekleştirmiştir. Aynı gün Necdet Calp'ın kurduğu Halkçı Parti ile Ali Fethi Esener'in Büyük Türkiye Partisi de başvuruda bulunmuştur.[781]

3.3.1. Eski Siyasilerin Bulunduğu BTP'nin Kapatılması

31 Mayıs 1983 tarihinde Büyük Türkiye Partisi kapatılmıştır. Bu partinin kapatılma sebebi MGK'nın 79 numaralı bildirisine muhalefetten dolayıdır. BTP'ye, önceden siyasetle uğraşmış olan pek çok siyasetçi katılmıştır. Süleyman Demirel, İhsan Sabri Çağlayangil, Sadettin Bilgiç, Hüsamettin Bilgiç gibi eski AP'lilerin yanında Deniz Baykal, Yüksel Çakmur gibi eski CHP'liler de katılmıştır.[782] Bu durum MGK kararlarına aykırı olduğundan, 16 eski siyasetçinin Çanakkale'de ikame edilmesine karar verilmiştir.[783] AP ve CHP'lilerin aynı partide oluşu, eski kavgaların sona erdirildiği mesajını 12 Eylül kadrosuna göstermek amacını taşıyor olabilir. Ancak bu durum dahi partinin kapatılmasına engel olamamıştır. Bu siyasiler ise 30 Eylül'e kadar Çanakkale'de zorunlu ikamete tabi tutulmuştur.[784] Demirel, partiye Cindoruk aracılığıyla Özal'ı da davet etmiştir. Bu talebi reddeden Özal, Demirel için; *"ben onlara katılsaydım, partilerinin kapatılmayacağını düşünüyormuş"* demektedir. [785] Bu

[776] *Resmi Gazete",* S: 18027, 24 Nisan 1983, s. 1 -5.
[777] "Yeni Siyasal Dönem Başladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21070, 25 Nisan 1983, s. 1 - 7.
[778] "Seçim 6 Kasım'da", *Cumhuriyet*, Sayı: 21075, 30 Nisan 1983, s. 1 - 10.
[779] "Siyasal Partiler Kurulmaya Başladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21092, 17 Mayıs 1983, s. 11.
[780] "Evren Özal'ı Kabul Etti", *Cumhuriyet,* Sayı: 21094, 19 Mayıs 1983, s. 1 - 7.
[781] "Siyasal Yaşama Üç Yeni Parti Daha Katıldı", *Cumhuriyet*, No: 21096, 21 Mayıs 1983, s. 1 - 7.
[782] Cüneyt Arcayürek, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2000, s. 135.
[783] "Büyük Türkiye Partisi Kapatıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21107, 1 Haziran 1983, s. 1 - 7.
[784] "Çanakkale'dekiler Serbest Bırakıldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21224, 1 Ekim 1983, s. 1 – 11.
[785] Barlas, s. 36.

görüşmeden sonra, 26 Mayıs 1983'te Özal, *"Büyük Türkiye Partisi kapatılırsa en büyük parti biz oluruz"* demiştir.[786]

3.4. YSK Yasası – Seçime Katılabilen Üç Parti

6 Kasım seçimlerine katılmak için kurulmuş önemli partilerden biri de Sosyal Demokrasi Partisi'dir. Kurucusu Erdal İnönü daha önce CHP'de pek çok kez görev önerisinde bulunulmuş bir isimdir. Fizik profesörü olması, babasının milli mücadele kahramanı ve CHP'nin kurucularından olması sebebiyle önem arz eden bir isimdir. 12 Eylül öncesi siyasetinde yer almamış olması bir isim olması bir diğer olumlu yönüdür.

25 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı Evren tarafından kabul edilmiş, köşkten çıkışta yaptığı açıklamada; *"Cumhurbaşkanına bilgi arz etmek için başvuruda bulunmuştum, lütfettiler bugün kabul buyurdular. Bundan başka bir şey söylemek doğru olmaz"* ifadesinde bulunmuştur.[787] Bu görüşmenin içeriği bilinmekle beraber olumsuz geçmiş olacak ki, önce üye arkadaşları sonra kendisi MGK tarafından veto edilmiştir.

Evren – İnönü görüşmesinden kısa süre sonra Sosyal Demokrasi Partisi'nden 5 kişi MGK tarafından 79 numaralı bildiriye uymadığından dolayı veto edilmiştir. Bu isimler; *"Şevket Köksal, Ünal Ozan, Erol Köse, Zihni Kutlar, Cemal Seymen"* dir.[788] SODEP, 6 Haziran 1983'te resmen kurulmuştur.[789] Fakat 23 Haziran'da incelemeler tamamlanmış, Erdal İnönü başta olmak üzere 21 üye Siyasi Partiler Kanunu'nun 4. Maddesi aykırılık iddiasıyla reddedilmiştir. Bu kişiler; *"Türkan Akyol, Atilla Sav, Muzaffer Saraç, Yiğit Gülöksüz, Cevdet Selvi, Korel Göymen, Cahit Talas, Cahit Külebi, İbrahim Önen…"* gibi isimlerden oluşmaktadır.[790] Daha sonra partinin başkanlığına Cezmi Kartay getirilmiştir.[791] SODEP'e daha sonra 13 veto daha gelmiştir. Yeni Doğuş Partisi'ne 38 veto gelmiştir.[792] İnönü kendisi ve arkadaşlarının veto edilme sebebini yıllar sonra Evren'in kitabından öğrenmiştir. Bu kitapta Evren'in*; "bütün partileri seçimlere sokmamaya kararlı olduğumuzdan son güne kadar vetolarımız devam edecek"* şeklindeki görüşleri bulunmaktadır. Bir başka ifadesinde diğer partilerin kurulurken kendisinden izin aldığını belirtmiştir. SODEP'in reddedilmesinin bir diğer

[786] Hasan Cemal, *12 Eylül Günlüğü - Demokrasi Korkusu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 327.
[787] "Cumhurbaşkanı Evren, Erdal İnönü'yü Kabul Etti", *Cumhuriyet*, Sayı: 21101, 26 Mayıs 1983, s. 1 - 11.
[788] "Türkiye Sosyal Demokrasi Partisi Kurucu Heyetinden 5 Üye Çekildi", *A.g.g,* s. 1 - 7.
[789] "Sosyal Demokrasi Partisi Kuruldu", *Cumhuriyet*, Sayı: 21113, 7 Haziran 1983, s. 1 - 7.
[790] "İnönü ve 20 Kurucuya Veto", *Cumhuriyet*, Sayı: 21130, 24 Haziran 1983, s. 1 - 11.
[791] "SODEP'in Yeni Başkanı Kartay", *Cumhuriyet*, Sayı: 21134, 28 Haziran 1983, s. 1 - 7.
[792] "SODEP'e 13 Veto Daha Geldi",*Cumhuriyet*, Sayı: 21145, 9 Temmuz 1983, s. 1 - 11.

sebebi budur.[793] Pek çok yeni partinin oluşturulmasına *"mantar gibi türüyorlar"* diyerek; *"bu kadar çok parti memlekete zarar verir dedik. Şimdi inadına mütemadiyen parti kuruyorlar"* sözleriyle eleştiride bulunmuştur.[794] Devamında; *"iki – üç parti ile seçim olan ülkelerde güçlü hükümet kuruluyor ve istikrar sağlanıyor"* diyerek seçim konusunda niyetini belli etmiştir.[795]

Başbakan Ulusu; 15 Ağustos'ta öteden beri düşündüğü MDP'ye katılma fikrini değerlendirmiş, bu partiden bağımsız aday olmuştur. Başbakan olarak görev yaparken yeni seçimlerde parti mensubiyetinin olmasını doğru bulmamıştır.[796]

Partilerin onay sürecinde Fazilet Partisi, Bayrak Partisi, Muhafazakar Parti'den toplamda 57 kişi veto edilmiştir.[797] Daha sonra SODEP'ten 8, DYP'den 15 kurucu üye daha veto almıştır.[798] Fakat bu vetolar SODEP ve DYP'yi yıldırmamış, son güne kadar sayıyı yakalamak için uğraşmışlardır. Sonuç olarak 25 Ağustos'ta Yüksek Seçim Kurulu; Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi'nin seçimlere katılmasına izin verip, diğer partileri reddetmiştir. Böylelikle 6 Kasım seçimlerinde sırasıyla Turgut Sunalp, Necdet Calp, Turgut Özal yarışabilecektir.[799]

Aslında bu durum Cumhurbaşkanı Evren'in önceki açıklamalarından çıkarım yapılarak görülebilmektedir. Seçime girecek parti sayısının azaltılmasının yanında Evren; *"Yeni bir politikacı tipi yaratma çabasındayız"* diyerek bu duruma açıklık getirmiştir.[800]

3.4.1. Üç Partinin Seçim Çalışmaları

Halkçı Parti haricinde diğer iki parti, 24 Ocak Kararları'nı sürdüreceğini açıklamıştır. Eğer Halkçı Parti de bu ekonomik modeli sürdüreceğini ifade etseydi, bu durum sosyal demokrat kimliğine ters düşerdi. Fakat diğer iki partinin bu konudaki tavrı, IMF'nin geçmişteki seçim sonrası raporunun ne manaya geldiğini ortaya koymaktadır.

DM üyesi Kamer Genç; *"seçime katılan üç partiyi sosyal demokrat çizgide görmediğim için hiçbirinden aday olmadım"* açıklamasında bulunmuştur. Sosyal

[793] Erdal İnönü, *Anılar ve Düşünceler 2*, Yorum Kitapları, 6. Baskı, İstanbul, 1998, s. 339 – 340.
[794] "Evren: Şimdi İnadına Parti Kurduruyorlar", *Cumhuriyet*, Sayı: 21139, 3 Temmuz 1983, s. 1 - 11.
[795] "Evren: İstikrar İki Üç Parti İle Oluyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21180, 15 Ağustos 1983, s. 1 - 11.
[796] Yalçın Doğan, *"Ulusu MDP'nin İçinde Mi Dışında Mı?"*, *Cumhuriyet*, Sayı: 21181, 16 Ağustos 1983, s. 1 - 19.
[797] "Üç Partiye 57 Veto", *Cumhuriyet*, Sayı: 21182, 17 Ağustos 1983, s. 1 - 11.
[798] "SODEP ve DYP Veto Barajını Yine Aşamadı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21185, 20 Ağustos 1983, s. 1 - 11.
[799] "6 Kasımda Üç Parti Yarışacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 21191, 26 Ağustos 1983, s. 1 - 7.
[800] "Evren: Yeni Bir Politikacı Tipi Yaratma Çabasındayız", *Cumhuriyet*, Sayı: 21189, 24 Ağustos 1983, s. 1 - 11.

demokrat düşünceden yoksun bir meclisin ana can damarlarından birisini yitirdiğini ifade etmiştir.[801]

Turgut Sunalp seçime katılacak partiler belirlendikten sonra yapacağı icraatlar arasına, 24 Ocak Kararları'nın eksiklerini düzelterek sürdürmeyi de eklemiştir.[802] Turgut Sunalp'in eksikleri giderme sözüne karşılık, Turgut Özal zarar etmiş şirketlere devlet yardımını *"suç"* olarak nitelendirmiştir.[803] Fakat Özal da geçmişte zarar etmiş bankalara yardım edilmesinin ekonomiye yük getirmeyeceğini savunmuştu.

Sunalp'in söylemi 24 Ocak Kararları'nın doğasına aykırıdır. Esas hedefi ithalatı azaltarak cari açığı kapatma ve ucuz iş gücü ile piyasa rekabetini arttırma amacını hedefleyen bu kararlar, ekonomide devlet müdahalesini reddetmektedir.

6 Eylül 1983 tarihinde MGK üyesi Nejat Tümer, 6 Kasım Seçimleri'ne giremeyen partilerin yapılacak ilk yerel seçimlere de girememesi için önerge vermiştir. Bu konuyla ilgili MDP Başkanı Sunalp kendisine sorulan bir soru üzerine; *"Beklenen bir kanundur. Çünkü memlekette daha fazla devamlı husumetin devam ettirilmesinde yarar görmem"* demiştir.[804]

MGK seçime katılacak adayları ekim ayında kabul etmiş olup, üç partiden de eksik sayılar bulunmaktadır. MDP'den 2, ANAP'tan 8, HP'den 11 aday veto almıştır. Buna göre MDP 397, ANAP 392, HP 389 adayla seçime katılmaktadır. Bağımsızlardan 51 aday bulunmaktadır.[805]

Özal seçim bildirgesinin adını, *"Ekonomik ve Sosyal Gelişmeyi Güçlendirme Programı"* koyarak gelecekte işçi, memur, çiftçi, esnaf ve emeklilerden alınan vergileri aşağı çekeceğini taahhüt etmiştir.[806]

3.4.2. Partilerin Seçim Kampanyası

16 Ekim'de üç siyasi parti de seçim kampanyasını başlatmıştır. Sunalp, İzmir'de; Özal, Erzurum'da; Calp, Malatya'da halk ile buluşmuştur. Sunalp; *"Bize güvenin, size emin ve büyük yarınlar getireceğiz. Oylarınızı Dengeli bir ekonomi, sağlıklı bir demokrasi, güçlü bir Türkiye için kullanın. Sizlerden eksiksiz bir vekalet talep ediyorum"* demiştir. Kampanyasının Ege'den başlamasına dikkat çekerek *"Türk demokrasi hareketi Ege'den başlamıştır"* ifadesinde bulunmuştur. İçerideki ihanet

[801] "Kamer Genç: Üç Parti De Sosyal Demokrat Değil", *Cumhuriyet*, Sayı: 21202, 6 Eylül 1983, s. 7.
[802] "MDP: 24 Ocak Hatalarını Düzeltecek, Eksiklerini Gidereceğiz" *Cumhuriyet*, Sayı: 21192, 27 Ağustos 1983, s. 7.
[803] "Turgut Özal Zarar Etmiş Şirketlere Devlet Yardımını "Suç" Olarak Niteledi" *A.g.g.*, s. 7.
[804] "Bu Seçime Giremeyen Parti İlk Yerel Seçime Girmesin", *Cumhuriyet*, Sayı: 21202, 6 Eylül 1983, s. 1 - 11.
[805] "Üç Parti De Seçime Eksik Adayla Girecek", *Cumhuriyet*, Sayı: 21224, 1 Ekim 1983, s. 1 - 7.
[806] "Özal Bakanlıkları 18'e İndireceğiz", *Cumhuriyet*, Sayı: 21225, 2 Ekim 1983, s. 7.

edenlere vurgu yapmış, *"birinci cevaplarını 12 Eylül'de, ikinci cevaplarını da 6 Kasım'da alacaklarını" söylemiştir.* Ayrıca *"Ege'nin karşı tarafındaki komşumuzun ne istediğini ne aradığını biliyoruz, temennimiz aradıklarının bela olmamasıdır"* sözleriyle Yunanistan'a mesaj vermiştir. [807] İç ve dış politikada sert bir üslupla siyaset yürüteceğini göstermiş, kendisine oy vermenin 12 Eylül'den sonra anarşiye bir tokat daha olacağını belirtmiştir.

12 Eylül hareketi anarşi olaylarını durdurmuştur. Fakat Sunalp'in bu mesajları vermesi, halkın üç yıl sonra normalleşme isteğine ters düşmektedir. Çünkü Sunalp'in bu mesajları değişimin gerçekleşmeyeceği manasına gelmektedir. Dış kamuoyunda demokrasi çağrıları yapıldığı bir süreçte bu söylemin ne kadar etkili olacağı tartışılır durumdadır. Çünkü batıdan gelecek krediler, Türkiye'de kendileriyle uyumlu demokratik bir hükümetin kurulmasına bağlıdır. Mevcut modelin sürdürülmesi için de bu krediler hayati bir önem taşımaktadır.

Calp, Türkiye'de demokrasinin kurucularından olan İnönü'nün Malatya'dan çıktığını söyleyerek burasının demokrasinin kalesi olduğunu belirtmiştir. *"Türk ordusu engin bir yurtseverlikle ülkeyi anarşiden kurtarır ve raydan çıkan demokrasi trenini yeniden yola koyar"* ifadesinde bulunmuştur. Silahlı kuvvetlerin geçmişte ve bugünde iktidar hırsıyla hareket etmediğine vurgu yapmıştır. Diğer partiler için *"paranın kaynağını nereden buldukları"* sorusunu sormuş, *"parasızlık HP'yi taç gibi süslemektedir"* demiştir.[808]

Özal, Erzurum'daki konuşmasında demokrasiye dönüşü sağlayan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teşekkür etmiştir. *"Birdik 37 olduk, şimdi milyonlarla geliyoruz. Arıya çiçek, peteğe bal, Türkiye'ye Özal"* sloganlarıyla kampanyasını başlatmıştır. Erzurum'a gelmeden önce Erzincan yollarında da konvoydan inerek halka seslenmiştir. *"Biz ufak kasabalarda kampanyaya başlıyoruz"* diyerek konvoy Erzurum'a geçmiştir. *"Çiftçiyi, işçiyi, esnafı, memuru ezen enflasyon canavarını biz yeneriz, hedefimiz ileri ve modern Türkiye, milli ve manevi değerlere saygılıyız. Ana gibi yar vatan gibi diyar olmaz"* gibi pek çok sloganın bulunduğu afişlerle kampanya başlatılmıştır.[809]

Üç siyasi partinin söylemlerinden ANAP'ın propagandasının diğerlerinden farklı olduğu dikkat çekmektedir. Sunalp ve Calp, kampanyasını başlattığı şehirleri özelleştirmiş ve buraların demokrasideki önemine değinmiştir. Özal milli mücadelenin

[807] Barış Kudar, "Eksiksiz Bir Vekalet Talep Ediyorum", *Cumhuriyet*, Sayı: 21240, 17 Ekim 1983, s. 1 – 6.
[808] "Fuat Kozluklu, "Diğer Partiler Yüzlerce Milyonu Nereden Buluyor", *A.g.g.* s. 1 – 11.
[809] Faruk Bildirici, "Büyük Milletimiz Tecrübeli Kaptanı Hemen Tanır", *A.g.g.*, s. 1 – 6.

önemli bir kenti olan Erzurum için ise benzer söylemde bulunmamış, daha genel mesajlar vermiştir. Diğer iki parti sert söylemlerde bulunmuş; anarşi döneminden bahsedilmiş, Sunalp Yunanistan'ı uyarmış, Calp iki partinin finansmanını sorgulamıştır. Özal'ın propagandası ise kısa ve öz sloganlardan oluşmuştur. Gelişme ve kalkınma mesajlarıyla halka umut aşılanmıştır. Aslında ekonominin en hızlı bozulduğu dönem, Özal'ın ekonomik modelinin uygulandığı dönemdir. Ancak diğer liderler bu modeli reddetmediğinden dolayı bu konuya eleştiri getirememişlerdir. Model hakkında eleştiri yapılsa idi ekonomik zorluklara gerçek bir siyasi hedef gösterilmiş olacaktı. Bu durumda Özal'ın olumlu siyaseti işe yaramayabilirdi. Karma ekonomik modeli savunacak bir partinin varlığı ise liberal politikaların da sona ermesiyle sonuçlanabilirdi.

Turgut Sunalp; *"Cumhuriyet rejiminin bel kemiğini teşkil eden orta tabakanın ezilmesine, yok edilmesine sebep olan politikanın kahramanları ne yazık ki bu kitlenin hamisi olmakla öğünebilmektedirler"* demiştir. Milletin denenmişi denemeyeceğine inandığını söylemiştir.[810]

22 Ekim'de liderler televizyonda yayınlanan açık oturumda buluşarak politikalarını tartışmışlardır. Cumhuriyet Gazetesi; Sunalp'i *"tutuk",* Calp'i *"atak",* Özal'ı *"rahat"* olarak tanımlamıştır. Sunalp'i notlarına çok bakmasıyla ve Özal ile farkını vurgulayamamasıyla eleştirmişler. Sunalp; anarşi ve teröre dikkat çektiği, ekonomik tartışmadan kaçındığı izlenimi oluşturmuştur. Calp'in, Özal'ı bankerzede tartışmasına çekmeye çalıştığı ve sesini yükselttiği gazetelerde yer almıştır. Calp özellikle sol tabana ve küçük işletmeciye seslenmiştir. Özal ise diğer iki partiden daha farklı olduğunu vurgulamış, çocuk ve kadın motiflerini kullanmıştır.[811] Osman Ulugay bu oturum hakkında ekonomi sorularının yanıtsız kaldığını, Sunalp ve Özal'ın ekonomiye fazla değinmeden geçtiğini söylemiştir.[812]

5 Kasım tarihli gazetede Cumhurbaşkanı Evren seçimle ilgili şu beyanda bulunmuştur;

> *"Birçok tatlı vaatler dinlediniz. Ancak üzüntü veren taraf 12 Eylül'den sonra yönetimde görev alıp görevde kaldıkları sürece bütün iyi kararları kendilerinin aldığını Bakanlar Kurulu'nu, Milli Güvenlik Konseyini ortada yok kabul etmeleridir. Daha iktidara gelmeden şimdiden bu şekilde hilafı hakikat beyanda bulunanların bundan sonra ne yapabileceğini takdirlerinize sunmak isterim… MGK icraatını sürdürecek bir yönetimi seçeceğinize inanıyorum."*[813]

[810] "Denenmişi Denemeyin", *Cumhuriyet*, Sayı: 21241, 18 Ekim 1983, s. 1 – 6.
[811] "İlgi Büyük, Vaat Çok, Tartışma Az", *Cumhuriyet*, Sayı: 21246, 23 Ekim 1983, s. 1 - 11.
[812] Osman Ulugay, "Yanıtsız Kalan Ekonomi Soruları", *A.g.g.*, s. 1 – 6.
[813] "Evren: MGK İcraatını Sürdürecek Bir Yönetimi Seçeceğinize İnanıyorum", *Cumhuriyet*, Sayı: 21259, 5 Kasım 1983, s. 1 -6.

Evren, Türkiye'nin geçiş döneminde olduğunu, kendisinin makamında bulundu sürece sistemin arızaya uğramaması için çalışacağını dile getirmiştir. Bu sözleri lokantadan izleyen Özal *"yorum yok"* demiştir.[814] MDP listesinde İstanbul'dan bağımsız aday olan Ulusu; *"oy sandığının başına giderken 12 Eylül öncesinin korku ve dehşet dolu karanlık günlerini asla unutmamak gerektiğini"* halka hatırlatmıştır.[815]

3.4.3. ANAP'ın Seçimleri Kazanması

6 Kasım seçimlerinin sonucu ertesi gün açıklanmış, ANAP tek başına iktidar olmuştur. %45 oy alan ANAP 212, %30,4 oy alan HP 117, %23,2 oy alan MDP 71 milletvekili çıkarmıştır.[816] ANAP 212 milletvekili çıkarmasına rağmen Bingöl'de eksik adayla seçime katıldığı için mecliste 211 milletvekili bulunmaktadır. MDP 29, HP 15, ANAP 4 ilden hiç milletvekili çıkaramamıştır. Başbakan Bülent Ulusu, Gümrük ve Tekel Bakanı Cafer Tayyar Sadıklar, Tarım ve Orman Bakanı Sabahattin Özbek, Milli Savunma Bakanı Haluk Bayülken, MDP'den parlamentoya girmişlerdir.[817]

> *ANAP'ın iktidar olmasına ABD elçisinin görüşü: "Yönetim büyük kredi hak etmiştir. MDP'ye iktidar gözüyle bakıyordum, sonuç benim için sürpriz oldu. ANAP'ın kazanması Türkiye'nin yurtdışındaki görüntüsünü değiştirecek. Sonuçlar seçimlerin huzur içinde yapıldığını gösteriyor."*[818]
>
> *Cumhurbaşkanı Evren: "Seçimler tam bir demokratik sistem içerisinde cereyan etmiş ve hiç kimsenin söyleyecek sözü kalmamıştır. Acaba o haberi dışarı ulaştıran arkadaşlarımız haberin böyle olmadığı anlaşıldıktan sonra ne diyeceklerdir? Eğer MGK böyle bir niyet içinde olsaydı, seçimleri yaptırtmazdı. Seçimleri yaptırmak için bizi kimse zorlamadı.*[819]
>
> *ANAP Lideri Özal: "Önümüzde yeni bir devir var. Bu yeni devrin sayın Cumhurbaşkanlığımızın liderliğinde götürülmesi Türkiye için büyük bir hayırdır. 12 Eylül yönetiminin devamı değil de, memlekette birlik ve beraberliği sağlayacak yeni bir devrin açıldığı söylenebilir. Birlik ve beraberliği biz ortaya koyduk."*[820]

Özal, 8 Kasım'da Cumhurbaşkanı Evren ile görüşmüş ardından evine geçerek çalışma arkadaşlarıyla değerlendirmede bulunmuştur. İstanbul Ticaret Odası Başkanı Nuh Kuşçulu da buraya gelerek görüşme gerçekleştirmiştir. Özal, seçim için *"MGK'nın en büyük başarısı"* derken, *"normal yollarla demokrasiye dönülmüş"* olduğunu aktarmıştır.[821]

---

[814] "Özal: Eskiyi Hatırlatan Karalamalar Artıyor", *A.g.g.*, s. 1 – 6.
[815] "Ulusu: 12 Eylül Öncesiyle Sonrasını Kıyaslayıp Oy Verin", *A.g.g.*, s. 6.
[816] "ANAP:211 HP:117 MDP:71", *Cumhuriyet*, Sayı: 21262, 8 Kasım 1983, s. 1 -11.
[817] "ANAP Kazandı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21261, 7 Kasım 1983, s. 1 -6.
[818] "Yabancı Diplomatlar Ne Diyor", *A.g.g.*, s. 7.
[819] "Evren Koalisyonsuz Hükümet Gerçekleşti", *Cumhuriyet*, Sayı: 21263, 9 Kasım 1983, s. 1 – 6.
[820] *A.g.g, s. 1.*
[821] "Özal: Normal Yollarla Demokrasiye Dönülmüştür", *A.g.g.*, s. 1 – 6.

10 Kasım'da Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş ve yargılama usulleri hakkında kanun MGK'ya sunulmuştur. 15 Temmuz 1950 tarihli Basın Kanunu'nun bazı maddeleri değiştirilmiştir.[822]

3.5. 6 Kasım Seçimleri Sonrası

3.5.1. Sonsuz Liberasyon

6 Kasım seçimleri sonrası %45 oy alarak tek başına iktidar olan ANAP'ın yürüteceği ekonomik politika geçmişle benzerdir. Özal'ın iktidarının kesinleşmesi, kamuoyunda bu politika üzerine tartışmaları canlandırmıştır. Dış kaynaklı ekonomi ve finans kuruluşlarının tavsiyelerinin uygulandığı program, ANAP'ın tek başına iktidar olduğu dönemde *"yeni"* biçimiyle uygulanacaktır. Programda yöntem olarak hiç yenilik bulunmamasına karşın, Özal artık bir bürokrat değil başbakandır. Bu sebeple geçmişte alamadığı pek çok kararı uygulayabilecek ve *"Türkiye'nin Dönüşümünü"* sağlayabilecektir. Özal hükümet programının öncelikli amacını *"orta direği güçlendirmek"* olarak belirlemiştir. Ekonomik programının adını *"ekonomiyi geliştirme programı"* olarak halka sunmuştur. Programın dış politikaya yönelik hamlesi, IMF ile olan *"Stand By"* programının yeniden uzatılmasıdır. Bu amaçla aralık ayında Türkiye'ye gelecek olan IMF Türkiye Masası uzmanlarına olumlu yanıt verilmiştir.

Özal'a bağlı ekonomistler 1984 yılı için *"güç bir yıl"* yorumunda bulunmuşlardır. 24 Ocak Kararları'nın tavizsiz sürdürülmesi için KİT'lerin devlet desteği olmadan devam ettirilmesi kabul edilmiştir. Zaten satılması planlanan bu kuruluşlar, son zamları ürünlerine yansıtmamıştı. Bu sebeple; *"gübrenin kilosunda 24 lira, süper benzinde 12 lira olan fark"* kaldırılmıştır. İhracat hedefi 1980 yılında olduğu gibi %20 olarak hedeflenmiştir. Bu bağlamda iç piyasaya dağıtılacak olan 150 milyar TL tutarında dondurulmuş ihracat kredilerinin arttırılması hedeflenmiştir. Bu artış için kaynağın *"kamu mallarına yapılacak zamlar ile oluşturulacağı"* düşünülmektedir.[823]

Bakanlık döneminden beri KİT'lerin satılmasını savunan Özal, yaptığı açıklamada; *"KİT'ler hemen birden satılmayacak. Karlı olmayanı verip halkımızı kazıklayacak değiliz"* demiştir.[824] KİT'lerin satılması Özal'ın piyasa ekonomisinin gereği olarak düşünülmüştür. Yıllardan beri Türk milletinin tasarruflarıyla kurulmuş bu kurumlar, Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığının garantisi için kurulmuştu. Özal'ın bu

[822] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 11, 10 Kasım 1983, s. 306 – 350.
[823] "24 Ocak Yeni Biçimiyle Uygulanacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 21265, 11 Kasım 1983, s. 1 – 6.
[824] "Hızımıza Ayak Uyduramayan Bürokrat Olabilir", *A.g.g.,* s. 1.

kurumları satması, geçmişteki milli egemenlik endişelerinin ortadan kalkması sebebiyle midir? Yalnızca kar eden kuruluşların satılması, bu durumun sadece ekonomik anlayış sebebiyle gerçekleşmediğini ve ekonomik sıkıntı oluşmasını önlemek için bir zaruret de olmadığını göstermiştir. Zarar eden kurumlar devlete bırakılırken asıl kazıklanan Özal'ın kastettiği *"halk",* yani iş adamları mıdır yoksa *"vergi mükellefi"* vatandaş mıdır? Aslında soruların cevabı kısa zaman önce basına düşmüş olan 1982 yılı OECD ve IMF raporlarında bulunmaktadır.

Özal KİT'leri satarak yapacağı yatırımlar konusunda muhalefete şöyle cevap vermiştir; *"Önce"Köprüyü satarım" dedi. Sonra "gelirini" daha sonra Keban'ı satıp geliri ile Karakaya'yı bitirmeyi düşündüğünü açıkladı. "Sattırmayız" dediler "satarım" dedi."*[825]

Özal'ın para sirkülasyonuyla ekonomiye dinamizm getirme stratejisi uygulanabilir midir, tartışmalıdır. Satılan KİT'lerin kaç adet yeni yatırıma olanak vereceği, Türkiye'nin teknik altyapısının yeterli olup olmadığı meçhuldür. Dış destek alınsa bile döviz kuru sebebiyle maliyet ön plana çıkacaktır. Ayrıca geçmişteki anarşi durumu sona ermiş olsa bile ekonomik rakamlar kötüye gidişatın olduğunu göstermektedir. İç ve dış sermaye böyle bir risk durumunda satılan kamu mallarına, hak ettiği değeri teklif edecek midir? Döviz krizleri yaşanan bu dönemde gıda gibi stratejik ürünler üreten fabrikalar satıldığında özel sektörün devamlılığı sağlayamaması başka tehlikeler ortaya çıkmayacak mıdır? Bu süreçte ihtimal dahilinde olan bazı olaylar sonraki yıllarda gerçekleşmiştir. 1990'lı yıllara gidildikçe bütçede artan açık iç borçlanmayla kapatılmaya çalışılmıştır. İç borç faiz ödemelerinin, GSMH'ye oranı 1980'lerde 1,1 iken, 1990'larda 6,3'e yükselmiştir.[826] Bu dönemde DPT'nin resmi verilerine göre Türkiye'de 3,5 milyon işsiz bulunmaktadır. Oran olarak bu miktar %20'dir. Aynı dönemde Yunanistan'daki işsizlik oranı %3,4'tür.[827]

Uğur Mumcu geçmişe yönelik eleştirilerde bulunurken, 24 Ocak Kararları'nın kanunda düzenleme yapılmadan uygulandığını şu sözlerle belirtmiştir.[828]

> *"Özal'a bugüne kadar yöneltilen en haklı eleştiri "uygulanan ekonomik programın hukuksal çerçevesinin" niçin çizilmediğiydi. Gerçekten de 24 Ocak Kararları, Merkez Bankası Yasası, Bankalar Yasası, Ödünç Para Verme İşleri Hakkındaki Yasa, Türk Parasının Korunmasına İlişkin Yasa ve Maliye Bakanlığı tedbirlerinde "serbest faiz düzeni" ile ilgili değişiklikler yapılmamış, "istikrar tedbirleri" adı verilen yeni modele, "el yordamı" ile girilmiştir. "*

[825] Faruk Bildirici, "Hükümete Doğru", *Cumhuriyet*, Sayı: 21265, 11 Kasım 1983, s. 1.
[826] Özgür İntaş, "24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarının Türkiye Ekonomisine Etkileri Yansıması ve Sonuçları", *Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır, 2019, s. 61.
[827] Hasan Cemal, *Tarihi Yaşarken Yakalamak*, Bilgi Yayınları, 1. Basım, Ankara, 1987, s. 193.
[828] Uğur Mumcu, "Gözlem", *Cumhuriyet*, Sayı: 21265, 11 Kasım 1983, s. 11.

"Örneğin faizle para kazanmak için ödünç para verme işleriyle uğraşanlarla ilgili 1933 tarihli "Ödünç Para Verme İşleri Kanunu" 24 Ocak Kararları'ndan önce en son 1970 yılında değiştirilmiş yasadaki ikinci değişiklik için 1981 eylül ayı beklenmiştir!"

Dış ticaretin ulusal gelirdeki payı 1980'de %18,8 iken, 1985'te %37,1'dir. 24 Ocak Kararları sonrası sanayi ürünleri, gıda ve dokuma sektörlerinde dış satım artmışsa da ihracatın çoğunluğu Ortadoğu'ya olmuştur. Buradaki konjonktür piyasanın da geleceğini belirleyecektir. 24 Ocak Kararları sonrası iç pazarı yabancı ürüne açmak *"eğitici"* etki oluşturmuş olsa bile, Osmanlı döneminde yerli sanayinin çökmesine neden olmuştur. [829] 24 Ocak sonrası özel sektör için olağanüstü uygun koşullar oluşturulmuş, *"demokratik süreçler ve bunların işlerliği yok edilmiş"*, işçilerin hak arama yollarının kapatılmasıyla ücretler düşük tutulmuştur.[830] Türkiye'de 1980 sonrası dışa bağımlılık 1960-1980 dönemine göre ciddi şekilde artmıştır. 1987'ye kadar mütevazi boyutlarda olan yabancı sermaye girişi, 1989'a gelindiğinde Türk Parasının Değerini Koruma Kanunu kaldırılınca ciddi şekilde artmıştır. Bu sermaye yatırım amaçlı değil ucuz hisse almak ve hızlı kar elde etmek için gelmiştir.[831]

Çağlar Keyder, 1980 sonrası liberalleşmenin tarımda gerçekleşmediğini söylemektedir. Bunun sebebini sermayenin tarıma nüfuz etmesiyle piyasanın çalkantısının yaratacağı riske bağlamaktadır. Bu risk gıda güvenliği hakkındadır. Türkiye'de rejimin seçime dayalı bir sistem olması sayesinde köylülerin pazarlık gücünün arttığını, tarımda liberalleşmenin gerçekleşmediğini söylemektedir.[832] Emre Kongar ise liberalleşmenin kültür yozlaşmasına dikkat çekmiştir. Arabesk müziğin yaygınlaşmasıyla beraber halkın müzik talebinde bozulma olduğunu, bu *"düzeysizleşmenin"* önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmektedir.[833]

3.5.2. Kasım Ayı Enflasyonu – Özal'ın İnşaat Projesi

1983 yılı kasım ayı enflasyon oranı %32,6 olarak tespit edilmiştir. Toptan eşya fiyatlarındaki artış, maliyet enflasyonu olarak yorumlanmıştır.[834] Resmi oranlara göre enflasyon rakamları %25 - 26 olarak açıklansa da, Özal enflasyonun %10 daha fazla olduğunu söylemektedir.[835] Gazetelere göre ise bu rakamlar çok daha fazladır.

---

[829] Yakup Kepenek, *12 Eylül'ün Ekonomi Politiği ve Sosyal Demokrasi*, V Yayınları, Ankara, 1987, s. 103 – 105.
[830] *A.g.e.* , s. 119.
[831] Oran, *Türk Dış Politikası*, s. 16.
[832] Çağlar Keyder, *Bildiğimiz Tarımın Sonu*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 37.
[833] Emre Kongar, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992, s. 82.
[834] "Enflasyon Özal'ı Yüzde 33'le Karşılıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21266, 12 Kasım 1983, s. 1 - 11.
[835] "Özal: Demokrasi Ancak Serbest Ekonomik Sistemin Üzerine Bina Edilebilir", *Cumhuriyet*, Sayı: 21268, 14 Kasım 1983, s. 7.

Özal, yüksek enflasyonu azaltmak için konut yapımıyla ekonomiyi canlandırma planını uygulamaya koymuştur. Büyük kentler çevresinde 40 - 50 bin konutlu uydu kentler kurulmasına, buradaki konutlar için hazine arazilerinin ucuza verilmesine karar verilmiştir. Konut kredileri ile ihracat kredilerinin düşük faizli ve uzun vadeli olması tasarlanmıştır. Yapılacak konutların metrekaresi 55 – 60'dır.[836]

ANAP'ın ekonomideki gelişim yönünü inşaat yatırımları olarak belirlemesi anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü pek çok alanda üretim ve canlılık getirmesinin yanında, büyük kentlerde konut ihtiyacı fazladır. Cengiz Turhan'ın çalışmasına göre her 1 milyon liralık yatırım; *"İmalat sanayide 70 bin işçiyi etkileyecek. 300 bin liralık ek demir – çelik talebi yaratacak. 540 bin liralık ana mal girdisi kullanacak. 90 bin liralık ek çimento talebi yaratacak"* tır.[837]

İnşaat sektörü her ne kadar ekonomide kısa dönemde büyük getiriler ve hızlı büyüme sağlasa da, uzun vadeli olarak sürdürülemez bir durumdur. Bu kararların belki de en ilginç sonucu sosyolojik yanlarıdır. *"Geniş aile"* kavramının önemli olduğu Türk toplumunun 55 – 60 metrekarelik evlerde oturması, bu değerin son bulması anlamına gelebilir. Hükümetin bu kararı almasındaki sebep, ev ihtiyacının karşılanmasının yanında Avrupa ve ABD'deki gibi bireysel yaşantıya dayalı bir kültür oluşturmak olabilir mi?

Milliyet Gazetesi Yazarı M. A. Birand'ın IMF Washington yetkililerinden aldığı bilgiye göre; Türkiye'nin dış borç ödeme takvimine iki yıl uyması ve ekonominin dış dengelerine öncelik vererek ihracatın her yıl %10 arttırılması beklenmektedir. İMF tarafından %2 olan ihracat artış hızının da arttırılması istenmektedir. Bu hedefleri; ihracatçılara yeni sübvansiyon sağlayarak gerçekleştirmek yerine, mevcut olanlarının da kaldırılıp devalüasyon yapılarak gerçekleştirilmesini söylemişlerdir.[838]

Kasım ayında enflasyon oranı %40'a ulaşmıştır. Dört kişilik bir aile için son iki ayda mutfak maliyetine 4443 TL ek zam eklenmiştir. Yılbaşında 28.000 TL olan mutfak gideri, kasım ayında 37.293 TL'ye ulaşmıştır. Gelecek yılbaşında ise 39.900 TL olması hesaplanmıştır.[839] Özal %50'ye varan enflasyon devralıyoruz demektedir. Faizlerin yükseleceğini, ancak hemen serbest olmayacağını açıklamıştır. Yeni bir ekonomik

[836] "ANAP 50 – 60 Metrekarelik Konut Yapımını Öngörüyor", *A.g.g.*, s. 1 - 7.
[837] Cengiz Turhan, "Konut Üretiminde Büyük Çıkmaz", *A.g.g.*, s. 1 - 7.
[838] Osman Ulagay, "IMF Gözünü Yine Liraya Dikti", *Cumhuriyet*, Sayı: 21276, 22 Kasım 1983, s. 1 - 11.
[839] "Mutfaktaki Enflasyon Yüzde 40'a Gidiyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21284, 30 Kasım 1983, s. 1 – 9.

pakete ise ihtiyaç olmadığını belirtmiştir. KİT'leri *"Atatürk de satmak istiyordu ama erken öldü"* iddiasında bulunmuştur.[840]

KİT'ler ideolojik bir tercih olarak değil bir zorunluluk olarak kurulmuştu. Çünkü bu dönemde yatırım yapacak sermayedar yoktu.[841] Özal, KİT'leri satarken iç ve dış sermayenin bu yatırımları yapacağına inanmaktadır. Ancak bu durumu pek çok yazar, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş yolculuğunda vatanın satılması olarak görmektedir.[842]

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluşundan itibaren tam bağımsız ilkelerle esasında kurmuştu. Atatürk'ün dış kurumlardan telkin alarak herhangi bir değişimde bulunduğu görülmemiştir. Fabrikalar cumhuriyetin ekonomi kaleleri olarak görülmüştür. Bu sebeple uygulanan ekonomik modele *"Milli Kalkınma Devletçiliği"* denmektedir.[843] Atatürk, yapmayı tasarladığı devrim niteliğindeki değişiklere bir anda geçmiş, fikrin gelişmesini sürece yaymıştır. *"Efendiler yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz"* [844] sözünün uygulamasındaki kararlılığı ve dil devriminin bir günde yapılması, Atatürk'ün yararlı gördüğü hiçbir şeyi sonraya bırakmadığının kanıtıdır.

Gazetelerde dış rekabet için TL'deki değer kaybı *"Sümerbank İşçilerine Az Zam İstedi"* başlığı dikkat çekmektedir. YHK'ya yazı gönderen genel müdürlük; *"Rekabete dayalı çalışıyoruz. Ücretlere zam gelirse mallarımızın fiyatını arttırırız. O zaman da enflasyon körüklenir"* demiştir.[845]

3.5.3. KKTC'nin Kurulması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İngilizler'in Kıbrıs'taki hakimiyeti zayıflamıştır. Adada başlayan ayrılıkçı Enosis hareketi, Türkiye'yi, Kıbrıs Türkleri'nin haklarını garanti altına alma zorunluluğunu meydana getirmişti. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'yla sağlanan konjonktür uzun sürmemiş, 60'lı yıllar boyunca Türkler'e yönelik saldırılar yapılmıştı.[846] Bu antlaşmaların Türkiye'ye tanıdığı hak gereğince, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı yapılarak Türkler'in can güvenliği emniyet altına

[840] "Özal'ın Dış Demeçlerinden", *Cumhuriyet,* Sayı: 21290, 6 Aralık 1983, s. 1.
[841] Ahmet Taner Kışlalı, *Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği*, İmge Kitapevi, 16. Baskı, Ankara, 2013, s. 181.
[842] Atilla İlhan, *Bir Millet Uyanıyor*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, Mart 2005, s. 236 – 237.
[843] İlker Birdal, Burhanettin Ulutan, *Ekonomik Kalkınma Stratejisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992, s. 189.
[844] Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Bizbize Yayınevi, Ankara, 2007, s. 642.
[845] "Sümerbank İşçilerine Az Zam İstedi", *Cumhuriyet*, Sayı: 21296, 12 Aralık 1983, s. 1 - 11.
[846] Gürhan Yellice, "Enosis Mi Tam Bağımsızlık Mı? Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasından "İlk Bölünmeye" Atina Lefkoşa İlişkileri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 19, 2018, s. 318 – 322.S

alınmıştı.[847] Adanın *"Kıbrıs Türk Federe Devleti"* adıyla anılan Türk kesimi, 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle yeni statüsüne kavuşmuştur.[848]

Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin Başkanı Rauf Denktaş ve mebusların kararı tanımasıyla birlikte, bağımsızlık kararı resmen kabul edilmiştir. Bu gelişme Türkiye'de sevinçle karşılanırken, dış devletlerden ciddi tepkiler gelmiştir. Kıbrıs Rum Yönetimi ve İngiltere'nin çağrısıyla BM Güvenlik Konseyi toplanmıştır. Rum birlikleri alarma geçirilirken, Kıbrıs Rum Yönetimi Lideri Kipriyanu, *"bağımsızlığa göz yumulamaz"* demiştir.[849] Yunan Başbakanı Papandreu, *"Yunan hükümeti tepkisiz kalmayacaktır"* açıklamasında bulunmuştur. ABD senatosu üyeleri de Türkiye'ye baskı yapılıp kararın geri aldırılmasını istemişlerdir.[850] AET, kararı *"üzüntü ve kaygı verici"* olarak değerlendirmiştir. Bu durumun *"Avrupa Türkiye ilişkilerine dolaylı yoldan zarar vereceğini"* söylemişlerdir.[851] İngiltere, KKTC'yi tanımadığını beyan ederek bu bağımsızlığın 1960 Antlaşması'na aykırı olduğunu iddia etmiştir. Yugoslavya bu ilanı; *"BM Güvenlik Kurulu ve Güvenlik Konseyi kararlarını ihlal"* olarak kabul etmiştir. SSCB, BM Büyükelçisi Richard Ovinikov da 1975 BM kararının adanın bölünmesine karşı olduğunu söyleyerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü savunduklarını açıklamıştır.

ANAP yetkilileri *"iktidar partisiyiz şartları incelemeliyiz"* diyerek net bir tutum ortaya koymazken, HP Lideri Calp'in açıklaması *"konu ayrıntıya kavuştuktan sonra kesin tavrımızı açıklayacağız"* olmuştur. MDP *"hayırlı olsun"* derken, SODEP zamanlamanın ilginçliğine dikkat çekmiştir.[852] Dışişleri Bakanı İlter Türkmen de *"Denktaş zamanlamayı yaparken ne düşündü bilmiyorum."* demiştir.[853]

Görüldüğü gibi dünyanın doğu ve batı bloğu tek bir ses olarak KKTC'nin bağımsızlığına tepki göstermiştir.[854] SSCB'nin BM temsilcisi tepki göstermiş olsa da Moskova ilk gün sessiz kalmıştır. Ertesi gün uluslararası konferans düzenlenmesini teklif etmiştir.[855]

---

[847] Umut Arık, "Kıbrıs Krizi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Haziran 2011, s. 17.
[848] "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İlan Edildi", *Cumhuriyet*, Sayı: 21270, 16 Kasım 1983, s. 1 -11.
[849] *A.g.g.*, s. 1 -11.
[850] "ABD Bu Karar Geri Alınsın", *A.g.g.*, s. 1 -11.
[851] "AET Çevreleri: Kaygı Verici", *A.g.g.*, s. 1 – 7.
[852] "ANAP: İktidar Partisiyiz Şartları İncelemeliyiz", *A.g.g.*, s. 1 – 7.
[853] "Türkiye'nin Tanıma Kararı Saat 18'de Çıktı", *A.g.g.*, s. 1.
[854] Mustafa Bostancı, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *TAD*, Cilt: 34, Sayı: 57, 2015, s. 342 – 347.
[855] "Moskova Uluslararası Konferans Önerdi, AET Kınadı, NATO Çekimser", *Cumhuriyet*, Sayı: 21271, 17 Kasım 1983, s. 1 – 11.

Yunanistan bu gelişmenin ardından Ankara'ya, Türkiye'yi sorumlu tutan bir nota vermiştir. Ankara ile bütün diplomatik ilişkileri kesme ile tehdit etmiştir.[856] New York yolunda olan KKTC Başkanı Denktaş'ın da geri çevrilmesini istemiştir. Denktaş, New York'a giderek üç teklifte bulunmuştur. Bunlar; *"Gazi Mağosa'da BM gözetiminde geçici yönetim, Varoşa'ya yeniden yerleşecek Rumlar konusunda sayısal sınır konmaması, Lefkoşe havaalanının BM yönetiminde trafiğe açılması."*[857]

Özal'a Kıbrıs sorusu ziyarette bulunduğu Ürdün'de sorulmuştur. Kendisi Kıbrıs Türk toplumunun kararlarını desteklemeye hazır olduğunu söylemiştir. Ayrıca referandum yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Referandumdan önce bağımsızlık ilan edilmesi hakkında soru sorulmuş, buna cevaben *"şu noktada olan olmuş, Kıbrıs idaresinin yerinde biz olsaydık bağımsızlık kararını önce mecliste alırdık"* demiştir.[858]

BM Güvenlik Konseyi'nde 13'e karşı 1 oyla bağımsızlığın tanınmayacağı kabul edilmiştir. Pakistan reddetmiş, Ürdün çekimser kalmıştır.[859] KKTC'nin bağımsızlık kararı her ne kadar Türkiye tarafından kabul edilmiş olsa da arada anlaşmazlık söz konusudur. Dışişleri Bakanı İlter Türkmen Londra'daki temasları sırasında sorulan Kuzey Kıbrıs'ın bağımsızlığı sorusuna:[860]

> *"Hayır biz onaylamadık, tersine sayın Denktaş'ı bu kararından vazgeçirmek için elimizden geleni yaptık. Ancak kendileri bağımsızlık ilan ettiler. Bu durumda bizim için KKTC'yi tanımaktan ve destek olmaktan başka seçenek yoktu…"*
> *"1960 ortalarında biz, Makarios'u kontrol edemedikleri için sürekli olarak Atina'dan şikayetçi olurduk. O zamanlar Yunanlılar bize Makarios'un kendilerini dinlemediğini söylerlerdi. Biz ise Yunanlılara inanmazdık şimdi onların doğru söylediği anlaşılıyor. Eğer bir ülkede bir liderin taban desteği varsa o zaman kendisini kontrol edemezsiniz."*

Türkmen'in açıklamaları Denktaş'ın nihai referandum kararından habersiz olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Yunanistan gerçekten Makarios'u masaya çekmeye çalıştıysa bile, peşinden sürüklendiği plan Türkler'in katledilmesine dayanan Akritas'tır. Türkiye'nin kabul etmek zorunda kaldığı plan ise KKTC'nin kabulüdür. Yunanlılar'ın durumu insan haklarına aykırı nitelik taşıdığından arada benzerlik bulunmamaktadır.

Türkiye'nin batı uyumlu bir politika yürütmesine en büyük engel bu gibi siyasi olaylardır. Türkiye'nin mevcut ekonomik modeli yalnızca AET'ye girdiğinde sürdürülebilirdir. AET'ye giriş konusu gündeme geldiğinde geçmişteki gibi federe yönetim anlayışı tekrar dayatılacaktır. Ekonomik nedenlerle sonraki iktidarlar bu

---

[856] "Atina'nın Suçlamasını Reddettik", *Cumhuriyet*, Sayı: 21272, 18 Kasım 1983, s. 1 – 11.
[857] "Denktaş İkinci Somut Adımı Attı, Somut Öneriler", *A.g.g.*, s. 1 – 11.
[858] "Turgut Özal Kıbrıs'ta Referandum Gerekliydi", *A.g.g.*, s. 11.
[859] "BM Güvenlik Konseyi: Karar Geri Alınsın", *Cumhuriyet*, Sayı: 21273, 19 Kasım 1983, s. 1.
[860] "Türkmen: Biz Onaylamadık Vazgeçirmek İçin Uğraştık", *A.g.g.*, s. 1 – 11.

baskılarla yüzleşecektir. Türkiye'nin AB sürecinde bu durum yaşanmıştır. Sonraki dönemde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin *"Kıbrıs Cumhuriyeti"* adıyla AET'ye katılmasını Türkiye veto etmemiştir.[861] Türkiye'nin geçmiş anlaşmalar dolayısıyla böyle bir hakkı bulunmaktaydı. Fakat kendi adaylığını kabul edileceği sanıldığından bu durum yaşanmamış, Kıbrıs'ın statüsü çözüme kavuşturulamamıştır.

Türkmen, bağımsızlık meselesini konuşmak için Londra'dan Washington'a geçeceği sırada Reagan'ın Ortadoğu Özel Temsilcisi Donald Rumsfeld, Ankara'ya gelmiştir.[862] Evren, Kıbrıs kararından geri dönülemeyeceğini kendisine bildirmiştir. MSB Bayülken KKTC'nin tanınması amacıyla, hükümetin *"özel temsilcisi"* olarak Suudi Arabistan'dan başlamak üzere İslam ülkelerini ziyarete çıkmıştır.[863] GKRY ise ABD ile başlattığı görüşmelerde KKTC'ye ambargo uygulanmaması durumunda Larnaka kozunu kullanmaya çalışmıştır. Larnaka Havaalanı, 1982'de yapılan anlaşma gereğince ABD tarafından Lübnan operasyonları için kullanılmaktadır.

Eski Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil bağımsızlık kararını Kıbrıs Federasyonu başarısız olduktan sonra, Enosis'e dönüşün kesinlikle kabul edilmeyeceğinin işareti olarak görmüştür. Aynı görevde bulunmuş Hasan Esat Işık da *"federe değimini kaldırmak kaçınılmazdı"* demiştir.[864]

Türkmen, KKTC bağımsızlığı için ABD'deki temaslarının yararlı olduğunu belirtmiştir. [865] Türkmen Avrupa Konseyine oylamasına da katılmış, Türkiye'nin aleyhte oyuna karşılık 19 ret oyuyla KKTC'nin bağımsızlığı tanınmamıştır.[866]

3.5.4. ANAP'ın Güvenoyu Alma Süreci

24 Kasım 1983 tarihinde Evren, Ürdün ziyaretinden dönmüş; bu sırada Başbakan Ulusu köşke gelerek istifasını sunmuştur. Evren, Ulusu'ya teşekkür ederek bu istifasını kabul etmiş, yeni hükümet kuruluncaya kadar görevini sürdürmesini rica etmiş.[867] Aynı tarihte meclis açılmıştır. Başbakan Ulusu bağımsızlar sırasına oturarak yemin törenine katılmıştır.[868] Özal partisine; *"hükümet programını, ekonomik durumun bilançosunu, meclis ve gurup iç tüzüklerini hazırlama komisyonlarına çalışmaları*

[861] M. Sami Denker, "Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği'ne Üyelik Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt: 6, Sayı: 2, Yaz 2001, s. 10.
[862] "Reagan'ın Özel Temsilcisi Evren'le Kıbrıs'ı Görüştü", *A.g.g.*, s 1.
[863] "Diplomatik Seferberlik", *Cumhuriyet*, Sayı: 21275, 21 Kasım 1983, s. 1 - 11.
[864] "Dışişleri Eski Bakanları Gerekliydi", *A.g.g.*, s. 21.
[865] "İlter Türkmen ABD'deki Temaslarım Yararlı Oldu", *Cumhuriyet*, Sayı: 21279, 25 Kasım 1983, s. 3.
[866] Sedat Ergin, "Avrupa Konseyi Bakanları: KKTC Tanınmayacak", *A.g.g*, s. 1.
[867] "Ulusu Evren'e Hükümetin İstifasını Sundu", *Cumhuriyet*, Sayı: 21279, 25 Kasım 1983, s. 1 -7.
[868] "Yemin Edip Göreve Başladılar", *A.g.g.*, s. 1 – 7.

hızlandırın" talimatı vermiştir."[869] 13 Aralık'ta Evren ve Ulusu bakanlar kurulu üyeleriyle görüşmüş, Ulusu bakanlara güven ortamı içerisinde hükümetin teslim edildiğini söylemiştir. Bakanlar kurulundaki arkadaşlarına teşekkür etmiş, *"arkadaşlarımız hiçbir şey yapmamış olsalar dahi anarşi ve terörü ortadan kaldırmaları yeter bir hizmet"* demiştir.[870]

Ekonomi'nin zor durumda olması sebebiyle ANAP bir *"Vergi Reform Programı"* hazırlamıştır. Bu programa göre;[871]

> *"30 Yıllık servet beyannamesi kaldırılacak. Banka ve Sigorta Muameleleri vergisi kalkacak. Gümrükte biriken malların vergisi yatırılarak tasfiyesini ön gören af çıkarılacak. Beyannameler yoluyla vergi denetimi yerine vergi bilgi merkezi kurulacak. Gümrük vergileri büyük oranda indirilecek. Emlak vergi beyannameleri sadeleştirilecek. Kendi arsasına inşaat yapandan vergi alınmayacak. Gelir gider vergileri düşürülecek."*

1984 yılında Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden 119 milyar TL gelir elde edilebilecekken, kredi maliyetlerinin azaltılması için verginin kaldırılmasına karar verilmiştir.[872] Bu planlamalar büyük ölçüde inşaat ve bankacılık sektörlerinde rahatlama ve ithalatın kolaylaştırılması için yapılmıştır. İnşaat ve emlak sektörünün canlandırılması amaçlanmaktadır. İthalatın kolaylaştırılması ise Türk ürünlerinin kalite olarak yabancı ürünlerle rekabet edebilmesine yöneliktir. 29 Kasım'da Türkiye ile ABD arasında transit terminal hizmetleri hakkında antlaşma imzalanmıştır.[873]

12 Eylül'den sonra ilk defa kuvvet komutanlıklarında değişikliklere gidilmiştir. JGK'ya Org. Sedat Celasun'un yerine Org. Mehmet Buyruk getirilirken, DKK Oramiral Nejat Tümer'in görevini Ora. Zahit Atakan almıştır.[874] HKK Org. Tahsin Şahinkaya yerine Org. Halil Sözer, KKK Org. Necdet Üruğ yerine Org. Haydar Saltık getirilmiştir.[875] Genel Kurmay Başkanı görevini Nurettin Ersin'in yerine Necdet Üruğ görevi devralmıştır.[876]

Meclis Başkanlığına ANAP'lı Necmettin Karaduman 292 oy alarak getirilmiştir. MDP'den bağımsız olarak meclise giren Başbakan Ulusu'nun bu göreve getirilmesi uzun bir süre konuşulsa da gerçekleşmemiştir. Adaylığa başvurmaması konusundaki sorulara Ulusu'nun cevabı; *"Yaptığım temaslarda göreve getirilmem hasıl olmadıysa, ben de bunu anladıysam, neden aday olayım?"* şeklinde olmuştur.

---

[869] "Hükümet İçin Hızlı Hazırlık", *Cumhuriyet*, Sayı: 21280, 26 Kasım 1983, s. 1 – 11.
[870] *CBA,* 7-6-13, 25 – 6, 13.11.1983.
[871] "Herkesin Bir Vergi Cuzdanı Olacak", *Cumhuriyet*, Sayı: 21281, 27 Kasım 1983, s. 1 – 11.
[872] A.g.g.
[873] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 11, 29 Kasım 1983, s. 740.
[874] "Celasun ve Tümer Görevlerini Törenle Devretti", *Cumhuriyet*, Sayı: 21286, 2 Aralık 1983, s. 1 – 7.
[875] "Komutanların Görev Devir Teslimi Bugün Tamamlanıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21287, 3 Aralık 1983, s. 1 – 11.
[876] "Org. Üruğ Genel Kurmay Başkanı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21288, 4 Aralık 1983, s. 1 – 7.

MGK'nın hukuki varlığı sona erdirilmeden önce çıkarılan son yasa, 6 Aralık 1983 tarihli 2969 sayılı yasadır. Buna göre; *"Kapatılmış partiler ve yöneticileri suçlanamayacak, övülemeyecek, savunulamayacak, MGK icraatı ve beyanları kötüleyici veya küçük düşürücü şekilde tartışılamayacak"* tır.[877]

MGK'nın varlığı ortadan kaldırılsa da, aynı kadroyla Cumhurbaşkanlığı Konseyi oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı Kenan Evren başta olmak üzere; Nurettin Ersin, Tahsin Şahinkaya, Nejat Tümer, Sedat Celasun 6 yıl süreyle bu kurumun üyeleri olmuşlardır.[878] Bu yönüyle ANAP Hükümeti'nin ilk dönemini, demokratik bir hükümet olarak düşünmek yerine, geçiş hükümeti olarak değerlendirmek daha doğrudur.

Yeni hükümet için oluşturulmuş bir diğer kurum ise Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı'dır. ANAP'tan, Yıldırım Akbulut ve Abdülhalim Aras; HP'den, Halil İbrahim Karal; MDP'den, İsmail Cenap Ege seçilmiştir.[879]

7 Aralık 1983'te Özal, Cumhurbaşkanı Evren'den hükümeti kurma yetkisini almıştır. Evren görev teslimi sırasında; *"Sakat tarafları düzeltilerek sağlam bir demokrasiye geçmek için ne gerekirse yaptık. İnşallah bundan sonra böyle bir arızaya uğramaz"* açıklamasında bulunmuştur.[880] Başbakan'ın görevi aldığında halka mesajları şu şekildedir: [881]

> *"İşçi, memur, çiftçi, emekli ve esnaftan oluşan orta direğin güçlendirilmesi temel hedeftir. Ücretlilerin vergileri indirilecek. Orta direğin faturalı harcamalarına vergi iadesi verilecek. Çiftçiye ürün bedelleri zamanında ödenecek kredi desteği artacak. Esnafa yeterli kredi verilecek. İşsizliği önlemek için gerekli yatırımlar yapılacak. Formaliteler basitleştirilecek. Konut için her imkan seferber edilecek. Bölgelerarası dengesizlik giderilecek. Enflasyon aşağı çekilecek."*

Başbakan Özal 12 Aralık'ta hazırlamış olduğu kabine listesini Cumhurbaşkanı Evren'e sunmuştur. 13 Aralık'ta liste olduğu gibi kabul edilerek hükümet kurulmuştur. Listeye göre bakanlar şu şekildedir: [882]

> *"Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem, Devlet Bakanı Kazım Oksay, Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, Devlet Bakanı Sudi Türel, Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci, Devlet Bakanı İsmail Özçağlar, Devlet Bakanı Ahmet Alptemoçin, Adalet Bakanı Nejat Eldem, Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk, İçişleri Bakanı Ali Tanrıyar, Dışişleri Bakanı Zahit Halefoğlu, Maliye ve Gümrük Bakanı Vural Arıkan, Milli Eğitim ve Spor Bakanı Vehbi Dinçerler, Bayındırlık ve İskan Bakanı Safa Giray, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Mehmet Aydın, Ulaştırma Bakanı Veysel Atasoy, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanı Hüsnü Doğan, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mustafa Kalemli, Sanayi ve Ticaret Bakanı Cahit Aral, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cemal Büyükbaş, Kültür ve Turizm Bakanı Mukerrem Taşçıoğlu"*

---

[877] *Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi*, Cilt: 11, 6 Aralık 1983, s. 608 – 615. ,"MGK'nın Son Yasası: 12 Eylül Öncesine Benzer Ortama Yol Açacak Beyanda Bulunmak Yasak", *Cumhuriyet*, Sayı: 21291, 7 Aralık 1983, s. 1.
[878] "Görev Değişiklikleri Tamamlandı" *A.g.g.*, s.1.
[879] "Yeni Dönem", *A.g.g.*, s. 1 – 11.
[880] "Özal Görevi Aldı TBMM Yasama Yılına Başladı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21292, 8 Aralık 1983, s. 11.
[881] "Seçmenin Gözü Yeni Başbakanın Vaatlerinde", *A.g.g.*, s. 1.
[882] "İşte 45. Hükümet", Cumhuriyet, Sayı: 21298, 14 Aralık 1983, s. 1.

Özal kabineyi oluşturduktan sonra 24 Ocak Kararları'na benzer maddeler içeren ekonomi paketini sunmuştur. Bu pakete *"İkinci 24 Ocak Operasyonu"* yorumları yapılmıştır. Alınan kararlarda; yasaklı mal sayısının azaltılması, KİT'lerin satılması, ticaretteki vergilerin azaltılması, bütçe dışı kaynaklarla konut fonu kurulması ve yüksek faiz verilmesi gibi maddeler mevcuttur.[883]

Bu kararların ardından açıklanan iki pakette vergi indirimleri yapılacak kişilerin kaynaklarına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Üçüncü pakette ise bazı ürünlere toptan zam yapılması yer almıştır. [884] Ekonomist Arslan Başer Kafaoğlu *"faiz gelirini arttırmak en büyük anti sosyal adımdır"* demiştir. Belirli kişilere vergi indirimi yapılıyor olmasına rağmen işçi ücretlerinde iyileştirme yapılmamasına Prof. Bilsay Kuruç, *"orta direk edebiyatı yapılmasına rağmen ücret yükseltici önlemler yok"* diyerek tepki göstermiştir. [885]

Hükümetin çalışmalara başlamasıyla muhalefetten de ilk tepkiler gelmiştir. Erdal İnönü: *"İşçi yasaları değişmelidir",* Turgut Sunalp: *"Acı tecrübeler unutulmasın",* Necdet Calp: *"Gerçek demokrasi yolu uzun"* demiştir.[886] Seçimlerin yapıldığı ortam ve katılmak için gerekli şartlar düşünüldüğünde Calp'ın gerçeği dillendiren ilk siyasetçi olduğu söylenebilir.

24 Aralık 1983'te 394 üyenin katılımıyla toplanan mecliste; 213 kabul, 115 ret, 65 çekimser oyla Turgut Özal Hükümeti güvenoyu almıştır. MDP'nin *"çekimser oy"* kullandığı oylamada bağımsız milletvekilleri; Bülent Ulusu, Haluk Bayülken, C. Tayyar Sadıklar ve Sabahattin Özbek *"kabul oyu"* vermişlerdir.[887]

3.5.5. Güvenoyu Alan Hükümete İlk Eleştiriler

Başbakan'ın güvenoyu aldıktan sonra Boğaz Köprüsü ve barajları satmak için yaptırdığı çalışmalar muhalefetten oldukça tepki çekmiştir. Bu tepkiler üzerine *"amaç vatandaşı zengin etmek"* diyen Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Cemal Büyükbaş:[888]

> *"Biz bakanlık olarak barajlar üzerinde Bayındırlık Bakanlığı ise Boğaz Köprüsü üzerinde çalışma yapıyor. Şimdi biz en büyük karlılığı olan barajları belirledik. Başında Keban var. Bizi devlete gelir getiren barajları satacaklar diye eleştiriyorlar. Bu aramızdaki farkı ortaya çıkarır. Gelir getirmeyen barajı niye satalım? "*

[883] "İlk Paketten Yüksek Faiz Çıktı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21304, 20 Aralık 1983, s. 1.
[884] "İki Paket Daha: Vergi ve Zam", *Cumhuriyet*, Sayı: 21305, 21 Aralık 1983, s. 1 -11.
[885] "Paketin Yankıları", *A.g.g.*, s. 1.
[886] "Muhalefetin Eleştirisi", *Cumhuriyet*, Sayı: 21306, 22 Aralık 1983, s. 1.
[887] "Özal Hükümeti Güvenoyu Aldı", *Cumhuriyet*, Sayı: 21309, 25 Aralık 1983, s. 1 -11.
[888] "Köprü ve Baraj Gelirinin Satışı İçin Tasarı Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 21310, 26 Aralık 1983, s. 1 - 6.

Başbakan Özal bu konuyla bizzat ilgilenerek komisyon kurmuştur. Bu komisyonun içinde Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem ve Başbakanlık Başmüşaviri Adnan Kahveci de bulunmaktadır.

1983 yılının son kararı döviz kullanımı kolaylaştırmak için çıkarılmıştır. Türk Parasını Koruma Mevzuatı'nın Bakanlar Kuruluna ait yetkileri Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na devredilmiştir. Ticaret Müsteşarı Ekrem Pakdemirli *"Türk ekonomisinin yönetiminde batılılaşma hareketinin önemli bir adımı olarak yorumlanabilir"* demiştir. Resmi gazetede yayınlanan pakete göre:[889]

> *"Yurt dışına çıkışlar serbest. Yurt dışına çıkışlarda alınabilecek döviz miktarının üst sınırı 500 dolardan 1000 dolara çıkıyor. Her Türk yurttaşı 5 bin dolara kadar dövizi serbestçe taşıyabilecek. Bu miktarda döviz için kaynak sorulmayacak. 1000 dolar karşılığı Türk Lirası da yurt dışına döviz olarak çıkarılabilecek. İhracatçılar kazandıkları dövizin % 20'sini yurt dışında tutabilecek."*

1980 -1983 yılları arası döviz kuru sayısız kez devalüasyona uğramıştır. Son olarak esas kur 282,50 olmasına rağmen bankalardan 299,76 seviyesinden temin edilmektedir. Bu durumun oluşmasına *"örtülü devalüasyon"* yorumları yapılmıştır. Merkez Bankası'nın belirlediği *"esas kur"* un %6 üzerinde veya altında fiyatlandırma yapılabildiği için bütün bankalar üst limite göre fiyatlandırmıştır.[890] ANAP, hükümete gelirken enflasyonu resmi rakamlara göre %30 dolaylarında almıştır. Seçimlerdeki vaadi enflasyonu tek haneli rakamlara düşürmektir. Ancak yıllar içinde bunda başarısız olacak ve enflasyon yeniden %90'lara çıkacaktır.[891]

[889] "Cepte 5 Bin Dolar Bulundurmak Serbest", *Cumhuriyet*, Sayı: 21314, 30 Aralık 1983, s. 1 - 6.
[890] "Örtülü Devalüasyon: Bankada Dolar 300 Tl", *Cumhuriyet*, Sayı: 21315, 31 Aralık 1983, s. 1 - 7.
[891] Osman Ulagay, Enflasyonu Aşmak İçin, *Afa Yayıncılık*, İstanbul, Mart 1990, s. 85.

SONUÇ

Bülent Ulusu Hükümeti, 1980 ve öncesi var olan anarşiye son vermek için yapılmış 12 Eylül 1980 Darbesi sonucunda kurulmuş bir hükümettir. Bu tarihe kadar yapılmış üçüncü başarılı askeri müdahaledir. Diğer bütün askeri müdahalelerde olduğu gibi anarşi ortamı, cumhurbaşkanlığı seçim krizi, anayasa tartışmaları, yüksek enflasyon, sıkıyönetimler gibi sorunlar mevcuttur. Darbenin yaşanması, bu gibi durumlar önlenemediğinden gerçekleşmiştir. Diğer iki başarılı askeri girişim öncesinde SSCB yakınlaşması bulunduğu gibi bu girişimde de sol hareketler etkilidir. Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren, TSK'nın içine sağ – sol hareketleri sızdığı için darbenin yapıldığını söylemiştir. Atatürk'ün ölümünden sonraki 80 yıllık süreç ele alınırsa, 12 Eylül Darbesi Türkiye Cumhuriyet Tarihi'nin tam ortasıdır. Değişim olarak da aynı durum geçerlidir.

12 Eylül Darbesi öncesi anarşi ortamının vahameti inkar edilemez. Günde ortalama on kişinin öldüğü çatışmalarda sokaklar sağ – sol olarak bölünmüş, bütün toplum kutuplaşmıştır. Bu kutuplaşmaya devlet yetkililerinden, aydınlara, halktan, polise kadar herkes ortak olmuştur. Sokaklara müdahale edecek polisin bölünmesi normal bir çözümü imkansız kılmıştır. Askerin de bölünmesi durumu da gerçekleşseydi çatışmalar çok daha kanlı bir hal alabilirdi. Sıkıyönetimlerin uzun süreli olması diğer bir sorundur. Askerin sokakta olması ve durumu her gün gören halkın tepkisiyle karşılaşması zorunlu olarak siyasete dahil olmasına da neden olmuştur.

12 Eylül'e neden olan olaylardan bağımsız olarak bütün yaşananlar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin verdiği demokrasi sınavıdır. Tezin başlangıcında, Osmanlı döneminden beri yapılmaya çalışılan demokratikleşme çabalarının anlatılma sebebi budur. Osmanlı'da meşrutiyet hareketleri yapılmış olmasına rağmen sistemli şekilde sürdürülememiştir. Bunun sebebi Türk'lerdeki kut anlayışının henüz o meclislerde tezahür etmemesidir. Bu durum ancak Kurtuluş Savaşı'nın harp meclislerinde gerçekleşmiştir. Atatürk ve meclisin gösterdiği emekler, cumhuriyetin var olmasını ve bu günlere kadar taşınmasını sağlamıştır. Aynı şekilde Türk ordusunun meclisin ordusu olması, bu durumu sağlayan en önemli etmendir.

Atatürk döneminde yapılmış iki defa çok partili hayata geçme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu durum 1945 sonrası gerçekleşse de Türkiye'nin NATO'ya giriş dönemine denk geldiğinden dış telkinlere maruz kalmıştır. Bu dönemde yapılan devalüasyonlar, milli eğitimin dış heyetçe düzenlenmesi milli egemenliğe ters

düşmektedir. Daha sonra bu hatalardan dönülmeye çalışılsa da sorun yapısal hale gelmiştir. Bu sebeple Türkiye'de yapılmış askeri girişimlerde bu dönemin izleri bulunabilir. Diğer bir durum ise Atatürk döneminde yaşananlarda olduğu gibi, toplumun harp meclislerinde kazandığı gücünün farkına varmasıdır. Yani toplum egemenliğinin güçlenmesidir. Ancak Türkiye'nin koruyucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden hemen sonra dünya savaşı başlamıştır. Türkiye kendini bu tehlikeden korusa da savaş sonrası SSCB'nin saldırgan tavrı Türkiye'yi ciddi tehlikeyle karşı karşıya getirmiştir. İşte bu sebepledir ki Türk yöneticileri, milli egemenliğe zarar verici bir diplomatik seviyeyle müttefiklik antlaşmasına girebilmiştir. Bu dönemden 12 Eylül'e kadar geçen süreçte ekonomi de hükümetlerin kaderini tayin eden etmenlerdendir.

Türk gençliği 1960'lardan beri dünyada güçlenmekte olan reaksiyoncu hareketlerin etkisine katılmıştır. Bunların bir kısmı dünyadan gelen etkilerle harekete geçmişken, bir kısmı da Atatürk'ün bırakmış olduğu cumhuriyet değerlerini koruma gayretindedir. Dünyadaki sağ – sol kutuplaşması Türk gençliğinde de kendini göstermiştir. Sol guruplar sol harekete dayalı bir yönetim isterken, sağ guruplar onları engellemeye çalışmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal bir anlayış sebebiyle değil, jeopolitik bir tehlike sebebiyle batı dünyasına geçmiş olduğudur. 12 Eylül sürecindeki çatışma, darbenin asıl sebebidir.

12 Eylül 1980 Darbesi, 12 Mart 1971 Muhtırası'nda olduğu gibi emir komuta zincirine uygun olarak yapılmıştır. Bu süreçte iktidar ve muhalefet günlük tartışmalara girmiş, önceliği anarşiyi bitirmek yerine kendilerinin tek başına iktidar olma hedefleriyle uğraşmışlardır. Demirel daha yeni gelmesine rağmen seçim hazırlığına girmiş, devlet güvenlik mahkemeleri ve anayasa üzerinden iktidarını güçlendirmeye çalışmıştır. Ecevit yeni düşürülmüş olmasına rağmen amacı aynıdır. Türkeş, Demirel'e destek vererek sol hareketin ülkenin başına geçmesini önlemek istemektedir. Erbakan özellikle CHP ile görüşmelerinde hep başbakan olmak istemiştir. Anarşi ve ekonomik bunalım bu sebeple hep ikinci planda kalmıştır. 12 Eylül Darbesi işte böyle bir durumda yaşanmıştır.

Burada kurulan hükümet, Bülent Ulusu'nun şahsından öte Milli Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla yürütülmektedir. 12 Eylül'e getirilen bütün ciddi iddialar metin içerisinde dile getirilmiş, karşı cevaplara da yer verilmiştir. Bu sebeple tartışmalı konular okuyucuya bırakılmıştır.

Bu döneme ait en ilginç durum 24 Ocak Kararları'dır. Türkiye'ye Kıbrıs Harekatı'ndan sonra ambargoyla karşılaşmıştı. Yaşanan ekonomik güçlüğü aşmak için

batıdan gelecek kredilere ihtiyaç duymaktaydı. Ecevit döneminde IMF ile anlaşma olmasına rağmen şartları tam olarak sağlamadığından batıdan kredi gelmemiştir. Demirel döneminde yapılan 24 Ocak kararlarıyla arka arkaya devalüasyonlar yaşanmıştır. Türk halkının ithalat talebini düşürerek ucuz işgücüyle ihracat patlaması hedeflenmiştir. Fakat bu sırada AET'nin koyduğu kotalar bu durumu sınırlamıştır. Türkiye ihracatını arttırmıştır fakat bu ihracat Ortadoğu ülkelerinedir. Bunun devamlılığı Ortadoğu'nun kaderine bağlıdır. 24 Ocak Kararları Demirel döneminde kabul edilmiş, Ulusu hükümetinde sürdürülmüş, sonraki seçimlerde de uygulayacak partilere izin verilmiştir. Türkiye'nin ekonomik dönüşümü için 24 Ocak Kararları incelenmelidir.

Diplomatik açıdan olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. 1974 sonrası NATO'nun askeri kanadından çıkan Yunanistan'ın şartsız şekilde NATO'ya dönmesine izin verilmiştir. Yunanistan'ın Ege Denizi'nde mil sınırını arttırma projesine alet olunmuş, konu görüşülmüştür. Bu durumun gerçekleşmemesi Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından çok olumlu bir gelişmedir. KKTC'nin ilanında da Dışişleri Bakanı Türkmen'in açıklaması hatalıdır. Bu dönemde kredi alınma durumu olduğundan diplomatik görüşmelerde ekonomi ön plandadır. Bu dönemde yaşanan banker krizi, Türkiye'ye dayatılan *"serbest ekonomi"* anlayışının tehlikesini ortaya koymuştur. Aynı şekilde Türkiye milli menfaatlerini gerçekleştirdiğinde yapılan zorlamalar her zaman için İnönü'ye Lord Curzon'un söylediği sözleri hatırlatmıştır.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası'na göre özgürlükleri kısıtlayan bir anayasadır. Pek çok açıdan işçi hakları konusunda da olumsuz durumlar oluşturmuştur. Ancak dönemin ekonomi yönetimi, uygulanan programı acı reçete gibi düşündüğünden bunun yapılmasını zorunlu saymışlardır.

Bu hükümet; yönetim kararlarının MGK tarafından alındığı, danışma meclisinin anayasa çalışmalarını yaptığı, ekonominin tamamen özel şartlara bağlı olduğu bir durumda yürütme vasfını sürdürmüştür. Zaten başbakanın seçileceği dönemde düşünülen isimlerin çokluğu, yürütme görevinin geçmiştekinden farklı olacağını göstermiştir. 12 Eylül hareketini yapanlar, kendilerinin iddia etmiş olduğu gibi Atatürkçü bir profil çizmemişlerdir. Atatürk'ün savaş durumunda dahi sahip olmadığı bir otoriteyle devleti yönetmişlerdir. Egemen bir ülkenin ekonomisi inşa edilememiş; IMF, OECD gibi çok uluslu şirketlerin telkiniyle ekonomi yönetilmiştir. Aynı şekilde sürekli olarak dış kredi beklentisi içinde olunmuştur.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BCA, 30, 18, 1, 2, 03.05.1982.

BCA, 399, 116, 9, 26.06.1980

BCA, 447, 444, 1, 12.03.1982.

BCA, 451, 472, 6, 17.05.1982.

BCA, 481, 74, 10, 25.05.1983.

BCA, 489, 113, 5, 29.08. 1983.

BCA, 532, 82, 18, 08.08.1980.

BCA, 102, 630, 9, 21.08.1950.

CBA, 7-2-22, 13, 1, 1-2, 21.09.1980.

CBA, 7-5-26, 22-1, 26.10.1981.

CBA,7-4-22, 14-12-30, 1, 22.9.1982.

CBA, 7-10-11, 66/4, 4, 9.11.1982.

CBA, 7-6-13, 25-6, 13.11.1983.

SÜRELİ YAYINLAR

Resmi Gazete, Sayı: 7460, 18 Mart 1950, s. 18117.

Resmi Gazete, Sayı: 8038, 19 Şubat 1952, s. 1.

Resmi Gazete, Sayı: 14139, 25.03.1972.

Resmi Gazete, Sayı: 17104, 13 Eylül 1980, s. 1.

Resmi Gazete, Sayı: 17105, 14 Eylül 1980, s. 1.

Resmi Gazete, Sayı: 17107, 16 Eylül 1980, s. 1.

Resmi Gazete, Sayı: 17113, 22 Eylül 1980, s. 1 – 3.

Resmi Gazete, Sayı: 17238, 1 Şubat 1981, s. 1.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, (Cilt: 7.).

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (Cilt: 8 – 16.).

Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi, 19 Eylül 1980, (Cilt: 1 – 11.).

TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 1, 26.12.1978.

TBMM Tutanak Dergisi, 3, 12, 2, 70, 12.03.1971.

Cumhuriyet

Güneş

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

KİTAP VE MAKALELER

ACAR, Hasan, "Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri", *Türk Siyasal Hayatı*, 1. Basım, 2018.

_____, "Türkiye'de Siyasi Temsil Krizi Bağlamında2. Milliyetçi Cephe Hükümeti ve Güneş Motel Olayının Değerlendirilmesi", *1. Bozok Uluslararası Siyaset Bilimi Kongresi Bildirileri*, 24 – 26 Ekim 2018, s. 485 – 486.

AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Doruk Yayımcılık, Ankara, Mayıs 2002.

AHMETBEYOĞLU, Ali, "Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümranlığın Hududları", *Tarih Dergisi*, Sayı: 71, 2020, S. 30 – 31.

AKALIN, Cüneyt, *Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Müdahalesi*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999.

AKKAYA, Bülent, "Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 21, Ocak – Şubat 2012, s. 6.

AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 20. Basım, İstanbul, Ocak 2016.

_____, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yayıncılık, 6. Baskı, Ankara, 2006.

AKYÜZ, Ferhat, *Türkiye'de Kapitalizmin ve Sosyal Güvencesizliğin İnşası,* Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2011.

ALTAN, Mehmet, Darbelerin Ekonomisi, Sis Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, Mart 2006.

ALTINKAŞ, Evren, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi TPCF ve SCF", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:29, Mart – Nisan 2012, s. 6 – 8

ALTUĞ, Kurtul, *Demokrasinin Yaralı Yılları*, Tekin Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 1993.

ALKAN, Mehmet Ö., *Osmanlı'dan Günümüze Darbeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017.

ARCAYÜREK, Cüneyt, *12 Eylül'e Doğru Koşar Adım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

_____, *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi*, Bilgi Yayınları, İstanbul, Ağustos 1985.

_____, *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 2000.

_____, *Demokrasinin Sonbaharı*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı, Ankara 1987.

_____, *Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar,* Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1984.

ARIK, Umut, "Kıbrıs Krizi", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Haziran 2011.

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk – Amerikan Münasebetleri,* TTK Basımevi, Ankara, 1991.

_____, *Türk Amerikan İlişkileri*, Kronik Kitap, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2017.

ATAY, Korhan, *1 Mayıs 1977, Metis Yayınları*, İstanbul, 2012.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Bizbize Yayınevi, Ankara, 2007.

AYDEMİR, Sefa Salih, "12 Mart 1971 Askeri Muhtırasına Giden Süreçte Üniversite Olayları", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, Temmuz 2014, s. 45.

AYDEMİR, Talat, *Hatıratım*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007.

AYDOĞAN, Metin, *Bitmeyen Oyun*, Umay Yayınları, İzmir, 2006.

AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.

BABAOĞLU, Resul, "Muharebeden Diplomasiye Lozan Konferansında Türk Delegasyon Heyetinin Karşılaştığı Zorluklar", Atatürk *Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 99, 2019, s. 107 - 124.

BANDEOĞLU, Zeyyat, "Maraş Olaylarının Bütünsel Yaklaşım Yönüyle Analizi", *OÜSOBİAD*, Temmuz 2016.

BARLAS, Mehmet, *Turgut Özal'ın Anıları*, Sabah Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.

BARUT, Mustafa, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*., Alkım Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, Mart 2001.

BOSTANCI, Mustafa, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanı Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları", *TAD*, Cilt: 34, Sayı: 57, 2015.

BİRAND, M. Ali, *12 Eylül Saat: 04.00*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1984.

_____ , Can Dündar, Bülent Çaplı, *12 Mart İhtilalinin Gölgesinde Demokrasi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

_____, Demirkırat, *Milliyet Yayınları*, Birinci Baskı, Haziran 1991.

BİRDAL, İlker, Burhanettin Ulutan, *Ekonomik Kalkınma Stratejisi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992.

BİRECEKLİ, İhsan Burak, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", Akademik Bakış, Cilt: 2, Sayı: 3 Kış 2008, s. 215.

BOGENBAYEV, Nurbolat, Aydın Calmirza, "Eski Türk Dünya Görüşündeki Kut ve Karga Kavramları", *Milli Folklor Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 103, 2014, s. 70 – 72.

BORATAV, Korkut, *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm",* İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara, 2005.

_____, *Türkiye İktisat Tarihi (1909 – 1985)*, Gerçek Yayınevi, Şubat 1988.

BÖLME, Selim M., "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik Ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*, Cilt: 9, Sayı: 34, Yaz 2012, s. 52.

BÖRKLÜOĞLU, Levent, "27 Mayıs Askeri Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Aralık 2017, s. 18.

BUDAK, Gamze, "Osmanlı'dan 12 Eylül'e Ordu Siyaset İlişkisi ve Türk Basınında 12 Eylül 1980 Darbesi", *Yüksek Lisans Tezi*, Kahramanmaraş, Aralık 2017, s. 75.

BULUT, Feryat, "68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı", *ÇTTAD*, Cilt: 11, Sayı: 23, 2011, s. 129.

BULUT, Mehmet, "929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş", *Bilig Dergisi*, Sayı: 26, Yaz 2003, s. 90 – 92.

BÜLBÜL, Bilgehan, "Marshall Planı ve Uygulanışı", *Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır, 2006, s. 16 – 25.

CEM, İsmail, *Geçiş Dönemi Türkiye'si*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

CEMAL, Hasan, *12 Eylül Günlüğü – Tank Sesiyle Uyanmak*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1986.

_____, *12 Eylül Günlüğü - Demokrasi Korkusu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

_____, *Tarihi Yaşarken Yakalamak*, Bilgi Yayınları, 1. Basım, Ankara, 1987.

CİZRE, Ümit, *Muktedirlerin Siyaseti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

COŞAR, Asiye Mevhibe, Emre Türkmen, "Bir Kavram Alanı Belirlemesi: Devrim, İhtilal İsyan", *Zamanın İzleri, İlkeler İdeolojiler ve İsyanlar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon, 2017, s. 18 – 13.

COŞKUN, Yasin, "12 Mart Muhtırası'nın İngiliz Arşiv Belgelerindeki Yansıması", *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı: 28, Aralık 2016, s. 301.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitapevi, 3. Baskı, Ankara, 2004.

ÇELENK, Halit, *Demokrasi Masalı*, İmge Kitapevi, Ankara, Mayıs 2003.

ÇETİNKAYA, Hikmet, *Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar*, Yenigün Basın Yayımcılık, 3. Baskı, İstanbul, Nisan 1996.

ÇINAR, Yusuf, "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımları ve Türkiye", *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, Haziran 2018, s. 332 - 334.

ÇÖLAŞAN, Emin, *24 Ocak Bir Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, Ankara, Ocak 1985.

DEMİR, Yeşim, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *ÇTTAD*, V/12, Bahar 2006, s. 159 – 164.

DEMİRCAN, Esra Siverekli, Meliha Ener, "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri", Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1 – 2, 2003, s. 90.

DEMİRCİ, Pervin, "1946 – 1950 Seçimleri: Siyaset Bürokrasi, Propaganda, ve Demokrasiye Geçiş Eğilimleri", ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, 2021, s. 135 – 137

DENKER, M. Sami, "Kıbrıs Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği'ne Üyelik Sorunu", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt: 6, Sayı: 2, Yaz 2001, s. 10.

DİKİCİ, Ali, "12 Eylül 1980 Askeri Darbesi Öncesi Türk Polis Teşkilatının Durumu (1977 – 1980)", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yaz 2017, s. 94 – 100.

DURGUN, Bülent, "Atatürk Döneminde İzmir Ekonomisi", *Doktora Tezi*, İzmir, 2006, s. 110 – 112

DURSUN, Soner, "Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Cephe Hükümetleri (1975-1977)", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, Cilt: 7, Sayı: 20, Yaz 2018, s. 435 – 437.

EKİCİ, Süleyman, "NATO Üyelik Sürecinde Türkiye AB İlişkileri", *Birey ve Toplum Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, 2016, s. 158.

EKZEN, Nazif, *Türkiye Kısa İktisat Tarihi*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 2.

ELEVLİ, Avni, *Batırılamayan Gemi Türkiye*, Balkanoğlu Matbaacılık, Cilt: 1, Ankara, 1967.

ERGİL, Doğu, *Türkiye'de Terör ve Şiddet*, Turhan Kitapevi, Ankara, 1980.

ERKAN, Ayça Ülker, "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 2010, s. 192.

ERKAN, Süleyman, "CIA Günlük Raporlarına Göre Türkiye'de 1978 Bülent Ecevit Hükümeti Dönemi", History Studies, Volume: 9, Issue: 1, March 2017, s. 139.

EROĞLU, Nadir, "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 2, 2017, s. 64.

EVREN, Kenan, *Zorlu Yıllarım*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1994.

EVSİLE, Mehmet, "Demokrat Parti'nin İktisadi İstiklal Mücadelesi", *Amasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, Haziran 2018, s. 69.

FERİDUNOĞLU, İsmail Cem, "Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Sürecinde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yönüyle İncelenmesi", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 381 - 382.

GENİŞ, Kaan Cem, "Londra ve Zürih Antlaşmalarına Giden Süreç", *Belgi Dergisi,* Sayı: 21, Kış 2021, s. 235 – 248.

GEZGİN, Edibe "*Öncesi ve Sonrasıyla 12 Eylül 1980 Darbesi'nin Türk Basınına Yansımaları*", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s. 7.

GEVGİLİ, Ali, *Türkiye'de 1971 Rejimi*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.

GOLOĞLU, Mahmut, *Milli Şef Dönemi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Mayıs 2012.

GÖZLER, Fethi, Atatürk İnkılapları, İnkılap Kitapevi, 2. Basım, İstanbul, 1985.

GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 20. Baskı, Bursa, Ağustos 2016.

GÜLEN, Ahmet, "Nihat Erim Hükümetlerinin Haşhaş Politikası", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30, Güz 2019, s. 335.

_____, "Siyasi Partilerin Propaganda Ekseninde 1977 Genel Seçimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, Güz 2019, s. 132.

GÜLENER, Serdar, "Karşılaştırmalı Perspektiften Anayasalar ve Temsil Ettikleri Değerler", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı: 61 -62, Kış – Bahar 2011, s. 69 – 70.

GÜLER, Ali, *Türk Eğitim Politikalarının Tarihsel Süreci*, Yeryüzü Yayınevi, Ankara, 2004.

HENZE, Paul B., Türkiye ve Atatürk'ün Mirası, Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2003.

İLHAN, Atilla, *Bir Millet Uyanıyor*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, Mart 2005.

İNALCIK, Halil, Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2018.

İNÖNÜ, İsmet, "İstiklal Savaşı ve Lozan", *Belleten*, Sayı: 149, Ocak 1974, s. 28.

İNTAŞ, Özgür, "24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarının Türkiye Ekonomisine Etkileri Yansıması ve Sonuçları", *Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır, 2019, s. 61.

İZGİ, Ali Rıza, "Kıbrıs Barış Harekatı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları", Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Temmuz 2007, s. 23-24, 42 – 43.

KABAOĞLU, İbrahim Ö., *1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak*, İmge Kitapevi, Ankara, 2010.

KAFESOĞLU, İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Neşriyat, 33. Basım, İstanbul, 2011.

KALAYCI, İrfan, "Atatürk'ün Kalkınma Modeli: Günümüz Sanayisi İçin Kazanımlar", *Maliye Dergisi*, Sayı: 156, Ocak – Haziran 2009, s. 160 – 163.

KALSIN, Berrin, "12 Mart 1971 Muhtırası'na Giden Süreçte Türk Basını: Kanlı Pazar ve 15 – 16 Haziran Olayları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 18, Aralık 2015, s. 235.

KAPLAN, İsmail, *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, AFA Yayınları, İstanbul, Ekim 1996.

KAYA, Yakup, Hüseyin Şahin, "Türk Siyasal Yaşamında Milliyetçi Cephe Hükümetleri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 19, 2018, s. 526.

KAYIRAN, Mehmet, Selami Saygın, "İzmir İktisat Kongresi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 5, 2019, s. 46 – 47.

KEPENEK, Yakup, *12 Eylül'ün Ekonomi Politiği ve Sosyal Demokrasi*, V Yayınları, Ankara, 1987.

KESKİN, Yusuf Ziya, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Devlet Teşkilatı ve Siyaset Hayatına Etkileri", *Doktora Tezi*, Erzurum, 2011, s. 211.

KEYDER, Çağlar, *Bildiğimiz Tarımın Sonu*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

KIRÇAK, Çağlar, *Türkiye'de Gericilik (1950 – 1990)*, İmge Kitapevi, Ankara, 1993.

KIŞLALI, Ahmet Taner, *Atatürk'e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği*, İmge Kitapevi, 16. Baskı, Ankara, 2013.

KONGAR, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye*, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitapevi, 23. Basım, İstanbul, 1999.

_____, *Demokrasi ve Kültür*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992.

KÖKTÜRK, Milay, *Devlet ve Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.

KURBAN, Vefa, "1950 – 1960 Yılları Arasında Türkiye İle Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 28, Bahar 2014, s. 264 – 265.

KUTAN, Recai, *Kirazlıdere Tutukevi Penceresinden 12 Eylül*, Risale Yayınları, İstanbul, 1989.

KUZGUN, Meral, "Amerikan Basınında Demokrat Parti, Başbakan Adnan Menderes ve Türk Amerikan İlişkileri Üzerine Bazı Notlar", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 27, Kış 2020, s. 317 – 319.

MANİSALI, Erol, *Askeri Darbeden Sivil Darbeye*, Tuva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Temmuz 2006.

MCGHEE, George, Ç: Belkıs Çorakçı, *ABD – Türkiye –NATO – Ortadoğu*, Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, Aralık 1992.

MGK Genel Sekreterliği, *12 Eylül ve Sonrası*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1981.

MUMCU, Uğur, *Hukuk Devlet Aşiret*, Uğur Mumcu Vakfı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, Nisan 2003.

NERGİS, Bilal, "12 Eylül Dönemi'nde Milli Güvenlik Konseyi'nin Yasama Faaliyetleri", (12 Eylül 1980 – 18 Eylül 1982)", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2012, s. 83 – 93.

OKUR, Mehmet Akif, "Türkiye – ABD İlişkilerinin 12 Eylül Kavşağı: Amerikan Belgeleri Darbe Hakkında Ne Anlatıyor", *Uluslararası Hukuk ve Politika,* Cilt. 10, Sayı: 40, 2014, s. 70 – 74.

ÖKÇÜN, Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi 1923 – İzmir*, Sermaye Piyasası Kurulu, 4. Baskı, Ankara, 1997, s. 323.

ÖNLER, Zafer, "Kutatgu Bilig'de Kut Kavramı", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 26 – 29 Ekim 2009, s. 1 – 3.

ÖNER, Berkay Ali, "12 Eylül 1980 Darbesi ve Ulusu Hükümeti'nin Türkiye Dış Politikası", *Yüksek Lisans Tezi*, Konya, 2021, s. 91.

ÖZ, Hilal Karavar, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Devalüasyonu 10 Ağustos 1970 Kararları ve Etkileri", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2018, s. 383 – 386.

ÖZAKINCI, Cengiz, *İblisin Kıblesi*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005.

_____, *İrtica 1945 – 1999*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 98 – 99.

ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989.

ÖZHAZİNEDAR, Tuğba, "Soğuk Savaş Döneminin 68 Olaylarına Etkisi", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 6, Bahar 2021, s. 151 – 179.

ÖZER, M. Akif, "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Türkiye", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, 2009, s. 92 – 96.

ÖZKARDEŞ, Levent, "Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi", *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, Sayı: 6, 2015, s. 29 – 33.

ÖZTÜRKCİ, Alparslan, "Soğuk Savaş'ın 1950'li yıllarda Orta Doğu'da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 34, 2017, s. 377 – 386.

SAFİ, İsmail, "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Parlamentarizm ve Parlamenter Rejime Müdahaleler - Muhtıra, Darbe ve Darbe Girişimleri Üzerine Bir Analiz", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Ocak 2019, s. 144 – 143.

SANDER, Oral, *Türk Amerikan İlişkileri*, İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara, 2016.

SARINAY, Yusuf, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 157, Cilt: 1, s. 1 – 10.

_____, Dünden Bugüne Başbakanlık (1920 – 2004), TC Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, No: 17, Ankara, 2004.

SOYSÜREN, Ali Haydar, "12 Mart Döneminde Nihat Erim Hükümetleri", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2006, s. 184.

SÖNMEZ, Betül, "1923-1938 Dönemi Türkiye Ekonomisi: Uygulanan Ekonomi Politikaları", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2014, s. 31 – 33.

SÖZÜÖZ, Necati, *Türk Amerikan İlişkilerine Genel Bir Bakış*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1992.

ŞAHİN, Güneş, "1983 Seçimlerine Katılan Siyasi Partilerin Askeri Yönetim Sonrası Türkiye'sine İlişkin Söylemleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, s. 296.

ŞAHİN, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 2019.

ŞEKERLİ, Eyüp Bayram, Eyüp Akçetin, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 Askeri Darbe Dönemlerinde TÜSİAD – Devlet İlişkisi", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 100, Güz 2020, s. 121.

TANÖR, Bülent, *Kurtuluş*, Yenigün Basın Yayıncılık, 1997.

_____, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918 -1920)*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002.

_____, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918 – 1920)*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1992.

TAŞAĞIL, Ahmet, Kök Tengri'nin Çocukları, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014.

TBMM Albümü (1920 – 2010), TBMM Basın Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Cilt: 3, Ankara, 2010.

TBMM Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, Cilt:1, Sayı: 376, Ankara, 2012.

TEKEREK, Meltem, "12 Eylül Askeri Müdahalesi ve Ekonomi Politikaları", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2013, s. 120 – 121.

TOPRAK, Zafer, "1968'i Yargılamak Ya da 68 Kuşağına Mersiye", *Cogito*, Sayı: 14, Bahar 1998, s. 154 – 159.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1992.

ULAGAY, Osman, 24 Ocak Deneyimi Üzerine, *Hil Yayın*, 2. Baskı, İstanbul, 1994.

________, Enflasyonu Aşmak İçin, *Afa Yayıncılık*, İstanbul, Mart 1990.

_____, *Özal Ekonomisinde Paramız Pul Olurken Kim Kazandı Kim Kaybetti*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Temmuz 1987, s. 109 – 110

YALÇIN, Emrullah, *Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası,* Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 4, 2015, s. 81 – 86.

YALÇIN, Osman, "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı İle İşbirliği Yapma Süreci", *Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 8, Spring 2013, s. 925.

YAZICI, Sinan, İsmail Dursunoğlu, "Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı:1, 2019, s. 99.

YELLİCE, Gürhan, "Enosis Mi Tam Bağımsızlık Mı? Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kurulmasından "İlk Bölünmeye" Atina Lefkoşa İlişkileri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 19, 2018, s. 318 – 322.S

YILDIRIM, Asuman, "Türkiye'de 68 Kuşağı'nın Din ve Toplum İlişkilerine Bakışı", *KSÜ İlahiyat Dergisi*, Sayı: 23, 2014, s. 188 – 191.

YILDIZ, Seda, "Türkiye'de Polis Siyaset İlişkisine Dönemsel Bir Bakış: 12 Mart 1971 – 12 Eylül 1980 Arası Türk Polis Teşkilatı", *Doktora Tezi*, Ankara, 2015, s. 97 – 100.

EKLER

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALI NACİ KARACAN
YIL. 29, SAYI: 11187
BUGÜN 16 SAYFA 300 KURUŞ
ADRES: Nuruosmaniye Caddesi No: 65 İSTANBUL
TELGRAF: MİLLİYET İstanbul
POSTA KUTUSU: 492 İstanbul
TELEFON: 22441Q (Santral)
arı dersanesi kızılay ankara
PAZARTESİ 25 ARALIK 19 7 9

• CHP ve AP'li parlamenterler Kahramanmaraş'ta ortak bir açıklama yaparak halkı sükünete çağırdı
• Dün gece bir dere içinde 5'i kadın 1'i polis 16 ceset bulundu. İlgililer, aynı derede daha birçok cesedin bulunabileceğini bildirdi

Kahramanmaraş'da olayları önlemekle görevlendirilen askeri birlikler iki gündür çatışmanın yoğun olduğu bölgeleri kuş'ttılar ve yeni bir çatışmanın olmasını önlemek için büyük çaba göstendiler. Bu arada siyasî parti binaları ile kamu kuruluşlarına ait binaları koruma biçimde korudular. Fotoğraflarda, kent içinde ve binalar çevresinde yeni saldırılara karşı önlem alan askerler görülüyor... (SAVAŞ AY)

ÖLÜ SAYISI 76'YA ÇIKTI

Ecevit: «Herkesi bu cinayetleri işleyen ve işletenlere karşı ortak durum almaya çağırıyorum»

Kahramanmaraş'da olayları önlemek için Kayseri'den de Hava İndirme Birliği geldi ve saat 15.30 sıralarında şehirde önemli kavşaklara yerleşti. Fotoğrafta, şehir içinde önemli bölgeleri tutan askerler görülüyor...

Dün öğleden sonra Kayseri'den gelen Hava İndirme Komando Tugayı, kentin girilemeyen yerlerine girdi ve sükûnet sağlandı

- Dün sabah 1.000 kadar gösterici, "Komünistlere ölüm.. "Müslüman Türkiye" gibi sloganlar atarak Vilâyet'e doğru yürüyüşe geçti, ancak topluluk, askerî birliklerce dağıtıldı
- Gözaltına alınan 100 kişiden 25'i dün tutuklandı
- Kentte yiyecek sıkıntısı sürerken, çevre illerden 6 bin ekmek gönderildi.
- Devlet Hastanesi başhekimi, yaralıların hastaneye getirilmesinin engellendiğini, yaralılardan çoğunun uzun menzilli silâhlarla vurulduğunu belirtti
- Yaralıları ziyaret eden İçişleri Bakanı'na yaralı bir polis memuru, "Elimden silahımı aldılar. Karşı tarafa ateş etmemi söylediler. Etmeyince beni bu hale getirdiler" dedi
- AP'li parlamenterlerin yolunu kesen bir kadın, "Sizi başımıza getirdik. Alacağımız olsun. Eğer kapımızda MHP yazsaydı başımıza bunlar gelmezdi" dedi

Haberleri Orta Sayfada

Ecevit, Korutürk'e olaylar hakkında bilgi verdi

ANKARA, ANKA

Başbakan Bülent Ecevit, dün saat 13.00'de Cumhurbaşkanı Koruturk'ü ziyaret ederek Kahramanmaraş olayları hakkında kendisine bilgi vermiştir.

Ecevit, Korutürk görüşmesi 2- dakika sürmüştür. Görüşmenin Koruturk'un isteği üzerine yapıldığını bildirmiştir.

Ecevit, Kişi'nin açıklarken, "Cumhurbaşkanına Kahramanmaraş olayları ile ilgili son bilgileri verdim. Bu konuda daha önce konuşuyoruz açıklamada bulunduğum için eklyecek bir şey yok" demiştir...

Lisarides, Kıbrıs Rum taraftının ABD Planı'nı reddetmesini istedi

LEFKOŞA, ÖZEL

Kıbrıs Rum Sosyalist EDEK Partisi Başkanı Lisarides, Rum tarafının ABD Planı'nı reddetmesini ve dünyanın BM Genel Sekreteri Waldheim'a duyarsızlığını istemiştir.

Devamı S. 14. S. 4'de

Mao'nun ölüm yıldönümünde 3 film gösterilecek

PEKİN

Çin Halk Cumhuriyeti'nde eski başkan Mao Tse Tung'un 85. doğum yıldönümü olan 26 aralık günü üç belgesel filmin Mao'nun anısına gösterileceği belirtilmektedir.

Gösterilecek filmlerden birincisi "Başkan Mao'nun Kalbi Bizim Kalplerimize Bağlıdır" adını taşımaktadır. Filmin Mao'nun işçiler, köylüler, bilim adamları ve sanat işçileri ile görüşmesinin canlı bir belgesi olduğu belirtilmektedir.

"Liderimiz Bizimle Çalışıyor" adını taşıyan ikinci film ise Başkan Mao ve eski başbakanlardan Çu En Lay'ın 1958 yılında bir barış inşaatında işçilerle birlikte çalıştıkları çekilmiştir.

Mao'nun çocukluğu ve ilk devrimci faaliyetlerini anlatan üçüncü film ise "Sangan" adını taşımaktadır.

Demirel: «İddia ediyorum hükümetin herşeyden haberi vardı ama tedbir almadı»

- "Bazı kimseler bu hükümeti yıkabilmek, demokrasiyi sona erdirebilmek uğruna devrimi yönlendirmeye gücü almaktadırlar"
- "Kahramanmaraş olayları tarihimizin kanlı bir büyük facia olarak geçecektir"
- "Hükümet bu fuzalara düşmeyecektir. Zor bir şey istediğimi bilerek Türk halkından kışkırtmalara kapılmamasını dilliyorum"

- AP Lideri, "Kahramanmaraş'ta kan gövdeyi götürüyor, hükümet ne güne duruyor. Yanamıyoruz dersiniz, bırakır gidersiniz" dedi
- "Bana saldırı ve milliyetçiler cinayet işliyor' dedirtmezsiniz.. Böyle bir şey demiyorum. Sadece cinayet işleyenlerin yakasına yapışın, cezalarını verin diyorum "
- Türkeş, "Daha lazla kanlar akmadı mı ki hükümet lâsife etmelidir" dedi
- Ertaka: "Olaylar, halkın acı gerçekleri görmesi için son fırsattır"
- Feyzioğlu, "Yüreğimiz acıyla dolu yeter artık" dedi
- TİP: "Olaylar bir iç savaş başlatma girişimidir"
- TİKP: "Katliam bir tertiptir. MHP'nin başını çek'ği saldırganlar, K. Maraş'ta mezhep ayrılığını kışkırtılar "
- Kahramanmaraş olayları nedeniyle Bütçe Komisyonu'nun çalışmalarına bir gün ara verilmesi için önerge verildi

Haberleri Orta Sayfada

Dün sabah 1000 kadar saldırgan vilayete doğru yürüyüşe geçti. Bu saldırganların vilâyete gelmelerini o sırada görev yapan jandarmalar önlediler. Fotoğrafta, güvenlik önlemi alan askerî birlikler görülüyor... (BÜLENT HİÇYILMAZ)

Malatya'nın Yeşilyurt ilçesinde hafta sonu gece sokağa çıkma yasağı kondu

Ankara'da bir işçi, Adana'da bir bakkal öldürüldü

DURUM

Son Uyarı mı, Sonun Başlangıcı mı?

BU durumlarda yazı yazmak, demeç vermek bir bahane bekleyler. Ne kadar sert yazarsanız, ne kadar sert konuşursanız o kadar beğenilirsiniz. Çünkü kızgınlıkları, umutsuzlukları kaba olarak dorukların ayşın vatandaşın duygularına bu yoldan daha iyi tercüman olursunuz. Yine o duygular doğrultusunda bazı çözümleri de kolaylıkla önerebilirsiniz. Sorumluları istifaya çağırmak gibi...

Gerçekte gittikçe vahimleşen ve Kahramanmaraş'ta en büyük patlamasını veren durum, duygusal tepkilerden çok, akıllı ve serinkanlı değerlendirmeleri her zamandan daha fazla gerektirmektedir.

★

Cumhurbaşkanı olaylardan 24 saat önce yaptığı konuşmada "Bu vatanda yan yana kardeşçe yaşamış, omuz omuza savaşmış yurttaşlarının birbirine düşmanı hale getirmek için her türlü sinsi planlar uygulanmaktadır. Vatandaşlarımızın ve siyaset adamlarımızın bu konuda çok dikkatli ve uyanık olmaları gerekmektedir" derken, sanki bir gün sonra olacakları hissediyor ve her sağduyulu kişinin inşallah ayrılana bir yenisini ve somuncusunu ekleyecek gereğini duyuyordu.

Aslında yıllardır karşımızda apaçık duran bir tehlikenin her an olasılığını haber veriyordu. En ufak bir kıvılcımla vatandaşların her an birbirine düşürmeye yetecek ortam yaratılmıştı. Bivet, başlangıçta bu noktayı yaratmayı amaçlayanlar, belli niyetler gütmeyen, bu niyetlerini gerçekleştirdikten sonra yaşamasının koşulları onların işlerini kolaylaştıracak nitelikteyse. Ama buna karşın bu tehlikeli eylemler kalkıp malolmadı, sükûnet yaşıyoruz.

Devamı S. 14. S. 1'de

- Beşiktaş ve Bostancı'da 2 kişi, kimliği belirsiz kişilerin açtığı ateş sonunda yaralandı
- Bugün yeniden öğrenime açılacak Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde 200 jandarmayla önlem alındı

MİLLİYET HABER MERKEZİ

ADANA'nın Meydan Mahallesi'nde, önceki gece Halk Kütüphanesi'nin bir otomobilden ateş açılmıştır. Yaşlım ateşi sonunda Bayram Metin adlı bakkal ağır yaralanarak Numune Hastanesi'ne kaldırılmış, ancak kurtarılamayışlı ölmüştür. Kaçan saldırganların 5

Devamı S. 14. S. 3'de

SSK'da kullanılacak ilaçları bir komisyon saptayacak

ANKARA, ÖZEL

Sosyal Sigortalar Kurumu hastanelerinde kullanılacak ilaçları bir komisyon saptayacaktır.

Bu konuda dünkü Resmî Gazete'de yayınlanan yönetmeliğe göre, ilaç kurulu komisyon, Genel Müdürlük Sağlık, Genel Müdürlük Sağlık Daire Başkanları ve 10 üyeden oluşacaktır. Bu komisyon, hastanelerinde kurul SSK hastanelerinde kullanılacak ilaçların listesini hazırlayacak, ayrıca bu listeye yapılacak ilaçları inceleyip karara bağlayacaktır.

İnönü bugün törenlerle anılıyor...

«ANKARA, AA

İkinci Cumhurbaşkanımız, büyük asker ve devlet adamı İsmet İnönü, 30. ölüm (- yıldönümü olan bugün törenle anılacaktır.

21 aralık 1973'de 89 yaşında hayata gözlerini yuman İsmet İnönü, bundan böyle her ilâm yıldönümünde "devlet töreni" de anılacaktır. Törene, Cumhurbaşkanı veya temsilcisi, İnönü ailesi, Başbakan veya temsilcisi, bakanlar, komutanlar, parlamenterler ve ölçü ilgili şahsiyetler katılacaklardır.

Devamı S. 14. S. 4'de

Hıfzırrahman Raşit Öymen'in inönü ile ilgili yazısı, 14. sayfamızda

5 Temmuz 1980 Cumartesi

TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR

YIL: 33 - No: 11580

Hürriyet

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

Kurucusu: SEDAT SİMAVİ (1896 - 1953)

FİYATI 10 LİRA

İPTAL

Hava durumu

MARMARA: Parçalı bulutlu. Trakya ve kuzeyi sağanak yağışlı.
EGE: Az bulutlu.
KARADENİZ: Sahil bölgeleri kuvvetli yağışlı.
AKDENİZ: Az bulutlu.
DOĞU: Az bulutlu.
GÜNEYDOĞU: Az bulutlu.

Sağ ve sol teröristler günlerdir gergin havanın hüküm sürdüğü şehirde mezhep ayrılığını körükleyip halkı birbirine düşürdü

Cuma namazının kılındığı Ulucami'de hoca vaaz verirken bir genç Alaaddin Camii'ni yaktılar deyince halk sokağa döküldü. Sokak çatışmaları oldu

HALK ŞEHRİ TERK EDİYOR: Çorum'da son olaylarla birlikte göç de başladı. Otobüsü olmadığı için bir kısım halk, kamyonlara doluşarak şehri terk ediyor. Bu kamyonlardan birisi, Çorum'dan ayrılırken çekilen bu fotoğrafta görülüyor. (Foto: Hürriyet - Yaşar Uçar)

☆ 5 ÖLÜ, 30 YARALI VAR

Çorum ateşe verildi

Silahlı ve sopalı gruplar şehre yayıldı. İşyerleri yağmalandı. Çorum'la bir ara bağlantı kesildi. Şehre askeri birlikler getirildi. Bazı gruplar üzerine Milönü semtinde otomatik silahlarla ateş açıldı sokağa çıkma yasağı tekrar kondu

CHP bir bildiri yayınladı ve hükümeti suçladı

Hürriyet ve kha Ekspres'i Çorum'dan Bildiriyor:

ÇORUM - Çorum sinir verildi. Günlerdir süregelen sağ-sol kavgası dün Cuma namazı sırasında birden merkeze kaydı ve kanlı bir çatışmaya dönüştü. Bu çatışmada, Bayta Üniversi ve diğer semtlerde bazı gençlerin hocaları vaazları sırasında yüksek sesle "Alaaddin camii bombalandı. Camiyi yakıtlar" şeklinde bağırmaları, kızılcısı arttı. Halk bir anda sokaklara döküldü, şehirde başlayan kargaşa uzun bir süre devam etti. Vali, önceki gün kalkırılan sokağa çıkma yasağını yeniden ilan etti. Ne var ki çıkışlar geç saatlere kadar durmadı. Özellikle Sigorta Evleri ve Milönü semtlerinde yoğun çatışmalar oldu. Adeta bir barut için ve silah deposu haline gelen bu şehirde, silahlar geçirdikleri hareketle birbirlerine, acımasızca saldırarak, kurşun sıkıldı. Şehirde birçok işyeri ve ev yakıldı. Olaylar sırasında 5 kişi öldü, 30'u ağır 30 kişi de yaralandı.

(Devamı Sa. 11. Sü. 1'de)

İşgüzar, Mataracı ve Korkut da CHP' de ama...

Çorum'dan fotoğraflar

(5. sayfada)

DÜKKANLAR YAKILIP YIKILDI: Çorum'da ilk ateşi Maya'ın son günlerinde verildi. Haziran'ın ilk günlerinde ise şehirde olaylar patlak verdi. Polisler öldürüldü. Taraflar birbirlerine acımasızca kurşun attı. Sokağa çıkma yasağı konuldu. Yasaklar kaldırıldıktan sonra, bir süre durum sakin gibi görüldü. Haziran'un sonunda yeniden taraflar birbirlerine saldırdı. Yine sokağa çıkma yasağı ilân edildi. Pazartesi günü yasağın kaldırılmasından sonra dün şehir yıkılıp yıkıldı.

Emeklilere müjde!..

Kırdırılan cekten eski faiz alınacak

- Fazla alınan farklar iade edilecek.
- Bakanlar Kurulu kararına rağmen bankalar kendilerine talimat gelmediğini ileri sürerek, kırdırılan çeklere yüzde 38'i aşan faiz uyguluyor.

BAKANLAR Kurulunun önceki gece yarısına kadar devam eden toplantısı sonunda memur emeklilerine uygulanan yeni faiz oranını kaldırmasına, emekliler arasında büyük sevinç yaratırken, banka şubeleri henüz talimat almadıklarını ileri sürerek yüksek faiz kesintisine devam ediyor. Radyo ve televizyondan yayınlanan Bakanlar Kurulu kararına rağmen yüzde 38'e varan yüksek faiz uygulaması, emeklilerle banka memurları arasında sert tartışmalara yol açıyor. Banka yetkilileri, gerekli talimatın yayınlanmasından sonra kesilen yüksek faizlerin çek sahiplerine iade edileceğini söylediği.

İş Bankası yetkilileri, emekli çeklerinin kırdırılmasında uygulanan faiz oranlarının son aylar içinde değ-

(Devamı Sa. 11. Sü. 2'de)

İstanbul'da dün 4 kişi öldürüldü

- Adana'da silahlı saldırıya uğrayan bir lise müdürü can verdi.

ADANA'da bir lise müdürü, İstanbul'da dört kişi, Ankara'da bir emekli memur, önceki sağlık müsteşarı 2 kişi kimliği belirsiz kişiler

(Devamı Sa. 11. Sü. 2'de)

CHP'ye üç girdi üç çıktı...

İşgüzar, Mataracı ve Korkut'un geliştirilerine tepki gösteren Kumbaracı, Yılmaz Balta ve Mehmet Balta milletvekilliğinden istifa etti.

ANKARA, (Hürriyet) - CHP Hizmi lığıtaç Tuncay Mataracı ve Hasan Korkut'u ceza sevkiyle sonuçlu bir parti ve ilk kongresi üyesini CHP'ye kabul edilmelerini hamdeden Rize Milletvekilleri Sami Kumbasar ve Yılmaz Balta ile Artvin Milletvekili Mehmet Balta, milletvekilliğinden istifa etti. CHP, üç yeni üyesini kaybederken, üç eski milletvekilinden oldu.

Işgüzar, Mataracı ve Korkut saat 11.30'da CHP Genel Merkezi'nde yapılan törenle, CHP'ye katıldıkları için, Genel Başkan İnönü tarafından kutlanırken, üç CHP'li milletvekili de istifalarını sunmuş, kurultaydan kısa olduğunu belirtmiş Sami Kumbasar, Yılmaz Balta ve Mehmet Balta, Ecevit'in, "Işgüzar milletvekilleri Bülbül vermiyorum," önüvesini reddetmesi, sakşan üzerine Milliyetçi Millet Meclisi Başkanlığı'na gönderdikleri üç istifa, Millet Meclisi bileşi sandığına seçimin 208'e çıkarmak istiyen CHP, üç milletvekilinin istifasını, üçünün de aşırılmasıyla yine 208'in kaldı.

Rize Milletvekili Sami Kumbasar, istifasını açıklamalarına şöyle devam etti:

(Devamı Sa. 13. Sü. 1'de)

Demirel: U-2'ler için Rusya'ya danışmayız...

- Amerikan Senatosu'nda, Demirel'in U-2 casus uçaklarının Türkiye'de uçmasına Sovyetlerin onayını almadan izin vereceğinin açıklanması üzerine Başbakan "Akıl halde hükümranlığımız zedelenir" dedi.
- Ecevit, U-2'lerle ilgili olarak "Demirel'in böyle bir şey yapmayacağını umut ettiğini" söyledi.

WASHINGTON - Amerikan Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Süleyman Demirel'in U-2casus uçaklarının Türkiye üzerinde uçmasına Sovyetler Birliği'nin onayını almadan izin vermeyi kabul ettiğini açıkladı.

Nisan ayında Türkiye'yi ziyaret eden altı Amerikalı senatörün hazırladığı raporda, Türk Hükümetinin, U-2 casus uçaklarının uçuşuna izin vermek için "ulusal çıkarlarını NATO ittifakı çıkarlarının gör önünde tutacağını" belirtti.

Senatörler, Demirel'i Türkiye'nin, U-2 uçuşları için Sovyetler'in onayını isteyeceğini

(Devamı Sa. 13. Sü. 3'de)

Fındık taban fiyatı 110 lira

ANKARA, (Hürriyet) - Başbakan Süleyman Demirel, Bakanlar Kurulunun bugün fiyatını 130 lira olarak saptadığını bildirdi. Demirel, Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil ile yaptığı haftalık olağan görüşmeden sonra, "Gemlere, Türkiye'nin bütün sınırları ve yıldızları gözgeçmesine sebep olmuştur, ama devlet kimseleri görüşmeyi, görmemeyi yanına bırakmayız" dedi.

Demirel, Çağlayangil ile yaptığı görüşmeden sonra şunları söyledi:

"Türkiye'nin gündeminde önemli meseleler var. Bu meseleleri görüş-

(Devamı Sa. 13. Sü. 4'de)

Şah'ın mezarı hazırlanıyor

- Babası Rıza Şah'ın sürgünde öldüğü gömüldüğü Kahire'deki El-Rifaiye Camii'nin bir odasında mezar için kazı yapılıyor. Şah'ın durumu ciddi.

KAHİRE- Doktorlar bergün yeni bir hastalığa yakalanan 60 yaşındaki devrik İran Şahı'nı kurtarmaya uğraşırken, cenazeler da gece gündüz çalışarak "Her ihtimale karşı" Şah'ın mezarını hazırlıyorlar.

Pazar gecesinden bu yana gösterilen önlemleri altında, devrik Şah'a mezar olarak seçilen El-Rifaiye Camisinin bir odasının kazan işçileri tarafından mermerlerle döşenerek mezar haline getirildiği, Şah'ın günümüzdeki yaşamının bu bölümü hakkında bilgi verildi.

1944 yılında sürgünde ölen Rıza

(Devamı Sa. 13. Sü. 6'da)

Eroin şebekesinin reisi olan Türk Hollanda'da bir de hava şirketi kurdu

20'si Türk, 30 kişilik şebekenin reisi olan 23 yaşındaki gencin, 5 aydan beri izlendiği açıklandı.

İlhan KARAÇAT bildiriyor:

AMSTERDAM, (Hürriyet) - Amsterdam Narkotik Polisinin uzun süredir beri takip ettiği 23 yaşındaki, isminin beş harfiyel S.O. olan bir Türk, büyük bir eroin şebekesinin reisi olarak yakalandı.

Narkotik Şube Müdürü K. Sorma'nın yaptığı bir açıklamaya göre,

(Devamı Sa. 13. Sü. 4'de)

DÜNÜ HÜRRİYET

249.472- İstanbul Matbaası'nda
125.313- Ankara
38.748- İzmir
59.735- Adana

473.480- Ade basılmıştır

İster inanın ister inanmayın...

5.0 450 SLC MERCEDES

TEL: 48 57 37

SATILIK

Kullanılmış olmasına rağmen bu Mercedes'in fiyatı 11.5 milyon lira. İsviçre'de 4 milyon lira mesrul yapılarak mesrun geçirilmiştir ve ekspertiz raporu "Türkiye'de eşi olmadığı belirtiliyor. Ünlü bir tekstil fabrikatörünün oğluna ait otomobile özellikle gazetelerde yayınlanan ilandan sonra çok sayıda alıcı çıktı.

Bu Mercedes 11,5 milyon lira

- "Bu araba sadece uçmasını bilmez" diyen Mercedes'in satıcısı, "Peşin 11 milyona bırakırım. Taksit derseniz 8.5 peşin, ayda bir milyon. Tamamı 11.5" diyor. Aklınızda bulunsun.

BEYEFENDİ, ne maziteli var da bana 11.5 milyon lira biliyorsunuz?" diye sordığınızı zaman, cahilliğimize acıyan satıcıdan cidi bir cevap aldık:

"Kardeşim, bu araba sadece uçmasını bilmez, başka ne istersenizi yapar."

"Türkiye'de eşi olmayan" şeklinde reklâmı yapılan gri metalik Mercedes'in satıcısı Sıdı Ankaralı Cemi Soydemir'dir.

Çağlayangil iki gün içinde beş kontenjan senatörü seçecek

ANKARA, (Hürriyet) - Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, en geç 7 Temmuz günü saat 14.30'a kadar, boşalan beş kontenjan senatörlüğü için aranış yapacak. Bu arada ilerde cumhurbaşkanlığına aday gösterilmek üzere Prof. Dr. İlhan Doğramacı'nın kontenjan senatörlüğüne getirilebileceği ileri sürülüyor.

Yeni kontenjan senatörlerinin seçimi için anayasanın tanıdığı bir ayla ülke 7 Temmuz günü sona erecek. Çağlayangil'in bu aranışları sonuçlandırmağa ise ülkeye CHP'nin bu ihtiyaca karşı, bulacak çözümleri "Yeklilik, milli ülke vekili ve seçimlerin bağımsız sahip olduğunu" belirtecek. Cumhurbaşkanı Vekilinin beş kon-

(Devamı Sa. 13. Sü. 8'de)

EYLÜL 1980
13
Cumartesi

Halk'a ve olaylara
Tercüman

19 Sayı: 6692 Fiati: 10 TL. Adres: Topkapı, Londra Asfaltı, Tercüman Tesisleri — HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUR HER SABAH TAZE BİR BAŞLANGIÇTIR — Tel: 25 42 20 (10 HAT)

Silahlı kuvvetler yönetime elkoydu. MGK Başkanı Orgeneral EVREN açıkladı

'Yeni anayasa hazırlanacak,

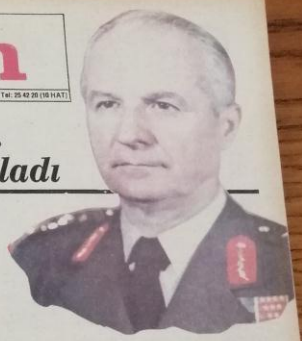

Türk Silahlı Kuvvetleri en kısa zamanda Anayasa ve Seçim Kanunu ile Partiler Kanununu hazırlayarak ve bunlara paralel düzenlemeleri müteakip özgürlükçü demokratik, laik ve sosyal hukuk kurallarına dayalı bir yönetime, ülke idaresini devredecektir»

- "Bir kısım bedbahtlar, Türk milletinin bağımsızlığını, birlik ve beraberliğini temsil eden İstiklâl Marşımıza, koyu taassup veya sapık ideolojik amaçlarla, protesto maksadıyla otururak veya İstiklâl Marşı yerine Enternasyonal'i söyleyerek açıkça saygısızlık göstermişlerdir".
- "Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin ve milletin bütünlüğünü korumak, milletin hak, hukuk ve hürriyetini korumak, can ve mal güvenliğini sağlayarak korkudan kurtarmak, refah ve mutluluğunu sağlamak, devlet otoritesini tarafsız olarak yeniden tesis etmek gayesiyle devlet yönetimine el koymak zorunda kalmıştır".
- Parlamento üyeleri siyasi faaliyetlerinden dolayı suçlanmayacak, haklarında herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak kanunların suç kabul ettiği fiilleri vaktiyle işlediği saptanan parlamenterler hakkında gerekli kovuşturmalar yapılacaktır. Parti genel başkanları durum müsait olunca serbest bırakılacaklardır".

Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve konsey üyeleri dün Anıtkabir'e giderek Atatürk'ün manevi huzurunda saygı duruşunda bulundular. Fotoğrafta Org. Nurettin Ersin, Org. Tahsin Şahinkaya, Oramiral Nejat Tümer, Org. Sedat Celasun ve Org. Haydar Saltık Anıtkabir'deki saygı duruşunda görülüyor. (FAX-AKAJANS-TUNCA BENGİN)

Sabah saat 05.00'den itibaren konulan sokağa çıkma yasağı sırasında güvenlik kuvvetleri yoğun arama yaptılar. Bu arada geçiş üstünlüğü olan bölgeleri kontrol altında tutan askerler kuş uçurtmadılar. Özellikle Boğaziçi Köprüsü ile Atatürk, Unkapanı ve Halıç köprülerinin giriş-çıkışlarına tanklar ve kamyetler yerleştirildi. (TANCAN BALTALI)

DIŞ DÜNYA

Türk Silahlı Kuvvetlerinin yönetime el koyması basın ve yayın araçları tarafından olumlu haber olarak duyuruldu

«Ordu mecbur kaldı»

Federal Alman Radyosu (WDR) "Harekât demokrasiyi engelleyen manialardan doğdu."

BBC: "Milletlerarası kuruluşlara yardımları devam edecek".

NATO Başkanı Carrington, olayı Washington'da bir tiyatroda öğrendi.

Carrington'un açıklaması NATO'da sevinçle karşılandı.

Uluslararası piyasalarında Türk lirası ve doların değeri artttı.

Amerikan sesi Radyosu: "Ordu ikaz etmişti."

7. SAYFADA

İşleri Bakanlığında Ankara'daki büyükelçilere verildi

ANKARA (AKAJANS)

Türk Silahlı Kuvvetlerinin Güvenlik Konseyi çerçevesinde yönetime elkoyma emir ve komuta zinciri içinde yönetime elkoyma kararı sonrası, Ankara'daki büyükelçiler Dışişleri Bakanlığına çağırılarak bilgi verildi.

Bu çerçevede işlemini Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Ilter Türkmen, büyükelçi gruplar halinde kabul etmeye başladı.

Ankara'daki büyükelçilere, yeni yönetimin dış politikasında izlenecek olan çizginin söz konusu olduğu, ittifaklara bağlılığın sürdüğü, yeni yönetimin bütün ülkelerle karşılıklı çıkar ve saygı esasları çerçevesinde ilişkileri geliştirmeye karşılıklı çıkar ve saygı ilkelerine karışmama prensipleri çerçevesinde ilişkileri sürdürmeye önem verdiği bildirildi.

(Devamı Sa: 7 Sü: 8'de)

ABONELERİMİZE VE OKUYUCULARIMIZA
Teknik mecburiyetler sebebiyle ANSİKLOPEDİ'nin havasızı bugün basamıyoruz. Özür dileriz.

MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN İLK UYGULAMALARI

- *Parlamento ve hükümet feshedildi*
- *Siyasi partilerin bütün faaliyetleri durduruldu*
- *Bütün yurtta sıkıyönetim ilan edildi*
- *DEMİREL, ECEVİT, ERBAKAN emniyet altına alındı, TÜRKEŞ bulunamadı*
- *Çağlayangil Çankaya'daki evinde emniyet altında*
- *Emniyet altına alınanlar içinde parti genel sekreterleri ile bazı milletvekilleri de var*
- DİSK ve MİSK'in faaliyetleri durduruldu, Boran ve DİSK yöneticileri tutuklanıyorlar.
- Genelkurmay Başkanlığında ekonomik konularla ilgili toplantı yapıldı. Toplantıya Turgut Özal da katıldı.
- Merkez Bankası çalışmalarını sürdürüyor; diğer bankalar ise Pazartesi'den itibaren normal faaliyetlerine başlayacaklar.
- Turistler-işçiler ve öğrenciler dışında yurt dışına çıkışlar, yasaklandı.
- İstanbul Belediye Başkanlığına Korgeneral AKANSEL atandı.
- İdari kademelerde değişiklikler yapıldı.
- Bazı illerde sokağa çıkma yasağı belli saatlerde kaldırıldı.

ANKARA (AKAJANS)

Türk Silahlı Kuvvetlerinin dün sabaha karşı ülkede idareye el koymasından sonra parlamento ve hükümet feshedildi.

Siyasi partilerin genel başkanları Demirel, Ecevit, Erbakan emniyet altına alındı. MHP Genel Başkanı Türkeş'in ise arandığı yerlerde bulunamadığı ve "Kendi güvenliği" için ordudan en yakın askeri birliğe teslim olması için çağrı yapıldığı bildirildi.

Akajans muhabirinin tâbiîleri ve edindiği bilgilere göre

(Devamı 4. sayfada)

MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ BİLDİRİLERİ 9. SAYFADA

Milli Güvenlik Konseyi Anıtkabir'i ziyaret etti

ANKARA (AKAJANS)

Milli Güvenlik Konseyi, Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in başkanlığında Anıt-Kabir'i ziyaret ederek, çelenk koydular.

Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri

(Devamı Sa: 7 Sü: 8'de)

Evren, Ersin, Tümer ve Celasun'un biyografileri

ANKARA (AKAJANS)

Ülke yönetimine dün sabahtan itibaren el koyan Güvenlik Konseyi ve Genelkurmay Başkanı Org. Kenan Evren, konsey üyeleri Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya ve Jandarma Genel Komutanı Org. Sedat Celasun'un biyografileri şöyle:

(Devamı Sa: 4 Sü: 3 de)

Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülkede yönetime elkoyma haberini yurttaştar TV, radyo ve gazetelerden öğrendiler. Milli Güvenlik Konseyi tarafından yayınlanan bildirileri halk, sokaklarda takip etti. (LEVENT CEVİZ)

21 Pazar

Halk'a ve olaylara
Tercüman

Sayı: 6700 Fiatı: 10 TL Adres: Topkapı, Londra Asfaltı, Tercüman Tesisleri HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUR HER SABAH TAZE BİR BAŞLANGIÇTIR Telefon: 25 42 20 (10 Hat)

HUZUR Giyim Sanayii
"İmalâtta Halka Satış"
Kaplan: 22 67 08

Bülent Ulusu Başbakan

● *Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğinden yapılan açıklamada «ULUSU'NUN HÜKÜMETİ KURMA ÇALIŞMALARINA BAŞLADIĞI» belirtildi*

ANKARA (AKAJANS)

Hükümeti kurma görevi Deniz Kuvvetleri eski Komutanı Emekli Oramiral Bülent Ulusu'ya verildi.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğinden dün yapılan açıklamada, Başbakanlık görevi verilen Bülent Ulusu'nun hükümeti teşkil çalışmalarına başladığı belirtildi.

Açıklamada şöyle denildi:

"Sayın Devlet Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren hükümeti kurmak üzere emekli Oramiral Bülent Ulusu'yu Başbakan olarak görevlendirmişlerdir.

Emekli Oramiral Bülent Ulusu hükümeti teşkil çalışmalarına başlamıştır."

ULUSU KİMDİR?

Başbakanlığa tayin edilen eski Deniz Kuvvetleri Komutanı emekli Oramiral Bülent Ulusu 1923 yılında İstanbul'da doğdu. Deniz Akademisini 1942 yılında dönem birincisi olarak bitiren Ulusu 10 yıl sonra Harp Akademisinden de birincilikle mezun oldu. Malta'daki NATO Karargahında iki yıl görev yapan Ulusu 1964 yı-

(Devamı Sa: 12 Sü: 7'de)

Milli Güvenlik Konseyi tarafından başbakanlığa yetiriyen Bülent Ulusu, Deniz Kuvvetleri Komutanlığından emekli olduktan sonra Rome Büyükelçiliğine atanmıştı.

IRAN-IRAK SINIRINDA ÖZELLİKLE ZIRHLI BİRLİKLER KIYASIYA SAVAŞMAKTADIR. YUKARIDA ÇATIŞMA BÖLGELERİNİ GÖSTEREN HARITA

Maysan ve Han Leyli bölgelerinde zırhlı birlikler çarpışıyor

İRAN-IRAK savaşı Basra Körfezine kayıyor

● *İki ülkenin jetleri ve tankları karşılıklı olarak mevzileri bombalıyor*

● Hücumbotlar Basra Körfezinde çarpışmalara katıldı.

● Dünkü çarpışmalar sırasında İran 2, Irak da 1 jet uçağı kaybetti...

● SURİYE-ÜRDÜN ilişkileri gerginleşti, Şam-Amman demiryolu kesildi...

DIŞ HABERLER SERVİSİ

İran-Irak sınırındaki sınır çatışması, toppe-kim savaşa dönüşmeye başladı. İran ve Irak ordusuna bağlı tankların, uçakların sıcaklıkta savaştıkları, jetlerin karşılıklı olarak mevzileri bombaladıkları açıklandı. İran sedu sözcüsü önümüzdeki günlerde dönemsinin da savaşa gireceğini bildirdi.

Devamlı olarak askeri marşlar çalan Tahran Radyosu savaşın devam ettiğini bildirdi. Radyo çarpışmalar konusunda ayrıntılı bilgi vermedi.

(Devamı Sa: 9 Sü: 1'de)

Adının «SABIKALI BÜLENT»e çıkmasına üzülüyor

Dün serbest bırakılan Bülent Ersoy tekrar tutuklandı

İZMİR BÜROSU

Bir kira anlaşmazlığı ve kira tespiti için Birinci Kordon'daki kiralık dairesine gelen Birinci Sulh Hukuk Mahkemesi Yargıcı Ali Rıza Uğurtan'a ilmen hakaret edip ayakkabısının ökçesi ile darp ettiğinde bulunan ve bilahare çıkarıldığı mahkeme tarafından Hukuk Mahkemeleri Usulünün 150. Maddesinin 7 Bendine göre Buca Cezaevinde inzibatı tedbirle tevkif edilen ses sanatçısı Bülent Ersoy 24 saat sonra çıktığı aynı hakim karşısında gerdan kırıp üstü dileyip kendisini affettir mesine rağmen bu defa Cumhuriyet Savcılığı olaya el koyup kendisini nöbetçi hakime hakaret ve darp ettiğinden tevkif etti.

(Devamı Sa: 12 Sü: 1'de)

Önceki gün tutuklanan ancak kendisini affettirerek dün serbest bırakılan ünlü sanatçı Bülent Ersoy hakime hakaretten yeniden tutuklanarak tevkif edildi. (AHMET GÜMÜŞÇÜ)

YANKILAR

THE GUARDIAN

«Ordu gücünü göstermeye başladı»

● DİE WELT: "Silâhlı Kuvvetler, kurtarılmış bölgeleri kurtarıyor"

4. SAYFADA

Org. EVREN'in Özel Kalem Müdürlüğü'ne DİNÇMEN getirildi

ANKARA (ANKA)

Dışişleri Bakanlığı Batı Dairesi eski Başkanı Üstün Dinçmen'in Devlet Başkanı, Genelkurmay ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Özel Kalem Müdürlüğü görevine getirildi. Dışişleri Bakanlığı'nda Batı Dairesi Başkanı olarak görev yapan Üstün Dinçmen daha önce Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği Müsteşarlığı'na tayin edilmişti.

ADANA, GAZİANTEP ve TARSUS'ta sokağa çıkma yasağı 4 saat azaltıldı

● Diyarbakır Belediye Başkanı Zana sıkıyönetim tarafından aranıyor.

● Erzurum, Kars, Ağrı ve Artvin'de banka ve bazı kurumların korumalarına silâh taşıma izni verildi.

HABER MERKEZİ

Güvenlik kuvvetlerince 2 gün önce gözaltına alınan eski CHP Senatörü Mehmet Feyyat'ın merkezi Doğu Berlin'de bulunan yasa dışı "Türkiye Komünist Partisi"nin liderlerinden olmadığı bildirildi. Eski Çerkezköy Savcısı Feyyat'ın oğlu Hakan Fey-

(Devamı Sa: 12 Sü: 5'de)

Bankalararası rekabet mevduat sahiplerine yaradı

Dört banka % 44-45 faiz veriyor

● *Pamukbank, Garanti Bankası ve Hisarbank, mevduat faizlerini yüzde 44'e, İstanbul Bankası 45'e çıkardı*

● Banker faizleri, şimdiden mevduat faizinin gerisinde kaldı...

● 38 Bankanın yöneticileri Çarşamba günü Ankara'da toplanacak. Bu toplantıya Turgut Özal da katılacak...

EKONOMİ SERVİSİ

1 Temmuz 1980'den itibaren serbest bırakılan faiz oranları, 38 bankanın anlaşmasıyla dondurulmuşken, ilk olarak Pamukbank'ın, onun arkasından Garanti Bankası, Hisarbank ve İstanbul Bankası'nın da anlaşma limitlerini aşmasıyla mevduata uygulanan yıllık brüt faiz oranları yüzde 45'e kadar tırmanmış bulunuyor.

Bu rekabete girerken şube adedi az ve genel giderlerinin nisbeten düşük olduğunu öne süren bankalar, müşterilerine daha yararlı ve kârlı hiz-

(Devamı Sa: 9 Sü: 1'de)

Antalya'da bir turist öldürüldü

ANTALYA

Antalya'nın Gazipaşa ilçesinde bir turist, başına kaya parçaları vurularak öldürüldü.

Jandarma Alay Komutanlığı'ndan edinilen bilgiye göre, Gazipaşa Jandarma Komutanlığına yapılan bir ihbarı değerlendiren güvenlik kuvvetleri, Zeytinada Köyü Madenaşağı mevkiinde bir ceset bulduler. Yapılan araştırma sonunda cesedin Gioge Frie Drink adında, 19 yaşında bir turiste ait olduğu anlaşıldı. Ceset üzerinde yapılan otopsi sonucunda, turistin kaya parçalarıyla vurularak öldürüldüğü anlaşıldı ve soruşturmaya başlandı.

Fethiye'de bir sapık 11 yaşındaki kızı tecavüz ettikten sonra yakmak istedi

● Köylüler tarafından yakalanan genç, mahkemece tevkif edildi...

FETHİYE (AKAJANS)

Bıçak tehdidi ile 11 yaşındaki bir kızın ırzına geçen sapık, kızı yakmak isterken köylüler tarafından yakalandı.

Fethiye ilçesine bağlı Kemer bucağının Yaka köyünde Nadi Karahan Kayacık köyünden olan F.K.'yı bıçak tehdidi

(Devamı Sa: 12 Sü: 1'de)

● Türk basınında ilk defa 3 Ansiklopedi birden

Bugün Büyük Ansiklopedi

ÜNLÜ SANATÇILAR YENİ GÖSTERİDE BULUŞACAK

«ÇÖPÇATANIN FENDİ, İLYAS EFENDİYİ YENDİ» Kasım'da İstanbul'da başlayacak

SADIK MANTIK

Milletlerarası Sanat Gösterisi A.Ş. Kasım ayında İstanbulluların karşısına yeni bir gösteri ile çıkmaya hazırlanıyor.

Geçtiğimiz günlerde provalarına başlanılan bu yeni gösteri "Çöpçatanın Fendi İlyas Efendiyi Yendi" adını taşıyor. Çöpçatan'ın Fendi İlyas Efendiyi Yendi'yi Haldun Dinçmen yönetiyor. Ayfer Feyzi, Hümeyra, Eşref Kolçak, Ahmed Bilge, Kamuran Usluer, Ahmet Zobu, İsmet Ay, Abdullah Şahin (Nokta), Enver Demirkan (Virgül), Nevzat Okçu, Hasan Bener, Tanju Şarman, Bülent Güner'in rol aldıkları ve müziklerini Esin Engin ve Ayanoğlu birlikte hazırlar.

Şimdiye kadar hayli beğeni "Herhaba Müzik", "Yedi Hürmüz", "Hisseli Hariç Kumpanyası", "Nükhet 10 Yıl Geçti" gibi gösteri sanatseverlerin karşı-

(Devamı Sa: 12 Sü: 4'de)

Kasım ayı içinde İstanbul Şan Sineması'nda sahnelenecek olan "Çöpçatanın Fendi İlyas Efendiyi Yendi" adlı gösterinin geniş bir kadrosu var.

Acı tebessüm

NAZLI ILICAK

Dudaklarımızda acı bir tebessüm olayları seyrediyoruz...

Neydi o Cumhurbaşkanını bir türlü seçememek. İşte devlet başkanı bir günde seçiliverdi.

Neydi o "Erken seçim anayasaya aykırı mı, değil mi" tartışması. İşte seçimler bilinmeyen bir tarihe ertelendi.

Neydi o, anayasa değişikliği isteyenleri, seçim kanunundaki aksaklıkları ortaya koyanları en ağır şekilde itham etmek. İşte bu defa emir yüksek yerden geldi.

Hani, idarenin, dernek faaliyetlerini askıya alan her kararını; anında durduran Danıştay. İşte bütün dernekler kapatıldı.

Hani, Anayasa Mahkemesi, anayasa değişikliklerini sadece biçim yönünden değil, esastan da incelemeye yetkiliydi. İşte Anayasa "esas"tan değiştirildi.

Nerede Danıştay? Nerede Anayasa Mahkemesi?

-Nerede mi?

-Tebrik kuyruğunda.

Bilhassa Anayasa Mahkemesi'nin kendisinin varlık sebebini teşkileden yazılı hukuk kaidesinin yürürlükten kalkması üzerine yapabileceği tek şerefli davranış "kanunu dayanağını kaybettiği" gerekçesiyle kendisi feshetmesidir.

1961 anayasasını, "hukuk ahidesi niteliğinde bir eser" olarak takdim edenlerin mirasımızda, Konsey üyelerinin sıkmak için bekleşirken seyrettik. Tek edelim, hadise tebrike şayan olabilir ar rekâtın gerçekleşmesine, ihmal veya k yüzünden sebep olanları, bu yüzden d ilk günkü konuşmasında, gerekse ba lantısında Orgeneral Evren'in eleşt maruz kalanları tebrik kuyruğunda v

(Devamı Sa: 1

EYLÜL 1980
22
Pazartesi

Halk'a ve olaylara
Tercüman

HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUP HER SABAH TAZE BİR BAŞLANGIÇTIR

HUZUR Giyim Sarayı

44. Cumhuriyet Hükûmeti Başbakan ULUSU dahil 27 üyeden kurulu

Hükümet açıklandı

● *2 Başbakan Yardımcısından BAYKARA siyasi işlerden, ÖZAL ekonomik konulardan sorumlu olacak*

● *Kabinede 6 eski subaya görev verildi*

● *Bakanlar Kurulu bugün ilk toplantısını yapacak*

BAŞBAKAN: BÜLENT ULUSU — MİLLİ SAVUNMA

ZEYYAT BAYKARA — DEVLET

TURGUT ÖZAL — DEVLET

Prof. İLHAN ÖZTRAK — ADALET

Prof. MEHMET N. ÖZDAŞ — DIŞİŞLERİ

MEHMET ÖZGÜNEŞ — MALİYE

CEVDET MENTEŞ — MİLLÎ EĞİTİM

ÖMİT H. BAYÜLKEN — BAYINDIRLIK

SELAHATTİN ÇETİNER — TİCARET

İLTER TÜRKMEN — SAĞLIK

KAYA ERDEM — GÜMRÜK VE TEKEL

HASAN SAĞLAM — GIDA-TARIM-ORMAN

TAHSİN ÖNALP — ULAŞTIRMA

KEMAL CANTÜRK — SOSYAL GÜVENLİK

NECMİ AYANOĞLU — ÇALIŞMA

RECAİ BATURALP — SANAYİ

SEBAHATTİN ÖZBEK — ENERJİ

NECMİ ÖZGÜR — TURİZM VE TANITMA

SADIK ŞİDE — İMAR VE İSKAN

TURHAN ESENER — GENÇLİK VE SPOR

ŞAHAP KOCATOPÇU — KÜLTÜR

SERBÜLENT BİNGÖL — KÖYİŞLERİ-KOOPERATİF

ŞERİF TÜTEN

VECDİ ÖZGÜL

CİHAT BABAN

MÜNİR GÜNEY

PROF. ÖZDAŞ Bilim Adamı, NATO Genel Sekreterliği Bilimsel ve Çevresel İşler Yardımcısıdır. Ünün sınırı Beşbuçuk'tur çalışır.

EMEKLİ KORGENERAL ÇETİNER Askerlik hizmetinin yanı sıra, Atatürkçülük hakkında inceleme ve araştırmalar yaptı.

ANKARA (AKAJANS)

Türkiye Cumhuriyeti'nin 44'üncü Hükümet Kurulu dün açıklandı. Emekli Orgeneral Bülent Ulusu tarafından teşkil edilen yeni kabine şöyle:

Başbakan Yardımcıları: Zeyyat BAYKARA (Kontenjan eski Senatörü), Turgut ÖZAL (Başbakanlık Müsteşarı)

Devlet Bakanları: Prof. İlhan ÖZTRAK (Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreter Vekili), Prof. Mahmut Nimet ÖZDEŞ (Atom Uzmanı) ve Mehmet ÖZGÜNEŞ (Tahsi Senatörü)

Adalet Bakanı: Cevdet MENTEŞ (Yargıtay eski Başkanı)

Milli Savunma Bakanı: Ümit Haluk BAYÜLKEN (Kontenjan Senatörü)

İçişleri Bakanı: Selahattin ÇETİNER (Emekli Korgeneral)

Dışişleri Bakanı: İlter TÜRKMEN (Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri)

(Devamı Sa: 12 Sü: 4 de)

Sıkıyönetim komutanları sakıncalı görülen kamu personelinin işine son verebilecek

Sıkıyönetim Kanunu'nda değişiklik yapan kanun yürürlüğe girdi, komutanların yetkileri arttırıldı

● Silâh kaçakçılığı, sıkıyönetim kapsamına alındı...

● 3 yıla kadar olan cezalar, ilgili sıkıyönetim komutanı veya askeri mahkeme başkanı haricinde kimse tarafından temyiz edilemeyecek...

● Güvenlik kuvvetleri "TESLİM OL" emrine uyulmaması veya nefsi müdafaa halinde doğrudan hedefe ateş edebilecek...

ANKARA (AKAJANS)

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununda değişiklik yapan ve Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen kanun, Resmi Gazetenin dünkü sayısında yayınlanarak yürürlüğe girdi. Sıkıyönetim komutanlarının yetkileri arttırıldı.

(Devamı Sa: 9 Sü: 1'de)

İran,Hürremşehr bölgesindeki bütün sınır köylerini boşalttı..

Petrol merkezi ABADAN ateş altında

● Şat-ül-Arab'ın girişindeki İran Deniz Üssü Koşravabad'da 5 hücumbot imha edildi...

● İran'ın kuzeyindeki Kürt bölgesinde de çarpışmalar hızlandı...

4. SAYFADA

Akaryakıt şeker ve gübreye zam yapıldı

AKARYAKIT FİATLARI

Cinsi	Eski Fiat	Yeni Fiat
Normal Benzin	43.00	46.00
Süper Benzin	48.00	53.00
Gaz	26.00	31.00
Motorin	26.00	31.50
Tüpgaz (12 K.)	350.00	425.00
(10 K.)	350.00	350.00
(Plastik)	65.00	80.00

YENİ GÜBRE FİATLARI

Amonyum Sülfat	6.00
Amonyum Nitrat-1	7.50
Amonyum Nitrat-2	7.50
Üre	14.50
Normal Süper Fosfat	5.00
Triple Süper Fosfat	12.50
Diamonyum Fosfat	20.00
Kompoze (20-20-20)	14.00
kompoze (15-15-15)	14.00
Potasyum Sülfat	12.50
Potasyum Klorür	11.50

Şeker toptan satış fiatları: TOZ 48, KESME 59 lira, Benzin, mazot ve gazyağının litresi seyyanen 5 lira arttırıldı...

ANKARA (AKAJANS)

Akaryakıt, şeker ve kimyevi gübre fiatlarına dün sabahtan itibaren zam yapıldı. Ankara'da normal benzinin yeni satış fiatı 48 lira, süper benzin ise 53 lira oldu. Bütün illerde benzin, gazyağı ve mazot fiatlarının halihazırdaki satış fiatına seyyanen 5'er lira ilâve edilerek yeni satış fiatı bulunmuştur. Kristal şekerin fabrika ve toptan satış fiatı 48 lira, kristal şekerin perakende fiatı ise 59 lira olarak tesbit edildi. Amonyum sülfat gübresinin kilo fiatı 6 lira, üreyin ise yeni kilo satış fiatı 14.5 lira'dır.

(Devamı Sa: 9 Sü: 1'de)

DİSK Genel Sekreteri Fehmi IŞIKLAR, kaldığı lüks otelde sahte kimlik ile yakalandı

● Işıklar'ın Sheraton Oteli'nde beraber kaldığı bayan arkadaşı ressam Jale Aktı'nin DİSK'in afişlerini hazırladığı ve buna büyük ödemeler yapıldığı belirtildi..

İSTANBUL

DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, 1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın uzantı sendika yöneticilerine tanıdığı "Teslim ol" muhletinin bitiminden 51 saat sonra, saklandığı Sheraton Otali'nde beraber arkadaşı ile birlikte yakalandı.

1. Ordu ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca 49 numaralı emir ile DİSK'in bütün şubelerine el konulmuş, bütün yöneticilerinin yakalanmaları için emir verilmişti.

(Devamı Sa: 12 Sü: 3 de)

DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, Sheraton Otali'nde Hanife Jale Aktı adlı hanım arkadaşı ile yakalandıktan sonra götürülüyor...

Ermeni mezarlığında Dev-Sol bildirileri bulundu

HABER MERKEZİ

İSTANBUL — Küçükbakkalköy'de Ondo Sokak 14 sayılı bir dükkânda kimliği belirlenmeyen

(Devamı Sa: 12 Sü

Türk basınında ilk defa
3 Ansiklopedi birden
Bugün Büyük Ansiklopedi

Cumhuriyet

59. Yıl; Sayı: 21011 — Kurucusu : Yunus NADİ — 40 TL. 25 Şubat 1983 Cuma

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Tebliğler Dergisi'nin 67.1981 gün ve 2080 sayılı kararnamesinde okullarca kabulüne karar verilmiştir.
SÖYLEV (NUTUK)
Gazi M. Kemal ATATÜRK
Hazırlayanlar
Doç. Prof. H. Y. VELİDEDEOĞLU
CİLT 1 ve 2 birarada
12 bin HARFLİ 400 Lira
İsteme Yeri: Çağdaş Yayınları
Türkocağı Cad. 38/41 Cağaloğlu / İstanbul

ÇAĞDAŞ YAYINLARI
Yol Kesen Irmak
R. V. VELİDEDEOĞLU
EDEBİ 330 LİRA
İsteme Adresi: Çağdaş Yayınları Türkocağı Cad. 38/41 Cağaloğlu - İstanbul

"Piyasaya girmemiş paraya nüfus kâğıdı verildi,,

Sırdaş hesap beyanı küçük tasarrufçuyla ilgili değil

İktisat Servisi — İhtilâlin hafta gününü vergi alanlarının tahsilinde büyük kolaylıklar getiren ve servisi hesaplarınızlerin bir defaya mahsus olmak üzere vergi dışı ! oranında vergilendirildiği, tasarrufların sertifika ya da **ezrâdiş hesapsız** bağlanan bütün küçük tasarruf sahiplerini etkilemeyeceği belirtildi. Konuşla ilgili olarak görüşlerini başvuruma uymanlar, yasanın Resmî Gazete'de yayınlanan son şeklini görmeden, kesin bir beyanda bulunmak istemediklerini belirtmekle beraber öncelikle şu hâlâ belli olmayan büyük paraların beyaz edilmesini amaçlayan yasa hükümlerinin küçük tasarrufçu için yeni bir yükümlülük getirmediği, görüşünde birleşiyoruz. Benzer biçimde altın ve mücevherların da aslında küçük tasarrufçu için değil, büyük paraların beyaz edilmesini amaçlayan bir yasa olduğu, bu konuda

8 MAYIS 1981

...OOP
...SI
...MESİ

...ddiaları
... suç
...apıldı

mef
Yetenek, Zihinlerle Eğitim
İkinci Aşamaya Hazırlık
kursu 25 Mayısta
Modern Eğitim Fen Dersanesi
Beşiktaş-İstanbul 61 27 77- 61 95 55

Cumhuriyet

58. Yıl; Sayı: 20389 Kurucusu: Yunus NADİ 15 TL. 9 Mayıs 1981 Cumartesi

Piyasadaki YABANCI BLUE JEAN'lerde AKFİL KUMAŞINDANDIR. Resmen tescil edilmiştir.

MHP iddianamesini açıklıyoruz:

Türkler ve Cevat Yurdakul'u öldürme emrini Türkeş verdi

■ **İddianameden:** Türkeş bir yandan yönetimi ele geçirip düşünceleri yönünde devlet düzeni getirmeyi amaçlamış, bu amaç uğruna kurmuş olduğu örgütlenme ile Türkiye ahalisini birbiri aleyhine topyekün imhaya götürmüştür.

● **İddianameden:** Konuşma sırasında Türkeş, DİSK'in komünist hareketin kaynağı olduğunu söylemiş, konuşma bitip kalkarken elini yatay bir şekilde ot biçer gibi yaparak DİSK yöneticilerinin yokedilmesi yolunda emrini vermiş, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu eski genel başkanı Kemal Türkler 22 temmuz 1980'de Merter Sitesi'ndeki evinin önünde öldürülmüştür.

■ **İddianameden:** Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un Adana'da ülkücülere baskı yaptığı söylentileri MHP il teşkilâtına yayılınca, bu durum, abartılarak Ankara eğitimcilerinden Mehmet Sakarya tarafından Alpaslan Türkeş'e ulaştırılmış, Sakarya Türkeş'in, Cevat Yurdakul'un öldürülmesi hususundaki emrini, Adana'ya dönüşünde, Hasan Basri Erdem'e iletmiştir

● **İddianameden: Teşkilâta dahil olan kişiler güzel ve kutsal kavramlarla biraraya getirilmiş, bundan sonra emir ve komuta zinciri ayrılmayacak, ayrılması kendi deyimi ile «davaya ihaneti halinde hayati tehlikenin doğacağı» baskı ve endişesini taşıyan, verilen her görevi yapan kişiler olarak eğitilmişlerdir.**

ALPASLAN TÜRKEŞ — Sıkıyönetim Askeri Savcısı İddianamesinde MHP liderinin ülkücü denen kesimi tek yönlü düşünecek şekilde eğittiği, mali destek, gerekli silâh ve mühimmat, araç gereci sağladığı, yurt düzeyindeki kitalç (katliama) emirler vermek suretiyle neden olduğu, bu suretle mevcut düzenin yetersiz kaldığı iddiasını da dellilendirip şiddet yoluyla cumhuriyetçilik ve demokrasi prensibine aykırı olarak devletin tek kisi tarafından yönetilmesi amacıyla anayasal düzeni değiştirme teşebbüsünde bulunduğunun saptandığı» bildiriliyor.

ANKARA, (Cumhuriyet Bürosu) — MHP davası iddianamesinde DİSK eski Genel Başkanı Maden-İş Başkanı Kemal Türkler ile Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul'un öldürülmesi emrinin bizzat MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş tarafından verildiği ileri sürülüp İddianamede Türkeş'in, Yılmaz Durmuş ile Celal Adana'ya valiyle ot biçer gibi sapmak DİSK yöneticilerinin yok edilmesi yolunda emir verdiğiy «Cevat Yurdakul'un öldürülmesi hususundaki emrini Hasan Basri Erdem e iletiğiy belirtildi

Topyekun imha

Alpaslan Türkeş ve 219 MHP'li sanığın 6 ilün cezasi'nın istendiği MHP davası iddianamesinde bu konuda şöyle deniliyor:

«Alpaslan Türkeş, iktidarı ele geçirmek için siyasi parti içinde yer alarak Genel Başkanlığa kadar yükselmiş bir yandan Anayasa ve yasalar çerçevesinde tanınma propagandı, seçmen toplamak işlemlerini yürütürken bir yandan da yönetimi ele geçirip yukarıda belirtilen düşüncelerin yönünde devlet düzeni getirmeyi amaçlamış ve bu amaç yolunda kurmuş olduğu örgütlenme ile Türkiye ahalisini birbiri aleyhine topyekun imhaya götürmüştür. Bunun için MHP, Gençlik Kolları, Ülkücü Dernekler, Ülkücü Meslek Teşekkülleri, her mahalle, okul ve yurtlarda vatandaşlar arasın da merkezsetçi, yukarıdan asağıya kademeleşmiş otoriter, organize bir teskilatlanmaya gitmiştir. Teşkilâta dahil olan kişiler güzel ve kutsal kavramlarla bir araya getirilmiş bundan sonra emir ve komuta zincirinden ayrılmayacak, ayrılması kendi deyimi ile teşviyeğ ilinsati hatine hayati tehlive doğacağı baskı ve endişesi taşıyan verilen her görevi yapan kişileri olarak eğitilip yetiştirilmiştir.

Para toplandı

Bu teşkilatlanmış için gerekli mali kaynak yurt içi ve yurt dışındaki kişi ve kurumlardan gerek isteyerek, gerekse manevi baskılarla toplanan özel nedenlerle kurulmuş şirket ve işletmelerden gelen paralardan sağlanmıştır. Paranın yeterli kısmı teşkilâtta cesitli kademelerine Genel Merkezin onayı ile bırakılmış, kalanın tamamı Alpaslan Türkeş'te toplanmıştır. Alpaslan Türkeş'de, teşkilat içinde gizli harcamayı bizzat yapmış, yasal kayıtları olmaksızın özel nattar ve ödemelerle yönlendirmiştir. Dışarıya karşı «İ teşkilatı diye isimlendirilen fikirlerle, içeride ise tek yönlü eğitimle koşullandırılan insan unsuru geniş ama ilkesizliğe, silah mühimmat araç ve gereçlerle donatılmıştır. Kendi görüşleri dışında farklı düşünen herkese karşı koşullandırılan bazı kimseleri kanılmıştır. Alevi gibi ayrı grup larda gören ülkücüleri belirlenen amac doğrultusunda toplu kıyıma varan şiddet olayların ilmiştir.

Ot biçer gibi

Bu amaçla 1980 temmuz ayı içerisinde Alpaslan Türkeş'in İstanbul Yakacık köşkünde bulunduğu bu tarihte, Yılma Durak ve Celal Adan kendisini ziyarete gitmişlerdir. Konuşma sırasında Alpaslan Türkeş Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)in komünist hareketin kaynağı olduğunu söylemiş,

(Arkası Sa. 7., Sü. 2 de)

KEMAL TÜRKLER — «Türkeş konuşma bitince elini yatay şekilde ot biçer gibi yaparak DİSK yöneticilerinin yokedilmesi yolunda emrini vermiş, DİSK eski Genel Başkanı Kemal Türkler 22 temmuz 1980 tarihinde Merter Sitesi'nde evinin önünde öldürülmüştür.»

ADANA EMNİYET MÜDÜRÜ CEVAT YURDAKUL — «Alpaslan Türkeş'in Hasan Basri Erdem'e verdiği emir gereği Adana Emniyet Müdürü Cevat Yurdakul, 28 eylül 1978 tarihinde evinin çok yakınında pusuya düşürülerek öldürülmüştür.»

Diğer sayfalarda

8. SAYFADA :

■ Bayındırlık Eski Bakanı Şeref etin Elçi için Soruşturma Komisyonu kurulması kararlaştırıldı.

■ MSP davasına devam edildi, Köy-Koop Genel Başkanı Nedim Tarhan'ın mahkeme tutanaklarından savunma...

■ OECD yardımı Avrupa'lılarda gerileme ve durakl ama, ABD ve Japonya'da artma var. (Alton Öymen'in Paris'ten yaptığı değerlendirme.)

■ Maliye Bakanlığının bir tebliğiyle sendikaların da Kurumlar Vergisine tabi olduğu bildirildi.

■ Vehbi Koç, İnşaat sektöründeki durgunluğun türmesi önemli krizlere yolaçara dedi.

■ İrlanda: Açlık grevinin 55. gününe giren Hughes'in durumunun ciddi olduğu açıklandı.

■ Adana'da 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, 3 kişiyi ölüm cezasına mahkum etti.

5. SAYFADA :

■ Türk - İş Genel Başkanı Denizciler, Başbakan'a hitaben yaptığı konuşmada YHK'dan yakındı

■ Otomotiv sanayisinde indirimli fiyatlar açıklandı.

4. SAYFADA :

■ Fen Lisesi birinci sınıf sınavlarını kazanan ların listesi.

İddianamede kim neyle suçlanıyor?

ANKARA, (THA) — Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı tarafından MHP Genel Başkanı ve diğer yöneticileç hakkında 1 No'lu Askeri Mahkemede acılan davanın iddianamesinde Genel Yönetim Kurulu üyelerinin eylem - sanık ilişkileri şöyle belirtilmiştir:

«Agah Oktay Güner, partinin Genel İdare Kurulu üyesi ve Genel Başkan Yardımcısı olan sanık MHP'nin yan kuruluşları durumuna gitmiş bulunan Ülkücü Derneklerin top lantılarına katılarak konuşmalar yapmıştır.

Sadi Somuncuoğlu, MHP Genel Başkan Yardımcılığın da görevlendirilmiş sözü geçen silahlı eteye parasal kaynak sağlamıştır. Evinde yapılan aramada bazı tabancalerin öğretim üyelerini müspet, menfi, Kürtçü şeklinde bölen isim listesi bulunmuştur. 1 nisan 1979 tarihinde Mehmet Ucar ve arkadaşlarının calıştıkları ie yerinde hükümetin düşmesi, Otomobillerin almış oldukları kontak kapama kararının uygulanması gerektiğini ve «kargaşalık çıkarmak için kim olursa olsun bir saldırıya vurun» demek suretiyle kitale sebebiyet verdiği anlaşılmıştır.

Ahmet Er, MHP Gençlik Kollarıyla ilgili Genel Baskan Yardımcısı olarak cetenin içinde yer aldığı, yaptığı kaskın baskı konuşmalarla kit'ale resvik edenlerden olduğu gibi kitali ile ilgili istihbarat raporları topladığı saptanmıştır.

Necati Gültekin, partinin Genel Sekreteri olan sanık cete içinde faal görev yapmış kitalin gerçekleştirilme unsuru olan Ülkücü Dernekler ve mahalle örgütleri ile birlikte calisma, suç isleyen ülkücülere yardımlarda bulunmus kacakları ve bunlara ait eşyaları saklamış, **(Ethem Kışkış'la ilgili mektup ve belgeler adasında bulunmuştur.)** Cetenin suç eşyalarını saklama cete ve militan yetiştirilmesi için kamplar kurulmasıyla ilgilenmiş yurt dışındaki Ülkücü Derneklerin ve MHP teşkilatına kurulmasında Türkeş'e yardımcı olmuş cezaevlerin-

(Arkası Sa. 7., Sü. 2 de)

YILMA DURAK — «Doğunun Başbuğu olarak adlandırılan Yılma Durak uzun süre Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde memur olarak çalışmıştı. Fotoğrafta Durak ülkücü liderlerle yaptığı toplantıda, (Durak ortada, masanın başında...)

GÖZLEM

UĞUR MUMCU

TEKZİP

Cumhuriyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne;

Gazetenizin 28 Ocak 1981 tarihli nüshasında «Benmasalığına» başlıklı yazımda bahsi geçen, şahsımla ilgili iddialar baştan sona gerçeklerden yoksun, tahrif sınırını aşarak ithamya ulaşmış niteliktedir. Şahsıma mahsus kaldığı bu tecavüz sebebiyle aşağıdaki hakikatleri hatırlatmak zorundayım.

1 — Yüzyirmi kitabımdan hiç birisinin alınması, tavsiye edilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı başta olarak, hiçbir devlet dairesine veya başka bir teşekküle müracaat etmiş değilim. Eserlerimin çoğu kitapçı vitrinlerine bile ihtiyaç duymadan aile kitaplıklarında yerini bulmuştur. Nasredilmiş eserlerimi okuyanlar arasında karar sahipleri varsa ve alâkalarına mazhar olmuşsa, bu karşısında zevata vasıtanızla teşekkür ederim. Hemen açıklayayım: Böyle bir dedikot bilgim dahilinde olsaydı, prensiplerimi ihlal etmiş için özür dilerdim, manı olurdum. Bana, milletimin nâzik kalemine esirgemediği güven dahma yetmiştir. Bir tek resmi abone veya mahiyeti ne olursa olsun, hükım kuvvetlerin himayesine ihtiyoç duymadım.

2 — «TARİH NE ZAMAN İBRETTİR?» adlı kitabında yer althiş İmparatorluğumuzun son on yılındaki bâkir

(Arkası Sa. 7., Sü. 7 de)

Milliyet SANAT DERGİSİ HER AYIN İ'NDE VE 15'İNDE
YIL: 33, SAYI: 12447
BUGÜN 14 SAYFA 20 LİRA
Milliyet Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAN
1983 ÖSS ve YÖS sınavları için lise son sınıflara 16 AĞUSTOS BÜTÜNLEME KURSLARI 5 TEMMUZ mural dersanesi
PERŞEMBE 24 HAZİRAN 1983

Baykara: «Yüksek faz politikası beklenen sonucu verdi. Şimdiye kadar yaptığım uyarılar dikkate alınmadı»

«24 OCAK» KARARLARI HÜKÜMETTE ELEŞTİRİLDİ

Özal: Duruma hâkimiz, dimdik ayaktayız

Turgut Özal

Maliye Bakanlığı emriyle hazırlanan listeler ilgili makamlara gönderildi

Bankerler, yakınları ve yöneticilerinin yurt dışına çıkışı yasaklandı

● Yurt dışına çıkış yasağının, ikinci bir emre kadar yürürlükte kalacağı bildirildi

YURT dışına çıkma yasağı Maliye Bakanlığı'ndan gelen bir emirle Hudut Daireleri tarafından başlatılmıştır.

Bankerlerle, yakınları ve kuruluş yöneticilerinin kaçmayan listesi ilgili makamlara ulaştırılmış ve bu kişilerin ikinci bir emre kadar yurt dışına çıkmalarına izin verilmemesi istenmiştir.

Ayrıntılı Haberler 6. Sayfada

Tarihimizde para alıp satanlar: SARRAFLAR - TEFECİLER - BANKERLER

Osmanlı döneminde ilk bankalar yabancı ortaklıklarla kurulmuştu. İşte Galata bankerlerinin piyasaya hâkim olmalarına karşın yine de —ancak yabancı desteğiyle— kurulan bankalardan Alman-Osmanlı Bankası'nın geçen yüzyıldaki hali...

Galata bankerlerinin baş müşterisi saraydı...

● İmparatorluğun üst düzey yöneticileriyle sıkı ilişki kuran bankerler vali atamalarında bile rol oynatırdı

Haberi 6. Sayfada

MİLYONLUK YAT

Kastelli'nin yah, önceki gece Galata Köprüsü'ndeki Deniz Polisi'nin nöhmine bağlandı. Eksperlerin, yaklaşık 40-50 milyon lira değerinde olduğunu belirttikleri yat, sözcüden geçerlerin büyük ilgisini topladı. (TURHAN ALBAYRAK)

● Başbakan yardımcısı, Para Kredi Kurulu'nun toplantısında, tüm banka genel müdürlerini telefonla arayarak gelişmeler hakkında bilgi verdi

● Para kredi toplantısına katılanlar, vatandaşın heyecanının birkaç gün içinde durulacağı görüşünde

● MGK gelişmeleri yakından izliyor

● Alınan önlemlerin, ekonomik politikayı önünden değiştirip değiştirmeyeceği tartışılıyor

Haberi 9. Sayfada

Milliyet'in GÖRÜŞÜ

BANKERLİK OLAYI BİTTİ, BANKALAR GÜNDEMDE...

Kastelli olayının başladığı kritik hat kesitine sirecine girdi. Özellikle Merkez Bankası'nın devreye girip bankalara kredi açması piyasanın hafızlı bir anında yatarlamasına neden olmuştur.

Bugün görünen, Türkiye'de banker olayının artık bitmiştir. Bundan böyle geçen hafta sonuna kadarki tipte bir bankerlik söz konusu olmayacaktır. Hükümet, geri kalan bankerlerin tasfiyelerini istemeleri için

Devamı 11. Sayfada

Hükümet faizleri dondurmak için ilke kararı aldığı sırada Kastelli olayı çıktı

● Başbakan Yardımcısı'nın katılmadığı Ankara'daki Bilanço'da, yetkililer faiz yarışının tehlikelerini açıkça dile getirdi

Haberi 9. Sayfada

Kastelli'nin milyarlarla oynadığı masaya da polis el koydu

Kastelli'nin kasalarında sayıma başlandı

Kastelli'nin merkezinde yapılan aramada kasa açılarak ser tilkaların, nakitlerin ve diğer menkul kıymetlerin sayımına girişildi. Bu arada Kastelli firmasının en büyük ortağı Cevher Özden'in de çalışma masası polislerce arandı. (YALÇIN ÇAKIR)

Haberi 9. Sayfada

KASTELLİ SON GÜN 1 MİLYAR LİRA TOPLADI

ANKARA, THA — Ödeme güçlüğü için ödeme ve geçen hafta sonunda İsviçre'ye kaçan Cevher Kastelli (Cevher Özden)'in nahili bulunduğu 3 bankerlik kuruluşunun faaliyetle bulunduklarının son 21 Haziran Pazartesi günü, toplam 1 milyar 195 milyon lira para topladıkları belirlenmiştir.

Kastelli ve yan şirketlerinin evraklarına ekonulmasından sonra bitikimet yetkililerince yapılan ilk belirlemelerde Kastelli, Mentaş ve Bintaş'ın Pazartesi günü topladıkları 1 milyar liranın da tamamen mevduat sertifikası ve tahvil karşılığı olduğu anlaşılmıştır.

Bankacılar, devletin aldığı önlemleri olumlu karşılıyor

● Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı İsmail Türk: "Bankerlik olayından ders alınması gerekir"

Haberi 4. Sayfada

Devlet güvencesinden sonra piyasadaki heyecan yatıştı

● Sanayici ve işadamları, "Kastelli olayı"nın, piyasada yankılarının süreceğini bildiriyor

Son olayların bankalar cephesinde gösterdiği ilginç bir etkisi de, son "Cezalandırılmış Arttırma" rağmen sürme eğilimi gösteren faiz yarışının durmuş olmasıdır. Büyük bankalarda mevduat artışları dahi gözlenmiş. Merkez Bankası da, sıkışık durumdaki bankalara yardımını sürdürmüştür.

Piyasa çevreleri ise, son haftalarda bankalar sektöründe görülen büyük hareketin karşısında, bankerlerin hiç ilgilenmemesinin, mevduat sertifikalarını paraya çevirmeye devam etmelerinin, olayın patlak vermesinde büyük rol oynadığı kanısındadır.

Ayrıntılı Haberler 4. Sayfada

Dünya basınında

Financial Times: «Devlet güvence verdi»

LONDRA, MİLLİYET BÜROSU — Dünyanın önemli ekonomi gazetelerinden Financial Times, Kastelli olayını, "Bankerler Kastelli olayından sonra Türkiye 625 milyon dolarlık alacaklar için güvence verdi" başlığıyla duyurmuştur.

Haberde Banker Kastelli'nin talebi bu duruma geldiği ve yeni durum karşısında bilinmeyen ne gibi önlemler aldığını belirtmiştir.

TÜRK BASININDA BANKER KASTELLİ

Cevher Özden ve eşinin yaşamı son iki yılda Türk basınında geniş şekilde yer alırken Banker Kastelli, "Ben paranın Lüks Nermin'iyim" diyordu.

CEVHER ÖZDEN: «BÜTÜN YUMURTALARIMI AYNI SEPETE KOYMAM, SONRA HEPSİ KIRILIR»

Ayrıntılı Haberi 9. Sayfada

«Herkese Kur'an-ı Kerim»

10 Haziran 10 Temmuz arasında değişik tarihli 20 Milliyet biriktirin.

Kupondan Hediyenizi Milliyet'ten alın.

SAYIN DOKTORLAR
Bilgisayarlı sonografi ünitemizle (BİT) hizmetinizdeyiz.
BİLTEŞ
Bilgisayarlı Tıbbi Teşhis Merkezi
Hastahanesi Cad. Dr. Şerafettin Sok. No: 7 D.4 - 5 Şişli Tel.: 140 87 55

İSTANBUL

Cumhuriyet

60. Yıl Sayı: 21261 — Kurucusu: Yunus Nadi — 40 TL. 7 Kasım 1983 Pazartesi

YILDIZ DERSANESİ
(Ö.S.S-Ö.Y.S)'ye HAZIRLIK KURSLARINA KAYITLAR DEVAM ETMEKTEDİR.

ANAP kazandı

Tek başına iktidar çoğunluğu Özal'da

HP ikinci, MDP üçüncü parti oldu

Resmi olmayan oy oranları

ANAVATAN PARTİSİ 1983 — %45

HALKÇI PARTİ — %30

MİLLİYETÇİ DEMOKRASİ PARTİSİ 1983 — %24

Kesinleşen milletvekilleri

ANAP	HP	MDP
213	111	66

MDP'den aday olan Turizm ve Tanıtma Bakanı İlhan Evliyaoğlu, İmar ve İskân Bakanı Ahmet Samsunlu, Genel Sekreter Yardımcısı Ertan Karasu milletvekili seçilemedi.

Başbakan Bülend Ulusu, Gümrük ve Tekel Bakanı Cafer Tayyar Sadıklar, Tarım ve Orman Bakanı Sabahattin Özbek, Milli Savunma Bakanı Haluk Bayülken MDP'den parlamentoya girdiler.

Milliyetçi Demokrasi Partisi 29, Halkçı Parti 15, Anavatan Partisi 4 ilden hiç çıkaramadı.

Haber Merkezi — Bu sabaha kadar alınan resmî olmayan sonuçlara göre **Turgut Özal**'ın Anavatan Partisi, 200'ün üzerinde milletvekili çıkartarak tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaştı. 400 üyeden oluşacak TBMM'de **Necdet Calp**'ı HP'si ikinci sırayı alırken, **Turgut Sunalp**'in MDP'si üçüncü parti oldu.

Büyük kentler ve merkez ilçeleri gelen ilk sonuçlarda ANAP yüzde 48'e kadar ilerde olduğu durumunu daha sonraları yüzde 45'e kadar indirdi. Sayımı yapılan oy sayısının seçmen sayısının yarısına yaklaştığı saatlerde geçerli oyların dağılımı şöyleydi:

ANAP % 45
HP % 30
MDP % 24
Bağımsızlar % 1

Yeni seçim sisteminin de milletvekili sayısının dağılımında etken olduğu ve bazı illerde MDP'nin ve HP'nin barajı aşadığı, bu illerde ANAP'ın tutum çıkardığı görüldü.

ANAP lideri **Turgut Özal**, İzmir Bornova- Karşıyaka'dan adaylık koyan MDP Genel Başkanı **Turgut Sunalp**, Ankara Çankaya'dan adaylık koyan HP Başkanı **Necdet Calp**'in milletvekilliklerini kesinleşti. İstanbul Üsküdar'dan aday olan Başbakan **Bülend Ulusu** da milletvekili oldu. Ulusu'nun ardından ikinci sırada bulunan Devlet Bakanı **İlhan Öztrak**'ın durumunun ortada olduğu görülüyor.

MDP listesinden adaylık koyan Milli Savunma Bakanı **Haluk Bayülken** Antalya'dan, Tarım ve Orman Bakanı **Sabahattin Özbek** Bursa'dan İmar ve İskân Bakanı **Ahmet Samsunlu** Adana'dan, eski Gümrük ve Tekel Bakanı **Ali Bozer** Ankara'dan milletvekili oldular. Çorum'dan aday olan Turizm ve Tanıtma Bakanı **İlhan Evliyaoğlu**'nun durumu da belirsiz.

İzmir 1. bölgeden ANAP milletvekili adayı eski Maliye Bakanı **Kaya Erdem** de seçilenler arasında.

Gece yarısı belli olan ilkve resmi olmayan sonuçlara göre MDP Tekirdağ, Kırklareli, Edirne ve Nevşehir'de barajı aşamadı. HP de Nevşehir ilinde barajı aşamadı. Böylece Nevşehir'de iki parti barajı aşamazken üç milletvekilliğini de ANAP kazandı. ANAP Nevşehir adayları **Hacı**

(Arkası 6. Sayfada)

Net sonuç...

YALÇIN DOĞAN

ANKARA — Demokrasiye geçiş döneminin başladığı bugün sandıktan net bir sonuç çıktı: **Özal**'ın Anavatan Partisi tek başına seçimi kazandı.

Beklenir miydi, beklenmez miydi, nasıl oldu, olmadı gibi tahminler ve "**kafa jimnastiği**" bir yana, sandıktan alınan net sonuç iki nedenle bağlanabilir: İlki, **Turgut Özal**'ın başarısına ve bunun arkasında yatan siyasal nedenlere. İkincisi de Türkiye'de ilk kez uygulanan seçim sistemine.

Özal'ın başarısının hemen ardından vurgulanabilecek iki nokta var. Kurulması ve daha sonraki genel siyasal gelişmeleri gözönüne getirildiğinde, **Turgut Sunalp**'in Milliyetçi Demokrasi Partisi hemen tüm tahminlerin aksine, net ve büyük bir yenilgi aldı. Seçim öncesindeki son bir haftada Sunalp için "**Belki iktidara tek başına gelemez, ama birinci parti olabilir**" düşünceleri tam bir yanılgıyla sonuçlandı. Sunalp'ı "**muhtemel bir koalisyon ortağı**" görenler de yanıldılar. Bu sonuçla birlikte, bundan sonra MDP'nin kendi adıyla "**dramatik gelişmeler**" beklemek sürpriz olmayabilir.

Sabaha karşı 2 dolaylarında yazdığım sırada vurgulayabileceğim ikinci nokta **Necdet Calp**'in önderliğindeki Halkçı Parti'nin de yine beklenenin üzerinde oy alarak "**sol tabana şimdilik**

(Arkası 6. Sayfada)

Geçiş Dönemi

Sürekli özlemini çektiğimiz Batı demokrasilerinde siyasal ve ekonomik bunalımlar, büyük istikrarsızlık dönemleri, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana seçimlerle noktalanabilmiştir. Sarsıntılar sistemin kendi mantığı içinde aşılabilmiştir. Siyasal ve toplumsal güçler, yeni uzlaşma noktaları yakalayabilmiş, yeni dengelerde buluşabilmişlerdir. Temel hak ve özgürlüklerden herhangi bir ödün vermeksizin gerçekleştirilmiştir bu. Siyasal kurumları demokratik özelliklerini sürdürebilmişlerdir.

Aynı özlemi ne yazık ki ülkemiz için yaşamıyoruz. Çok partili sisteme geçip demokrasiyi denemeye başladığımızdan beri siyasal ve toplumsal çalkantılar, Batı'daki örneklerin tam aksine, askeri müdahale ve yönetimleri, ara rejimleri getirmiştir. Sistemimiz kendi çerçevesinde bunalımları aşamayınca, zaten oluz olan demokrasimiz onar yıllık aralarla tökezlemiş, günlük deyişle, elimizde kalmıştır.

27 Mayıs...12 Mart...12 Eylül... Siyasi hayatımızın vazgeçilmez deyimleri... "*Doğa boşluk tanımaz, her boşluk doldurulur*" kuralının siyasette de geçerli olduğunu üç kez kanıtlayarak siyasal yaşantımızda yerlerini çoktan aldılar. Her üçü de, adeta bağıra bağıra gelip iktidar boşluklarını doldurdular. Kesin tarihleri hariç, gelişlerinin sürpriz olduğunu herhalde kimse öne süremez.

Ve her üçünü de acılı, sancılı bir biçimde

(Arkası 6. Sayfada)

HASAN CEMAL

"BEN ZATEN SÖYLEMİŞTİM" — Anavatan Partisi Genel Başkanı Özal, sonuçlar açıklandıkça, yeni sandıklar açılıp kesinleşen oyların sayısı artıkça daha da keyiflendi. Özal'a göre sonuçlar sürpriz değildi. *(Fotoğraf: RIZA EZER)*

ANAP GENEL MERKEZİ

Sıvgın: Bu gelen millettir

HP GENEL MERKEZİ

Calp: Koalisyona hayır demeyiz

MDP GENEL MERKEZİ

Tahminler 200'ün üstünde başladı

Haberleri 7. Sayfada

TAHMİNLERİNİ ANLATTI — Halkçı Parti Genel Başkanı Necdet Calp dün saat 11.00'de Yukarı Ayrancı Lisesi'nde oyunu kullandı. Calp oyunu kullandıktan sonra geldiği Genel Merkez binasında seçim sonuçları tahminlerini anlattı.

ANKARA'YA GİTTİ — İstanbul'da oy kullanan Turgut Sunalp seçim sonuçlarını izlemek için Ankara'ya gitti.

İllere göre dağılım

İLLER	MDP	HP	ANAP
Adana (1)	1	1	3
Adana (2)	1	2	2
Adıyaman	1	1	2
Afyon		1	4
Ağrı	1	2	1
Amasya		2	3
Ankara (1)	1	2	4
Ankara (2)	1	1	3
Ankara (3)		1	3
Ankara (4)	1	1	3
Antalya	2	1	4
Artvin	1		2
Aydın	2	2	2
Balıkesir	1	2	4
Bilecik			2
Bingöl		1	2
Bitlis	3		
Bolu	1	1	3
Burdur			3
Bursa (1)	1	2	4
Bursa (2)			3
Çanakkale	1	1	2
Çankırı			3
Çorum	1	1	3
Denizli	1	2	2
Diyarbakır	1	3	3
Edirne		2	2
Elazığ			4
Erzincan		1	2
Erzurum	2	1	4
Eskişehir		2	3
Gaziantep	1	2	4
Giresun	1	1	3
Gümüşhane			2
Hakkari		2	
Hatay	1	3	3
Isparta			4
İçel	1	3	3
İstanbul (1)	1	1	2
İstanbul (2)	1	2	2
İstanbul (3)	1	3	3
İstanbul (4)	1	2	2
İstanbul (5)	1	2	2
İstanbul (6)	1	2	4
İzmir (1)	1	3	3
İzmir (2)	2	2	2
İzmir (3)		2	1
Kars	2	3	1
Kastamonu	1	1	1
Kayseri	1	2	4
Kırklareli		1	2
Kırşehir		1	2
Kocaeli	1	2	2
Konya (1)	1	1	5
Konya (2)	1	1	3
Kütahya	1		4
Malatya		2	3
Manisa (1)	1	2	2
Manisa (2)			3
K. Maraş	2	1	3
Mardin	2	1	2
Muğla	1	1	2
Muş			3
Nevşehir			3
Niğde	1	1	3
Ordu	1	2	3
Rize	2		2
Sakarya	1	1	3
Samsun (1)		1	3
Samsun (2)			3
Siirt	1	1	2
Sinop	1	1	
Sivas	1	2	4
Tekirdağ		2	2
Tokat		2	4
Trabzon	1	1	4
Tunceli		2	
Urfa	2	1	2
Uşak		1	2
Van	2	1	1
Yozgat	1	1	3
Zonguldak (1)		3	1
Zonguldak (2)	1	1	2

KENAN EVREN: HAYIRLI OLSUN
DEPREM FELAKETZEDELERİ ÇADIRLARDA OY KULLANDI
SEÇİM OLAYLARI: SANDIK BAŞLARINDA HEYECAN FAZLAYDI
İSTANBUL'DA PARTİLERİN İL MERKEZLERİNDE SEÇİM GECESİ

Haberleri 12. Sayfada

AVCI: ÖNEMLİ OLAN DEVLETİN VE MİLLETİN SELAMETİ
KARTAY: DEMOKRASİYE HAYIRLI OLSUN
SEÇİMİ İZLEYEN AVRUPALI PARLAMENTERLER "SEÇİM ADİL OLDU" DEDİLER

Haberleri 7. Sayfada

3673-119

KENAN EV
Dolap
3673-117

3673-115

BÜLEND ULUSU
AİLESİ
MİZAT
ULUSU
1933 - 2021
ORAMİRAL
BÜLEND
ULUSU
1923 - 2015
AKVARDAR
AİLESİ

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretimini Fatih İlköğretim Okulu'nda, Lise eğitimini İbrahim Turhan Lisesi'nde tamamladı. 2014 Yılında girdiği Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Bölümü'nden 2018 yılında mezun oldu.

2019 yılında Tezli Yüksek Lisans Eğitimine; Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Bilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı'na başlamıştır. 07.07.2022 tarihinde *"Bülent Ulusu Hükümeti"* başlıklı tez çalışmasını başarıyla savunmuştur.